

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

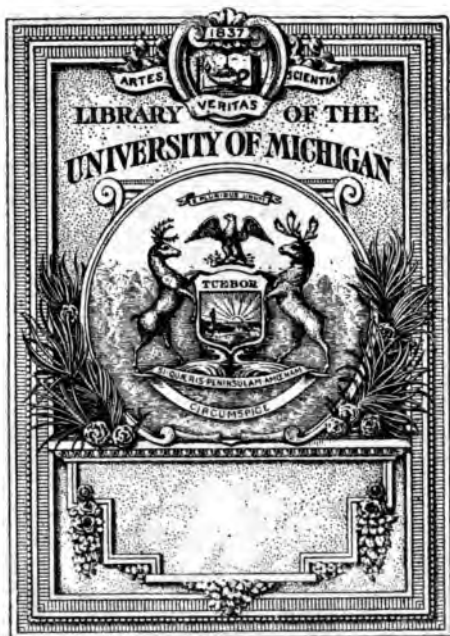
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

THE GIFT OF
PROF. ALEXANDER ZIWET

L. ANNAEI SENECAE

OPERA QUAE SUPERSUNT

VOLUMEN II

L. ANNAEI SENECAE

NATURALIUM QUAESTIONUM LIBROS VIII

EDIDIT

ALFRED GERCKE

MCMVII

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

FRANCISCO BVECHELER

SEPTVAGENARIO

*Ἐπτά λάθρη δεκάκις περιτελλομένων ἐνιαυτῶν
πολλὰ μὲν εὖ γ' ἔπαθες πολλὰ δὲ δεινότατα.
ἀλλ' ἡμῖν λιπαρὸν συνεχῶς παράδειγμα παρ᾽εῖρες
ζήλου τ' ἀθλοφόρου κάκαμάτου σοφίης.*

PRAEFATIO

Studia, quae olim Senecae eiusque temporibus navavi, quamvis aliis prorsusque diversis interim officiis et quaestionibus obstrictus tamen non prorsus abiici sed pluribus codicibus operis maxime neglecti conlatis ante hos septem annos graviora quaedam protuli. nunc demum editioni Naturalium Quaestionum diu paratae et inter cetera negotia paulatim perfectae cum praefatio quae appellatur praemittenda sit, ad illa Studia et priora (Stud. I¹) et additamenta (Stud. II²) eos qui plura discere cupiunt, relego. etenim de fatis operis et historia ita disseram, ut actas res quam brevissime repetam, pauca fusius explicem. neque enim quaecumque ad recensionem rationemque editionis perspiciendam sive necessaria sive utilia esse videbuntur praeterire licebit.

I. De VIII libris a Seneca conscriptis

L. Annaeus Seneca aestate fere anni p. Chr. n. 62. mortuo Burro fractam esse suam potentiam cum animadverteret, in otium sibi recedendum esse etsi invito ratus ad scripta philosophica conscribenda ardore quodam iuvenili denuo se convertit. atque primum quidem de tranquillitate animi ad Serenum scripsit, deinde — nisi fallor — eodem anno exeunte magnum illud de mundo et causis secretisque opus condere constituit et nullo fortasse spatio inter-

---

1) *Seneca-Studien*, Leipzig 1895. Haec et separatim et in Supplementorum Annalium Fleckeisenianorum tomo XXII edita sunt.

2) *Studia Annaeana*. Wissenschaftliche Beilage zum Vorlesungsverzeichnis der Universität Greifswald Ostern 1900.

misso priores quoque epistulas morales Lucilio suo mittere coepit. aliquanto post Nonas Februarias anni sequentis de terrae motu egit (VI 1, 2; cf. 1, 10). aestate fere huius anni (63. p. Chr. n.), ne biennio quidem ante mortem, totum opus videtur perfecisse (Stud. I 311 sqq.). nimirum velocitate se pensaturum moram, damna aetatis labore sarturum esse senex profitetur (III praef. 1—4).

Libros octo Lucilio Iuniori misit, qui tum procurator Siciliae erat (IV praef. 1), sic fere inscriptos:

1. de aquis (terrestribus) = l. III qui vulgo numeratur
2. de Nilo = l. IV a
3. de nubibus = l. IV b
4. de fulminibus et tonitribus = l. II
5. de ventis = l. V
6. de terrae motu = l. VI
7. de cometis = l. VII
8. de ignibus caelestibus = l. I.

Octo enim olim fuisse libros, non septem, nunc constat (Stud. I 93). hoc primus G. D. Koeler (in editione a. 1819 edita p. 257) coniecit, quoniam argumenta prorsus diversa libro IV inesse perspexit. deinde Fridericus Haase in editione a. 1851 et in Indice lectionum Vratisl. a. 1859 emissis duos libros in unum IV conflatos male circumferri e codice Leidensi (L) et Vincentio Bellovacensi monstravit atque ad dissertationem quandam de nubibus conscriptam nunc initio libri IV b deperditam scriptorem IV 3, 6 et 13, 2 ipsum respicere observavit. his argumentis alia ante hos viginti annos Hermannus Diels addidit, qui imprimis placita de Nilo, quae a Laurentio Lydo traduntur, ita excerpta esse vidit, ut priora cum Annaeanis IV a 2 traditis plane conspirent, quae a Lydo adduntur, ea in Naturalibus Quaestionibus cum nunc desint post § 30 olim fuisse pateat: ex eodem igitur sed integriore opere haec quoque sumpta esse apparet. vel plures olim quam octo fuisse libellos veri est dissimile, certe probari non potest.

De ordine librorum turbato multi quaesiverunt (Stud. I

100), postquam Koeler p. 230, 248, 251 sqq. suspicionem movit. quem secutus Haase codicum quorundam ordinem mirum (eumque sine dubio spurium) operis auctori obtrudere non dubitavit. ceteri genuinum paulatim ita eruerunt, ut unusquisque observationes non spernendas proferret, tamen Senecae consilium cum codicum ordine alius alia ratione confudit. unus fere Gundermann duas series prorsus discernendas esse vidit, sed ne hic quidem codicum manuscriptorum memoriam adeo semovit, ut solius auctoris vestigia insecutus quonam ille ordine singulos libellos conscripsisset quaereret. attamen hunc me detexisse ratus argumenta repetam.

Totius operis praefationem superesse eamque libro III praefixam tradi nunc constat, quoniam Senecam in §§ 1—4 de sua persona consilioque operis ita loqui Diels observavit, ut his fundamentis ponendis nullas partes antea substructas esse ipse profiteatur (Stud. I 123).

Deinde ipsorum libellorum series ita continuatur, ut bini semper inter se cohaerere videantur; atque semel vinculum artissimum exstare, ter paulo laxius apparere cum alii tum ego argumentis strictissimis probavimus. scilicet haec nobis quattuor librorum paria se offerunt:

III IV a | IV b . . II | V . . VI | VII . . I.

ipsum velim locos conferas: II 11, 2 *Nilum interim seponemus a turba propriae naturae ac singularis et illi suum diem dabimus*; III 26, 1 *aestate quaedam flumina augentur ut Nilus, cuius alias ratio reddetur*. IV a 1, 1 *quaeram enim tecum id, quod superiore libro distuli, quid ita Nilus aestivis mensibus abundet*. II 30, 4 *est enim, ut diximus, nubes spissitudo aëris crassi*; haec quo referret Koeler p. 251 non habuit, Allers Haasii et Dielesii observationibus usus recte ab initio libri IV b nunc deperdito repetivit (Stud. I 112).¹⁾ V 14, 4 *sed haec diligentius persequar, cum quaeram de motibus terrae*, sc. in libro VI.

1) Adde, quod II 36 *capite niveae agnae exorari* ad IV b § 4 respicit.

fortasse addendus est mancus ille locus VI 14, 2 *nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram*, nempe partem tantum corporis laborare illi dixisse videntur, ideoque quamquam Haase placitum illud prorsus intereidisse putabat, equidem cum Ioanne Muellero Senecam ad V 4, 2 respicere (vix ad III 15, 5 sq.) ratus *emisso (spiritu)* supplevi. denique I 15, 4 *cometas nostri putant, de quibus dictum est*, sc. in l. VII (Stud. I 67. 112).¹⁾

Itaque binos libellos copulatos esse constat. atque librum IV a statim post III conscriptum esse Seneca dicit, id est: de fluminibus deinceps egit. neque cetera librorum paria aliis interpositis divelli posse doctrina ipsa rerumque ordine explicatis probabo. nubes enim pluvia nix grando (IV b) quodammodo cum aëre et fulminibus (II) cohaerent, venti (V) cum terrae motu ventis facto (VI), cometae (VII) cum iis, quae in caelo apparent (I). atque sollemnem totius disciplinae ordinem turbare noluisse neque turbatum se sequi ipse Seneca testatur: II 1, 1 *omnis de universo quaestio in caelestia sublimia terrena dividitur. prima pars naturam siderum scrutatur et magnitudinem et formam ignium ... (§ 2) secunda pars tractat inter caelum terrasque versantia ... tertia illa pars de aquis terris arbustis satis quaerit*. his igitur partibus si libellos assignamus, prima et tertia binos, media bis binos continet:

<u>III IV a</u>	<u>IV b II, V VI</u>	<u>VII I</u>
terrena	sublimia	caelestia.

Maluisse vero Senecam singularum partium ordinem invertere quam repetere Diels optime perspexit, Gundermann et Allers frustra negaverunt (Stud. I 111. 124). neque in ea re offendimus, quod talis scriptor dispositionem doctrinae medio inseruit operi, sine dubio non auctorum studio ductus sed artificii dialogorum usus; ne in mente quidem videtur hanc generalem rerum divisionem habu-

1) Cf. etiam altercationem I 1, 2 cum VII 27, 1.

isse, dum initium operis parat (cf. infra de III 23). neque aliter res se haberet, si a caelestibus eum initium cepisse et in terrena finivisse coniceremus. immo aliquot libris absolutis consilium operis Senecam patefecisse nunc inter omnes fere constat. neque enim audiendi sunt, qui prima capita libri II de aëre conscripta ab ipso libro temere secreta toti operi praefigere conati sunt: ipsum enim Senecam correxerunt (cf. II 11, 3 et Stud. I 115. 118). hic igitur consulto ordine inverso partes illas enumeravit, postquam terrena absolvit.

Haec enim ante sublimia, caelestia post haec conscripta esse pluribus probatur. inter omnia autem argumenta gravissimum illud est, quod p. VII dixi, de novi operis consilio auctorem in praefatione libri III referre; neque enim in libro paenultimo de fundamentis ponendis eum agere veri est simile, neque est, cur praefationem ab ipso libro III seiunctam olim fuisse suspiciamus. accedunt alia, quibus terrenis (III IVa) primus attribuitur locus. hanc enim partem ad finem perduxerat libellosque Lucilio suo miserat, cum VI 8, 3 *nescis autem inter opiniones, quibus enarratur Nili aestiva inundatio, et hanc esse eqs.* moneret; placitis enim de Nilo congestis aliquid novi addendum esse ratus ipsum librum IVa non retractavit sed miro modo inter causas terrae motus caput illud inseruit (Stud. I 122). atque historiola quaedam IVa 2, 13 fusius enarrata quid doceat, II 59, 5 tam breviter adumbrat, ut illius fabulae immemores ne intellegere quidem quid cogitaverit possimus. neque igitur dubium, quin l. IVa ante II et VI conscriptus sit. minus nobis persuasit quod G. Mueller posuit, ad III 16 respicere verba, quae V 14, 1 *repetam nunc quod in primo dixeram* leguntur, nisi a primo emendaturus es. *in primo* enim de initio eiusdem libelli dici (cf. V 4) Schultess rectissime monuit; attamen cum V 4 eadem perstringatur tantum doctrina, ipsa verba III 16, 4 exstant, Seneca utriusque loci quasi in unum confusi V 14, 1 videtur meminisse. neque igitur coniectura opus est ad ordinem libellorum et temporum definiendum.

Apertum est libros III IVa etiam ante IVb conscriptos esse, quamquam haec argumentatio nisi locis depravatis sed emendatis fulciri non poterit. uterque enim liber non de universis caelestibus sed *de aquis terrestribus* tantum agit, sicut III 1, 1 Schultess egregie emendavit (Stud. I 62). his aquae caelestes apte opponebantur, scilicet tractandae in libro IVb, cuius frustula vocem illam non continent. sed ad has spectat III 23: *haec est ergo aquarum divisio: quaedam (ut videtur post ꝑ illum [vel illam] ex posterioribus) caelestes, quas nubila excutiunt, ex terrenis aliae sunt . . . aliae . . .* hoc loco Seneca, si rectius nunc quam antea (Stud. I 67) quid velit intellego, non solum de aquis caelestibus sed etiam de operis sui partibus agere et dissertationem, quam nunc in libro IVb legimus, promittere videtur; quare nescio an *ut videtur praestitum ex posterioribus* recte emendaverim. hunc locum licet alii aliter expediant, ordinis contrarii testimonium esse nemo contendit aut contendet. nam libro III totius operis praefationem praemitti et librum IVa qui eum subsequebatur ante sublimia conscriptum esse certum est.

Eodem modo caelestia (VII I) sublimibus recentiora esse facile probatur. nam II 1, 4 *dicam quod magis mirum videbitur: inter caelestia de terra dicendum erit* adversario ficto Seneca obicit: neque igitur de caelestibus egerat, cum haec prospiciebat (Stud. I 119). accedit, quod definitionem Iovis *ipse enim est hoc, quod vides, totum, partibus suis inditus et se sustinens et sua* II 45, 3 prolatam sic postea ampliavit et correxit: I praef. 13 *quid est deus? quod vides totum et quod non vides totum — sic demum magnitudo illi sua redditur eqs.* (Stud. I 120). adde, quod II 26, 9 correctum I 2, 3 sq. iteratur. itaque Seneca sublimia librum II praeter alios amplexa ante res caelestes absolvit (Stud. I 124 sqq.). id unum Hermannum Diels merito offendit, quod in libro I recentissime scripto ad aëra relapsus dispositionem generalem neglexit (Stud. I 125). ceterum a terrenis eum ad sublimia atque ad *caelestia ascendisse* nunc constat.

Restant ipsa sublimia in medio posita, quorum binos libros artiore quodam vinculo conexos atque librum IVb ante II, V ante VI scriptos esse vidimus. nunc ordinem Senecae IVb II, V VI fuisse, non V VI, IVb II probandum erit. atque aquas caelestes libri IVb aquis terrestribus in III IVa tractatis oppositas esse p. X patuit. ventos cum his cohaerere nemo censuit neque ipse Seneca praefatione quadam usus vel digressionem professus est: liber V de ventis conscriptus praefatione prorsus caret et carere potuit, quia aëri et fulminibus apte venti asseruntur. itaque libro II praemisso (cf. 1, 3) a verbis *ventus est fluens aër* optime incipit V 1, 1. toti vero sublimium parti praefatio deesse non potuit, neque eam initio libri IVb nunc manci defuisse veri est simillimum (Stud. I 112, cf. 114). deinde verba *sed haec alias* II 7, 2 ad doctrinam Democriti V 2 sq. reprobendam spectare videntur, nisi ea ad Stratonis placita postea VI 13, 2 adumbrata referre mavis (Stud. I 116—118): neuter enim locus ante II 7 conscriptus est. huius ordinis gravissimum indicium adhuc neglectum VI 19, 2 exstat, ubi voce humana in dolio resonante pertractata additur (*aër aëra*) *agitat non aliter quam illa, de quibus paulo ante rettuli, inania indito clamore sonuerunt*: de his Seneca neque in libro VI neque in V sed II 29 (cf. 27, 4. 28, 1. 6, 5) egerat, cum Metrodori Chii similiumque auctorum de tonitruis placita reddebat.

Itaque uno tenore libros II V VI videtur conscripsisse, postquam dissertationem de aquis caelestibus (IVb) magis auctores suos quam apertum consilium secutus absolvit, (nam de fulminibus post grandinem acturum se esse nego eum promississe, cf. infra). hac de causa dispositionem totius materiae II 1, 1 sq. adumbravit, cuius mediae parti *nubila imbres nives <ventos terrae motus fulgura> tonitrua quaecumque aër facit patiturve* adscripsit. nimirum sic fere verborum contextum supplendum esse, etsi olim dubius haerebam (Stud. I 116), nunc Haasio concedo. hanc enim enumerationem, non ipsos libros, spectans *amicus*

Senecae II 1, 3 ex eo quaerit: *quomodo de terrarum motu quaestionem eo posuisti loco, quo de tonitribus fulguribusque dicturus es?* qui, si librum VI cognitum habuisset eumque in locum libri II tunc conscribendi successisse censuisset, sine dubio *quo dicturus eras* quaerere debebat. neque igitur ulla manet difficultas, sed pristinus librorum ordo satis constat, qui immutatus vel perturbatus in archetypum codicum manu scriptorum venit. atque praefationes quae traduntur semper cum ipsis libris coniunctas fuisse neque ab iis revelli posse pro certo habeo (Stud. I 110. 113 sq. 115. 120).

Habemus igitur opus octo libros amplexum, quorum sex integri duo trunci ad nos pervenerunt; novimus ordinem et partium et singulorum librorum. restant subscriptiones.

II. De subscriptionibus librorum et editione

Toti operi titulus videtur fuisse *Naturalium Quaestionum libri octo*, talis enim e codicibus eruitur; neque enim interest, quod in multis *de Nat. Quaestionibus* legitur. neque est, cur haec collocatio verborum nobis displiceat, quam antiquitus sollemnem fuisse E. Norden mihi probavit: inverso enim ordine substantivum et adiectivum singulari tantum numero adhibito collocabantur velut *Historia Naturalis, Institutio Oratoria*. sane tituli generalis testimonium nullum exstat, neque ipse auctor in praefatione libri III illum prodit, quoniam de *causis* tantum mundi loquitur (§ 1). paulo propius ad solitam inscriptionem accedere videntur quae II 1, 1 leguntur *omnis de universo quaestio . . dividitur*, et II 1, 3 *quomodo de terrarum motu quaestionem eo posuisti loco*. proxime accedit ep. 88, 24 *cum ventum est ad naturales quaestiones, geometriae testimonio statur*, neque vero de suo opere hoc loco disserit neque in ep. 89, 17. tamen *Naturalium Quaestionum* (φυσικῶν ζητημάτων) libros Senecam conscripsisse et sic inscripsisse, generali autem titulo speciales singulorum libellorum *addidisse veri est simillimum*.

Ne singuli quidem libri subscriptionibus carebant, quarum forma genuina aliquo modo recuperatur. quamquam enim in codicibus manu scriptis varias legimus et plerasque recentes neque in archetypo eas traditas esse facile observamus, tamen paucissimae inter libros IVb/V et V/VI insertae et in duobus melioris notae codicibus H et L marg. servatae sine dubio vetustiores sunt (Stud. I 40), scilicet hae: (*Lucii*) *Annei Senecae liber IIIus explicit de nubibus. incipit IIIIus de ventis. et . . de ventis liber IIIIus explicit. incipit Vus de terrae motu.* harum subscriptionum neque numeri neque reliqua ex ipsis codicibus HL derivari potuerunt, quoniam hi cum tota sua classe a libro IVb incipiunt eiusque libelli initium de nubibus conscriptum in codicibus prorsus deest. hac de causa Hermannus Diels originem harum subscriptionum altius repetendam esse egregie divinavit. neque dubium est, quin tres illi libellorum tituli ad ipsum Senecam recedant; nimirum ad ceteros libellos adscriptus nullus exstat titulus, itaque ne in archetypo quidem servabatur.¹⁾ attamen ne librum II quidem titulo, qui *de fulminibus et tonitribus* similisve fuit, caruisse inde sequitur, quod initio tota naturali materia breviter disposita et inter cetera sublimia motu quoque terrarum — sic enim recte verba II 1, 2 ab Haasio suppleta sunt — in vicinia fulminum commemorato interlocutio. haec fit: *quomodo de terrarum motu quaestionem eo posuisti loco, quo de tonitribus fulgoribusque dicturus es?* (II 1, 3). tam prudenter neminem iam interrogare potuisse nisi de rebus in hoc libro tractandis edoctum Schultess rectissime monuit; neque vero quae ille nimis acute coniecit (Senecam enim opus retractasse contendit) probari possunt, neque quae ego notam quandam antea in libro IVb prolatam cum toto huius

---

1) Plures in codice Z interpolato leguntur sed coniecturis debentur. ne illa quidem libri IVb subscriptio integra traditur: *Explicit liber III de nubibus. Incipit liber IIII de ventis* cf. infra p. XXIII. alio modo interpolata eadem subscriptione in codice E titulus *de grandine et nubibus* legitur.

libri initio interiisse ratus olim contendi (Stud. I 114) iam arrident. immo Pium Kern seminarii nostri nuper sodalem secutus e libelli titulo Lucilium et quicumque libellum perlegere coepit argumentum libri II divinasse nunc crediderim. sufficit enim haec explicatio simplicissima et ceteris praestat.

Paucos igitur libellorum titulos antiquitus traditos unumque non servatum sed favente Minerva recuperatum ad ipsum auctorem aliquo modo recedere constat. neque ceteris libellis defuisse titulos consentaneum est, qui coniectura tantum colliguntur.

Magis dubii sunt numeri ipsis subscriptionibus additi. nimirum ceteros tamquam recentissimos omnes missos faciunt, isti tantum in codicibus HL libellis IV b et V adscripti in litem veniunt. atque hos quidem una cum titulis e Senecae editione fluxisse Diels coniecit, ego negavi. mirum sane est, quod liber IV b tertio loco et a Seneca conscriptus est et in nonnullis melioris notae codicibus numeratur, non ponitur. at casu hoc factum est: neque enim in archetypo tertium hic liber obtinebat locum sed quintum. ordo enim librorum in illo hic fuit:

I II III IV a IV b V VI VII,

atque huius ordinis numeros 1—8 libelli prae se vel subscriptos ferebant (cf. Stud. I 84 et infra). codicum vero HL aliorumque numeros aliunde inlatos esse cum Schultessio comprobatum duco. praeterea si ipsi a Seneca adscripti singulis voluminibus adhaerebant, non explicatur, cur his neglectis antiquitus toti libri loco moti sint. neque igitur numeri genuini ordinis a Seneca ipso dati voluminibus editis additi videntur fuisse.

Iam quaeritur, num ipse Seneca totum opus ediderit atque, si edidit, quonam ordine usus volumina disposuerit.

Codicum manu scriptorum vel potius archetypi ordinem pervetustum esse, non medio aevo ortum, inde apparet, quod Naturales Quaestiones ne correctoris quidem manum *intra aetatem Flaviorum et Carolingicam* perpessae sunt.

neque seriem librorum in membranis sese excipientium cur scribae mutaverint vel totis libris loco remotis turbaverint, causa inveniri potest. itaque Th. Birt singula volumina papyracea, cum in membranas transcriberentur, pristinum ordinem non retinuisse ratus inde duas codicum familias originem traxisse contendit. hoc falso putari probavi (Stud. I 83), neque voluminum illorum partem genuinum ordinem servasse partem amisisse concesserim. observamus enim ex pristino illo, qui fuit

III IV a, IV b II V VI, VII I, immutatum
hunc I II III IV a IV b V VI VII

factum esse. sex igitur volumina suum ordinem tenent, duo ceteris praefixa leguntur. itaque quisquis ordinem invertit, pristinum illum noverat. neque hunc nisi ex numeris in subscriptionibus additis scribae novisse poterant: atqui si volumen III vulg. primum omnium, vol. V vulg. quintum esse in subscriptionibus legebant, his ceterisque subscriptionibus male intellectis volumina I et II ceteris praefigere non poterant. neque igitur hos numeros genuinos (III = 1) scribae legebant, neque papyraceorum voluminum male cohaerentium vestigia exstant.

Ipsae auctor eiusque amici numeris adscriptis non indigebant, quoniam quo ordine singuli libelli conscripti et transmissi essent, bene noverant. accedit, quod consulto quosdam libros e conexu vetustiore eximere, reliquam seriem intactam relinquere non scribae est sed scriptoris, non fortunae sed consilii, non ignorantiae sed rationis. itaque scribarum recentium manui ordo archetypi non debetur.

At ne Senecam quidem ipsum libellos Lucilio missos statim bibliopolae dedisse putaverim (Stud. I 130 sqq.). priores enim dum scribit de cito eis in lucem edendis non cogitasse mihi videtur, quoniam lacessitus ab imperatore iam infesto malum stomachum neque celabat neque celare conabatur: in tribus demum ultimo loco scriptis VI VII I summissum se Neroni Caesari ostentabat (Stud. I 313 sqq.).

neque igitur ipsum auctorem sed e numero familiarium et amicorum aliquem mortui iam Senecae opus edidisse aliquanto celerius concluderam. ipsum enim editionem parasse nunc credo, paratam ab amicis post Neronis mortem editam esse. observamus enim novato ordine librum I vulg. ceteris praepositum esse, scilicet luculentissimae de deo dissertationis causa, et praeter eum librum II, cuius initium dispositionem totius materiae continet. observavimus (Stud. I 125) auctorem operis, cum per septem libellos a terrenis ad caelestia ascendisset, iis iam octavum additurum tripartitionis II 1 datae et totius rationis oblitum ab aethere ad aëra relapsum esse, tamen in praefatione huius libelli theologiam professum ceteram scientiam despiciere. itaque consilium suum aliquo modo immutavit, mutato ordine et fortasse retractatis libellis primis totum opus in lucem edendum sibi proposuit, pauca additamenta singulis libris ipse adiecit (cf. de III 12, 3 [vel III 14] et I 6, 1: Stud. I 129).

Hoc consilium persecutus post paucos annos, i. e. initio aetatis Flavianae, Lucilius aliisque amicorum, quisquis fuit, praemissis libris I et II ceteros libros paene intactos subiunxit totumque opus in vulgus exire iussit atque singulis deinceps numeros 1—8 adscripsit.

III. De fatis operis editi

Historiam textus vetustiorum produunt testimonia, quorum index ad calcem huius editionis legitur.

Primus librorum sibi fortasse¹⁾ singillatim missos Lucilius legit itemque nondum editos M. Annaeus Lucanus fratris Melae filius, qui cum patruo a. 65 occidit. atque hunc nonnullis carminis de bello civili pangendi locis Naturales Quaestiones exprimere interpretes observaverunt;

1) Dubitationem movi Stud. I 131 sq., neque mihi persuasit, qui eam nuper tollere conatus est: Otto Binder, *die Abfassungszeit von Senecas Briefen*, Tübingen 1906.

Nili descriptionem (N. Q. IV a cap. 2) in librum X translisse Diels, ultimam mundi inundationem (III 27 sqq.) in oppugnatione Herdae in l. IV enarranda imitatum esse Hosius evicerunt. neque dubito, quin plures librorum IV—X versus Senecae placita sapiant (Stud. I 108 sqq. 127). neque vero multum inde subsidii ad textum Senecae emendandum evadit, si ultima libri IV a capita nunc deperdita excipis, quae Lucanus integra legit et expressit.

Iisdem Quaestionibus, imprimis libris III et V, Aetnae carminis auctor usus est, qui intra annorum 64 et 78 spatium illud conscripsit. hunc ipsum Lucilium fuisse e Senecae epistula 79 nemo certis rationibus probavit neque probabit, tamen suspicio non est semovenda (Stud. I 107). manifestus enim est utriusque auctoris consensus a multis interpretibus detectus et agnitus, qui neque fortuito inter aequales de eadem materia locutos intercedere neque ex eodem Graeco fonte emanare me iudice potuit. quamquam enim sermo poeticus et figurae, quibus spiritus ceteraeque naturae vires tamquam personae et animalia introducuntur, ad communem utriusque fontem redeunt, obstant tamen voces Latinae et sententiolae mirum in modum conspirantes, ne Aetnae carmen ante Naturales Quaestiones earum nulla ratione habita compositum esse coniciamus. ne praefationes quidem Senecae praeterisse videtur poeta, cf. VII 1 cum Aetnae versibus 224 sqq. et 251 [et fortasse III praef. 3 cum Aetnae v. 24]. an tu illud placitum in fonte Graeco fuisse putas? quid, quod alia quoque Senecae scripta poetae innotuerunt? initium enim Herculis tragoediae in Aetna expressum esse Carolus Catholy meus nuper observavit, cf. Herc. v. 4 *quacumque Nereus porrigi terras vetat* et Aetnae v. 94 *quacumque immensus se terrae porrigit orbis extremique maris curvis incingitur undis*. neque igitur dubium, quin pendeat poeta a Seneca, neque mihi quidem, quin Lucilius ille esse potuerit. atque iam carmen miserrime traditum Naturalibus Quaestionibus

adhibitis saepe facile et feliciter corrigi posse patet: Quaestiones ex Aetna vix correctionem recipiunt.

C. Plinius Secundus ad Historiam Naturalem compilandam, quam a. 77 Tito imperatori misit perfectam, semper fere alios adhibuit auctores nec Nat. Quaestionum Annaeanarum expressis verbis meminit, tamen in libro II componendo iis usus (cf. N. Q. III 26, 7) dissertationem de nubibus imbribus nive initio libri IV b a Seneca datam, quae postea periit, novisse videtur (Stud. I 104 sqq.).

Cornelium Tacitum Senecae imitatore[m] fuisse et inter cetera etiam Nat. Quaestionum sententiolas suas fecisse Zimmermann probavit. eademque aetate D. Iunium Iuvenalem Annaeana legisse O. Ribbeck, ne hoc quidem opus praetermisisset ego observavimus (Stud. I 103).

C. Suetonium Tranquillum id adhibuisse non constat. leguntur in vita Horatii (post verba *ad res venerias intemperantior traditur*) quae interpolatori deberi credebantur haec: *nam specula <to>to cubiculo scortans dicitur habuisse disposita, ut quocumque respexisset ibi ei imago coitus referretur.* hanc fabulam obscenam de Hostio Quadra N. Quaest. I 16 narrari et inde in vitam Horatianam translata[m] esse G. E. Lessing observavit. contra in Pratorum libro IX ipsum Suetonium de naturis rerum (fr. 124—160 R.) prorsus aliter atque Senecam disseruisse patet; num placita quaedam ab eo sumpta addiderit, non liquet, quoniam non verba Suetonii ipsa sed Isidori tantum aliorumque excerpta ad nos venerunt. ex his imprimis fr. 154—156 et 160 cum libro IV a, 159 cum l. VI. Annaeanis conspirant, atque in fragmento de etesiis incrementi Niliaci causa conscripto (156) verba *quibus congestis Nilus in Aegyptum erumpit* adeo cum N. Q. IV a 2, 22 et *quacumque mox potuit inconcestus † erumpit* concinunt, ut inde Senecae textus emendari possit: hic enim *quin vi congestus* scripserit, nunc non dubito. atque ad § 26 tamquam testimonium fragmentum 160 *physici dicunt, quo tempore hiemps hic, aestatem sub terris et vice versa; [ut Lucretius ostendit] putealem aquam aestate frigidissimam,*

hieme vero tepidiorem. adscribere potui. tamen fortuito haec congruere si quis contendit, equidem eum refellere nequeo; cetera enim alias doctrinas sapiunt multaque harum quaestionum placita circumferebantur.

Iam duorum saeculorum spatium nullum Naturalium Quaestionum testimonium praebere videtur. sequitur ad calcem IV saeculi Ammianus Marcellinus, Symmachorum et Nicomachorum aequalis, quem Senecae de fulmine doctrinam in Rerum Gestarum libro XXIII exprimere voluisse Valesius optime suspicatus est. hanc suspicionem pluribus argumentis fulsi (Stud. I 99 sqq.). neque est, cur Ammianum ipsum Senecae opus inspexisse negemus: quod enim Theodorus Mommsen coniecit, inter hos duos auctores chorographiam q. d. Plinianam intercessisse, refutavi. verba Senecae ab Ammiano nusquam fideliter expressa sunt neque igitur corrupta inde medelam accipiunt.

Hanc non expectamus sed aliquo modo accipimus a Iohanne Laurentio Lydo, qui cum libros de mensibus medio fere saeculo VI graece conscriberet, placita Senecae de Nilo (IV a 2) pleraque libro IV inseruit (Stud. I 94 sqq.). at hunc textum Nat. Quaestionum corruptum legisse inde probavi, quod verba bene tradita satis fideliter in sermonem Graecum transtulit, ubi nos menda deprehendimus, ipse liberrimam conversionem praebet. atque gravissimum est hominem Lydum ne id quidem repperisse, quod IV a 2, 20 restituisse mihi videor *nec Caystrus subiacen*<s> *Tmolo*, ubi *subiacent molo* tradebatur. sequitur igitur, ut codices Nat. Quaestionum manu scriptos, qui ad Laurentium nosque pervenerunt, Symmachi ceterorumque curam non accepisse sed mendosos circumferri et describi solitos esse censendum sit. nimirum nonnullis locis libro Laurentii adscito et menda tolluntur et coniecturae sive firmantur sive refelluntur. tamen nescio an maiorem fructum Lydus a Seneca capiat, cuius verbis comparatis excerptorum Graecorum emendationes protuli (Stud. I 94), Wünsch postea simillimas edidit. summi vero momenti est quod Hermannus

Diels primus vidit, Byzantinum integrum librum IV a de Nilo scriptum legisse. qua de causa huius excerpta ad calcem libri addidi.

His antiquitatis testibus recentiores accedunt velut Vincentius Bellocensis et Albertus Magnus, qui medio fere saec. XIII Nat. Quaestiones excerpterunt (Stud. I 89). haec testimonia et ampla et sincera magni aestimabant, qui melioribus codicibus carebant, Haase Larisch G. Müller alii: nunc postquam codices integri si non ipsi ab illis exhausti tamen eiusdem notae (Stud. I 49 sq. 70 sq.) non pauci nobis innotuerunt, missa facimus. unam commemoraverim notitiam mediæ aevi ineuntis, quam curæ Ottonis Rossbach debeo, Annalium Coloniensium max. ad I 2, 1 exscriptam.

IV. De archetypo familiis stirpibus codicum

Unus tantum Naturalium Quaestionum liber manu scriptus seorsim a ceteris Senecae libris traditus isque iam truncatus compagibus solutis et discissis aetatem tulit (Stud. I 86 sqq. II 5). eo enim tempore, quo primum descriptus est, finis libri IV a et initium libri IV b nescio an quaternionem amplexa interciderant, postea plura defecerunt foliis illis amissis vicina. litteræ huius exemplaris satis vetusti et detriti a scribis aetatis Carolingicae aegre dispiciebantur, aegrius a recentioribus. neque igitur saepius quam bis describebatur, mox istud in dies magis truncatum et foedatum perit.

Unum huius operis exemplar medio fere saec. IX vel exeunte Constantiae fuisse e catalogo pervetusto (p. 15 Bekk.) divinavi, quem in monasterio St. Galli perscriptum esse et H. Blass (Fleckeis. ann. suppl. vol. VIII p. 166) et ego negavimus. ibi enim legitur *Seneca naturalium questionum I* (id est *volumen unum*): ab eo igitur tota fortasse memoria nostra pendet. sine dubio potuit hoc corpus heredibus non relictis perire, potest ad alium codicem alibi servatum sed nobis ignotum memoria nostra recedere. neque *ubi codex archetypus* exaratus sit, utrum ex Italia ad

Rhenum superiorem vel in Francogalliam an aliunde velut a Scottis deportatus sit, quorum studia et librorum copias H. Zimmer nuper egregie resuscitavit¹⁾, hodie diiudicari poterit, nisi cui e mendis scribarum litterarum genus in archetypo exaratarum elicere contigerit. hoc vero constare mihi videtur, in monasterio quodam ad Rhenum superiorem vel in Francogallia sito volumen illud unicum exeunte saeculo IX magis neglectum quam lectum fuisse (Stud. I 88).

Libelli in hoc codice exarati ordine vulgari sese excipiebant:

I II III IV a . . IV b V VI VII,

atque singulis me iudice numeri 1—8 adscripti erant (Stud. I 84 et infra p. XXIII sq.). in medio codice octo fere folia interciderant. itaque partes codicis bipertiti libros I—IV a et IV b—VII amplexae inter se commutari poterant et commutatae sunt. neque enim audiendus est Gundermann, qui pristinum ordinem IV b—VII, I—IV a fuisse et prima ultimaque codicis folia interiisse, id quod saepe in aliis observatur, contendit: nimirum si talis fuisset archetypus, causa deerat, cur scissura inter libros VII et I integros facta utraque pars pristinum mutaret locum.

¶ Atqui hunc ordinem perversum is reperiebat et recipiebat, qui prior archetypum satis fideliter depinxit. Neque numeris libellorum deterrebat, quominus a verbo *Grandinem* IV b 3, 1 initium operis exarandi faceret, quin etiam ne numeros quidem huius partis (IV b—VII) omisit; alterius partis (I—IV a) libellos praetermissis numeris subiunxit. hunc codicem, quem *Φ* nominavi, saeculo X in Francogallia scriptum vel potius statim illuc transportatum esse putaverim. ibi enim quoniam ter vel quater (cf. *Ϣλρ* et *Z*) describebatur, parens codicum melioris notae factus ultra saeculum XII exstitisse ipse non videtur (Stud. I 35 sqq. 88. II 6 sqq.).

1) Cf. Pelagius in Irland, Berol. 1901, p. 7 sqq. 219 sqq.

Δ . Iterum idem archetypus a monacho recentiore, saeculo fortasse XI vel X exeunte, descriptus est (Stud. I 8 sqq. II 35 sqq.). Hoc apographon Δ negligentis scripturae et lacunosum neque ab interpolationibus multis gravibusque liberum in Germania superiore opinor servabatur. inde enim fluxit codicum mutilorum memoria, quorum pars in monasteriis Germanicis fuit vel nunc est (ϑ), pars in Italia (ε), unde libri vulgares aliunde suppleti pendere videntur. ipsius codicis Δ ultra saeculum XIII vestigia non reperiuntur.

Archetypus ipse mox totus interiturus illis temporibus, cum iterum describebatur, iam maiorem labem perpressus multis locis oculos legentium miserrime cruciabat et folia non solum antea deperdita sed etiam praecedentia amiserat: deerant igitur totus liber IV a, ultima libri III capita inde a verbis *efferrantur, quaedam ad media* (III 25, 6), denique exordium libri IV b. apographi Δ scriba integros reperiebat libros I—III usque ad verba *supra aquam tota* (III 25, 6) et partem alteram (IV b 3—VII ex.). atque hos libellos in pristinum ordinem redactos reddidit et lacuna non animadversa libros mancos III et IV b in unum conflatos exhibuit. itaque sex libellos numeravit singulisque numeros adscripsit (cf. Stud. I 30 sq.) hos:

(I	II	III	+	IV b	V	VI	VII)
		⏟					
1	2	3		4	5	6	

Φ . Eosdem numeros prioribus duobus (vel tribus) omissis postea in subscriptiones codicum alterius classis translatos esse Schultess et ego observavimus (Stud. I 84 sq.). nonnulli enim horum, qui initium a libro IV b faciunt, sic libellos enumerant:

IV b	V	VI	VII	I	II	III	IV a
3	4	5	6	7	8	9	10

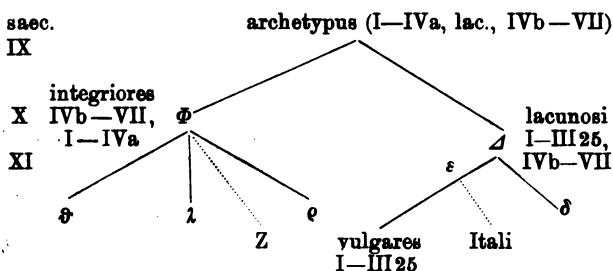
atque has quidem subscriptiones tam memorabiles identidemque tractatas nunc repetere (e Stud. I 40; II 11; 14) *praestat; testibus accedit codex Z.*

- Titulum om. GH. *Incipit Seneca de naturalibus questionibus L. De naturalibus causis* Esc. man. pr. IV b/V. (Lucii H) *annei senecae liber III (tercius H) explicit de nubibus. Incipit III(us) de ventis HL mg. Explicit liber III de nivibus. Incipit liber IIII de ventis Z*
- V/VI. *Explicit IIII. Incipit V liber L¹. Explicit liber IIII de ventis. Incipit liber V de terre motu Z (Lucii H) annei senecae naturalium questionum ad lucilium iuniorem. de ventis liber IIII (incipit L add. sed del.) explicit. Incipit V us de terrae motu (de tremor. L) HL² marg.*
- Explicit septimus. Incipit octavus H*
- VI/VII. *Explicit V liber, incipit VI L. Explicit liber V de terre motu. Incipit liber sextus de cometis Z. Incipit sextus liber G*
- Explicit liber V de cometis. Incipit liber VI de discurrentibus Z*
- VII/I. *Explicit VI. Incipit VII liber L. Explicit Liber Sextus. Incipit Septimus H. Septimus incipit G*
- I/II. *Explicit (liber H) VII. Incipit VIII HL mg. Incipit octavus liber G*
- Explicit VIII. Incipit VII G*
- II/III. *Explicit liber VIII. incipit IX H*
- III/IV a. *Explicit liber IX (nonus L) incipit liber X (X liber L, decimus Esc.) GHL Esc.*
- IV a. nihil subscribitur.

Nimirum e codice Escorialensi N III 13 nihil nisi titulos librorum primi et ultimi enotatos habemus. plura de subscriptionibus ab Alberto Magno lectis et in excerptorum codicibus (M cet.) adpictis addere possum, sed monere sufficit in his quoque decem libros numerari a ceteris meros errores codicum Z et G segregavi atque

mirum illud numerationis vetustioris vestigium in H eodice optimo servatum, quo *δεκάδα* ab huius fonte olim afuisse et a correctore demum in plerasque subscriptiones illatam esse aperte proditur: antea enim octo tantum libri sed aliter collocati (I—IV a, IV b—VII) numerabantur, quod in archetypo olim factum esse dixi (Stud. I 84 et supra p. XXI).

Sic ad archetypum codicum reverso mihi duo illius apographa et stirpes ab his pendentes hoc stemmate et imagine ante oculos ponere placet:

Ubi verba in codicibus tradita discrepant, saepissime integriorum lectio praestat, multo rarius memoria librorum Δ corrigitur.

Φ Menda graviora (Stud. II 37) in Φ inveniuntur haec:

<p>II 12, 1 . . <i>conatio sine ictu, ista iaculatio cum ictu</i> Δ</p> <p>II 33 <i>quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus</i> Δ</p>	<p><i>conatio sine ictu</i> cet. om. Φ</p> <p><i>quemadmodum interpretemur, quemadmodum exploremus</i> Φ</p>
---	--

alia menda alibi (Stud. I 29 sq. 35. 77) congeSSI, neque desunt, quae addere possim.

4 Multo plura in codicibus familiae Δ lacunosis deprehenduntur, veluti undecim lacunae ampliores in libris prioribus (Stud. I 8 sq.): scilicet I 1, 6. 2, 9. 5, 2. II 9, 3. 12, 2. 14, 1. 40, 5. 41, 1. 55, 3. 59, 3. III 11, 1, qua socordia fuit, scriba totas omisit lines. alibi verba transposuit non pauca, libere sententias reddidit, corrupta coniecturis emendare studuit, inepta quae videbantur aut sustulit aut correxit. cuius licentiae haec exempla adferre sufficet:

I praef. 17 *hoc certe sciam, omnia angusta esse, mensus deum.* Φ

hoc certe sciam, omnia angusta esse. sed haec deinde. Δ

III 15, 1 *ad similitudinem illam humanorum corporum natura formavit* Φ , ubi ex illa corruptum illam in archetypo erat

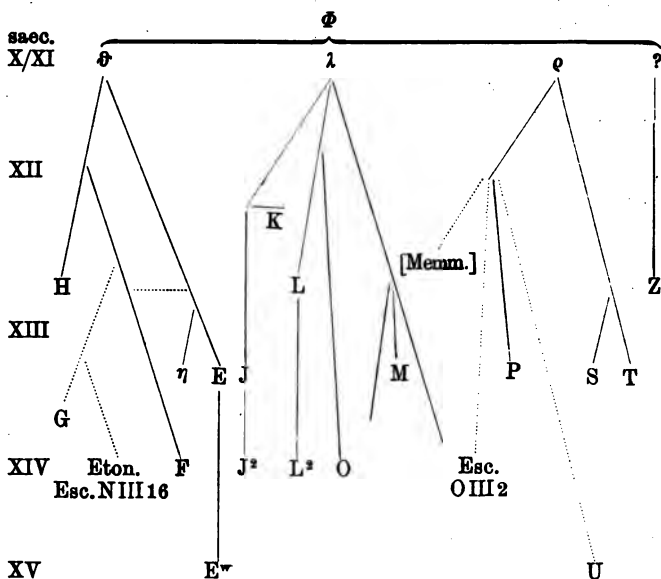
illam ad similitudinem humanorum corporum formavit deus Δ [de libris vulgaribus cf. Stud. I 28].

II 48, 1 *nam et quod perpetuum vocant fulmen finitum est. aequae enim [est] ad diem respondent, nec ideo minus finitum est, quia multa significat. et quod prorogativum videtur, finitum est.* Φ

nam — est. aequae enim talia ad diem respondent, nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. et q. — est. Δ

hoc loco quod mendose *respondent* pro *respondens* trahebatur manifestarum in Δ interpolationum ansa fuit, ceterum in deo et natura a Seneca commemoratis scriba religiosus offendit.

His quam brevissime adumbratis ad singulas utriusque familiae stirpes discernendas transeo et primum melioris illius Φ nominatae tres vel quattuor delineaverim (Stud. I 71. II 7—27):

Haec codicum ratio uno obtutu e loco supra p. XXV allato II 48, 1 dispicitur:

aeque enim est ad diem respondens, nec ideo minus finitum est, quia multa significat. Φ

aeque — minus f. est om. est om. Z (ante ad) quia m. significat om. λ

itaque integer hic locus in ρ et Z, dubiae originis codice, traditur; accedit L, cuius in margine superiore verba *quia multa significant. et quod prorogativum videtur, finitum est* suppletur (L²), et J, ubi parum recte *quia m. significat* ante *aeque enim* a manu recentiore (J²) adduntur. stirpes Φ et λ suis mendis et agnoscuntur et constituuntur. *neque igitur hinc sed ex ipso Φ stirps ρ derivata est.*

ϑ Haec stirps (Stud. II 20 sqq.) ante saeculum XII medium orta e codicibus notis exhaustisque haud ita facile circumscribitur. codex enim Opsopoei Memmianus, qui optimus et vetustissimus fuit, interisse videtur; U vilissimus et Escurialensis O III 2 accuratius examinati non sunt; ST aliunde interpolati sunt. praebet igitur unus fere codex P neglegenter scriptus fundamentum totius stirpis. atque in ipso codice ϑ menda permulta videntur fuisse, gravia nulla. uno loco VII 11, 3 sententiolam a scriba omissam in margine codicis ϑ adiectam fuisse et inde falso collocatam in textum librorum PT venisse apparet (sed recte in U, nisi hic aliunde correctus est). ceterum singula verba saepe ommissa sunt, plura ter vel quater in P, saepius in T, sed haec locis diversis (Stud. II 24 sq.).

Z A ceteris codicibus longius distat Z (olim R nominatus: Stud. II 21), qui utrum eiusdem stirpis ϑ an sui generis sit, ne nunc quidem, postquam paene totum contuli, elucet. sane multas praebet lectiones aut bonas aut, id quod minus suspectum est, bonis similes, velut:

V 16, 2 *creberque* ϑZL²] *crebrisque* δλϑ

16, 4 *intervenit* δZL²] *invenit* Φ *intus venit* S²T

VII 17, 1 *myndius* FH(ϑ)Z] *mindius* J² *mitidius* ET
mundius λ *mydius* P *medicus* δ

IV a praef. 45 *Messallina* Fortun. em.] *messalia* OZ
messala ceteri codd.

VII 15, 2 *quot* Fortun. em.] *quod* Z *quid* Φ(?) et δ

potuit igitur has talesque lectiones scriba codicis Z ex ipso Φ libro accuratius lecto sumere. alias fortasse e codice neglegentius lecto hausit, cf.

III 30, 1 *ad quae*] *atque* ηZ

IV a 1, 2 *exortum*] *ortum* ζ (vel η)Z *ortus* gE

V 12, 2 *scindit*] *cindit* P¹ZL² *scingit* λ

12, 3 *iustorum* B²Eϑ] *istorum* δHλZ

VII 1, 3 *statum* ηEλU] *statim* δHϑZ.

tertium genus plane interpolationum est, velut

- VII 1, 2 *trepidat*] *strepidat* P¹ *strepitat* FHZ
 V 16, 2 *illa* Hλ] *illa rixa* P *in illa rixa* σgTZ
in illa pugna E
 IVa 2, 2 *aut sterilis annus aut fertilis (sterilis λ)*
est] *aut fertilis annus aut sterilis est* Z
 2, 5 *cautium*] *et acuta* Z, quod L² pro *et illis*
recepit.

eiusdemque generis sunt correctiones orthographicae, quoniam in Z semper fere *neglegere* pro *negligere*, *Aristoteles* pro *Aristotiles* scribitur, et III 27, 14 versus Ov. Met. I 286—289/90 ex exemplari suppleti, quod *templis* pro *sacris* praebat (*potuitque* — *malo* om. Z), atque III 27, 13 om. *fulvos vehit unda leones* (cf. Stud. I 54). talis igitur liber a suspitione nusquam fere liber est, neque inde quarta codicis Φ stirps probari potest. cum PT non raro consentit, neque vero in totis lineis omissis, immo in Z haec desunt verba:

- III 27, 9 *stringit* — *montium* post *montium*
 IVa praef. 4 *fortasse* — *petitur* post *petitur*
 2, 29 *inde a maria* vel *alternatis* usque ad finem
 (§ 30)
 IVb 13, 4 *large redegit ad* om. Z¹ suppl. in mg. Z²
 VI 32, 5 *morbi petent sive hostium sive civium* (sic Z²!)
gladii sive om. Z¹ post *sive*, suppl. Z² in mg.
 [sequitur *insularum*, om. P Memm.]
 VII 8, 3 *non ut* — *cursus* post *rotari*?

haec verba in PT exstant, qui alius alia praetermiserunt (cf. Stud. II 24 sq.). neque igitur cuiusnam stirpis Z sit, adhuc patet, neque hoc uno codice satis miro quarta stirps constituitur: res dubia relinquitur.

λ Dilucida est stirps λ et satis a me olim e codicibus J¹KL¹O et excerptis M restituta (Stud. I 41—47, II 13—19). hi enim codices omittunt

- II 23, 2 *his maximis* — *est ignem* post *in ignem*
 II 48, 1 *quia m. significat*: cf. supra p. XXVI
 VI 30, 3 *celebrant* — *ex infimo* ante *veniunt*.

praeterea una quaeque pagina menda minora huius stirpis praebet. neque mirum est, quod in J²L² lacunae expletæ, menda saepe correctæ sunt. idem in aliis codicibus factum esse veluti iis, unde P et T descripti sunt, suspicio est, neque vero horum fata nobis ante oculos versantur, quoniam libri, qui correcturas inter lineas vel in margine habebant, ipsi perierunt. L² autem e Z eiusve gemello pendere nunc probavimus, de J² postea videbimus, cum de codicis E fide disputaverimus.

Exemplaris λ parum fidelis memoriam L¹ optime servavit, paulo minus J¹ eiusque gemellus K etsi vetustior tamen parum diligenter scriptus, maxime neglexit O minima cura exaratus; diligentius perscripta sunt excerpta (M) neque vero a suspitione interpolationis libera. haec repetere singula nunc non necesse erit.

§ Stirpi ϑ, imprimis codici H, summa fides habenda est. tamen ne huius quidem exemplaris contextus integer fuit, unde libri EFGH aliique atque inde a III 25, 6 libri vulgares, quos η nominavi, manarunt. in minoribus enim omnes simul peccaverunt et hos locos omiserunt (Stud. I 55. 72; II 9):

I 3, 5 *deinde multas — imaginem solis post imaginem solis*

II 48, 1 *aeque — finitum est: cf. supra p. XXVI*

V 1, 3 *fluctus est — fuerit ante fluctus est, ubi EFGH etiam in unam partem om.*

V 18, 4 *an non nasci post nasci [ubi integer est δ, non η!]*

VII 5, 3 *talem — fuisse post fulsisse.*

Atqui hi in duas partes discedunt. nam libris FGH eadem vitia insunt, eadem verba desunt:

VI 30, 2 *cum pars — deesse, ubi in H hiatus exstat*

VII 10, 2/3 *nobis suspitionem — praebere ante nobis opinionem*

IVa non integrum scribae reperiabant, desinunt enim F in verbis *nivem diluunt* 2, 19, H in quippe

vernīs § 19, G in *cum quis* praef. § 13; praeterea Etonensis et Escurialensis totum IVa librum omittunt, sed hic in Escurialensi ab altera manu usque ad *tulit arentibus* 2; 9 additus est.

quartus locus II 6, 5, de quo olim dubitavi (Stud. I 58; II 9), totus in GH exstat.

codex F ascita Δ familia interpolatus, unus H prorsus sincerus est.

Ab altera parte stant E et η, qui uno loco, III 26, 4 sq., eadem verba *non tamen — certo tempore* omiserunt (de IVa 2, 27 cf. Stud. I 72), saepissime in levioribus corruptelis conspirant (cf. Stud. I 73).

Mirum est, quod ordinem librorum triplicem praebent huius stirpis codices. H enim, qui a *Grandinem* IVb 3, 1 incipit, Vincentii Bellovacensis codex ceterum similiter atque E interpolatus, tres a *Grandines* (sic!) orsi G Eton, Escur. ordinem familiae Φ sane perversum fideliter servaverunt (atque ultimum librum hi aut mutilum praebent aut prorsus omittunt):

IVb V VI VII, I II III (IVa).

η contra codices vulgares η prioribus libris I—III 25, 6 e Δ sumptis hos adnectunt:

... III (25, 6—fin.) IVa IVb V VI VII

EF denique EF hunc singularem et de consilio excogitatum ordinem proferunt:

I—III, IVb—VII, IVa.

itaque quisquis hunc librorum ordinem commentus est, librum ultimum IVa suo loco reliquit, ceteros septem secundum η ordinavit (Stud. I 57 sqq. 69). neque desunt cuiusdam inter F et E commercii vestigia, scilicet lineolae in F ad eos praefationis IVa locos adpictae sunt, quos E omisit (cf. Stud. I 59).

EM Excerpta quoque, quae stirpis λ sunt, aliquo modo cum E cohaerere suspicor. praefationis enim IVa nihil

in **M** traditur, quod in **E** deest, immo excerptorum excerpta in **M** exstare videntur:

[§ 1—13 <i>intervallum sit</i> om. M]	[post alia § 7 <i>nec invidebo</i> — <i>intervallum sit</i> § 13 om. E]
§ 14 <i>cum bene laudari cupieris</i> — <i>existimarem fidem</i>	§ 14 <i>cum cupieris bene laudari</i> — <i>estimarem fidem</i>
§ 16 praebet M paucis om. vel mutatis ¹⁾	§ 16 praebet E
	[§ 16 <i>non debebat</i> — <i>furor mihi</i> § 17 om. E]
	§ 17 <i>videbam apud Gaium</i> — <i>dissilui</i>
[§ 16 <i>non debebat mihi</i> — <i>mori posse</i> § 17 om.]	[§ 17 <i>ne viderer</i> — <i>mori posse</i> om. E]
§ 18 <i>adice nunc victus</i> — <i>derisus es</i> § 18 praebet M	§ 18 <i>adice nunc invictum</i> — <i>lucro. adice nunc quoque victus</i> — <i>a me incipe</i> § 19 praebet E
[§ 19 <i>possum et ipse</i> eqs. om. M]	[§ 19 <i>Vergilianum</i> — <i>contextum</i> om. E]

neque vero locus libellorum neque numeri 3—10 in eo codice mutati erant, unde **M** ceterique excerptorum libri pendent.

Alterius familiae **A** meliores qui exstant codices libellos I—III 25, 6 et IVb—VII exhibent. quorum toti collati sunt **AB**, ex parte **C**, satis notus est Pragensis libri **B** gemellus, alii minus noti accedunt: ex his stirps **δ** constituitur (Stud. II 38). ab ea alieni esse qui eosdem libellos continent Itali recentes videntur, propter vilitatem a me neglecti (Stud. I 15 sq. II 41). nuper horum tamquam antesignanum detexi Palatinum olim Heidelbergensem nunc Vaticanum 1579 saec. XII/XIII, qui auctoritate et aetate vetustissimos stirpis **δ** codices **BC** Prag. nescio

1) § 15 *non mihi fidem tyrannus eripuit non* [in aliorum — diu om.] *publici hostes* [antequam sui om.] *prop.* deletis nominibus propriis in **M** traditur.

an aequiperet. inde subscriptiones, initia exitusque libellorum exscripsi, ad plura enim enotanda Roma iam profecturus non vacabam; haec vero sui generis esse Pal. 1 satis probant:

I 17, 10 <i>nulli non vitio necessarium factum est</i> A (= Φ). paene totum caput om. BC Prag.	<i>nulli num(er)ario necessario factum est</i> Pal. 1
II 59, 13 <i>nisi qui effugit</i> BC , <i>nisi quod effugit</i> A (= Φ)	<i>nisi qui effugit</i> Pal. 1 sed (ve)l q(uod) n(on?) supra scr.
III praef. 1 <i>Non me praeterit</i> ABC	<i>Non praeterit me</i> Pal. 1 (= Φ)
III 25, 6—IVa 2, 30 om. ABC	om. Pal. 1
IVb 1, 1 <i>Grandinem hoc modo fieri si tibi affirmavero, quo apud nos glacies fit (sit</i> A), <i>gelata nube tota (tota nube</i> A) ABC (= Φ)	<i>Grandinem hoc modo fieri, quo apud nos fit glacies, gelata nube tota, si tibi aff.</i> Pal. 1
V 1, 1 <i>Ventus est aer fluens</i> ABC (<i>fluens aer</i> Φ)	<i>Ventus est aer fluens</i> Pal. 1
V 18, 16 <i>ea, in quibus vita consumitur</i> ABC ([<i>ea</i> om.] <i>in quae [vel qua] v. c.</i> Φ)	<i>ea, in quibus vita consumitur</i> Pal. 1
VI 32, 12 <i>illi (illis</i> B) <i>et obviam exire</i> ABC (= Φ)	<i>illa et obviam exire</i> Pal. 1
VII 1, 1 <i>Nemo usque adeo</i> ABC (<i>Nemo usque eo</i> Φ)	<i>Nemo usque adeo</i> Pal. 1

Apparet uno loco (libri III) Palatinum 1 meliorem esse quam δ , duobus vel tribus (IVb, II) quam **A**, uno (I) integriorem quam **BC**, tribus (IVb, I, VI) quam δ , ceterum cum δ congruere. itaque eum propriae stirpi ϵ attribuerim.

Cum hoc codice congruunt atque ex eadem stirpe pendunt Chisiani 1, 2 et Vaticani lat. 1, 2, 3. hi enim omnes III praef. 1 *praeterit me* collocant (sed Chis. 1 Vat. 1, 3

preteriit praebent), atque IVb 1, 1 *si tibi affirmavero* Chis. 2 Vat. 2 cum Pal. post *nube tota* collocant, Chis. 1 post *sit glacies gelata* (e Vat. 1, 3 nihil hoc loco enotavi). denique I 17, 10 Chis. 2 et Vat. 2 eandem exhibent lectionem *non vitio* atque $\mathbf{A}\Phi$, contra Vat. 1 et 3 *nu(m)ario* praebent, utraque coniuncta Chis. 1 *non vitio numeratio* habet.

Ex eadem ϵ stirpe, nisi fallor, codices vulgares pendent, scilicet in prioribus libris I—III 25, 6 e Δ haustis (cf. supra p. XXIV sq.): magis enim eos cum Pal. 1 eiusque asseclis recentioribus congruere quam cum δ facile probatur. nam III praef. 1 omnes *preteriit me* et I 17, 10 *non vitio nummario* (vel *num(er)a(t)io*) habent. alia exempla Stud. I 27 sq. congesti. itaque hi codices in libris I—III 25, 6 recensendis, ubi inter se consentiunt, mihi ϵ audiunt. in libris IVb—VII huius stirpis quod testis mihi praesto fuit nullus, dolebam, cum multa stirpis δ vitia recipere cogerbar: ipse archetypi textus vix usquam Palatino conlato corrigetur.

Sane libros III 25, 6—VII in codicibus ϵ g m n p Pal. 3 ceteris vulgaribus non deesse, sed eorum textum stirpis δ esse supra vidimus. is enim, qui mancum esse l. III et deesse l. IVa in suo exemplari e familia Δ derivato observavit, ad hunc hiatum explendum codice η nostri $\mathbf{E}$ simillimo potitus inde ceteros libros omnes descripsit neque ad prius exemplar nisi correcturas quasdam adieciturus revertit. idem fortasse ex illo novo codice priores quoque libellos exemplaris ϵ ceterum iam sprete correxit, unde interpolationes in Chis. 2 Vat. 2 (Stud. I 15) fluere potuerunt. magis mirum est, quod libellorum ordinem I—VII adiuvante fortuna genuinum vulgo recuperatum sed numeros 1—6 e Δ saepe servatos reperimus; tamen codices vulgares exstant, qui septem ut Aldina vel octo libros enumerant (Stud. I 31 sq.).

V. Index singulorum codicum

1. Libri classis Φ qui libellos IVb—VII, I—IVa continent.

Stirpis Φ [antea μ appellatae]:

- H** Parisinus lat. 8624 membr. saec. XII/XIII, olim **Q** nunc **H** appellatus, summae fidei, totus bis a Rossbachio iterumque a me (sed capp. IVa 1—2 praetermissi) excussus. Stud. I 38.
- G** Montepessulanus H 116 membr. saec. XIII, cuius fol. 100^r Chatelain in tab. 169 depingendum curavit. nonnulla folia examinavi. Stud. I 10.
- Escorialensis N III 16 membr. saec. XIII (Stud. I 38) et Etonensis 89 membr. eiusdem aetatis (Stud. II 11) artioribus vinculis cum **G** conectuntur.
- Vincentii Bellovacensis exemplar ante medium saec. XIII exaratum eiusdem stirpis videtur fuisse sed interpolatum (Stud. I 39, cf. 70 sq.). a Vincentio pendet Gualterus Burlaeus (Stud. I 39).
- De aliis huius stirpis libris cf. p. XXXVI.

Stirpis λ :

- L** Leidensis Vossianus lat. fol. 69 membr. saec. XII exeuntis; folium Nat. Quaest. primum Chatelain in tab. 169 expressum edidit. totum contulerunt Larisch et G. Müller. altera manus, quae multa erasit et correxit, cum **Z** congruit. Stud. I 36, II 13.
- K** Cameracensis 555 membr. saec. XII a me conlatus, bonae notae est. Stud. I 37. huius gemellus est (cf. Stud. II 17 sq.)
- J** Oxoniensis collegii Sti. Johann. nr. 36 membr. saec. XIII, quem corrector pertractavit (**J**²). Rossbach totum excussit. Stud. II 13.

O Leidensis lat. oct. 199 saec. XIV in. neglegenter exaratus, magis L¹ quam J¹K affinis. totum contuli. Stud. I 37, II 13.

Excerptorum collectionem saec. fere XII confectam quinque codices praebent, in quattuor excerpta Nat. Quaestionum e λ sumpta exstant. horum Parisinum 17 903 membr. saec. XIII ego et Rossbach contulimus. Stud. II 14 et supra p. XXX sq.

Stirpis ρ :

P Parisinus lat. 6628 membr. saec. XIII (fort. exeuntis). totum contulit Rossbach, iterumque ego (sed IV 1—2 praetermissi). Stud. I 37, II 20.

Escorialensis O III 2 membr. saec. XIII/XIV, fortasse item atque P e codice Beccensi descriptus erat. Stud. I 37.

Codex Memmianus Opsopoei, qui periit, eiusdem stirpis fuit. Stud. I 40, II 26.

U Monacensis 11 049 saec. XIV vilis est, paucas paginas excussi. Stud. I 38, II 27.

S Interpolati sunt duo codices: Montepessulanus H 445 membr. saec. XIII ineunte perscriptus, in quo nunc Nat.

T Quaest. IVb—VI 9 tantum servantur, et Parisinus 6386 membr. saec. XIII ut videtur ineuntis. utrumque codicem et ego et Rossbach contulimus. Stud. II 21 sqq.

Eiusdem stirpis nescio an Alberti Magni codex fuerit sane interpolatus. Stud. I 39. 49; II 29. 31.

Stirpis ignotae:

Z Genevensis lat. 77 membr. saec. XII ex., cuius folium 8^v Chatelain in tabula 170 delineavit. hunc olim R appellatum paene totum a. 1902 contuli (sed omisi VI 17, 3—32, 12). Stud. II 22, cf. supra p. XXVII et infra p. XLII.

Monacensis ep. 175 lat. membr. saec. XV. Stud. I 39.

Parisinus regius 6395 membr. saec. XIV. Stud. I 39.

2. Codices, in quibus ordo libellorum novatus est

Stirpis $\mathfrak{D}$:

Ordo librorum est I—III, IVb—VII, IVa.

- E** Erfurtensis, nunc Berolinensis lat. oct. 9, membr. saec. XIII, quem contulerunt Herel, Fickert, alii. Stud. I 56. hunc librum qui ante me omnium optimus esse ferebatur, sine cura exaratum esse et interpolationibus temerariis scatere evici (Stud. I 57—70, cf. II 27 sqq. et infra p. XL sq.).
- E^w** Wirceburgensis 59 chart. anno 1469 ex **E** descriptus est; pauca folia, quae continebant I 11, 3—15, 8, nunc in **E** deperdita, ex uno Wirceburgensi **E^w** (olim **W** appellato) novimus. partem Larisch contulit, cetera G. Müller. Stud. I 56.

Fragmentum Coloniense Gruteri, quod periit, cum **E** concinebat. Stud. I 57.

- F** Oxoniensis Mertonensis 250 membr. saec. XIV olim **N**, nunc **F** nominatus, interpolationum expers est, nisi quod priorum librorum textum corrector secundum Δ emendavit. complures libros contuli. Stud. I 56, II 10.

Libri vulgares e stirpibus ϵ et η conflati:

Ordo libellorum vulgaris est I—VII, posterioris partis η (III 25, 6—VII) textus, quem η (vel ς) nominavi, e $\mathfrak{D}$ pendet et maxime cum **E** congruit; prior pars (I—III 25, 6) ex alterius familiae stirpe ϵ fluxit.

- g** Guelferbytanus Gudianus 10 membr. saec. XIII fort. exeuntis; totum secundum Δ correxit manus altera (**g**²). hunc Fickert contulit. Stud. I 17 sq. (in fol. 287^r lege .. *Clusine dioc(esis)* ..).

- m** Oxoniensis Mertonensis 300 membr. saec. XIV. aliquot libros contuli. Stud. I 18.

- n** Leidensis 458 membr. saec. XV. particulas excussi. *Stud. I 18.*

Vaticani lat. 2215 saec. XV et 2214 paulo vetustior, uterque membr. Stud. I 19.

Neapolitanus 358 membr. saec. XIV. Stud. I 19.

Parisini regii 6380, 6390, 8717 membr. saec. XIV. Stud. I 19 sq., II 42. in his sex libelli numerantur, in illis qui secuntur septem.

Caesenas 20, 5 membr. (?) saec. XIII (?). Stud. I 20.

Venetus Marcianus 141 membr. saec. XIV. Stud. I 21.

Florentinus Laurentianus 76, 35 membr. a. 1426 scr. Stud. I 21.

Parisinus regius 6385 membr. saec. XIV. Stud. I 20.

Monacensis 23 473 membr. saec. XIV. Stud. I 20.

Vindobonensis Palatinus 3134 chart. saec. XV. Stud. II 41 sq.

His addi potest editio princeps Nat. Quaestionum, quae Venetiis a. 1490 prodiit (SENECA MORALIS etc. per Bernardinum de Cremona et Simonem de Luero), vel altera a. 1492, quam Fickert contulit (Ald.). Stud. I 21.

In codice Vaticano lat. 2212 membr. rec. octo libelli numerantur. Stud. I 21.

Romanus Barberinus VIII 127 membr. saec. XV libellos non numeratos praebet. Stud. I 21.

cp Coloniensis Gruteri et Palatinus quartus nisi e collatione huius viri non noti sunt. Stud. I 21.

Palatinum eiusdem tertium a. 1901 Romae detexi: est Vaticanus Pal. 1540 membr. in quarto saec. fere XV exaratus, ex 167 foliis scriptis constat. in folio ceteris praefixo legitur *Carte 168 Jannotij manettj* et tabula scriptorum. insunt fol. 1 de ira, f. 22 brev. v., f. 34 provb., f. 38 mor., f. 40 clem., f. 47 remed., f. 50—92^v benef., f. 93^r—140^r Quest. Nat., f. 140^r provid., f. 150 beata v., f. 159 tranq. v. Gruteri collationem Fickert edidit. textus interpolatus et suppletus est. Stud. I 22.

3. Libri classis Δ , qui libellos I—III 25, 6 et IVb—VII
tamquam sex continent

Stirpis δ :

- B** Bambergensis M IV 16 membr. saec. XII contulerunt Jan, Fickert, G. Müller. unam paginam Chatelain in tab. 168 delineandam curavit. Stud. I 10, II 38.
Pragensis capitularis L 94 membr. eiusdem aetatis et Bambergensis gemellus, vix hinc descriptus. Stud. I 10.
- C** Austriacus Sanctae Crucis monasterii membr. saeculo XII vix recentior. aliquot libros contuli. Stud. II 38 sqq.
- A** Leidensis Vossianus lat. oct. 55 membr. saec. XIII, olim Nicotianus Opsopoei. codex correctus est neque ex una δ stirpe derivatus; fortasse idem codex Pinciani fuit. totum contuli. Stud. I 11.

Stirpis ϵ :

Vaticanus Palatinus 1579 in foliis 64 octavae formae membr. saec. XIII (vel XII exeunte) exaratus. hunc a. 1901 detexi. insunt: fol. 1 *Fulgentius. Expositio virgiliane filosof moralis* — f. 15. fol. 16 ab alia manu nescio quid additum est. fol. 17 in alia membr. ab alia manu eaque saec. XII/XIII *Annei Senece de naturalibus questionibus* . . . . incipit. 'Quantum inter — levi manu querimus'; fol. 60. ibid. *Lucii annei senece liber de remediis fortuitorum ad lucilium incipit* — fol. 61^v. explicit *lib(er) de remediis fortuitorum. incipit lib(er) proverbiorum* . . . . initia tantum et exitus libellorum inspexi, cf. supra p. XXXI sq. Pal. 1 mihi audit.

Vaticani (1, 2, 3): lat. 1769 et 2216 membr. saec. XIV; 2213 saec. XV membr. Stud. I 11.

Chisianus prior: E VIII 252 membr. saec. XIV. Stud. I 12, II 41.

Chisianus alter: H VII 245 membr. saec. XV. Stud. I 12. *hic liber aequae atque Vat. 2 interpolatus est. cf. p. XXXIII.*

Florentinus Laurentianus 82, 20 chart. rec. Stud. I 12.
 Accedunt libri vulgares in parte priore (I—III 25, 6)
 ex ϵ descripti: cf. supra p. XXXVI.

4. Libri originis ignotae

Parisinus bibl. nationalis 17 842 saec. XV. Stud. II 42.
 Vaticani, qui olim Alexandri Petavii fuerunt, 905,
 1138; 58, 1142, 1338.

Cameracensis 939 membr. a. 1379 scr. Stud. I 22.

Parisinus regius 6395 membr. saec. XV, qui excerpta
 tantum Senecae continet. Stud. I 22.

Alii codices in catalogis vetustis commemorantur (cf.
 Stud. I 87—90) vel a viris doctis ante Fickertum adhibiti
 hic illic afferuntur.

VI. De codicum correcturis

Plerique Senecae codices non solum suae familiae gen-
 tisque signa prae se ferunt sed etiam vestigia studii philo-
 logorum et correctorum tam manifesta, ut haec affinitas
 exemplarium aequae emendatorum nonnusquam magis quam
 illa gentilium primaria sed obruta appareat. hac de causa
 primo obtutu librum **T** dum inspicio gemellum codicis **E**
 esse putavi. nimirum multis libris secum comparatis alius
 aliunde et bonas lectiones et menda parum perspecta
 hauriebat, alius alibi emendationes addebat. neque vero
 hae correctiones et emendationes usque ad archetypum
 librorum recedunt neque ultra, sed in libris recentioribus
 leguntur, atque maxime in σ , ϵ , η videntur fuisse. in-
 tacti ab iis $\Phi\Theta H$, paulo minus λ (et ρ ?) manserunt, et
 codices J^1KL^1 pauca ex alius stirpis codicibus ad stir-
 pis λ textum adnotata, alia L^1O praebent. neque igitur
 fundamento caremus, si Φ et ipsum archetypum lacera-
 tum restituere conamur, neque est, cur correcturas et
 interpolationes huic attribuamus. immo mediis aevi sc.
 saeculorum XI/XII et sequentium studia sedula revelantur,

quae in Francogallia maxime floruisse (Stud. I 88 sq.) et in schola Carnotensi culta esse (Stud. II 34 sq.) conieci. accuratiora de his doctiores nos docuerunt velut Eduardus Norden¹⁾, et doceant, ego de ipsis Senecae codicibus quid erui possit congerere satis habeo.

Sinceram codicis Δ memoriam ad nos non pervenisse constat (Stud. I 24 sqq., 76 sqq.), nam $\delta \epsilon$ saepissime deprehendimus correctos et saepe iisdem locis. quorum δ e λ emendatum esse apparet, cf.

- VI 5, 2 *contentum*] *contemptum* λ *contempnendum* δ
 6, 1 *innare*] *in mare* λ *in mari* δ
 3, 3 *magna pars*] *pars magna* λ δ
 3, 4 *timendi*] *timidi* λ δ (cf. Stud. I 78).

rarius δ cum P(ρ) vel Z congruit, velut

- I 3, 4 *istic*] *isti* PT δ
 3, 5 *existimant*] *estimant* PT δ
 II 27, 4 *illisarum*] *illarum* B¹P *illesarum* ϵ
 ib. *hic fieri illo* A¹ Φ] *hoc fieri* ϵ P *hoc fieri hoc* δ
 V 2 a. c. *arietare*] *ar~~et~~ari* Z *artari* δ .

porro libri vulgares quotquot innotuerunt parum fideles sunt neque genuinam stirpis ϵ imaginem ostendunt (cf. Stud. I 23), atque codex A, etsi alteri stirpi a me adscriptus est, tamen saepe inter δ et ϵ fluctuat saepiusque mirum in modum cum Φ (λ) conspirat:

- II 44, 1 *secunda*] om. A ϵ
 44, 2 *hoc*] *et hoc* A ϵ
 34, 4 *non* A² Φ] om. Δ
 I 3, 4 *eo* (ss. *mira*) δ ϑ ρ] *adeo* ϵ F λ *adeo eo* A¹
 II 42, 2 *an* A Φ] *aut* B ϵ .

quae cum ita sint, utrum ipse codex Δ an apographa tantum ex exemplari alterius classis vel exemplaribus correctae sint, diudicari nunc non potest.

1) Cf. Norden, *die antike Kunstprosa*. Leipzig 1898. II 712—724.

V 7, 1 *aliquo σλρ*] *ex aliquo ϑL²Z*

18, 7 *in eius λP*, om. ε] *in eis σ eius T huius ϑJ²L²Z.*

Neque igitur mirum, quod multis exemplaribus inter se collatis eadem menda etsi recentiora tamen saepe recurrunt, veluti

II 20, 2 *efficax csse em.*] *effixa esse Φ fieri et esse Δ esse Z fieri ET* (sed post *aliquando E* coll.) *effici* Vincentius.

neque vero hae contextus immutationes errori debentur omnes sed satis multae interpolationes sunt et audaces et sagaces, quarum insignes nonnullas antea conguessi (Stud. I 68 sqq., II 29 sq.). exempli loco afferatur *adustus* IVb 13, 5 in *L²Z* additum. atque memoria est dignum, quod nonnusquam scribae diligentes ad locos temptatos interpretamenta quaedam adiecerunt, veluti

III 23 *ex posterioribus*] *ex his posterioribus* (sc. *libris?*) *Z*: cf. *ex superioribus ET* (sc. in *E* ordo librorum temere mutatus est)

III 28, 3 *veteris ante littoris*] *interioris PT ventis η antiqui Z.*

atque eodem modo II 27, 3 ubi in archetypo *acre* videtur fuisse, in *Δ aere* describebatur, in omnibus quotquot innotuerunt familiae *Φ* codicibus traditur *acre acerbum*. neque aliter explicantur IVb 4, 2 *temporis σϑ aeris ρZ temporis vel aeris λ* et glossemata similia (cf. I 1, 14), quae raro leguntur in libris vetustioribus. studii et diligentiae philologorum saeculorum fere X/XI—XII/XIII testimonia haec sunt pulchra neque satis hodie aestimata.

VII. De textu emendando et edendo

Non correctorum medii aevi studia sed antiquitatis socordiam secuti sunt recentiorum temporum philologi. neglecti enim a plerisque Naturalium Quaestionum libelli *cum ceteris Senecae scriptis* multo magis adamatis prelo

tradebantur, non emendati edebantur. unum excipio editorem Matthaeum Fortunatum virum Ungaricum, qui separatos L. Ann. Sen. nat. Quaest. libros VII apud Aldum Venetiis 1522 e pluribus codicibus a se collatis edidit et deinde idem opus alteri Erasmi editioni castigatum subiunxit (Frobenianae a. 1529). ceteri singulos tantum locos tetigerunt. atque ut totam coniecturarum et lectionum farraginem ante annum 1842 prolatarum uno conspectu comprehendamus, sollertiae et diligentiae C. R. Fickerti debemus: ipse ne recensionis quidem fundamentum posuit. huic ponendo Fridericus Haase dedita opera a. 1851 textum in lucem emisit non apparatu critico instructum sed cum ratione et sagacitate recensitum et emendatum, artis et ingenii monumentum indelebile, quamquam ne huic quidem codices satis multi neque optimi suppetebant.

His recentissimis temporibus complures viri docti et sagaces in sermonem Senecae codicumque errores inquisiverunt, Larischi et Rossbachi copiis usus novae editionis spicilegium (IVa 1 et 2) Hermannus Diels edidit, alii singula menda sustulerunt. horum dissertationibus quas C. Hosius et E. Hermes in volumine I sollerter congeserunt, nunc paucas praecipue ad Nat. Quaest. spectantes addiderim neque disquisitiones de ordine libellorum factas omiserim:

- W. Allers *noch einmal die Buchfolge in Sen. nat. Quaest. in Fleckeis. Jahrb.* 145, 621 (1892)
 E. Chatelain *Paléographie des classiques latins* II livr. 13. Paris 1897
 L. Crouslé *de L. Ann. Sen. nat. Quaest. thesis Paris.* Versailles et Paris 1863
 H. Diels *Seneca und Lucan*, Berlin 1886, in *Abhdlg. der Berl. Akademie* 1885
 C. M. Francken *Lucanus de Nilo* in *Mnem.* 21, 315 (1893)
 W. Gemoll in *censura Studiorum meorum priorum in Wochenschrift f. klass. Phil.* 13, 428 (1896)
 A. Gercke: cf. supra p. V

- M. Cl. Gertz *emendationes Annaeanae* in *Mélanges Graux* p. 353 (Paris 1884)
- J. Fr. Gronovii *notae* in *L. Ann. Sen. nat. Quaest.* . . ed. Fickert. Vratisl. 1846. 48
- G. Gundermann *die Buchfolge in Sen. nat. Quaest.* in *Fleckeis. Jahrb.* 141, 351 (1890)
- F. Haase *animadv. ad Sen. libros . . de nat. Quaest.* in *Indice lectionum* Vratisl. 1859/60
- C. Hosius *Lucanus und Seneca* in *Fleckeis. Jahrb.* 145, 337 (1892)
- F. Jonas *de ordine librorum L. Ann. Sen.* diss. Berol. 1870 p. 55
- G. D. Köler *L. Ann. Sen. nat. Quaest. libros septem recogn. em. atque comm. perpetuo illustr.* Gottingae 1819
- B. Larisch *de Sen. nat. Quaest. codice Leid. Voss. (69) et locis illorum libr. a Vincentio Bell. excerptis*, diss. Vratisl. 1865
- *Beiträge . . Programme* Sagau 1870, Patschkau 1874. 1879 (var. lect. ad I—II 26)
- P. Lejay in *recensione Studiorum meorum priorum* in *Revue critique* 44, 195 (Paris 1897)
- H. C. Michaelis *notae ad L. Ann. Sen. nat. Quaest.* in *Philol.* VIII 445, IX 324 (1853/54)
- Georgius Müller *de L. Ann. Sen. Quaestionibus nat.* diss. Bonnae 1886
- Johann Müller *über die Originalität d. nat. Quaest. Senecas* in *Festgruß aus Innsbruck* 1893
- *krit. Studien z. d. nat. Quaest. Senecas* in *Sitz.-Ber. d. Akad. in Wien* CXXX (1894) III
- A. Nehring *über die geologischen Anschauungen des Philosophen Seneca.* Wolfenbüttel 1873. 1876
- *über die Originalität von Senecas nat. Quaest.* in *Fleckeis. Jahrb.* 147, 718 (1893)
- O. Rossbach in *recensione Studiorum meorum priorum* in *Berl. phil. Wchschr.* 1897, 105
- F. Schultess *de Sen. Quaest. nat. et epist.* diss. Bonnae 1872.
- *Annaeana studia*, *Grat. Schr. des Hamburger Johannisms* 1888.

Prae ceteris de interpretandis Quaestionibus Köler, Diels, Johann Müller meriti sunt. verba corrupta summo ingenii acumine emendaverunt Madvig, Gertz, Schultess, alii, quamquam non raro his debili fundamento usis aedificium iam corrui.

Ego archetypum quantum possem restituere meum esse duxi et hac de causa omnes coniecturas bonis codicibus invitatis a me receptas litteris obliquis vel cancellis signavi. in rebus orthographicis codicum scribarumque mediæ aevi consuetudines sequi non potui, velut *Aristoteli* suum reddidi nomen et a Leone iussus *umor* scripsi, non *humor*; minima (velut *inlata*, *illata*) eaque in iisdem codicibus saepe rationem fugientia ne adnotavi quidem. verba Graeca Graecis litteris exhibui (cf. ventorum nomina V 16 et 17).

Verba aliorum auctorum a Seneca adlata ex eorum libris nusquam fere correxi, quia ipse Seneca versus e memoria excitasse videtur (cf. Stud. I 92). quin est, ubi Seneca meliorem textum praebeat veluti V 16, 1 *triones*: *Metamorphoseon* enim libri I 64 *trionem* habent, Diomedes vero *triones* tradit idemque Planudes legit, qui *ἄρνους* vertit (H. Müller, de Met. Ovidii cod. Planudeo, Gryph. 1906 p. 10).

Una re maxime angor, quae certiore passu aliquando progredi nos iubebit, observationem dico clausularum. his strenue observatis regulisque artis statutis multa Skutsch temptavit (non omnes coniecturas earum causa ab eo prolatas attuli), neque vero mihi prorsus persuasit. sine dubio Seneca illa artificia non sprexit, tamen ratio finesque consuetudinis Annaeanae adhuc obscura sunt; neque igitur in textu nunc primum e codicibus edendo rationi forte optima sed adhuc incertae ut inservirem ab animo impetravi, nisi offensio gravis aut aliae causae accedebant.

Brevitatis et perspicuitatis cum semper studiosus essem, inutiles singulorum codicum corruptelas ne commemoravi quidem, molestas copias codicum vulgarium η a Fickerto congestas plerumque praetermisi, ipsius codicis E carbonibus ante me pro auro venditis non aliter quam philologorum huius aetatis thesauris usus sum. nimirum eodem

modo in coniecturis afferendis parcus fui, nisi vel ad sententiam vel ad textum restituendum faciebant; argumenta causasque proferre non potui. spero igitur Koeleri commentarium aliquando correctum ab aliis et retractatum iri.

Nunc, dum plagulas meas legunt Fridericus Leo, qui iam a. 1895 comiter me adiuvit, Franciscus Skutsch, Guillelmus Kroll, Otto Rossbach totum fere pertractaverunt textum: horum scientiae et acumini Senecam multum debere unaquaque pagina docet, plura ipse saepissime edoctus grato animo et scio et profiteor. tamen non ad finem nos pervenisse sed aditum tantum ad Naturales Quaestiones patefactum esse non ignoro, adeo enim corruptae traduntur et vix multorum coniuncta et intenta opera restituuntur. coniecturandi sane et hariolandi campus est largus, artis leges severae sunt et circumscriptae. atque saepe e melis corruptelarum decem pluribusve excogitatis vix unam me commemorasse benevoli sciunto lectores.

Gratias multis aliis viris imprimis bibliothecariis cum nostratibus tum externis atque collegis et antea in Studiis meis dixi et nunc deberi gratus sentio, inter quos Otto Rossbach, homo indubitatae fidei, primum locum obtinet, qui quaecumque collata et collecta habebat mihi diu utenda permisit. gratiam non parvam etiam seminarii nostri sodalibus habeo, quod eruditioni simul mihiq̄ue dediti magnam schedularum partem cum plagulis diligenter contulerunt W. Barthel, qui Philam et Meroen insulas a Seneca confundi vidit, Er. Pusch, Guil. Falbe, alii hic illic, ut par erat, nominati, et quia indices confecerunt, Th. Blunk, B. Lier, C. Catholy. illorum cura adiutum me collationes Georgii Müller, amici praematura morte his studiis erepti, Rossbachi nec non meas septem fasciculos complexas, quoad fieri poterat, exhausisse confido. denique Alfredi Giesecke bibliopolae liberalitati et indulgentiae gratiam debeo non ultimam, quod codicem Genevensis conferre et totam editionem diu incohatam saepe interruptam tranquille emittere potui.

Scribendam Gryphiae mense Aprilis a. 1907.

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBRI VIII

CONSPECTVS SIGLORVM

Codices integri (Φ):

E Berolinensis saec. XIII	}	stirpis Φ
F* Mertonensis s. XIV		
G* Montepessulanus s. XIII		
H Parisinus s. XII/XIII [η codices vulgares; singuli ε]		
J Sancti Iohannis Oxon. s. XIII	}	stirpis λ
K Cameracensis s. XII		
L Leidensis s. XII ex.		
M** Exc. Parisina, s. XIII		
O Leidensis s. XIV in.	}	stirpis ϑ
P Parisinus s. XIII ex.		
S** Montepessulanus s. XIII		
T Parisinus s. XIII		
Z Genevensis s. XII ex.		

Codices lacunosi (Δ), qui III 25, 6 — IV a omittunt:

A Leidensis saec. XIII	}	stirpis ϑ
B Bambergensis s. XII		
C* Sanctae Crucis s. XII <i>Prag.*</i> Pragensis s. XII		
<i>Pal. 1*</i> Vaticanus s. XII/XIII [codices vulgares; singuli ε]	}	stirpis ε

Codices vulgares:

c* Coloniensis Gruteri rec.	}	in libris I—III 25, 6 stirpis ε in III 25, 6 — VII stirpis η(Φ)
g Guelferbytanus s. XIII ex.		
m* Oxon. Mertonensis s. XIV		
n* Leidensis s. XV		
p* Palatinus 4 Gruteri rec. <i>Pal. 3*</i> Vaticanus s. XV		

Asteriscum * apposui codicibus non prorsus collatis (**F** **C** **comp** **Pal. 3**) aut tantum inspectis (**G** **Prag.** **Pal. 1**).

Binos asteriscos ** addidi codicibus (**M** **S**), in quibus pleraque desunt.

Siglis Δ, λ lectiones familiae vel stirpis afferuntur etiam invitis paucis libris. (Δ) vel λ? cautionem prodit. (H) est lectio e silentio data, H? incerta.

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER I QUI FERTUR.

Liber octavus.

De ignibus caelestibus.

<Praefatio.> Quantum inter philosophiam interest, 1
Lucili virorum optime, et ceteras artes, tantum inter-
esse existimo in ipsa philosophia inter illam partem,
quae ad homines, et hanc, quae ad deos pertinet; al-
5 tior est haec et animosior, multum permisit sibi: non
fuit oculis contenta, maius esse quiddam suspicata est
ac pulcrius, quod extra conspectum natura posuisset.
denique inter duas interest, quantum inter deum et 2
hominem: altera docet, quid in terris agendum sit, al-
10 tera, quid agatur in caelo; altera errores nostros dis-
cutit et lumen admovet, quo discernantur ambigua
vitae; altera multum supra hanc, in qua volutamur,
caliginem excedit et e tenebris ereptos perducit illo
unde lucet. equidem tunc rerum naturae gratias ago, 3
15 cum illam non ab hac parte video qua publica est,

liber primus *vulgo*] l. quintus **K Mon. Esc. T** l. septimus
GHL, l. octavus *Ge.* De ignibus caelestibus *cum g add. Ge.*
conl. I 1, 1 et Stud. I 121 || 1 Praefatio *add. Fortun.* ||
4 hanc] illam **σ T** | deos pert.] deum spectat **ε** || 7 ac] et **Δ T** |
pulcrius *codd. plerique* || 8 denique] tantum *add. (JZ post inter*
duas add. (E)L² || 12 altera **Δ ε Φ**] *om. σ g* | multum s. hanc]
om. Δ, multo s. h. *vulgo* | hanc supra *coll. P Memm. (Q?)* ||
13 calig.] *ante in coll. ε* | excedit] *escendit Zimmermann, sed*
cf. Culex 143 (Leo) || 14 nat. rerum *coll. σ* || 15 qua] *quae*
Δ F(H¹?L¹?) O

sed cum secretiora eius intravi, cum disco, quae universi materia sit, quis auctor aut custos, quid sit deus, totus in se tendat an et ad nos aliquando respiciat, faciat cottidie aliquid an semel fecerit, pars mundi sit an mundus, liceat illi hodieque decernere et ex lege 5
 fatorum aliquid derogare, an maiestatis deminutio sit et confessio erroris mutanda fecisse (<sed> necesse est eadem placere ei, cui nisi optima placere non possunt; nec ob hoc minus est liber † potens, ipse est enim
 4 necessitas sua). nisi ad haec admitterer, non <tanti> 10
 fuerat nasci. quid enim erat, cur in numero viventium me positum esse gauderem? an ut cibos et potiones percolarem? ut hoc corpus casuarium ac fluidum periturumque, nisi subinde impletur, farcirem et viverem aegri minister? ut mortem timerem, cui uni nascimur? 15
 5 detrahe hoc inaestimabile bonum: non est vita tanti, ut sudem, ut aestuem. o quam contempta res est homo, nisi supra humana surrexerit! quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamsi superiores sumus, portenta vincimus: quid est, cur 20
 suspiciamus nosmet ipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? non video, quare sibi placeat, qui robustior est, 6
 in valetudinario: multum interest inter vires et bonam valetudinem. effugisti vitia animi: non est tibi frons ficta nec in alienam voluntatem sermo compositus nec 25
 cor involutum nec avaritia, quae, quicquid omnibus

2 auctor] sit *add.* ε || 3 tendat] intendat Δ, intendatur *Madvig* | et *om.* ε || 4 cotidie *traditur* || 6 demin. Z *Muretus*] dimin. || 7 sed *add.* *Diels* | est] enim *vulgo add.* || 8 ead. pl. ei] ei ead. pl. Δ ead. placere et (et *om.* EJ²T) Φ || 9 est liber potens L¹KM] liber est potens FH liber potens J¹O liber (esse *add.* P²) pot(est) P est l. aut p. ♂ l. est et p. AET l. et p. est ε (est L) l. et (ac L²) p. J²L² l est ac p. Z | est enim] enim est Δ || 10 tanti *add.* Leo et *Rosbach conl. ep.* 76, 6; *dial.* IX 8, 7. opere precium *add.* Z profuerat T || 13 caus.] casuarium ♂GE casuarum T casurum (ε)K || 14 que] *om.* FGH | impletur Φ] impleatur Δ || 15 egri] egeriei *Diels* | uni] omnes ε uni omnes ♂ || 21 suspiciamus] suspicimus ♂ | ipsos] ipsi FHL²(P¹?)Z | diss.] similes mnF¹HP¹ || 22 placeat ΔE] placet || 23 in] *om.* EM²T | ualet.] ualit. libri *semper*

abstulit, sibi ipsi neget, nec luxuria pecuniam turpiter
 perdens, quam turpius reparet, nec ambitio, quae te
 ad dignitatem nisi per indigna non ducet — nihil adhuc
 consecutus es; multa effugisti, te nondum. virtus enim
 5 ista, quam affectamus, magnifica est, non quia per se
 beatum est malo caruisse, sed quia animum laxat et
 praeparat ad cognitionem caelestium dignumque effi-
 cit, qui in consortium deo veniat. tunc consum- 7
 matum habet plenumque bonum sortis humanae, cum
 10 calcato omni malo petit altum et in interiorem naturae
 sinum venit. tunc iuvat inter ipsa sidera vagantem
 divitum pavimenta ridere et totam cum auro suo ter-
 ram, non illo tantum dico, quod egressit et signandum
 monetae dedit, sed et illo, quod in occulto servat
 15 posterorum avaritiae. non potest ante contemnere por- 8
 ticus et lacunaria ebore fulgentia et tonsiles silvas et
 derivata in domos flumina, quam totum circumit mun-
 dum et terrarum orbem superne despiciens angustum
 et magna ex parte opertum mari, etiam ea qua extat,
 20 late squalidum et aut ustum aut rigentem, sibi ipse
 dixit: hoc est illud punctum, quod inter tot gentes
 ferro et igne dividitur? o quam ridiculi sunt mor- 9
 talium termini! ultra Istrum Dacus non exeat, *Ister*
 cum Haemo Thraces includat, Parthis obstet Euphrates,
 25 Danuvius Sarmatica ac Romana distermine, Rhenus
 Germaniae modum faciat, Pyrenaeus medium inter Gal-

1 ipsi] ipsa Δ | neget] negat $\Delta P^2 T$ || 2 perdens] ardens δ
 amittens $\Delta^2 \epsilon$ || 6 et] ac Δ || 8 deo] deorum E , dei *Erasmus*,
 cum deo *Ge.* || 10 peti] ante calc. ϵ | in] *om.* $H\lambda$ || 13 illo] illud ϵ ||
 14 sed et] sed Φ | illo] illud ϵE || 15 posterorum] posterior q
 non] nec Δ || 17 der. $\Lambda \epsilon \Theta JM$] diriuata $\delta \lambda q$ | circumit $HJ^2 P$]
perfectum est, cf. Lachm. Lucr. p. 209 et Rossbach p. 130 sq.
 circuit $\Delta EF(L)M^2 TZ$ circuerit λ ? circumeat BC circueat ϵ ||
 19 ea] *om.* HP in ea T ea parte Δ | qua] que $EH^1 LMO TZ$ ||
 21 dixit] ait Δ || 23 istrum JKM] histrum *vel* hystrum | *Ister*
 cum *Ge.*] imperium Φ istmum Δ || 24 hemo traces Φ] samo-
 traces Δ , imperium Haemo Thrax includat (*vel* Thraces inclu-
 dant) *Madvig* | eufrates *codd. plerique* || 25 danubius et renus
libri || 26 pireneus (*sic trad.*)] pirenus λ

10 lias et Hispanias iugum extollat, inter Aegyptum et
 Aethiopas harenarum inculta vastitas iaceat. si quis
 formicis det intellectum hominis, nonne et illae unam
 aream in multas provincias dividunt? cum te in illa
 vere magna sustuleris, quotiens videbis exercitus sub- 5
 rectis ire vexillis et, quasi magnum aliquid agatur,
 equitem modo ulteriora explorantem, modo a lateribus
 affusum, libebit dicere 'it nigrum campis agmen': formi-
 carum iste discursus est in angusto laborantium. quid
 illis et nobis interest nisi exigui mensura corpusculi? 10
 11 punctum est istud, in quo navigatis, in quo bellatis,
 in quo regna disponitis, minima, etiam cum illis utrim-
 que oceanus occurrit: sursum ingentia spatia sunt, in
 quorum possessionem animus admittitur, et ita, si se-
 cum minimum ex corpore tulit, si sordidum omne 15
 deterisit et expeditus levisque ac contentus modico emi-
 12 cuit. cum illa tetigit, alitur crescit ac velut vinculis
 liberatus in originem redit et hoc habet argumentum
 divinitatis suae, quod illum divina delectant; nec ut
 alienis sed ut suis interest: secure spectat occasus si- 20
 derum atque ortus et tam diversas concordantium vias;
 observat, ubi quaeque stella primum terris lumen
 ostendat, ubi columen eius summum cursus sit, quo-
 usque descendat; curiosus spectator excutit singula et
 13 quaerit. quidni quaerat? scit illa ad se pertinere. tunc 25

8 *Verg. Aen. IV 404*

2 aethiopas BCΦ] -pias Aε | inculta] multa ΔT || 3 il-
 lae] illam Δ || 4 cum te] certe Δ(λ) | in — magna] si illam
 ut magnam Δ || 5 subrectis] sub multis Δ || 12 regna disponi-
 tis Fortun.] regnatis. ponitis | etiam min. coll. δλ | illis]
 istis Fλ || 13 oceanus *semper trad.* | occurrit] incurrit
 Δ || 16 ac] ac se PZ, *fort. nec . . modice Ge.* || 17 alitur]
 aliter ελ alitus F¹ alte δ alter Prag. mJ¹ | velut] om. Δ ||
 20 interest ut suis coll. ΔET || 22 ubi quaeque BE] ubique
 quae || 23 ostendit δT | columen A¹Φ] culmen ΔEZ, cf.
Nigidius apud Serv. ad Georg. I 218 | cursus] quo cursus Δ, qua
 c. Fortun. que c. Skutsch, sit cursus coll. Fλ || 25 quidni quaerat]
quid inquaerat (inquirat E) EM¹O quamdiu (= T) quaerit Δ

contemnit domicilii prioris angustias. quantum est enim, quod ab ultimis litoribus Hispaniae usque ad Indos iacet? paucissimorum dierum spatium, si navem suus ferat ventus. at illa regio caelestis per triginta
 5 annos velocissimo sideri viam praestat numquam resistenti sed aequaliter cito. illic demum discit, quod diu quaesiit, illic incipit deum nosse. quid est deus? mens universi. quid est deus? quod vides totum et quod non vides totum. sic demum magnitudo illi sua
 10 redditur, qua nihil maius cogitari potest, si solus est omnia, si opus suum et intra et extra tenet. quid 14 ergo interest inter naturam dei et nostram? nostri melior pars animus est: in illo nulla pars extra animum est; totus est ratio, cum interim tantus error
 15 mortalia tenet, ut hoc, quo neque formosius est quicquam nec dispositius nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum et casu volubile ideoque tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates et cetera, quibus terrae ac terris vicina pulsantur. nec haec 15
 20 intra vulgum dementia est, sed sapientiam quoque professos contigit: sunt qui putent ipsis animum esse et quidem providum, dispensantem singula et sua et aliena, hoc autem universum, in quo nos quoque sumus, expers consilii ferri aut temeritate quadam aut natura nes-
 25 ciente, quid faciat. quanti aestimas ista cognoscere et 16

1 enim est *coll.* ΔT || 2 litoribus BHP] littoribus A Prag. KMOPTZ . . || 4 ferat ventus] ventus, implevit Aε impleat ventus BC Prag. || 5 numq.] nusquam ϑZ || 7 quaesiit] quaesiuit ΔEGT quaesit Z || 9 demum] deinde λ om. Δ, sed cf. Stud. I 120: ad II 45, 3 relegamur vel ad Lucan. Phars. IX 580 | illi sua AΦ] sua illi || 10 qua M²Z Ald.] quia cog. CΦ] excogitari ΔT || 11 si opus] et opus BC Prag. opus Aε | et extra et intra coll. Δ, se add. Kroll || 15 est] s. l. q? || 16 nec] neque δE bis || 18 tumultuosum inter] fort. tumultuose gigni interdum Ge. -sum propter Kroll || 19 haec] hoc FHOP || 20 intra] inter BCEλ || 21 contigit δP] contingit | putent] putant T putant sibi Δ || 22 disp.] et disp. Δ | et] ante sua om. λ(?) || 24 consilii] esse consilii et Δ (ferri aut Ge.) auferri ΔΦ aut ferri Z Fortun. || 25 quanti] quam utile Δ

rebus terminos ponere, quantum deus possit, materiam ipse sibi formet an data utatur, utrum utro sit prius, materiae supervenerit ratio an materia rationi, deus quicquid vult efficiat an <in> multis rebus illum tractanda destituant et a magno artifice prave multa formentur, 5 non quia cessat ars, sed quia id, in quo exercetur, 17 saepe inobsequens arti est? haec inspicere, haec discere, his incubare nonne transilire est mortalitatem suam et in meliorem transcribi sortem? 'quid tibi', inquis, 'ista proderunt?' si nil aliud, hoc certe: sciam omnia 10 angusta esse mensus deum.

- 1 1. Nunc ut ad propositum opus veniam, audi, quid de ignibus sentiam, quos aër transversos agit. magna illos vi excuti argumentum est, quod obliqui feruntur et praerapida celeritate: apparet illos non ire sed proici. 15
2 ignium multae variaeque facies sunt. Aristoteles quoddam genus horum capram vocat: si me interroga- veris, quare, prior mihi rationem reddas oportet, quare haedi vocentur; si autem, quod commodissimum est, convenerit inter nos, ne alter alterum interroget, quod 20 scit illum respondere non posse, satius erit de re

7 sqq. *Aetna v. 226 sqq. nosse fidem rerum . . ingenium sa- crare . . 250 divina est animi ac iucunda voluptas.* || 16 *Arist. Meteor. I 4 p. 341 b 3 sq.*

2 data] ea Δ | ut.] uertatur φ | utrum — 3 rationi] utrum idea prius materiae superuenit an materiae ideae Δ , sed cf. ep. 58, 18 sqq. | sit] post prius Z coll. om. F^3M^2P || 4 in *ad. Ge. Kroll* || 5 et . . m. formentur] et . . formentur multa ΔT , ut et . . m. formantur *Badstübner* || 8 transilire JKZ] transs. || 9 transcribi λZ] transs. || 10 proderunt ista coll. λ || 11 mensus deum] sed haec deinde Δ || 12 ut $\delta mFL\varphi Z$] om. (ϵ) $EHJK$, sed cf. III 19, 1 | uen. opus coll. Δ || 13 sentiam] philosophia uelit Δ | transuersos] transfusos Δ || 16 Aristoteles Z] -tiles *ut semper* || 17 horum] illorum Δ || 19 est] om. Δ || 20 inter nos conuenerit coll. δT | quod scit Z *Madvig*] quod discit GHL^2P^1 quod dicit $\Delta \Phi$ quod dicis T , quid dicat *Bentley*, cui ducit *Haupt*, quidquid dicit *Haase*, quod quidem scit *Larisch*, quode scit *Roszbach*, quom conicit *Diels*, quid, ad quod scit *Th. Matthias*, quoi scit *Skutsch* || 21 non posse $E\lambda\varphi Z$] om. $\Delta \vartheta$

ipsa quaerere quam mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellaverit capram. talis enim fuit forma eius, qui bellum adversus Persen Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. vidimus <nos> quoque non semel
 5 flammam ingentis pilae specie, quae tamen in ipso cursu suo dissipata est. vidimus circa divi Augusti excessum simile prodigium, vidimus eo tempore, quo de Seiano actum est; nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. dices mihi: 'ergo tu in tantis erroribus es, ut
 10 existimes deos mortium signa praemittere et quicquam in terris esse tam magnum, quod perire mundus sciat?' erit aliud istius rei tempus: videbimus an rerum omnium certus ordo ducatur et alia aliis ita implexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium aut signum;
 15 videbimus an diis humana curae sint, an series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nuntiet. interim 5 illud existimo, eiusmodi ignes existere aëre vehementius trito, cum inclinatio † eius in alteram partem facta est et <aër> non cessit sed inter se pugnavit: ex hac
 20 vexatione nascuntur trabes et globi et faces et ardores. at cum levius collisus et, ut ita dicam, frictus est, minora lumina excutiuntur, 'crinemque volantia sidera ducunt'. tunc ignes tenuissimi iter exile designant et 6 caelo producunt. ideo nulla sine eiusmodi spectaculis
 25 nox est, non enim opus est ad efficienda ista magno aëris motu. denique, ut breviter dicam, eadem ratione fiunt ista, qua fulmina, sed vi minore: quemadmodum

9—14 cf. *Plin. HN 2, 97* quippe ingentium malorum fuere praenuntia, sed ea accidisse, non quia haec facta sunt, arbitror verum haec ideo facta, quia incasura erant illa. || 22 *Verg. Aen. V 528*

2 fuit] s. l. ♂ post forma et 3 eius s. l. λ || 3 Perseum Δ || 4 nos add. *Ge.* || 5 suo cursu coll. Cλ || 9 ergo tu] tu. Ergo tu ΔT || 11 sciat] sentiat *Bongars.* || 13 certus (ordo ♂T) omnium rerum (ordo ε) coll. ΔT | impl.] complexa Δ || 15 sint curae coll. ♂ | series] sc. *causarum, siquòs* || 16 factura] futurum *Leo conl. Cic. de div. I 128* || 18 eius] *exspecto caeli vel hac voce subaudita celerius (vel citius)* || 19 aer add. *Ge.* | inter se] cf. § 15, intra se *vulgo* || 21 frictus] strictus ε || 23 iter] id ♂

nubes collisae mediocriter fulgurationes efficient, ma-
 iore impetu impulsae fulmina, sic quanto illas minus
 pressit vis minoresve, tanto leviora fulmina emittunt.
 7 Aristoteles rationem eiusmodi reddit: 'varia et multa
 terrarum orbis expirat, quaedam umida quaedam sicca, 5
 quaedam calentia quaedam concipiendis ignibus idonea.'
 nec mirum est, si terrae omnis generis et varia eva-
 poratio est, cum in caelo quoque non unus appareat
 color rerum, sed acrior sit Caniculae rubor, Martis re-
 missior, Iovis nullus in lucem puram nitore perducto. 10
 8 necesse est ergo in magna copia corpusculorum, quae
 terrae eiectant et in superiorem agunt partem, aliqua
 in nubes pervenire alimenta ignium, quae non tantum
 collisa possint ardere sed etiam afflata radiis solis.
 nam apud nos quoque ramenta sulphure aspersa ignem 15
 9 ex intervallo trahunt. veri ergo simile est talem ma-
 teriam inter nubes congregatam facile succendi et mi-
 nores maioresve ignes existere, prout plus illis fuit aut
 minus virium. illud enim stultissimum, existimare aut
 decidere stellas aut transilire aut aliquid illis auferri 20
 10 et abradi: nam si hoc fuisset, etiam defuissent; nulla
 enim nox est, qua non plurimae ire et in diversum
 videantur abduci. atqui quo solet quaeque invenitur
 loco, <et> magnitudo sua singulis constat: sequitur
 ergo, ut infra illas ista nascantur et cito intercidant, 25
 11 quia sine fundamento et sede certa sunt. 'quare ergo

4—6 *Arist. Meteor. I 4 p. 341 b 6 sq.*

1 med. collisae coll. Δ || 2 sic — 3 fulmina] *om. A* | minus
 illas coll. $\text{F}\lambda$ | minus] minor *Madvig*, sed fort. minor[es]ve l. 3
 corr. *Ge.* || 3 pressit vis *Madvig*] presseris || 4 rationem] ante
 reddit Δ T post reddit P || 5 hum. sic semper libri || 6 calentia]
def. Rossbach, quaedam cal. *om. Q*, argentia *Muret.* || 14 possint]
 possunt δ T || 15 ramenta] *cf. Martial. 10, 3*, stramenta Δ sar-
 menta TZ *Fortun.* || 18 maiores minoresue coll. Δ || 19 stult.]
 stultissimum est Δ T || 21 etiam] iam Δ et vulgo, *del. Madvig* |
 defuissent] defecissent H¹ *Madvig*, redissent vel reduces essent
Ge. || 22 plurimae] -mum Δ || 23 solet] solent Δ | inuenitur]
inueniuntur A || 24 et *add. Ge.*

non etiam interdium transferuntur?' quid, si dicas stellas interdium non esse, quia non apparent? quemadmodum illae latent et solis fulgore obumbrantur, sic faces quoque transcurrunt et interdium, sed abscondit illas diurni
 5 luminis claritas. si quando tamen tanta vis emicuit, ut etiam adversus diem vindicare sibi fulgorem suum possint, apparent. nostra certe aetas non semel vidit
 12 diurnas faces, alias ab oriente in occidentem versas, alias ab occasu in ortum. argumentum tempestatis
 10 nautae putant, cum multae transvolant stellae. quod si ventorum signum est, ibi est, unde venti sunt, id est in aëre, qui medius inter lunam terrasque est. in
 13 magna tempestate apparere quasi stellae solent velo insidentes; adiuvari se tunc periclitantes aestimant Pol-
 15 lucis et Castoris numine, causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem et desinere ventos: alioquin ferrentur ignes, non sederent. Gylippo
 14 Syracusas petenti visa est stella super ipsam lanceam constitisse. in Romanorum castris ardere visa sunt
 20 pila, ignibus scilicet in illa delapsis, qui saepe fulminum modo ferire solent et arbusta; sed si minore vi utuntur, defluunt tantum et insidunt, non feriunt nec vulnerant. alii autem inter nubes eliduntur, alii sereno,

14/15 *Plin. HN 2, 101 et ob id Polluci et Castori id numen adsignant.* || 19/20 *Plin. HN 2, 101 vidi nocturnis militum vigiliis inhaerere pilis pro vallo fulgorem effigie ea.*

1 dicas] dicam Δ || 4 et] *om.* Δ | illas $\mathbf{A}\Phi$ eas || 5 tanta] *om.* $\mathbf{F}^1\mathbf{GH}$ || 6 ut etiam] ut $\mathbf{BC}(\epsilon)$ et ut $\mathbf{A}$ ut et $\mathbf{m}$ | vind.] uendicare $\mathbf{\Delta F}\lambda\mathbf{P}^2\mathbf{T}$ | suum fulg. *coll.* $\mathbf{\Delta T}$ || 7 certe] quoque $\mathbf{\Delta}$ || 11 est, unde] *om.* $\mathbf{\Delta}$ || 12 terrasque $\mathbf{FH}\lambda\mathbf{Z}$ terras $\mathbf{P}^1$ et terras $\mathbf{\Delta E}\rho$ || 13 apparere] apparent $\mathbf{\Delta}$ | solent] *om.* $\mathbf{\Delta}$ || 14 tunc se *coll.* $\lambda\mathbf{Z}$ || 17 alioquin ferrentur] aliquando feruntur $\mathbf{\Delta}$ | non] aliquando ϕ | sederent] sedent $\mathbf{A}\epsilon$ || 19 ardere] *ante* pila $\mathbf{\Delta}$ (*om.* sunt) $\mathbf{T}$ *post* pila $\mathbf{O}$ || 20 del. $\mathbf{\Delta T}$] dilapsis | fulm. modo $\epsilon\mathbf{FGPZ}$] modo *f.* ϕ modo *f.* *more* $\mathbf{T}$ *more* *f.* modo $\mathbf{H}$ *f.* *more* λ *more* *f.* $\mathbf{E}$ || 21 ferire] animalia *f.* ϵ *f.* et animalia $\mathbf{Z}$ || 22 ut.] mittuntur $\mathbf{\Delta}$ | insidunt] insident $\mathbf{\Delta}$ || 23 autem inter] in $\mathbf{\Delta T}$

15 si aër ad exprimendos ignes aptus fuit: nam sereno quoque aliquando caelo tonat ex eadem causa qua nubilo, aëre inter se colliso, qui, etiamsi est lucidior ac siccior, coire tamen et facere corpora quaedam similia nubibus potest, quae percussa reddant sonum. 5 quando ergo fiunt trabes, quando clipei et vastorum imagines ignium? ubi in talem materiam similis incidit causa sed maior.

1 2. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui sidera circumvenit. memoriae proditum est, quo 10 die urbem divus Augustus Apollonia reversus intravit, circa solem visum coloris varii circulum, qualis esse in arcu solet. hunc Graeci halo vocant, nos dicere coronam aptissime possumus. quae quemadmodum fieri 2 dicatur, exponam. cum in piscinam lapis missus est, 15 videmus in multos orbis aquam discedere et fieri primum angustissimum orbem, deinde laxiorem ac deinde alios maiores, donec evanescat impetus et in planitiem immotarum aquarum solvatur; tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre: cum spissior factus est, sentire 20 plagam potest; lux solis aut lunae vel cuiuslibet sideris incurrens recedere illum in circulos cogit. nam umor et aër et omne, quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius, quod impellit; omne autem lumen rotundum est: ergo et aër 25

11—14 *Plin. HN 2, 98 cernuntur . . plerumque et circa solis orbem ceu spicae coronae et versicolores circuli, qualiter Augusto Caesare in prima iuventa urbem intrante post obitum patris. || 12 Ann. Col. max. (Mon. Germ. script. XVII) a. 1235: qui circuli licet a populo putentur esse prodigium, tamen eorum causa ab Aristotile et Seneca in meteoris est expressa.*

2 aliq. caelo A Φ] caelo aliq. || 4 coire] ire Φ || 6 quando] bis que add. ε || 7 similis] simul F¹L¹OP || 10 circumvenit] circumnectit Δ || 11 urbem] s. l. Δ | Apol.] appol. KOP ex apol. A ε || 12 col. uar.] uar. col. λ || 16 discedere δ Z] descendere ε Φ] fieri] om. Δ ante orbem T || 18 alios] om. Δ || 19 quiddam] quidem BC quid ε || 20 etiam] ante fieri P om. T | spissior] pissior λ (?) | plagam sentire coll. AT || 21 uel] aut AF λ

in hunc modum lumine percussus exhibit. ob hoc tales 3
splendores Graeci areas vocaverunt, quia fere terendis
frugibus destinata loca rotunda sunt. non est autem,
quod existimemus istas, sive areae sive coronae sunt,
5 in vicinia siderum fieri. plurimum enim ab his ab-
sunt, quamvis cingere ea et coronare videantur: non
longe a terra fit talis effigies, quam visus noster solita
imbecillitate deceptus circa ipsum sidus putat positam.
in vicinia autem stellarum et solis nihil tale fieri po- 4
10 test, quia illic tenuis aether est. nam formae crassis
demum spissisque corporibus imprimi solent, in sub-
tilibus non habent, ubi consistant aut haereant: in
balneis quoque circa lucernam tale quiddam aspici so-
let ob aëris densi obscuritatem, frequentissime autem
15 austro, cum caelum maxime grave et spissum est. non- 5
numquam paulatim diluuntur et desinunt, nonnumquam
ab aliqua parte rumpuntur et inde ventum nautici ex-
pectant, unde contextus coronae perit: si a septem-
trione discessit, aquilo erit, si ab occidente, favonius.
20 quod argumentum est intra eam partem caeli has fieri
coronas, intra quam venti quoque esse solent: superiora
non habent coronas, quia ne ventos quidem. his argu- 6
mentis et illud adice, numquam coronam colligi nisi
stabili aëre et pigro vento: aliter non solet aspici.
25 nam qui stat aër, impelli et diduci et in aliquam fa-
ciem fingi potest; is autem qui fluit, ne feritur quidem
lumine (non enim resistit nec formatur, quia prima

1 perc. lumine coll. ΔGT , post aer $BC\epsilon$ || 2 quia] quod
 $E(\lambda)$ | fere] *sc. semper* | frug. ter. coll. $F\lambda$ || 3 loca dest. coll.
 $A\epsilon$ || 4 istas] eas δT | sunt] sint ϵE^2 || 5 enim] *om.* ΔT ||
9 solis et stellarum coll. Δ | pot. fieri coll. Δ || 11 demum
sp.] dein(de) (s)piissisque λ || 12 non] *om.* λ || 14 frequentis-
sime — 15 spissum est] post pigro vento l. 24 Haase || 15 austro]
fiante add. E^2 , cf. IV 4, 3 | spissum] pissum (λ ?) | est $\Delta L^2 TZ$
om. Φ || 18 perit] cf. ad p. 3, 17 || 20. 21 intra] inter Δ bis
fieri] s. l. $\delta(T)$ || 21 superiora] autem add. Δ || 25 diduci]
deduci ΔL || 26 ne gP^1 Gertz] nec | feritur] fertur $A(\epsilon)L^1$ ||
27 res. nec form.] form. nec res. $BC\epsilon$

7 quaeque pars eius dissipatur): numquam ergo *ullum*
 sidus talem sibi effigiem circumdabit, nisi cum aër erit
 densus atque immotus et ob hoc custodiens incidentem
 in se rotundi lineam luminis. nec sine causa; repete
 enim exemplum, quod paulo ante proposui: lapillus in 5
 piscinam aut lacum et alligatam aquam missus circulos
 facit innumerabiles; at hoc idem non faciet in flu-
 mine (quare? quia omnem figuram fugiens aqua dis-
 turbat): idem ergo in aëre evenit, ut ille, qui manet,
 possit figurari, at ille, qui rapitur et currit, non det 10
 sui potestatem et omnem ictum venientemque formam
 8 ex eo turbet. hae, de quibus dixi, coronae cum di-
 lapsae sunt aequaliter et in semet ipsae evanuerunt,
 significatur quies aëris et otium et tranquillitas; cum
 ad unam partem cesserunt, illinc ventus est, unde fin- 15
 duntur; si ruptae pluribus locis sunt, tempestas fit.
 9 quare id accidat, ex his, quae iam exposui, intellegi
 potest. nam si facies universa subsedit, apparet tem-
 peratum esse aëra, et sic placidum; si ab una parte
 intercisa est, apparet inde aëra incumbere: et ideo illa 20
 regio ventum dabit. at cum undique lacerata et con-
 cerpta est, manifestum est a pluribus partibus in illam
 impetum fieri et inquietum aëra hinc atque illinc as-

1 ullum *Erasmus*] illud $\Delta\Phi$ aliquod *Fortun.* || 2 sibi] *om.*
BC $\Phi\lambda$ | aer erit] apparebit Δ (?) || 3 densus] depressus δ ||
 5 enim] *s. l.* Φ ig(itur) ϵ id **C** || 7 idem $\Phi\lambda$] quidem $\Delta\mathbf{K}\mathbf{Q}\mathbf{Z}$ |
 faciet] facit $\Delta\mathbf{T}$ || 10 det] dat $\delta\mathbf{E}$ || 11 v. f. ex eo] *καὶ τὸ ἐκ*
ταύτης τῆς πληγῆς εἶδος, eo *om.* Δ || 12 turbet] turbat **BCp**
 trahat **E** | dilapsae **BCgO**] delapsae $\Delta\epsilon\Phi$ lapse **ET** || 13 sunt]
 sint $\epsilon\mathbf{T}$ | ipsae] ipsis Δ | evanuerunt] -rint ϵ || 14 aeris
 quies *coll.* Δ | otium et] omnium δ | cum] et tunc aquam
 exspecta. cum ϵ || 15 ad] ob Φ ab una parte *Haase* | ces-
 serunt] -rint ϵ | illinc] illic **gFQ** | finduntur **E³HL¹(L²?)Z**]
 funduntur || 17 exp.] proposui $\Delta\mathbf{T}$ posui **Z** | intellegi **Z**] in-
 telligi *semper* || 18 temperatum — 20 apparet] *om.* Δ | 21 undi-
 que] et *add.* Δ | concerpta] concepta $\lambda\mathbf{Z}$ c(on)certa $\mathbf{Q}$ con-
 carpta **BC** || 23 atque] itaque λ | assilire **ACT**] adsil. $\Phi\mathbf{J}^1\mathbf{OZ}$
adssil. **P¹** dissilire (λ)**P²**

silire: itaque ex hac inconstantia caeli tam multa temp-
 tantis et undique laborantis apparet futura tempestas
 ventorum plurium. hae coronae noctibus fere circa 10
 lunam et alias stellas notantur; interdiu raro, adeo ut
 5 quidam ex Graecis negaverint omnino eas fieri, cum
 illos historiae coarguant. causa autem raritatis haec
 est, quod solis fortius lumen est et aër ipse agitatus
 ab illo calefactusque solutior: lunae inertior vis est
 ideoque facilius a circumposito aëre sustinetur; aequae 11
 10 cetera sidera infirma sunt nec perrumpere aëra vi sua
 possunt: excipitur itaque illorum imago et in materia
 solidiore ac minus cedente servatur. debet enim aër
 nec tam spissus esse, ut excludat ac summoveat a se
 lumen immissum, nec tam tenuis aut solutus, ut nul-
 15 lam venientibus radiis moram praebet. haec noctibus
 temperatura contingit, cum sidera circumiectum aëra
 luce leni non pugnaciter nec aspere feriunt spissio-
 rem, quam solet esse interdiu, inficiunt.

3. at contra arcus nocte non fit aut admodum 1
 20 raro, quia luna non habet tantum virium, ut nubes
 transeat et illis colorem suffundat, qualem accipiunt
 sole perstrictae.

Sic enim formam arcus discoloris efficiunt: quia aliae
 partes in nubibus tumidiores sunt aliae summissiores

1 inconst. $\Delta E L^2 Z$ const. Φ || 2 apparet] *supra* plurium
 ΔT || 3 plur. uent. coll. δT | fere] *sc. semper* || 4 notantur]
 notabuntur $A^1 \Phi$ || 5 negauerint] -uerunt $E^1 \lambda$ om. T | omnino]
 (non add. ϵ) post eas Δ post fieri T || 7 ipse] om. Δ || 8 calef.]
 calefactusque $F^1 H Z$ | lune] est. lunae autem Δ | inertior] in-
 hertior (λ ?) || 9 aequae] et q(uae) λ eo que (vel quod) ϵ ||
 10 sidera cetera coll. Δ || 11 m(ateri)a] m(od)o λ || 12 serua-
 tur] uersatur ΔT || 13 nec] non BCE | a se] ac se λ ($J^1 L^1$
 om. se O) || 14 aut] ac $\delta E T$ et ϵ || 16 circumi.] coniectum Δ
 circumuectum $E^1 F \lambda$ || 17 leni Φ ?] leui Δ || 18 esse] om. ΔT ||
 19 arcus nocte] arcus in n. ΔT nocte arcus $F \lambda$ n. non fit arcus
 Z | aut] nisi Δ || 21 suff. ABCFJOTZ] subf. || 23 cap. 3 hinc
 incip. | formam] $\chi\alpha\rho\alpha\kappa\tau\eta\rho\alpha$, praestaret $\gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\sigma\iota\nu$ | discoloris]
 -orem Kroll | efficiunt] accipiunt ϵ , num intellig. effici aiunt
 (viri docti) ?

quaedam crassiores, quam ut solem transmittant, aliae imbecilliores, quam ut excludant, haec inaequalitas alter-
 nis lucem umbramque permiscet et exprimit illam mira-
 2 bilem arcus varietatem. altera causa arcus eiusmodi
 redditur: videmus, cum fistula aliquo loco rupta est, 5
 aquam per tenue foramen elidi, quae sparsa contra solem
 oblique positum faciem arcus repraesentat. idem vide-
 bis accidere, si quando volueris observare fullonem:
 cum os aqua implevit et vestimenta tendiculis diducta
 leviter aspergit, apparet varios edi colores in illo aëre 10
 3 asperso, quales fulgere in arcu solent. huius rei cau-
 sam in umore esse ne dubitaveris (non fit enim um-
 quam arcus nisi nubilo); sed quaeramus, quemadmodum
 fiat. quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quae solem
 transmittant, quaedam magis coacta, quam ut trans- 15
 luceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram,
 et sic utriusque intercurso effici arcum, in quo pars
 fulgeat, quae solem recipit, pars obscurior sit, quae ex-
 4 cludit et ex se umbram proximis fecit. hoc ita esse
 quidam negant. poterat enim verum videri, si arcus 20
 duos tantum haberet colores, si ex lumine umbraque
 constaret: sed nunc<, ut ait poeta,>

diversi niteant cum mille colores,
 transitus ipse tamen spectantia lumina fallit:
 usque adeo quod tangit idem est, tamen ultima distant. 25

23—25 *Ov. Met. VI 65—67*

1 quaed.] et quaedam Φ || 2 alternis] alterius $\epsilon E F(?)$ ||
 4 varietatem] repraesentationem Δ | altera — 7 repraesentat]
om. σ || 4 causa] *cf. § 3* || 9 os] omnes σ eos J^1 | tendiculis]
 † tendideris F^2 credideris Δ | did. $A \Phi$] deducta Δ || 12 (h)umore]
 humore arcu σ arcu $\epsilon ?$ arcu † humore A || 15 quaedam] quae
 2 || 16 illis] his σ || 17 effici] fieri $F^1 \lambda$ || 18 recipit] *fort.*
 recepit *Ge.* || 19 proximis] proximus $E^1 T$ | fecit] facit $E H O T$ |
 hoc] haec Δ || 20 quidam] quedam $E^1 P$ | uerum] umbra et
lux causa (lux tam ϵ) Δ || 21 haberet $\sigma L^1 T^2 Z$] habeat Φ
habens m / si] et si $A \epsilon$ || 22 ut a. p.] *cf. p. 15, 3*

videmus in eo aliquid flammei aliquid lutei aliquid caerulei et alia in picturae modum subtilibus lineis ducta, [ut ait poeta,] ut, an dissimiles colores sint, scire non possis, nisi cum primis extrema contuleris: nam
 5 commissura decipit, usque eo mira arte naturae; quod a simillimo coepit, in dissimillimo desinit. quid ergo istic duo colores faciunt lucis atque umbrae, cum innumerabilium ratio reddenda sit?

quidam ita existimant arcum fieri: in ea parte, in
 10 qua iam pluit, singula stillicidia pluviae cadentis singula esse specula, a singulis ergo reddi imaginem solis. deinde multas imagines, immo innumerabiles, et devexas et in praecipuum euntes confundi: itaque arcum esse multarum solis imaginum confusionem. hoc sic colligunt: pelves,
 15 inquit, mille sereno die pone: omnes habebunt imagines solis; in singulis foliis dispone guttas: singulae habebunt imaginem solis. at contra ingens stagnum non amplius habebit quam unam imaginem — quare? quia omnis circumscripta levitas et circumdata suis
 20 finibus speculum est. itaque piscinam ingentis magnitudinis insertis parietibus divide: totidem illa habebit imagines solis, quot lacus habuerit; relinque illam sic ut est: diffusa semel tibi imaginem reddet. nihil refert, quam exiguus sit umor aut lacus: si determinatus est,

3 ut ait poeta] *del. Schultess. p. 14, 22 post nunc add. Skutsch* | ut *sec. loco*] *om. Φ* | sint] *s. colores add. Δ(?)P* || 5 eo *δθϕ*] adeo *εϑλ* adeo eo *A¹* || 6 simillimo] simillimis *Δ* | quod — desinit] *fort. ut quod — desinat Ge. | diss.] dissimilia Δ* || 7 istic *εθλ*] isti *δϕ* | lucis] luminis *A s. l. ε* || 9 quidam] qui *δ* | exist.] estimant *δϕ* | in] dicunt in *Δ* || 10 iam] *om. Aε* || 11 specula] spectacula *Eλ* | spec. esse . . im. reddi *coll. ε* | deinde — 17 imaginem solis] *om. θ* || 13 euntes] trans-euntes *Δ* | arcum *BCL²*] et arcum *AεK(T)* arcum et (*λ*) *PZ* || 14 sol. im. *AΦ*] im. sol. *BCε* | confusionem] confusiones *ΔT* | sic] si *ϕ* || 15 pone] pone et *ΔHT* | imagines] imaginem *L²Z Larisch* || 16 g.] singulas guttas *Δ* || 18 amplius] *om. Δ* | quam] nisi *Δ* | imag. unam *coll. Δ* || 21 insertis parietibus] in certis p. *λ* in plures *Δ om. vulgo* || 22 habuerit] habuit *λ* || 23 est: diffusa] est diffusam: *BC fort. recte* || 24 det.] circumscriptus *A s. l. ε*

speculum est. ergo stillicidia illa infinita, quae imber
 cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis fa-
 cies habent; hae contra intuenti perturbatae apparent,
 nec dispiciuntur intervalla, quibus singulae distant,
 spatio prohibente discerni; unde pro singulis apparet
 7 una facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iu-
 dicat: 'ab omni', inquit, 'levitate acies radios suos re-
 plicat; nihil autem est levius aqua et aëre: ergo etiam
 ab aëre spisso visus noster in nos redit. ubi vero acies
 hebes et infirma est, qualislibet aëris ictu deficiet. 10
 quidam itaque hoc genere valetudinis laborant, ut ipsi
 sibi videantur occurrere, ut ubique imaginem suam
 cernant — quare? quia infirma vis oculorum non potest
 perrumpere ne sibi quidem proximum aëra sed resilit.
 8 itaque quod in aliis efficit densus aër, in his facit 15
 omnis; satis enim valet qualiscumque ad imbecillam
 aciem repellendam.' longe autem magis visum nobis
 nostrum remittit aqua, quia crassior est et pervinci
 non potest, sed radios luminum nostrorum moratur et
 eo, unde exierunt, reflectit. ergo cum multa stillicidia 20
 sint, totidem specula sunt; sed quia parva sunt, solis
 colorem sine figura exprimunt. deinde cum in stilli-
 cidiiis innumerabilibus et sine intervallo cadentibus red-
 datur idem color, incipit facies esse non multarum

7—17 *Arist. Meteor. III 4 p. 373 a. b*

2 tot. spec. sunt] om. δ || 3 hae *Fortun.*] haec, cf. p. 17, 22 |
 intuenti] ui uenti δ | perturbatae] -ta δ (Δ v. l.) || 4 dispic.
 TZ] despiciuntur | singulae] singula Δ || 5 unde *Ge.*] deinde ||
 6 turbida] turbata E | iudicat Z *vulgo*] indicat || 8 est] ante
 levius ϕ PZ post levius T post et aere λ om. Δ || 9 uero] ergo
 B ϵ P || 10 qualislibet FHT] qualibet ACP quolibet B ϵ E λ
 quaslibet L λ cuiuslibet Z | deficiet] deficit Δ || 11 itaque] om.
 Δ || 14 aera] aere P aerem Δ T | resilit *Kroll*] resistit || 15 densus]
 depressus δ || 16 imbecillam ϕ PZ] imbecillem Δ λ T, cf. de
 ira II 34, 1 cum nota *Gertzii* || 17 nostrum nobis coll. Δ ||
 18 aqua *Haase sec. p*] Itaque, om. H *Fortun.* | quia] qui *Fortun.* ||
 20 exierunt] exierit A(ϵ)E ϵ F exierint (ϵ)E ϵ

imaginum et intermissarum, sed unius longae atque
continuae.

‘quomodo’, inquis, ‘tu mihi multa milia imaginum 9
istic esse dicis, ubi ego nullam video? et quare, cum
5 solis color unus sit, imaginum diversus est?’ ut et haec,
quae proposuisti, refellam et alia, quae non minus re-
fellenda sunt, illud dicam oportet: nihil esse acie nostra
fallacius non tantum in his, a quibus subtiliter pervi-
dendis illam *locorum* diversitas submovet, sed etiam in
10 his quoque, quae ad manum cernit: remus tenui aqua
tegitur et fracti speciem reddit; poma per vitrum aspi-
cientibus multo maiora sunt; columnarum intervalla
porticus longior iungit. ad ipsum solem revertere: 10
hunc, quem toto terrarum orbe maiorem probat ratio,
15 acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri pedalem
esse contenderent; quem velocissimum omnium scimus,
nemo nostrum moveri videt, nec ire crederemus, nisi
appareret isse. mundum ipsum praecipiti velocitate la-
bentem et ortus occasusque intra momentum temporis
20 revolventem nemo nostrum sentit procedere. quid ergo
miraris, si oculi nostri imbrium stillicidia non separant
et <ex> ingenti spatio intuentibus minutarum imaginum
discrimen interit? illud dubium esse nulli potest, quin 11
arcus imago solis sit roscida et cava nube concepta.
25 quod ex hoc tibi appareat: numquam non adversa soli
est, sublimis aut humilis, prout ille se submitit aut
sustulit, in contrarium mota; illo enim descendente al-
tior est, alto depressior. saepe talis nubes a latere solis
est nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit.
30 varietas autem non ob aliam causam fit, quam quia 12

1 et] *om.* BCε || 4 ego] *om.* Δ || 7 esse] *ante non BC om.*
Aε || 9 *locorum Gronov.*] colorum | etiam] et Aε || 10 quoque]
quotidie *Schultess*, sed cf. *Kühner II 1053* || 12 colu(m)pna- *trad.* ||
13 longior iungit] -ores iungunt Δ || 14 orbe terrarum *coll.* Δ ||
15 sic] *om.* σ || 17 nostrum] nostrorum gλPZ || 20 ergo] *om.*
Δ || 21 imbrium] innumerabilia Δ || 22 ex *add.* Z || 23 esse
dubium *coll.* εFλ || 27 in c. mota] *contrario motu* Δ

pars coloris sole est sparsa, <pars> nube: in illa umor modo caeruleas lineas modo virides modo purpurae similes et luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remisso et intento. sic enim et purpura eodem conchylio non in unum modum exit: interest, quamdiu macerata sit, crassius medicamentum an aquatius traxerit, saepius mersa sit et excocta an semel tincta. non est ergo mirum, si, cum duae res sint, sol et nubes, id est corpus et speculum, [si] tam multa genera colorum exprimuntur, 10 quam multis generibus possunt ista incitari aut relanguescere: alius est enim color ex igneo lumine, alius 14 ex obtunso et leniore. in aliis rebus vaga inquisitio est, ubi non habemus, quod manu tenere possimus, et late coniectura mittenda est; hic apparet duas causas 15 esse arcus, solem nubemque, quia nec sereno umquam fit nec nubilo ita, ut sol lateat: ergo utique ex his est, quorum sine altero non est.

1 4. <Et>iamnunc illud accedit, quod aequae manifestum est, speculi ratione imaginem reddi, quia numquam nisi e contrario redditur, id est nisi ex altera parte stetit quod appareret, ex altera quod ostenderet. rationes, quae non persuadent sed cogunt, a geometricis afferuntur, nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago solis sit male expressi ob vitium figuramque 25

1 pars *add. Fortun. fort.* a sole est, pars a nube *Ge. conl. p. 19, 15* | nube: in illa *Ge.*] nube in illa. Φ nube nulla. Δ in nube illa. *T vulgo*, in *om. Fortun.* | humor] autem *add. \Delta* || 2 modo c.] u(er)o c. $F\lambda$ || 5 enim et] enim φ | conchylio *trad.* || 6 quamdiu] quantum Δ || 8 excocta] excoacta λ | si, cum] sicut E^1J^1P || 9 duae] dure FH || 10 tam δ] si tam ϵL^1TZ si tamen Φ || 11 quam J^2L^2Z *Haase*] qua in FHP quae in $\Delta E\lambda$ quam in J^2 quia in T | ista] ita JO aut Δ , *fort.* isti (*sc. colores*) *Ge.* || 12 enim] *om.* λT s. l. $\epsilon(Z)$ || 13 obtunso] obtuso $BC(\epsilon?)$ | len.] leniore ΔJ^1 || 14 possimus $AH\lambda\varphi Z$] possumus ΔEFO || 17 ut sol lateat] sol latet Δ || 18 est] *sc. arcus* || 19 Et *add. Haase* || 22 stetit] steterit ϵ | appareret $BFHPZ$] apparet $A\epsilon E\lambda$ *vulgo* appareat C apperiat T | ostenderet *Ge.*] ostendere $\Delta\Phi$ *ostendit Fortun. vulgo* || 24 cuiq.] quicquam Δ

speculi: nos interim temptemus alias probationes, quae de plano legi possint. inter argumenta sic nascentis 2
 arcus pono, quod celerrime nascitur. ingens enim va-
 riumque corpus intra momentum subtexitur caelo et
 5 aequae celeriter aboletur; nihil autem tam cito redditur
 quam a speculo imago, non enim facit quicquam sed
 ostendit. Parianus Artemidorus adicit etiam, quale 3
 genus nubis esse debeat, quod talem soli imaginem
 reddit: 'si speculum,' inquit, 'concauum feceris, quod sit
 10 sectae pilae pars, si extra medium constiteris, quicum-
 que iuxta te steterint, inversi tibi videbuntur et pro-
 piores a te quam a speculo; idem,' inquit, 'evenit, cum 4
 rotundam et cavam nubem intuemur a latere, ut solis
 imago a nube discedat propiorque nobis sit et in
 15 nos magis conversa. color illi igneus a sole est, cae-
 ruleus a nube, ceteri utriusque mixturae.'

5. Contra haec illa dicuntur. de speculis duae opi- 1
 niones sunt: alii enim in illis simulacra cerni putant,
 id est corporum nostrorum figuras a nostris corporibus
 20 emissas ac separatas, alii non aiunt imagines in spe-
 culo sed ipsa aspici corpora retorta oculorum acie et
 in se rursus reflexa. nunc nihil ad rem pertinet, quo-
 modo videamus quodcumque videmus: sed quomodo 2

7 Artemidorus: cf. Pauly-Wissowa II 1333.

1 temptemus] repetemus Δ | prob. alias coll. ♂T || 2 plano
 F¹H(Q)Z] paulo Δ platone EλT, cf. Koeler p. 300 | possint]
 possunt ΔK¹T | argumenta sic] -ta si P -tas B¹ -tas sic E¹
 -ta B²C || 3 ingens] igneum Δ || 4 intra m. s. caelo] caelo
 inter m. s. Δ || 5 aequae] aqua ΔP || 6 a sp. quam coll. Δ ||
 7 etiam] id ♂ ad ε || 8 soli] sibi εH¹ solis B² vulgo || 9 reddit]
 reddat KZ | fec. conc. coll. EP || 10 sectae] recte λ || 11 et]
 om. Δ | propiores et l. 14 propiorque Fort.] priores . . . prior-
 que || 13 a latere] sc. telluris || 14 a nube] a latere Δ |
 discedat] descendat EP || 15 illi AΦ] om. Δ || 20 non — in]
 imagines aiunt non esse in Δ | aiunt] ante in coll. Z om. Φ ||
 23 quodcumque] quae Δ quod <ut>cunque Schultess | quomodo]
 del. Haase, sed, quoquomodo, imago Schultess, videamus; quod-
 cumque videmus et quomodocumque Madvig

imago, similis reddi debet e speculo. quid autem
 est tam dissimile quam sol et arcus, in quo neque
 figura solis neque color neque magnitudo apparet?
 arcus longe amplior est longeque ea parte, qua fulget,
 rubicundior quam sol, ceteris vero coloribus diversus. 5
 3 deinde cum velis speculum inesse aëri, des oportet mihi
 eandem levitatem corporis, eandem aequalitatem, eun-
 dem nitorem. atqui nullae nubes habent similitudinem
 speculi: per medias saepe transimus nec in illis nos
 cernimus; qui montium summa conscendunt, despectant 10
 nubem nec tamen imaginem in illa suam aspiciunt.
 4 singula stillicidia singula specula sunt. 'concedo; sed
 illud nego, ex stillicidiis constare nubem. habent enim
 quaedam, ex quibus fieri stillicidia possint, non ipsa,
 ne aquam quidem habet nubes sed materiam futurae 15
 5 aquae.' concedamus tibi et guttas innumerabiles nu-
 bibus inesse et illas faciem reddere: non tamen unam
 omnes reddunt, sed singulae singulas. deinde inter se
 specula coniunge: in unam imagines non coibunt, sed
 unaquaeque [in se] similitudinem in se rei claudet. 20
 sunt quaedam specula ex multis minutisque composita,
 quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet
 unaquaque particula faciem suam exprimente; haec cum

1 imago, *Leo* (sc. *redditur*) | imago | similis] simile *Leo* |
 reddi] *post* speculo Δ | autem] nam Δ || 3 neque figura
 solis] *om.* Δ || 4 longe amplior] longior ampliorque Δ || 6 in-
 esse aeri] aeri (aliis ϵ) comparare Δ in. a. <denso> *Joh. Müller* ||
 7 eandem leu. corporis] *om.* ΔE | equalitatem] qualitatem (ϵ) $E T$ ||
 9 in illis] nullis λ || 10 despectant *Madvig*] spectant *libri*,
 inspectant *Haupt*, superstant *Schultess* || 11 in illa (illam λ) s.]
 suam in illa Δ | asp.] cernunt Δ | 13 habent] habet *m vulgo*,
fort. habens *Ge.* || 14 possint] possunt $\epsilon O T$ || 15 habet $B C \Phi T Z$]
 habent $A \epsilon \lambda P$ || 16 concedamus] -dam $\delta (\Delta)$ -dant ϵ || 17 omnes
 unam *coll.* Δ || 18 reddunt ΔT] reddant Φ reddent *vulgo* ||
 19 specula] singulas (sc. *guttas*) *Schultess* | imagines *Ge.*] ima-
 ginem || 20 unaquaeque] quaeque particula $\Delta (T)$ unumquodque
Leo Rossbach | in se] *om.* δO uise L^2 in se rei ϵ | in se rei
 δP] uise rei $\Phi \lambda Z$ rei uise T in se uise rei O *om.* ϵ || 23 una-
 quaque $\Delta E T Z$] unaquaque Φ | particula] parte Δ | suam
faciem coll. $\delta T Z$

sint coniuncta et simul collocata, nihilominus seducunt imagines suas et ex uno quidem turbam efficiunt, ceterum catervam illam non confundunt sed diremptam in facies singulas distrahunt: arcus autem uno circumscriptus est ductu, una totius est facies. 'quid ergo?' inquit: 'non et aqua rupta fistula sparsa et remo excussa habere quiddam simile his, quos videmus in arcu, coloribus solet?' verum est, sed non ex hac causa, ex qua tu videri vis, quia unaquaeque stilla recipiat imaginem solis. citius enim cadunt stillae, quam ut concipere imagines possint: standum est, ut id, quod imitantur, excipiant. quid ergo fit? colorem, non imaginem ducunt. alioquin, ut ait Nero Caesar disertissime,

colla Cytheriacae splendent agitata columbae

et variis coloribus pavonum cervix, quotiens aliquo deflectitur, nitet: numquid ergo dicemus specula eiusmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores novos transit? non minus nubes diversam naturam speculis habent quam aves, quas rettuli, et chamaeleontes et reliqua animalia, quorum color aut ex ipsis mutatur, cum ira vel cupidine incensa cutem suam variant umore suffuso, aut positione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperunt, ita colorantur. quid enim simile speculis habent nubes? cum illa non perluceant, hae transmittant lucem; illa densa et coacta, hae raras

14 FPR p. 368 Baehr.

2 quidem] om. ΔT quem vident Schultess, quodam Ge. || 3 diremptam E] direptam ΔΦ directam gP || 4 autem et 5 est] om. Δ || 6 inquit] om. λP || 9 recipiat] recipit Δ || 11 imagines] imaginem Δ || 13 alioquin] i. e. ubrigens, aliquo modo Δ || 14 Cyth.] cith. trad. || 17 plumas] pluuias σ || 18 spec. naturam coll. Δ || 19 quam] om. Δ | retuli (sic) reguli σ | cameleontes trad. || 20 reliqua] aliqua Φ post animalia coll. λ alia E || 21 inc.] accensa Δ || 22 suffuso] -sa σ -sam ε || 23 receperunt] receperint Δ || 24 speculis h. Δ] speculo h. | illa] ille Δ || 25 hae] he vel heę BCΦ hec Aε | transmittant] -mutant λ (illa — raras] ille dense et coacte, hec rara Δ

sint; illa eiusdem materiae tota, hae e diversis temere
 compositae et ob hoc discordes nec diu cohaesurae.
 praeterea videmus ortu solis partem quandam caeli ru-
 bere, videmus nubes aliquando ignei coloris: quid ergo
 prohibet, quomodo hunc unum colorem accipiunt solis
 5 occursum, sic multos ab illis trahi, quamvis non habeant
 9 speculi potentiam? modo, inquit, inter argumenta po-
 nebas semper arcum contra solem excitari, quia ne a
 speculo quidem imago redderetur nisi adverso. hoc,
 inquit, commune nobis est: nam quemadmodum oppo-
 10 nendum est speculo id, cuius in se imaginem trans-
 ferat, sic, ut nubes infici possint, ita sol ad hoc apte
 ponendus est; non enim idem facit, si undique effulsit,
 10 et ad hoc opus est radiorum idoneus ictus. haec
 dicuntur ab his, qui videri volunt nubem colorari. 15

Posidonius et hi, qui speculari ratione talem
 effici iudicant visum, hoc respondent: 'si ullus esset
 in arcu color, permaneret et viseretur eo manifestius,
 quo propius: nunc imago arcus, ex longinquo clara,
 11 interit, cum ex vicino ventum est.' huic contradictioni 20
 non consentio, cum ipsam sententiam probem. quare?
 dicam: quia coloratur quidem nubes, sed ita, ut color
 eius non undique appareat (nam ne ipsa quidem undi-
 que apparet; nubem enim nemo, qui in ipsa est, videt):
 quid ergo mirum, si color eius non videtur ab eo, a 25
 quo ipsa non visitur? atqui ipsa, quamvis non videatur,

16 *Posid.* p. 77 B.

1 sint] sunt **EH** | h(ae) e **FHλ**] hec (ille **BC**) ex **Δ** he(e)
E(q)Z || 3 videmus — rubere] *om.* **δ** || 5 colorem unum *coll.* **Δ** ||
 7 modo . . ponebas] *cap.* 4, 1 || 9 hoc — 10 nobis] hec inquam
 questio nobiscum **Δ** n. ante commune *coll.* **OT bis F** || 11 ima-
 ginem in se *coll.* **λT** || 12 ita] *del.* **Kroll Rossbach**, et *Ge.* ||
 14 idoneus ictus] idonea locatio **Δ** || 15 his] *fort.* **Stratone inde**
 a § 2 *adhibito* || 16 possidonius semper | talem] *om.* **Δ** ||
 17 iudicant] -cat **FH** || 17—20] *cf.* **Aetius Doxogr.** p. 371 sq. ||
 20 ventum] *post* est **Δ**, *del.* **Haupt** || 23 non] *om.* **Δ** || 25 ab
 eo — 26 sq. videatur, est] *om.* **δ**

est: ergo et color. ita non est [ergo et color] argu-
mentum falsi coloris, quod apparere accedentibus de-
sinit. idem enim in ipsis evenit nubibus, nec ideo
falsae sunt, quia non videntur. praeterea, cum dicitur 12
5 tibi nubem sole suffectam, non dicitur tibi colorem
illum inustum esse velut duro corpori ac stabili ac
manenti, sed ut fluido et vago et nihil amplius quam
brevem speciem recipienti. sunt etiam quidam colores,
qui ex intervallo vim suam ostendunt: purpuram Ty-
10 riam, quo melior est saturiorque, eo altius oportet te-
neas; ut fulgorem suum teneat. non tamen ideo non
habet colorem illa, quia, quae optimum habet, non,
quomodocumque explicatur, ostendit. in eadem sen- 13
tentia sum qua Posidonius, ut arcum iudicem fieri
15 nube formata in modum concavi speculi et rotundi,
cui forma sit partis e pila secta. hoc probari, nisi
geometrae adiuverint, non potest, qui argumentis nihil
dubii relinquentibus docent solis illam esse effigiem
non similem. neque enim omnia ad verum specula 14
20 respondent: sunt, quae videre extimescas (tantam deformi-
tatem corrupta facie visentium reddunt, servata si-
militudine in peius); sunt, quae cum videris, placere
tibi vires tuae possint (in tantum lacerti crescunt et
totius corporis super humanam magnitudinem habitus
25 augetur); sunt, quae dextras facies ostendant, sunt,

14 *Posidonius: cf. p. 22, 16.*

1 ergo et color] ergo color et δ | ita non est] *om.* δ ita
est: non est arg. *Haase* | ergo et color $\epsilon\Phi$] *om.* δT *Fort.* ||
2 quod] qui dum ϵ | apparere] apparet ϵO | acc.] anteceden-
tibus $\epsilon F \lambda$ || 5 tibi] *om.* δ | sole] esse *add.* Δ solem $P^1 Z$ ||
8 etiam] et Δ || 10 est] ante eo ΔLO bis (λ) | alt. op.] oportet
ut altius Δ || 11 teneat] ostendat Δ || 12 illa colorem *coll.* Δ ||
13 explicetur δ || 16 secta] sectae $\Delta(BG\epsilon)$ *Kroll, cf. p. 19, 10;*
28, 4 || 19 ad verum $L^2 Z$ *Pincian.*] *cf. I 6, 6 longe amplius vero*
est, aduersus $\Delta\Phi$ vulgo aduersis E^2 || 20 tantam deformitatem
 λPZ] tanta -tate $\Delta\Theta T$ || 21 corrupta facie λPZ -tam faciem
 ΘT -ta ut faciem Δ | reddunt] reddant Δ || 24 super] *supra* δ

quae sinistras, sunt, quae detorqueant et vertant: quid ergo mirum est eiusmodi speculum in nube quoque
 1 fieri, quo solis species vitiosa reddatur? 6. Inter ce-
 tera argumenta et hoc erit, quod numquam maior
 arcus dimidio circulo apparet et quod eo minor est, 5
 quo altior sol . . .

[. . . ut ait Vergilius noster: 'et bibit ingens arcus',
 cum adventat imber; sed non easdem, undecumque appa-
 ruit, minas affert: a meridie ortus magnam vim aquarum
 vehet (vinci enim non potuerunt valentissimo sole, tan- 10
 tum illis est virium); si circa occasum refulsit, rorabit
 et leviter impluet; si ab ortu circave surrexit, serena
 promittit . . .]

2 quare tamen, si imago solis est arcus, longe ipso
 sole maior apparet? quia est alicuius speculi natura 15
 talis, ut maiora multo, quae vidit, ostendat et in
 portentuosam magnitudinem augeat formas, alicuius
 3 invicem talis, ut minuat. illud mihi dic, quare in or-
 bem eat facies, nisi orbi redditur? dices enim fortasse,
 unde sit illi color varius: unde talis figura sit, non 20
 dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formetur, osten-
 deris. nullum autem quam solis est, a quo cum tu
 quoque fatearis illi colorem dari, sequitur, ut et detur

7 Verg. Georg. I 380 sq.

1 detorq.] torqueant Δ || 2 quoque] ante speculum δ in n.
 q. fieri post reddatur ϵ || 4 quod ΔT] quo || 6 sol] est sol
 $\Delta O T$, hic causa argumenti addi debuit || 7-13 sententiae a cetero
 conexu alienae. | ante ut] arcus aut ventos aut pluias aut
 serenum significat suppl. $B C p T$ sed varia ratione, cf. St. II 32 |
 Verg.] uirgilius codd. plerique ut semper || 10 potuerunt Φ]
 poterunt || 11 rorabit] tonabit Δ || 12 leu.] leniter λ || 13 pro-
 mittit] premittit Δ , si a septentrione . . . aliaque desidero ||
 16 multo E] multa | quae Rossbach cont. p. 31, 19] quam |
 uidit] uidet F uides E^2 uideat $\epsilon(\Delta)$ uideatur δ -antur $B C$ ||
 17 portentuosam] -tosam Z -tosas E^2 | magnitudinem] om. ϕ |
 alicuius] alius $E T$ || 18 talis] est add. ΔT || 19 dices] diceres
 δ / enim $C \Phi$] om. (Δ) || 20 sit] s. l. δ om. Z || 22 quam] aliud
 quam ΔT / tu quoque] om. ΔT || 23 et] post detur ϵ om. δT

forma. denique inter me teque convenit colores illos, quibus caeli regio depingitur, a sole esse; illud unum inter nos non convenit: tu dicis illum colorem esse, ego videri: qui sive est, sive videtur, a sole est. tu non expedies, quare color ille subito desinat, cum omnes fulgores † et paulatim discutiantur. pro me est et repentina eius facies et repentinus interitus: proprium enim hoc speculi est, in quo non per partes struitur quod apparet, sed statim totum fit; aequae cito omnis imago aboletur in illo quam ponitur. nihil enim aliud ad ista efficienda vel removenda opus est quam ostendi et abduci. non est ergo propria in ista nube substantia, nec corpus est sed mendacium [est], sine re similitudo. vis scire hoc ita esse? desinet arcus, si obtexeris solem. oppone, inquam, soli alteram nubem: huius varietas interibit. 'at maior aliquanto est arcus quam sol.' dixi modo fieri specula, quae multiplicent omne corpus, quod imitantur. illud adiciam, omnia per aquam videntibus longe esse maiora: litterae quamvis minutae et obscurae per vitream pilam aqua plenam maiores clarioresque cernuntur; poma formosiora quam sunt videntur, si innatant vitro. sidera ampliora per nubem aspicienti videntur, quia acies nostra in umido labitur nec apprehendere, quod vult, fideliter potest. quod manifestum fiet, si poculum impleveris aqua et in id conieceris anulum: nam cum in

1 teque] et te Δ | convenit — 3 nos] *om.* δ || 2 caeli] *post regio coll.* ϵ *om.* H || 4 videtur] *uideatur* δ | tu] tamen E *Gertz add.* || 6 et] *om.* Δ eius *sc. solis Leo, fort. paulatim appareant et Ge.* || 8 hoc] *s. l.* Δ | speculi] *speculum* $H^1 T$ | in quo] quod Δ (quoniam BC) | per] *om.* HP || 10 imago] *uisus* (*uis* A) δ | in illo] *ante ab.* Δ (*ante visus* BC) *ante nihil coll.* T || 13 est prius *om.* ΔT *fort. recte* | est ante sine] *om.* E est et BC *fort. recte* || 16 huius] *istius* Δ | interibit] *peribit* Δ | aliquanto] *aliquando* $\epsilon \lambda T$ est *al. coll.* $A \epsilon$ || 17 dixi modo] *sc. 5, 5* || 19 p. a. videntibus] *quae p. a. videntur* δ || 21 formos.] *car-nosiora* *Gertz* || 24 in] *om.* ΔT | appreh.] *adprendere* H || 26 cum in] *cum* q

ipso fundo anulus iaceat, facies eius in summa aqua
 6 redditur. quicquid videtur per umorem, longe ampli-
 us vero est: quid mirum maiorem reddi imaginem
 solis, quae in nube umida visitur, cum ex duabus
 causis hoc accidat? quia in nube est aliquid vitro 5
 simile, quod potest perlucere, est aliquid et aquae,
 quam, etiamsi nondum habet, iam parat, id est iam
 eius natura est, in quam ex sua vertatur.

1 7. 'quoniam', inquit, 'vitri fecisti mentionem, ex hoc
 ipso argumentum contra te sumam. virgula solet fieri 10
 vitrea, striata vel pluribus angulis in modum clavae
 torosa: haec si in transversum solem accipit, colorem
 talem, qualis in arcu videri solet, reddit, ut scias non
 imaginem hic solis esse sed coloris imitationem ex re-
 2 percussu.' primum in hoc argumento multa pro me sunt: 15
 quod apparet a sole fieri; quod apparet leve quiddam esse
 debere et simile speculo, quod solem reperiatur; deinde
 quod apparet non fieri ullum colorem sed speciem falsi
 coloris, qualem, ut dixi, columbarum cervix et sumit et
 ponit, utcumque deflectitur. hoc autem et in speculo est, 20
 cui nullus inditur color, sed simulatio quaedam coloris
 3 alieni. unum hoc tantum mihi solvendum est, quod
 non visitur in ista virgula solis imago; cuius bene
 exprimendae capax non est: ita conatur quidem reddere

1 summa aqua] summo aquae ΔT || 4 ex] de Δ post
 duabus δ || 5 est] *om.* q || 6 et] post (vel supra) est δT ||
 7 etiam] *om.* Δ | parat] parata T apparat P apparet Δ | id
 est iam] *om.* Δ iam *om.* λ || 8 eius] fort. ei *Ge.* | est] *om.* Δ ||
 9 inquit] inquis ET vulgo | vitri] post fecisti BCO post mentio-
 nem FL || 10 arg.] post te $A\epsilon T$ || 11 striata Gronov.] stricta ||
 12 torosa] torsa λ tortuosa Δ et orosa Z | in transversum]
 in (ex $C\epsilon$) -so Δ || 14 hic] ante non im. $\Delta KT(Z^1$ bis) | imit. |
 mutationem $\textcircled{J}^2 L$ v. l. P inui(ta)tionem $J^1 K$ immutationem $E\epsilon p$ |
 ex] esse ex δ | rep.] percussu δEHT || 15 multa] post me λ
om. δ || 19 dixi] *sc.* 5, 6 || 20 utcumque δHLP | utrumque
 (utrum quod KO) $F(H^1?)\lambda T$ ubicumque $B^2 \epsilon E$ || 21 cui] cuius
 Δ | inditur] uidetur Δ || 22 hoc tantum] tamen hoc Δ | mihi
om. Δ || 24 non] *om.* Δ | ita] ista *Haase*

imaginem, quia levis est materia et ad hoc habilis, sed non potest, quia enormiter facta est. si apta fabricata foret, totidem redderet soles, quot habuisset † inspectores. quae quia <vix> discernuntur inter se nec satis
 6 in vicem speculi nitent, incohant tantum imagines nec expriment et ob ipsam viciniam turbant et in speciem coloris unius abducunt.

8. 'At quare arcus non implet orbem, sed pars di-
 10 midia eius videtur, cum plurimum porrigitur incurva-
 10 turque?' quidam ita opinantur: sol, cum sit multo altior nubibus, a superiore illas tantum percutit parte; sequitur, ut inferior pars earum non tingatur lumine: ergo cum ab una parte solem accipiant, unam eius partem imitantur, quae numquam dimidia maior est.
 15 hoc argumentum parum potens est. quare? quia, 2
 quamvis sol ex superiore parte sit, totam tamen percutit nubem, ergo et tingit. quidni? cum radios transmittere soleat et omnem densitatem perrumpere. deinde contrariam rem proposito suo dicunt. nam si
 20 superior est sol et ideo superiori tantum parti nubium affunditur, numquam terra tenus descendet arcus: atqui usque in humum demittitur. praeterea numquam non 3
 contra solem arcus est, nihil autem ad rem pertinet, supra infrave sit, quia totum quod contra est latius
 25 verberatur. deinde aliquando arcum et occidens facit; tum certe ex inferiori parte nubes ferit terris propin-

2 apta] apte vulgo || 3 habuisset] fort. habuit Ge. | inspectores] insecturas Fortun. inspectiones Annic. infecturas Bongars. insectiones Haase, insectiones Schultess in se colores Z in se toros Leo conl. p. 26, 12, strias speculares Ge. || 4 quae σT] qui | vix add. Ge. conl. 3, 6, non Fortun. || 5 nitent] patent Schultess | tantum] tamen Δ || 6 in] del. Schultess | abducunt $\epsilon \theta \lambda$] adducunt $\sigma O Q Z$ vulgo Schultess || 11 illas tantum] tamen illas Δ illas T || 12 tingatur Michaelis] tangatur, cf. l. 17 || 13 accipiant] -unt σ || 14 partem eius coll. $\epsilon K T$ || 16 sol $\Delta E T$] ante parte Φ || 17 et tingit $K O T$] contingit ΔP et tinguit $\theta J L Z$ || 21 aff.] effunditur λ | descendet arcus] descendit Δ || 22 demittitur $A T$ Gertz] dim. || 25 occidens] sc. sol || 26 tum $\epsilon H Q Z$] tunc $\sigma E \lambda$ | inferiori] -ore λZ | propinquus] -quis (ϵ) O -quius λ

4 quus: atqui et tunc dimidia pars est, quamvis solem
 in nube, quomodo in speculo, lumen volunt reddi, nu-
 bem cavam faciunt et sectae pilae partem, quae non
 potest totum orbem reddere, quia ipsa pars orbis est. 5
 proposito accedo, argumento non consentio. nam si
 in concavo speculo tota facies oppositi orbis exprimi-
 tur, et in semiorbe nihil prohibet totam aspici pilam.
 5 etiamnunc diximus circulos apparere soli lunaeque in
 similitudinem arcus circumdatos: quare ille circulus 10
 iungitur, in arcu numquam? deinde quare semper
 concavae nubes solem accipiunt, non aliquando planae
 6 et tumentes? Aristoteles ait post autumnale aequi-
 noctium qualibet hora diei arcum fieri, aestate non
 fieri nisi aut incipiente aut inclinato die. cuius rei 15
 causa manifesta est: primum, quia media diei parte sol
 calidissimus nubes evincit nec potest imaginem suam
 ab his recipere, quas scindit; at matutino tempore aut
 vergens in occasum minus habet virium, ideo a nubi-
 7 bus sustineri et reperi potest. deinde cum arcum 20
 facere non soleat nisi adversus his, in quibus facit,
 nubibus, cum breviores dies sunt, semper obliquus est:
 itaque qualibet diei parte, etiam cum altissimus est,
 habet aliquas nubes, quas ex adverso ferire possit. at
 temporibus aestivis super nostrum verticem fertur: ita 25
 que medio die excelsissimus terras rectiore aspicit linea,

13 *Arist. Meteor. III 5 p. 377 a 11 sqq.*

3 reddi uolunt *coll. AT* || 7 in] *om. δ* || 8 aspici totam
coll. AT || 9 nunc] hoc *Kroll* | diximus] *cap. 2* | soli] solis
AKT celi 0 || 10 ille c. iungitur] illis circulus circumdatur
 (i. circumd. circ. δ) Δ || 13 tumentes?] *lacunae signum add.*
Haase || 15 die] iam die *AT* || 16 diei] die *Be* || 17 nec] non
 δ 0 || 18 aut] et Δ || 19 habet uirium] calidus est et (est cal.
BC) Δ || 20 rep.] percuti Δ || 23 itaque] et *s. l. add. Δ* ||
 24 possit] potest *Aε* || 25 super] supra *ATZ* | uerticem nostrum
coll. δT || 26 terras rectiore] t. rectore λ rectiore t. *δT* | asp.]
accipit H¹(P)

quam ut ullis nubibus possit occurri; omnes enim sub se tunc habet.

9. Nunc de virgis dicendum est, quas non minus 1
 pictas variasque aequae pluviarum signa solemus acci-
 5 pere. in quibus non multum operae consumendum est,
 quia virgae nihil aliud sunt quam imperfecti arcus. nam
 facies quidem illis est picta, sed nihil curvati habent:
 in rectum iacent. fiunt autem iuxta solem fere in 2
 nube umida et iam se spargente. itaque idem est
 10 in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur, quia
 nubium quoque, in quibus extenduntur, alia est.

10. Similis varietas in coronis est, sed hoc diffe-
 runt, quod coronae ubique fiunt, ubicumque sidus est,
 arcus non nisi contra solem, virgae non nisi in vicinia
 15 solis. possum et hoc modo differentiam omnium red-
 dere: coronam si divideris, arcus erit, si direxeris, virga.
 in omnibus color multiplex, ex caeruleo fulvoque varius.
 virgae soli tantum adiacent, arcus solares lunaresque
 sunt, coronae omnium siderum.

20 11. Aliud quoque virgarum genus apparet, cum 1
 radii per angusta foramina nubium tenues et intenti
 distantesque inter se diriguntur: et ipsi signa imbrium
 sunt. quomodo nunc me hoc loco geram? quid vocem?
 imagines solis? historici soles vocant et binos ternos- 2
 25 que apparuisse memoriae tradunt; Graeci parhelia ap-
 pellant, quia in propinquo fere a sole visuntur aut

1 occurri] occurrere *Vinc. Haase* | tunc sub se Δ coll. ||
 4 aequae] et aequae Δ || 6 imperfecti] porrecti *Joh. Müller*
conl. cap. 10 || 7 quidem illis Δ **LKT**] i. q. (Φ) est quidem **Z** |
 habent] habens Φ || 8 autem] et λ || 14 arcus non] est *add.*
 Δ Φ || 15 omn. differ. coll. **F** λ || 18 solares] tantum *add.* Φ t. post
 lunaresque Φ || 19 sunt] omnes s. l. *add.* **A** ϵ || 21 intenti distantes-
 que] *παράλληλοι και εὐθεῖται ῥάβδοι* || 22 dir.] deriguntur *Skutsch* |
 ipsi] ipsae Δ | signa imbrium] signum nubium λ || 23 sunt]
a linea inc. Madvig, at inde ab Aristotele (Meteor. III 6) virgis
παρήλια adiunguntur | modo] om. Δ | hoc] om. Δ **P** | quid]
 quid eas Δ || 24 imagines solis?] imagines? soles? *Leo* ||
 25 parhelia] *fort. παρήλια scr.*

quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. non enim totum imitantur sed magnitudinem eius figuramque: ceterum nihil habent ardoris hebetes et languidi. his quod nomen imponimus? an facio quod Vergilius? qui dubitavit de nomine, deinde id, de quo dubitaverat, 5 posuit:

et quo te nomine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.

3 nihil ergo prohibet illas parhelia vocari. sunt autem imagines solis in nube spissa et vicina in modum 10 speculi. quidam parhelion ita definiunt: nubes rotunda et splendida similisque soli. sequitur enim illum nec umquam longius relinquatur, quam fuit, cum apparuit. numquis nostrum miratur, si solis effigiem in aliquo fonte aut placido lacu vidit? non, ut puto. atqui tam 15 in sublimi facies eius quam inter nos potest reddi, si modo idonea est materia, quae reddat.

1 12. Quotiens defectionem solis volumus deprehendere, ponimus pelves, quas aut oleo aut pice implemus, quia pinguis umor minus facile turbatur et ideo quas 20 recipit imagines servat; apparere autem imagines non possunt nisi in liquido et immoto. tunc solemus notare, quemadmodum luna soli se opponat et illum tanto maiorem subiecto corpore abscondat, modo ex parte, si ita competit, ut in latus eius incurreret, modo totum; 25 haec dicitur perfecta defectio, quae stellas quoque

7 sq. *Verg. Georg. 2, 95'sq.*

2 magnitudinem] imaginem EJ²T | eius] om. Δ || 3 et] ac ΔEH || 7 nomine] carmine *Verg.* || 8 cellis AΦ] tellis Δ || 10 spissa] pissa λ || 11 speculi] fort. add. formata *Ge.* | def. ET] diffiniunt *semper trad.* || 13 relinq. longius coll. σ | fuit] fuerit EO | apparuit] -ruerit λT || 14 num] nam λ || 15 uidit] uidet Aε uiderit BC | tam] tamen σ || 16 quam — potest potest quam nos uidemus Δ || 17 reddat] reddit Δ || 23 se soli coll. A(ε) | et] ut Δ | illum tanto] illo tantum λ || 25 competit] cf. ep. 75, 6 si ita competit, ut . . . contigit Δ | ut] om. λ / in latus eius] latus Δ

ostendit et intercipit lucem, tunc scilicet cum uterque orbis sub eodem libramento stetit. quemadmodum 2 ergo utriusque imago in terris aspici potest, ita in aëre, cum sic coactus aër et limpidus constitit, ut 5 faciem solis acciperet. quam et aliae nubes accipiunt sed transmittunt, si aut mobiles sunt aut rarae aut sordidae: mobiles enim spargunt illam, rarae emittunt, sordidae turpesque non sentiunt, sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt.

10 13. Solent et bina fieri parhelia eadem ratione. 1 quid enim impedit, quominus tot sint, quot nubes fuerint aptae ad exhibendam solis effigiem? quidam in illa sententia sunt, quotiens duo simulacra talia existunt, ut iudicent in illis alteram solis imaginem 15 esse alteram imaginis. nam apud nos quoque cum plura specula disposita sunt ita, ut alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, et una imago vera est, ceterae imaginum effigies sunt; nihil enim refert, quid sit quod speculo ostendatur: quicquid videt, reddit. 20 ita illic quoque in sublimi, si <sic> nubes fors aliqua disposuit, ut inter se conspiciant, altera nubes solis imaginem altera imaginis reddit. debent autem hae 2 nubes, quae hoc praestant, densae esse leves splendidae planae, naturae † solis. ob hoc omnia eiusmodi simu- 25 lacra candida sunt, et similia lunaribus circulis, quia ex percussu oblique accepto sole resplendent: nam si

3 ergo] igitur λ in aere *add.* Δ | in t.] a t. Δ || 4 sic] sit Δ || 10 bina] in luna Δ || 12 fuerint δ] fuerunt | solis effigiem] imaginem Δ || 14 existunt] existant Δ | in — 15 imaginis] unum esse solis, alterum imaginis Δ || 17 uera] a uero Φ uere T || 19 quicquid] enim *add.* Δ || 20 illic *vulgo*] illis Φ illud Δ T | sic *add.* Z | fors] sors F λ T || 21 se consp.] se (sese δ) aspiciant Δ se inter se consp. T | nubes] nube Δ || 22 imaginis] -nes Δ F λ P | reddit] reddi Δ || 24 planae H] plane Δ (Φ) ρ Z que plene F λ | naturae solis] saturae solis *Madvig*, naturae solidae *Larisch*, naturae solis similes *Leo conl. p. 30, 12* | eiusmodi] quae huiusmodi sunt Δ || 25 similia] simula λ || 26 perc.] repercussu *Kroll* | sole] solis BC

infra solem nubes fuerit et propior, ab eo dissipatur; longe autem posita radios non remittet nec imaginem efficiet. sic apud nos quoque specula, cum procul a nobis abducta sunt, faciem non reddunt, quia acies
 3 nostra non habet usque ad nos recursum. pluviarum 5
 autem et hi soles (utar enim historica lingua) indicia sunt, utique si a parte austri constiterunt, unde maxime nubes ingravescent; cum utrimque solem cinxit talis effigies, tempestas, si Arato credimus, surgit.
 1 14. Tempus est alios quoque ignes percurrere, 10
 quorum diversae figurae sunt. aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, hi nonnunquam fixi et haerentes nonnunquam volubiles. horum plura genera conspiciuntur: sunt putei, cum velut corona cingente introrsus *ingens* caeli recessus est similis effossae in 15
 orbem specus; sunt pithiae, cum magnitudo vasti rotundique ignis dolio similis vel fertur vel uno loco flagrat; sunt chasmata, cum aliquod spatium caeli desedit et flammam velut dehiscens in abdito ostentat.
 2 colores quoque horum omnium plurimi sunt: quidam 20
 ruboris acerrimi, quidam evanidae ac levis flammae, quidam candidae lucis, quidam micantes, quidam aequaliter et sine eruptionibus aut radiis fulvi; videmus ergo

9 cf. *Arati Phaen.* 884—886

1 fuerit $\text{AE}^{\text{w}}\text{HPZ}$] fuerint BC fiunt $\text{F}\lambda\text{T}$, fuit *clausulae repugnat* || 2 remittet] -ttit Δ || 3 efficiet] -cit Δ | sic *Ge.*] quia *trad. def. Joh. Müller*, quomodo *Gertz*, qua via *Schultess*, aequae *olim Ge. ad* sicut *p. 31, 8 Leo releg.* || 5 rec.] cursum Δ || 6 autem ΔZ] enim Φ | enim $\text{A}\varepsilon\text{Z}$] autem $\text{BC}\Phi$ || 7 unde m. n.] nubes inde m. Δ || 8 ingrauescent] -scent δ || 9 Ar.] aratro (λ ?) aratori ε | tempestas] ante surgit Δ || 12 hi nonn.] aliquando Δ , *fort.* et hi (vel iique) nonn. *Ge.* || 14 putei *Ge. et Rossbach*] ut ei Φ *om. \Delta*, $\beta\delta\theta\nu\upsilon\iota$ *Casaub.* | cum] enim Δ || 15 *ingens Fortun.*] ignes $\Delta\lambda\text{P}$ igneus θTZ igne J^2 || 16 specus] speluncae Δ | pithiae] phiciae $\theta\lambda$ phitie εFJKQ phisicle δ | cum magnitudo] in magnitudine Δ || 17 similis] qui *add. \Delta* | uno] in uno $\Delta\text{E}^{\text{w}}$ || 18 casmata Φ] caeli spatium *coll. \Delta* || 19 abdito ostentat (-dat $\text{E}^{\text{w}}\text{O}$) Φ] abdita ostendit || 21 leuis] *fort. lenis Ge.*

flammarum longos a tergo albescere tractus.

hae velut stellae exiliunt et transvolant videnturque 3
 longum ignem porrigere propter immensam celeritatem,
 cum acies nostra non discernat transitum earum sed,
 5 quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. tanta
 est enim velocitas motus, ut partes eius non despici-
 antur, summa prendatur: intellegimus magis, qua
 ierit stella quam qua eat. itaque velut igne con- 4
 tinuo totum iter signat, quia visus nostri tarditas non
 10 subsequitur momenta currentis, sed videt simul et unde
 exiluerit et quo pervenerit. quod fit in fulmine: lon-
 gus nobis videtur ignis eius, quia cito spatium suum
 transilit, et oculis nostris occurrit universum per quod
 deiectus est: at ille non est extenti corporis per omne,
 15 qua venit. neque enim tam longa et extenuata in
 impetum valent. quomodo ergo prosiliunt? attritu 5
 aëris ignis incensus vento praeceps impellitur; non
 semper tamen vento attrituve fit, nonnumquam et ali-
 qua oportunitate aëris nascitur: multa enim sunt in
 20 sublimi sicca calida terrena, inter quae oritur et pa-
 bulum suum subsequens defluit ideoque velociter rapi-

1 *Verg. Georg. I 367*

1 flammaram *Verg. Leo*] stellarum $\Delta\Phi$, ego l. 2 hi (pro
 hae) et l. 4 eorum *scripseram* || 4 earum (ϵ ?) *vulgo*] eorum ||
 5 cuc.] con-(oc- Δ)currerunt Δ | id] hoc σ | igneum] ignem λ
 ignitum Δ || 6 est enim] enim est Δ enim E^v | disp. *Fortun.*]
 despiciantur || 7 summa] sed tantum summa Δ | prendatur
 (ϵ ?) *vulgo*] prendantur $\Delta\Phi$ pendantur λ | magis] non magis
Larisch | qua] quam (ϵ) λP || 8 ierit *Ge. vel potius amici*
cf. p. 17, 17, perit Φ pereat (vel pareat) Δ , appareat *Fortun.* |
 eat] pereat LP , exeat Δ || 11 exiluerit $H\lambda TZ$] exilierit (Δ) KP
 exiliunt E^v -lunt F | quod f.] *fort.* idem fit *Ge.*, q. f. et *Ross-*
bach, q. f. item *Skutsch* || 12 suum L^2Z *Fortun.*] suum sursum
 K sursum $\Delta\Phi$, *fort.* cursu *Ge.* || 13 transilit (Δ) L^2Z] transtulit
 $BC\Phi$ || 14 extenti] extensi λ | omne] *sc. spatium* || 15 qua
 venit] peruenit Δ | enim] *om.* ΔP || 18 et] *om.* P ex *vulgo* |
 aliqua] alia λ || 20 calida] que *add.* E^v Gertz

- 6 tur. 'at quare color diversus est?' quia refert, quale sit id, quod incenditur, quantum et quam vehemens, quo incenditur. ventum autem significant eiusmodi lapsus et quidem ab ea parte, qua erumpunt.
- 1 15. 'Fulgores', inquis, 'quomodo fiunt, quos Graeci 5
σέλα appellant?' multis, ut aiunt, modis: potest illos ventorum vis edere, potest superioris caeli fervor (nam cum late fusus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit); potest stellarum motus cursu suo excitare ignem et in subiecta transmittere. quid 10 porro? non potest fieri, ut aër vim igneam usque in aethera elidat, ex qua fulgor ardorve sit vel stellae 2 similis excursus? ex his fulgoribus quaedam praeceps eunt similia prosilientibus stellis, quaedam certo loco permanent et tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras 15 ac diem repraesentent, donec consumpto alimento primum obscuriora sint, deinde flammae modo, quae in se cadit, per assiduum deminutionem redigantur ad nihilum. ex his quaedam in nubibus apparent, quaedam supra nubes, cum aër spissus ignem, quem pro- 20 prior terris diu paverat, usque in sidera expressit. horum aliqua non patiuntur moram sed transcurrunt aut extinguuntur subinde, qua reluxerant: haec fulgura dicuntur, quia brevis illorum facies et caduca est nec sine iniuria decidens; saepe enim fulminum noxas ediderunt. ab his tacta nos dicimus <fulgurata, id est>

2 quantum et quam Ge.] quantum et Φ et quam Δ || 3 significant] -cat Δ || 4 erumpunt BCΦ] erumpit || 6 sela Φ] chelas || 7 vis] supra (?) ventorum λ || 8 sit] s. l. OTZ | sunt] sint λ || 9 accendi] s. l. σ || 10 quid porro?] ex Φ add. ε ante ut. hic hoc uero Δ || 11 uim] in(de) F¹λ? || 15 emittunt AΦ] enutriunt Δ || 16 ac] et Δ || 18 deminutionem Ge.] dimin. ΔE^rT remin. Φ | ad] in ΔT, cf. Rech diss. p. 40 || 20 propior] prior Ald. E^rT peior BC || 21 expr.] pressit E^rO¹T || 22 aliqua] sc. aliqua morantur (cf. p. 35, 2), aliqua non || 23 extinguuntur] -guantur BH | qua T] quam Φ quae Δ | fulgura Schultess] fulgores || 26 tacta n. dic.] tecta uidimus (uidemus ε) Δ tracta (-tata H¹) n. dic. F¹H¹ acta n. dic. Z | fulgurata, i. e. add. Ge. conl. II 21, 2 et 27, 3

icta sine fulmine, quae ἀστερόπληκτα Graeci vocant. at quibus longior mora est et ignis fortior motumque 4 caeli sequens aut etiam proprios cursus agunt, cometas nostri putant, de quibus dictum est. horum genera 5 sunt pogoniae et cyparissiae et lampades et alia omnia, quorum ignis in exitu sparsus est; dubium, an inter hos ponantur trabes et pithiae raro visi, multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquantum matutini amplitudinem solis exuperet. 10 inter haec licet ponas et quod frequenter in historiis 5 legimus caelum ardere visum, cuius nonnumquam tam sublimis ardor est, ut inter sidera ipsa videatur, nonnumquam tam humilis, ut speciem longinqui incendii praebet. sub Tiberio Caesare cohortes in auxilium 15 Ostiensis coloniae cucurrerunt tamquam conflagrantis, cum caeli ardor fuisset per magnam partem noctis parum lucidus crassi fumidique ignis. de his nemo 6 dubitat, quin habeant flammam, quam ostendunt: certa illis substantia est. de prioribus quaeritur (de arcu 20 dico et coronis), decipiant aciem et mendacio constant an in illis quoque verum sit, quod apparet. nobis 7 non placet in arcu aut corona subesse aliquid corporis certi, sed illam iudicamus speculi esse fallaciam alienum corpus nihil aliud quam mentientis. non est

1 ἀστ. Lud. Ian] asperoplecta (-ctra Δ) ΔΦ aspersopl. ε0 || 2 est] post ignis Aε0 || 3 etiam] om. Δ, qui add. Fortun., immo subaud., cf. Kühner II 873 sq. Aetna 148 || 4 dictum] libro VII, cf. Stud. I 67 || 5 pog. . .] pagonie lamp. et c. Δ | cypar. Fortun.] citharissiae εΦ cithare δ || 6 ignis] om. δ || 7 phithie BKO phitie ΔJL | raro visi] quae raro sunt uise Δ || 8 indigent] om. Δ | cum ingens] se (con- Aε) iungens Δ || 9 aliquantum] -to Δ || 10 ponas licet coll. Δ || 12 ipsa sidera coll. A(ε) || 13 longinqui] humilis Δ || 15 Ost. TZ] hostiensis || 17 crassi] fort. quasi crassi Ge. | his] sc. fulgoribus || 20 dec.] an decipiant Δ || 21 in illis] nullis (λ) illis εE*P || 22 corona] (in δ) coronis Δ || 23 sed illam] nihil enim Δ | speculi Larisch] in speculis Δ populis Φ | esse f. — 24 mentientis] nisi fallaciam esse nihil aliud quam al. corpus mentientibus Δ || 24 est] om. P post enim vulgo

enim in speculo quod ostenditur, alioquin non exiret
nec alia protinus imagine obduceretur, nec innumera-
8 biles modo interirent modo exciperentur formae. quid
ergo? simulacra ista sunt et inanis verorum corporum
imitatio, quae ipsa a quibusdam ita compositis, ut hoc 5
possint, detorquentur in pravum. nam, ut dixi, sunt
specula, quae faciem prospicientium obliquent, sunt
quae in infinitum augeant, ita ut humanum habitum
modumque excedant nostrorum corporum.

1 16. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, ut intel- 10
legas, quam nullum instrumentum irritandae voluptatis
libido contemnat et ingeniosa sit ad incitandum furo-
rem suum. Hostius fuit Quadra, obscenitatis in scae-
nam usque productae. hunc divitem avarum, sestertii
milies servum, divus Augustus indignum vindicta iudi- 15
cavit, cum a servis occisus esset, et tantum non pro-
2 nuntiavit iure caesum videri. non erat ille ab uno
tantummodo sexu impurus, sed tam virorum quam
feminarum avidus [fuit], fecitque specula huius notae,
cuius modo rettuli, imagines longe maiores reddentia, 20
in quibus digitus brachii mensuram et crassitudinem
excederet. haec autem ita disponebat, ut cum virum
ipse pateretur, aversus omnes admissarii sui motus in
speculo videret ac deinde falsa magnitudine ipsius
3 membri tamquam vera gaudebat. in omnibus quidem 25

26 cf. *Iuven. Sat. 1, 41 partes quisque suas ad mensuram
inguinis heres. 9, 34 longi mensura incognita nervi.*

1 exiret] sc. *protinus* || 2 nec alia] nisi alia E^v man. 1 λ ||
3 exciperentur] eriperentur Φ orerentur Leo || 5 qu(a)e 9 QZ
quod λ suntque Δ | a] del. *Schultess non recte* | compositis]
composita Δ || 6 possint] possent ΔP hoc (pro huc) prostant
Schultess | detorquentur] et detorquere(ntur ε) Δ || 8 ita] om.
Δ || 13 quadra] quidam Δ | scenam] cenam ELO || 14 usque
in sc. Δ | prod. *vulgo*] perducte || 16 tantum] tamen ΔEΛT ||
17 ille] om. Δ | ab uno] ante sexu Δ || 19 fuit] del. *Haase,*
fututor Kroll | huius] eius Δ || 21 crass.] longitudinem Δ ||
23 au.] aduersus ELPZ || 24 uid.] ipse uideret EH

balneis agebat ille dilectum et aperta mensura legebat viros, sed nihilominus mendacis quoque insatiabile malum oblectabat: i nunc et dic speculum munditiarum causa repertum. foeda dictu sunt, quae portentum
 5 illud ore suo lancinandum dixerit feceritque, cum illi specula ab omni parte opponerentur, ut ipse flagitiorum suorum spectator esset et, quae secreta quoque conscientiam premunt quaeque et sibi quisque fecisse se negat, non in os tantum sed in oculos suos ingereret. at hercule scelera conspectum sui reformidant.
 10 in perditis quoque et ad omne dedecus expositis tenerima est oculorum verecundia: ille, quasi parum esset inaudita et incognita pati, oculos suos ad illa advocavit nec quantum peccabat videre contentus, specula
 15 sibi per quae flagitia sua divideret disponderetque circumdedit; et quia non tam diligenter intueri poterat, cum caput merserat inguinibusque alienis obhaeserat, opus sibi suum per imagines offerebat. spectabat illam
 5 libidinem oris sui, spectabat admissos sibi pariter in
 20 omnia viros; nonnumquam inter marem et feminam distributus et toto corpore patientiae expositus spectabat nefanda: quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? non pertimuit diem, sed illos concubitus portentuosos sibi ipse ostendit sibi ipse appro-

1 balneis] balineis F¹H | dil.] delectum BC *vulgo* || 2 sed] si σ || 3 obl.] obdelectabat J¹K²P || 5 lancinandum FHT] lacin. PZ lacerandum Δ lenocin. E λ || 6 opp.] (pon. *vel*) apponeretur Δ || 8 consc. premunt] conscientia premuntur Δ | quaeque] et quae Δ et quae alii aequae Haase | et sibi Ge.] ac sibi Φ accusatus Δ qui facit sibi Madvig, tacet ac s. Rossbach, sibi Skutsch | fecisse se] se ante f. BC sibi f. λ || 10 hercule BET] hercules $\epsilon\Phi$ me hercules Pinc. Haase hercle Δ | sui] suum Δ || 12 ille] autem add. Δ || 17 caput merserat] compressus (complexus ϵ) erat Δ | inguinibus] clunibus Δ || 19 spectabat] spectabatur (speculabatur ϵ) Δ ante illam | pariter] om. Δ || 20 viros] fort. nervos Ge. Kroll | et f.] ac f. HKL || 21 patientiae] patienti^o Δ || 23 illos] ipsos Δ

bavit: quem † non putes in ipso habitu pingi voluisse?
 6 est aliqua etiam prostitutis modestia et illa corpora
 publico obiecta ludibrio aliquid, quo infelix patientia
 lateat obtendunt: adeo in quaedam lupanar quoque
 verecundum est. at illud monstrum obscenitatem 5
 suam spectaculum fecerat et ea sibi ostentabat, quibus
 7 abscondendis nulla satis alta nox est. 'simul', inquit,
 'et virum et feminam patior, nihilominus illa quoque
 supervacua mihi parte alicuius † contumelia marem
 exerceo; omnia membra stupris occupata sunt: oculi 10
 quoque in partem libidinis veniant et testes eius ex-
 actoresque sint; etiam ea, quae a conspectu corporis
 nostri positio submovit, arte visantur, ne quis me
 8 putet nescire, quid faciam. nil egit natura, quod hu-
 manae libidini ministeria tam maligna dedit, quod 15
 aliorum animalium concubitus melius instruxit: in-
 veniam, quemadmodum morbo meo et imponam et
 satisfaciam. quo nequitiam meam, si ad naturae mo-
 dum pecco? id genus speculorum circumponam mihi,
 9 quod incredibilem magnitudinem imaginum reddat. si
 liceret mihi, ad verum ista perducerem: quia non licet,
 mendacio pascar. obscenitas mea plus quam capit
 videat et patientiam suam ipsa miretur.' facinus in-
 dignum! hic fortasse cito et antequam videret occisus
 est: ad speculum suum immolandus fuit. 25

1 17. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi
 natura disserant, quod inquirant, quid ita facies nostra
 nobis et quidem in nos obversa reddatur, quid sibi

1 quem] quid Δ cur *Leo*, eumque *Ge.* quidni *Kroll* (*om.*
 non) | non] num 9 | voluisse pingi *coll.* Δ || 2 corpora] *ante*
 lud. λ || 3 patientia] patentia λ || 4 in quaedam] quodammodo
 Δ num in vulgando? || 7 alta nox] nox alta FL || 8 illa] *om.*
 Δ || 9 alicuius] *fort.* alienaque a *Leo*, obtusus ad -am *Ge.* |
 contumelia (-liei λP) marem] contumeliam maris *Haase* || 12 que]
 ue Δ || 13 arte visantur] ante uersentur Δ || 17 imponam]
 potiar (potior ε) Δ || 20 imaginum] *ante* magn. Δ || 26 philo-
 sophi] *sc. Stoici* | quod] qui E³LP || 28 quidem] quid Δ(?) FL
 quod BC

rerum natura voluerit, quod, cum vera corpora edidisset, etiam simulacra eorum aspici voluit, quorsus 2
 pertinuerit hanc comparare materiam excipiendarum
 imaginum potentem — non in hoc scilicet, ut ad spe-
 5 culum barbam velleremus aut ut faciem viri polire-
 mus: in nulla re illa luxuriae negotium gessit, sed
 primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum
 cominus solem ignoraturi erant, formam eius hebetato
 lumine ostendit. quamvis enim orientem occidentem-
 10 que eum contemplari liceat, tamen habitum eius ipsum,
 qui verus est, non rubentis sed candida luce fulgentis
 nesciremus, nisi in aliquo nobis umore lenior et aspici
 facilius occurreret. praeterea duorum siderum occur- 3
 sum, quo interpolari dies solet, non videremus nec
 15 scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis
 lunaeque imagines videremus. inventa sunt specula, 4
 ut homo ipse se nosset, multa ex hoc consecuturus,
 primum sui notitiam, deinde ad quaedam consilium:
 formosus ut vitaret infamiam, deformis ut sciret redi-
 20 mendum esse virtutibus quicquid corpori deesset, iu-
 venis ut flore aetatis admoneretur illud tempus esse
 discendi et fortia audendi, senex ut indecora canis de-
 poneret, ut de morte aliquid cogitaret: ad haec rerum
 natura facultatem nobis dedit nosmet ipsos videndi.
 25 fons cuique perlucidus aut leve saxum imaginem reddit: 5

20 cf. *Iuven. Sat. 4, 2 monstrum nulla virtute redemptum*

1 voluerit] voluit Δ | ed.] dedisset ΔP || 2 voluit. quorsus] voluisset. quorsum Δ || 4 in] ad δ || 5 aut ut faciem] faciem-
 que δ | viri] sc. $\eta\mu\epsilon\iota\varsigma$ $o\iota$ $\delta\upsilon\tau\epsilon\varsigma$ || 6 illa] sc. *natura rerum* |
 gessit *Madvig*] concessit || 9 lum. $\lambda\phi$] illum lum. ΔZ illud
 lum. ϕ || 10 eum] om. ΔT || 12 (h)umore] cf. 12, 1 || 14 inter-
 polari] interpellari *Gronov.* || 15 liberius] fort. liberi *Ge.* ||
 17 consecuturus *Gertz*] consecuntur (ϵ) $F M O T Z$ consequuntur
 $A g E H J K L P$ || 18 primum] primo Δ | sui] fort. speciei *Ge.*
conl. p. 40, 13 | notitiam] munditiam *Joh. Müller conl. p. 37, 3* |
 ad] et Δ || 23 haec] hoc ΔT || 25 leue saxum] l. satum λ
 levis lacus *Schultess*, fort. aes levatum *Ge. lapidem conl. Plin.*
 36, 160—163 *intell. Rossbach*

nuper me in litore vidi,
cum placidum ventis staret mare.

qualem fuisse cultum putas ad hoc se speculum co-
mentium? aetas illa simplicior et fortuitis contenta
nondum in vitium beneficia detorquebat nec inventa
6 naturae in libidinem luxumque rapiebat. primo faciem
suam cuique casus ostendit. deinde cum insitus sui
mortalibus amor dulcem aspectum formae suae faceret,
saepius ea despexere, in quibus effigies suas viderant.
postquam deterior populus ipsas subit terras effossurus
10 obruenda, ferrum primum in usu fuit (et id impune
homines eruerant, si solum eruissent), tunc deinde
alia terrae mala, quorum levitas aliud agentibus spe-
ciem suam obtulit, quam hic in poculo ille in aere
ad aliquos usus comparato vidit; et mox huic pro-
15 prie ministerio praeparatus est orbis nondum argenti
7 nitor sed fragilis vilisque materia. tunc quoque, cum
antiqui illi viri incondite viverent, satis nitidi, si
squalorem opere collectum adverso flumine eluerant,
<parva> cura comere capillum fuit ac prominentem
20 barbam depectere, et in hac re sibi quisque, <non
alter> alteri in vicem, operam dabat; <ne> coniugum

1 Verg. *Ecl.* 2, 25 sq.

3 se] ante spec. $\theta\varrho$ post speculum $\Delta\lambda$ [| comentium] comertium $\lambda\varrho$ cernentium ε || 5 vitium] vitia Δ | beneficia . . . inuenta] -um bis ET || 6 rapiebat] trahebat Δ || 7 suam] om. Δ || 9 ea] sc. litora | desp.] respexere Haase | quibus] prius add. Δ || 10 ipsas subit] subiit in ipsas Δ | eff. obr.] se effossurus obruendum Δ || 11 usu] usum EHMP | hom. imp. coll. Δ || 12 deinde ε (?) $\text{FH}\lambda\varrho$] demum JAEM , ad tunc deinde cf. *Hand Turs.* II 242 (Leo) || 13 speciem] i. e. faciem vel effigiem || 15 aliquos] alios *Fortun.* | comparato] -ta λ -tam ε | proprie] proprio Δ || 16 argenti nitor sed] argentei nitoris E argenti nitores Z || 17 materia] i. e. cretae figulinae || 20 parva add. *Ge.* || 21 quisque sibi coll. Δ | non alter add. *Ge.* | alteri] alterius *Gertz* || 22 ne Haase add.

quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos
 viris fuit, attrectabatur, sed illum sibi ipsi sine ullo
 artifice formosi quatiebant, non aliter quam iubam
 generosa animalia. postea iam rerum potiente luxuria 8
 5 specula totis paria corporibus auro argentoque caelata
 sunt, gemmis deinde adornata; et pluris unum ex his
 feminae constitit, quam antiquarum dos fuit [non] illa,
 quae publice dabatur imperatorum pauperum liberis.
 an tu existimas auro inditum habuisse Scipionis filias
 10 speculum, cum illis dos fuisset aes grave? o felix 9
 paupertas, quae tanto titulo locum fecit! non cepissent
 illam dotem, si habuissent. at quisquis ille erat, cui
 soceri loco senatus fuit, intellexit accepisse se dotem,
 quam fas non esset reddere. iam libertinorum virgun-
 15 culis in unum speculum non sufficit illa dos, quam
 dedit pro † aīo † se. processit enim paulatim in de- 10
 terius opibus ipsis invitata luxuria, et incrementum
 ingens vitia ceperunt, adeoque omnia indiscreta sunt
 diversissimis artibus, ut quicquid mundus muliebris
 20 vocabatur, sarcinae viriles sint: omnes dico, etiam mi-
 litares. iam speculum ornatus tantum causa adhibetur?
 nulli non vitio necessarium factum est.

1 manu] manibus Δ | mos] mox λ || 3 quam] s. l. λ ||
 6 pluris] populis FOP poculis Δ || 7 non del. Pinc. || 8 liberis]
 filiabus Δ || 9 inditum] inclutum A inlitum Madvig || 11 non
 cepissent Leo] non fecisset ΔΦ non dedisset illis senatus
 Madvig || 12 illam Leo] illa Φ illis senatus Δ | erat] fuit Δ ||
 16 pro animo se Φ] pro se scipio Δ pro Scipione senatus
 Itali, Muret. P. Ro. Scipioni Scaliger senatus populi Romani
 nomine Madvig, pro Africano senatus Leo, P. Rom. S. C. Ross-
 bach senatus proli gloriosae Schultess | paul. in det.] molestius
 paulatim Δ || 17 inuit.] mutata Δ || 19 mundus] mundius FHλ ||
 20 omnes] minus Δ || 21 iam] fort. an iam Ge. iam spec. non
 orn. . . adhibetur: Skutsch

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER II QUI FERTUR.

*Liber quartus.**De fulminibus et tonitribus.*

- 1 1. Omnis de universo quaestio in caelestia, sublimia, terrena dividitur. prima pars naturam siderum scrutatur et magnitudinem et formam ignium, quibus mundus includitur, solidumne sit caelum ac firmæ concretaeque materiae an ex subtili tenuique nexum, 5 agatur an agat, et infra sese sidera habeat an in contextu sui fixa, quemadmodum anni vices servet, solem 2 retro flectat, cetera deinceps his similia. secunda pars tractat inter caelum terramque versantia; haec sunt nubila imbres nives <venti terrae motus fulgura> 10

et humanas motura tonitrua mentes:

quaecumque aër facit patiturve, haec sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. tertia illa pars de aquis terris

9—11 cf. *Plin. HN II 102 infra lunam haec sedes . . hinc nubila et tonitrua et alia fulmina, hinc grandines pruinae imbres procellae turbines, hinc plurima mortalium mala et rerum naturae pugna secum.* || 11 *Ov. Met. I 55*

liber secundus *vulgo*] l. sextus K *Esc. TU*, l. octavus *GHL*², l. quartus *Ge. cum G. Müller* | de fulminibus et tonitribus *add. Ge. conl. p. 43, 4 et c. 11, 3* || 6 sese] se *Δ Z* || 7 anni] an in *Δ* | solem] an *add. Δ* || 9 terram] terras *Φ* | haec *ε*] hic *AC(Δ?) Φ* hinc *0*, cf. *Plin. H. N. 2, 102; St. I 116* || 10 venti — fulgura] *addidi sec. Lagrangii amicum, alios. uenti add. G. Müller, cf. p. 43, 3—7* || 13 quia] quae *Φ* | aquis] agris *Δ*

arbustis satis quaerit et, ut iurisconsultorum verbo utar, de omnibus, quae solo continentur.

‘quomodo’, inquis, ‘de terrarum motu quaestionem 3
eo posuisti loco, quo de tonitribus fulguribusque dic-
15 turus es?’ quia cum motus spiritu fiat, spiritus autem
aër sit agitatus, etiamsi subit terras, non ibi spectan-
dus est: cogitetur in ea sede, in qua illum natura dis-
ponit. dicam, quod magis mirum videbitur: inter 4
caelestia de terra dicendum erit. ‘quare?’ inquis. quia
10 cum propria terrae ipsius excutimus suo loco, utrum
lata sit et inaequalis et enormiter proiecta an tota in
formam pilae spectet et in orbem partes suas cogat,
alliget aquas an aquis alligetur, ipsa animal sit an
iners corpus et sine sensu, plenum quidem spiritus
15 sed alieni, et cetera huiusmodi, quotiens in manus
venerint, terram sequentur et in imo collocabuntur: at 5
ubi quaeretur, quis terrae situs sit, qua parte mundi
conederit, quomodo adversus sidera caelumque posita
sit, haec quaestio cedet superioribus et, ut ita dicam,
20 meliorem condicionem sequetur.

2. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum 1
naturae materia dividitur, quaedam in commune di-
cenda sunt; et hoc primum praesumendum, inter ea
corpora, quibus unitas est, aëra esse. quid sit hoc 2
25 <et> quare praecipendum fuerit, scies, si paulo altius
repetiero et dixero esse aliquid <unum, aliquid> con-

4 posuisti] sc. p. 42, 10, non libro VI | loco, quo — 5 es] ad titulum libri relegat Pius Kern meus, ego de praefatione libri IV b cogitaveram. || 4 tonitribus A Φ] tonitruis Δ T | fulguribus H λ T] fulgoribus Δ EP || 5 motus] terrae add. Δ || 6 aer sit] sit aer Δ | etiamsi subit] etsi subeat Δ | spectandus est] i. e. examinari debet, cf. Weissenborn de gerundio p. 136 || 8 videbitur mirum coll. Δ || 10 ipsius] om. Δ || 12 cogat] agat Δ || 16 sequentur] seq(uu)ntur q | imo] uno FGJKT imis Δ || 17 sit situs coll. Δ || 18 cons.] subsederit Δ || 19 cedet] cedit Δ || 20 sequetur] sequitur Δ OP || 23 sunt dic. coll. Δ || 24 corpora Koeler] corpora a Δ compar a Φ || 25 et add. ε Gertz, cf. p. 45, 5 || 26 aliquid esse coll. Δ | unum aliquid add. Ge.

tinuum, aliquid commissum. et (enim commissura est) duorum coniuictorum inter se corporum tactus, continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio, 3 unitas est sine commissura continuatio. numquid dubium est, quin ex his corporibus, quae videmus tractamusque, quae aut sentiuntur aut sentiunt, quaedam 5 sint composita (illa constant aut nexu aut acervatione <aut compactione>, ut puta funis frumentum navis), rursus non composita, ut arbor lapis? ergo concedas oportet, ex his quoque, quae sensum quidem effugiunt, 10 ceterum ratione prenduntur, esse in quibusdam unitatem corporum. vide, quomodo auribus tuis parcam; 4 expedire me poteram, si philosophorum lingua uti voluissem, ut dicerem unita corpora; hoc cum tibi remittam, tu invicem mihi refer gratiam. 'quare istud?' 15 si quando dixerò unum, memineris me non ad numerum referre sed ad naturam corporis nulla ope externa sed unitate sua cohaerentis: ex hac nota corporum aër est.

1—4 *Sen. ep. 102, 6 quaedam continua esse corpora ut hominem; quaedam esse composita ut navem domum omnia denique, quorum diversae partes iunctura in unum coactae sunt; quaedam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tamquam exercitus populus senatus: illi enim, per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohaerent, natura diducti et singuli sunt.*

1 etenim — 2 tactus *Ge.*] et duorum — tactus ante numquid (*l. 4*) $\Delta\Phi$, ubi commissura est *add. Bongars.*; continuatio est . . . commissura est . . . unitas est . . . et numq. *coll. Badstübner* || 4 [continuatio] cont. et (*cf. l. 1*) *del. Gertz*, cont. et comm. est *vulgo* || 5 est] *om. \Delta* || 6 sentiunt] *fort. sentiiri possunt conl. p. 45, 2* || 7 sint ($\text{H}\delta$) sunt $\varepsilon\Phi$ comp. s. *coll. Fl* composita, quaedam non comp. *Haase, sed cf. Gertz et Kühner II § 160, 4* | ac. aut compactione *Diels*] acervatione Φ cognatione Δ || 8 funis ΔE *mg. GJ³TZ*] finis Φ | navis] *om. \Delta, sed cf. ep. 102, 6* || 9 arbor] *cf. hominem ep. 102, 6* || 10 quidem] *om. \Delta* || 14 hoc] haec λ || 15 refer mihi *coll. \Delta\lambda* | quare *i. si] quamnam? quaeris. Ut si Gertz* || 18 sua] sola λ

3. Omnia, quae in notitiam nostram cadunt aut 1
 cadere possunt, mundus complectitur; ex his quaedam
 partes eius sunt, quaedam materiae loco relicta: desi-
 derat enim omnis natura materiam sicut ars omnis,
 5 quae manu constat. quid sit hoc, apertius faciam: 2
 pars est nostri oculus manus ossa nervi, materia sucus
 recentis cibi iturus in partes. rursus quasi pars est
 sanguis nostri, quia <pars> et tamen est materia: prae-
 parat enim *vitalia* et nihilominus in numero eorum
 10 est, quibus totum corpus efficitur.

4. Sic mundi pars est aër et quidem necessaria. hic 1
 est enim, qui caelum terramque conecit, qui ima ac
 summa sic separat, ut tamen iungat: separat, quia
 medius intervenit; iungit, quia utrique per *hunc* inter
 15 se consensus est: supra se dat, quicquid accepit a
 terris, rursus vim siderum in terrena transfundit. <hunc> 2
 quasi partem mundi voco ut animalia et arbusta: nam
 genus animalium arbustorumque pars universi est, quia
 in consummationem totius assumptum, et quia non est
 20 sine hoc universum; unum autem animal et una arbor
 quasi pars est, quia quamvis perierit, tamen id, ex
 quo perit, totum est. aër autem, ut dicebam, et caelo
 et terris cohaeret: utrique innatus est; habet autem
 unitatem quicquid alicuius rei nativa pars est: nihil
 25 enim nascitur sine unitate.

5. Terra et pars est mundi et materia. pars quare sit, 1

3 partes eius sunt] sunt partes Δ || 6 est] enim ΔP |
 oculus] *post* nerui Δ | sucus ΔHT] succus || 8 quia pars et
Ge.] qui et Φ et *BCP vulgo* qui ϵ | praep.] parat ΔP *fort.*
 reparat *Ge.* || 9 *vitalia tempt. Ge.*] id (et Δ) alia. idem a. *Larisch* |
 in numero Δ] numero λPZ *om.* Φ || 11 aer est *coll.* Δ | et
 quidem nec. $\Delta \epsilon$] equidem nec. Φ necessaria quidem BC qui
 eidem materia *Schultess*, *sed cf. l. 17* || 12 conecit $BHQZ$]
 conn. || 13 tamen] *om.* ΦT inde Z || 14 hunc *Kroll*] hoc ||
 16 hunc *add. Ge. sc. mobilem, cf. 6, 1* || 17 quasi Φ quem sic
 Δ || 19 cons. t. ass.] consummatione uniuersi acceptum Δ ||
 20 unum] *i. e. singulare, contra 2, 4* || 21 quia] *om.* q | quam-
 uis] si Δ || 22 dicebam] *l. 12* || 24 alicuius rei nativa] alterius
 nature Δ || 25 sine] *om.* Δ || 26 mundi] s. est δ .

non puto te interrogaturum, ut † aequè interrogas, quare caelum pars sit: quia scilicet non magis sine hoc quam sine illa universum potest esse. <aliqua terrae materiae loco sunt,> quod cum † his universis est ex quibusdam: ex hac alimenta omnibus animalibus omnibus 5
 2 bus satis omnibus stellis dividuntur: hinc viritim singulis hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministrantur; hinc profertur, quo sustineantur tot sidera tam exercita tam avida per diem noctemque ut in opere ita in pastu. omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum 10
 10 tum sui satis sit, apprehendit; mundus autem, quantum in aeternum desiderabat, invasit. pusillum tibi exemplar magnae rei ponam: ova tantum complectuntur umoris, quantum ad effectum animalis exituri sat est.
 1 6. Aër continuus terrae est et sic appositus, ut statim 15
 15 ibi futurus sit, unde illa discesserit. pars totius est mundi; sed tamen, quicquid terra in alimentum caelestium misit, recipit, ut scilicet materia, non pars, intellegi debeat: ex hoc omnis inconstantia eius tumultusque 20
 20 est. hunc quidam ex distantibus corpusculis ut pulverem struunt plurimumque a vero recedunt. numquam enim nisi contexti per unitatem corporis nisus

22 sq. cf. *Aetnae* v. 289 et *coniuratis* addit *concordia vires*.

1 ut] aut *Pinc. vulgo*, nisi *Rosbach*, ut neque i. *Kroll Leo* (cf. *Dräger II* 73), sed deb. etiam interrogaris corr. *conl.* 2, 4 et I 1, 2 | interrogas] -ges Δ vulgo -ga *Gertz* || 3 esse.] esse, vulgo. materia add. *Michaelis* | al. — 4 sunt] add. *Ge.* || 4 cum his] fort. *cibus Ge.* | universis] universum Δ vulgo || 5 ex quibusdam: *Ge.*] ex quibus quam Φ ex q. id est ex illo et Δ ex q. tamquam *Haase*, ex q. materia est, quia *Madv.* exquiris, quare materia. quia *Schult.* || 6 viritim] quicquid est uirium Δ uirium Z || 7 subministrantur] -atur Δ || 8 tam] quam λ | exercita] -tata ΔZ || 9 ita] et add. Δ || 10 omnium] et omnium Δ || 11 sit] e *consilio naturae* | apprehendit ΔFJK] apprehendit || 12 exemplar] exemplum ΔE^1 || 15 t. est et] t. et Φ fort. est et terrae *Ge.* || 16 ibi] sibi $\Delta \epsilon$ | illa] ille Δ | est tot. *coll.* Δ || 17 sed] idem add. Δ | caelestium] om. Δ || 18 recipit] sc. *red-diturus*, cf. 4, 1 et 8, 4 || 21 struunt] ferunt Δ | que a] om. Δ | rec.] discidunt λ || 22 nisi] ante per Δ | contexti] contexte Φ |

est, cum partes consentire ad intentionem debeant et conferre vires; aër autem, si in atomos inciditur, sparsus est; tendi vero disiecta non possunt: intentionem 3 aëris ostendent tibi inflata nec ad ictum cedentia, 5 ostendent pondera per magnum spatium ablata gestante vento; ostendent voces, quae remissae claraeque sunt, prout aër se concitavit. quid enim est vox nisi intentio aëris, ut audiatur, linguae formata percussu? quid cursus et motus omnis? nonne intenti spiritus 4 opera sunt? hic facit vim nervis, velocitatem currentibus; hic cum vehementer concitatus ipse se torsit, arbusta silvasque convolvit et aedificia tota corripiciens in altum frangit; hic mare per se languidum et iacens incitat. ad minora veniamus: quis sine intentione spi- 5 ritus cantus est? cornua et tubae et quae aquarum 15 pressura maiorem sonitum formant, quam qui ore reddi potest, nonne aëris intentione partes suas explicant? consideremus quae ingentem vim per occultum agunt: parvula admodum semina, et quorum exilitas in com- 20 missura lapidum locum invenit, in tantum convalescunt, ut ingentia saxa deturbent et monumenta dissolvant; scopulos interim rupesque radices minutissimae ac te-

3—5 cf. *Aetnae v. 324 sq. adstrictus certamine tangitur ictu spiritus involvensque suo sibi pondere vires (ubi 'adfrictus . . tenditur . . pondera nisu' legerim).* || 15—17 cf. *Aetnae vv. 292—299.*

nisus Δ(?)HLZ] uisus || 2 atomos] ath. trad. | incid.] diuiditur Δ || 3 tendi *Schultess a. 1872*] teneri || 4 ostendent] -dunt Eλφ | inflata] cf. *follis pugilatorius (Skutsch)* | ad ictum] ictu Δ || 5 ostendent] -dunt λφ || 6 ostendent ΔZ] -dunt | clar(a)e] elate Δ || 10 neru. uel.] et uel. neruis Δ non uis ueloc. λ || 12 que] om. λ || 13 altum] alto Φ | iacens] latens λ || 15 quae] aue λ (?) ea qu(a)e Δ | aquarum] aliqua Δ || 16 sonitum] fort. sonum corr. propter clausulam | formant] reddunt Δ || 17 intent.] intensione ♂T | partes] quasi *histrionum (ep. 109, 6 adl.) Schultess, immo quasi copias militares. artes Z* || 18 quae . . agunt] quam . . agant Δ || 21 deturbent et monum.] detrahant et in monumenta Δ || 22 interim] om. Δ | radices] in terra add. Δ

nuissimae findunt. hoc quid est aliud quam intentio spiritus, sine qua nihil validum et contra quam nihil
 6 validum est? esse autem unitatem in aëre vel ex hoc intellegi potest, quod corpora nostra inter se cohaerent: quid enim est aliud, quod tenet illa, quam spiritus? 5
 quid est aliud, quo animus noster agitur? quis est illi motus nisi intentio? quae intentio nisi ex unitate? quae unitas, nisi haec esset in aëre? quid autem aliud producit fruges et segetem imbecillam ac virentes erigit arbores ac distendit in ramos [aut in altum exigit] 10
 quam spiritus intentio et unitas?

1 7. Quidam aëra discerpunt et in particulas diducunt ita, ut illi inane permisceant; argumentum autem existimant non pleni corporis sed multum vacui habentis, quod avibus in illo tam facilis motus, quod maxi- 15
 2 mis minimisque per illum transcursus est. sed falluntur. nam aquarum quoque similis facilitas est, nec de unitate illarum dubium est, quae sic corpora accipiunt, ut semper in contrarium acceptis refluant. hanc nostri circumstantiam, Graeci ἀντιπερίστασιν appellant, quae 20
 in aëre quoque sicut in aqua fit; circum sistit enim omne corpus, a quo impellitur: nihil ergo opus erit admixto inani. sed haec alias.

8. Esse quaedam in † rerum natura vehementia

1 findunt] fundunt EJ¹KT | quid A(JL)QZ | quidem B¹ϑ(λ) ||
 3 in aere unitatem coll. QZ || 5 est] s. l. A | quod] quam λ |
 quod — 6 aliud] om. ε || 5 tenet] teneret ϑ teneat Joh. Müller |
 illa] ea δ(A) || 6 quo] quod BZ | agitur Ge.] agitur | est ε |
 esset ϑ om. δ || 9 imbecillam] -lem A | virentes] virentem ϑ |
 erigit] exigit BOZ, cf. nota seq. || 10 aut in a. exigit (erigit
 A¹εEKTZ) del. Haase || 12 discerpunt] discerpunt FJ discrepant
 A¹εP dissipant δ | did.] deducunt δ || 15 illo] isto λ | quod] quam
 λ || 18 illarum AZ] illorum || 20 ἀντιπερίστασιν Haase] anteperistas
 ϑ autem peristasin A || 22 ergo] autem A || 23 inani Fortun.]
 inanis | haec AEH] hoc FLQZ | alias] fort. V2 in animo habuit,
 cf. St. I 117 sq. || 24 esse] nunc autem esse A | quaedam in
 r. nat. uehementia] quandam (quondam B) in r. nat. uehemen-
 tiam A quaed. in aëris nat. uehementia Schultess, quidem in-
 tentum aëra uehementis Ge.

magnique impetus *nunc* sic colligendum: nihil *sui* intentione vehementius est, tam mehercule quam nihil intendi ab alio poterit, nisi aliquid per semet fuerit intentum (dicimus enim eodem modo non posse quicquam ab alio moveri, nisi aliquid fuerit mobile ex semet); quid autem est, quod magis credatur ex se ipso habere intentionem, quam spiritus? hunc intendi quis negabit, cum viderit iactari terram cum montibus, tecta murosque, magnas cum populis urbes, cum totis maria litoribus?

9. Ostendit intentionem spiritus velocitas eius et diductio: oculi statim per multa milia aciem suam mittunt; vox una totas urbes simul percutit; lumen non paulatim prorepat sed semel universis rebus infunditur. aqua autem quemadmodum sine spiritu posset intendi? numquid dubitas, quin sparsio illa, quae ex fundamentis mediae harenae crescens in summam usque amphitheatri altitudinem pervenit, cum intentione aquae fiat? atqui nec manus nec ullum aliud tormentum aquam potest mittere aut agere quam spi-

19 et p. 50, 6 cf. *Aetnae v. 208 sq. nec corporis ulli sustentata cadunt robustis viribus.*

1 que] om. Δ | nunc sic *Fickert*] non sit (sic ET) Φ est Δ non negatur; nunc *Madv.* non est hic *Schult.* nunc respicit ad cap. 6 | sui *Ge.*] nisi Φ enim non Δ, potes nisi i. vehementis est scr. || 2 tam] et tamen Δ | mehercule] mehercule HP in hercule λ mehercules Z | quam — 3 alio] per aliud nihil intendi Δ | al. per s.] aliquod per s. FOP per semet ipsum aliquid (al. om. ε) Δ || 5 mob.] immobile σ || 6 semet] ipso add. Δ | credatur ex se] creditur ex semet Δ || 9 que] et add. Δ | cum] om. λ | populis] plures s. l. add. Aε || 12 oculi . . . 13 mittunt] oculus . . . intendit Δ | simul] s. totas σ || 14 uniuersis] in uniu. λ || 15 sine sp. quemadm. coll. Δ || 16 numquid] ni quid σZ ni(s) quod λP ni T || 17 summam] summum (om. altitudinem) ET || 18 usque] om. Δ | -theatri] -teatri λPZ¹ || 19 nec m.] non m. λ fort. sic nec m. *Ge.*, nisi altius vel adeo pro aliud scr. | manus] magis Δ || 20 potest] poterit σ poterat ε

ritus: huic se commodat, hoc attollitur inserto et cogente, contra naturam suam multa conatur et ascendit, nata defluere. quid? navigia sarcina depressa parum ostendunt non aquam sibi resistere, quo minus mergantur, sed spiritum? aqua enim cederet nec posset pondera sustinere, nisi ipsa sustineretur. discus ex loco superiore in piscinam missus non descendit sed resilit: quemadmodum, nisi spiritu referente? vox autem qua ratione per parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido quoque aër inest, qui sonum extrinsecus missum et accipit et remittit? scilicet spiritu non aperta tantum intendens sed etiam abdita et inclusa, quod illi facere expeditum est, quia nusquam divisus est sed per illa ipsa, quibus separari videtur, coit secum. interponas licet muros et mediam altitudinem montium: per omnia ista prohibetur nobis esse pervius, non sibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus: ipse quidem per ipsum transit, quo scinditur, et media non circumfundit tantum et utrimque cingit sed permeat.

10. Ab aethere lucidissimo aër in terram usque diffusus est, agilior quidem tenuiorque et altior terris nec minus aquis, ceterum aethere spissior graviorque, frigidus per se et obscurus. lumen illi calorque aliunde sunt, sed non per omne spatium sui similis est: mutatur a proximis. summa pars eius siccissima calidissimaque et ob hoc etiam [per]tenuissima est propter

1 comm.] *sc. aqua.* comodat **HK** comendat **A** | attollitur] post cogente **A**(?) || 6 ex] *om.* **λ** || 8 quemadmodum — 11 remittit] *om.* **A** || 8 refer.] referente **EJ¹K** || 10 quoque aer **E²λTZ** | aer q. **ϑP** || 12 spiritu] *s. l.* **ϑ** || 14 diuisus] -sum **EFJLZ** | est] *om.* **A** | illa] ea **A** || 15 interponas] -ponat **λ** || 19 transit per ipsum *coll.* **A** | quo **ET**] quod | non] *om.* **A** || 20 utrimque] utrique **PZ** *om.* **T** | p. Ab] permeat ab **A** || 22 est **AΦ**] *om.* **A** || 24 aliunde] alimentum **A** || 25 non] ante est **A** | sui] *om.* **A** || 26 mutatur] enim *add.* **A** | calidissimaque] *om.* **A** || 27 hoc] haec **FHP** | tenuissima **AϑTZ**] pert. **AλP**, quod fort. fuit praetenuissima | est] post eius l. 26 *coll.* **A** *om.* **J¹KP**

viciniam aeternorum ignium et illos tot motus siderum
 assiduumque caeli circumactum; illa pars ima et vicina
 terris densa et caliginosa est, quia terrenas exhalationes
 recepat; media pars temperatior, si summis imisque
 5 conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque per-
 tinet, ceterum utraque parte frigidior. nam superiora 3
 eius calorem vicinorum siderum sentiunt; inferiora
 quoque tepent: primum terrarum halitu, qui multum
 secum calidi affert; deinde quia radii solis replicantur
 10 et, quousque redire potuerunt, id duplicato calore be-
 nignius fovent; deinde etiam illo spiritu, qui omnibus
 animalibus arbustisque ac satis calidus est (nihil enim
 viveret sine calore); adice nunc ignes, non tantum 4
 manifestos et certos sed opertos terris, quorum aliqui
 15 eruperunt, innumerabiles in obscuro et condito flagrant
 semper. hae tot partes eius fertiles rerum habent
 quiddam teporis, quoniam quidem sterile frigus est,
 calor gignit. media ergo pars aëris ab his summtota
 in frigore suo manet: natura enim aëris gelida est.
 20 11. Qui cum sic divisus sit, *ima* sui parte maxime 1
 varius et inconstans ac mutabilis est: circa terras plu-

15/16 cf. *Aetnae* v. 390 sqq. *uritur assidue calidus nunc sulphuris umor egs.*

2 ima] una λ || 3 exhal. AEΘλΖ²] exal. B(ε)FOQZ¹ || 4 imis]
 unis vel inus λ || 5 pertinet] -neat Φ || 8 tepent] temperent
 (-ant L) pLP | hal. λΖ] alitu || 10 potuerunt] poterunt Δ |
 calore] aere Δ || 12 que] om. λ | est] inest Ge. insitus desiderat
 Kroll || 14 manifestos O] manufactos | certos] ceteros λ || 15 in
 obscuro et condito Ge. sec. Fickert] et obsc. et c. Φ in ab-
 sccondito Δ, qui et obscuro add. ante (B post) semper, ex obsc. . .
 Haase falso || 16 hae] haec Φ || 17 quiddam] aliquid Δ et
 add. ε | teporis] temporis ΔλPZ | quidem] quod B | sterile]
 est add. Δ | frigus] frigidus A frigidum Bε || 18 calor] autem
 add. Δ || 19 gelida] frigida Δ || 20 qui ΔEQZ] quia FHλ |
 diu. sic coll. λ | ima Muretus] iam | maxime] maxima ΔET ||
 21 ac Ge.] et Δ sic Φ | mutab. ΔET] mirabilia Φ, sed.
 cf. p. 52, 4

rimum audet plurimum patitur, exagitat et exagitur, nec tamen eodem modo totus afficitur sed aliter alibi et partibus inquietus ac turbidus est. causas autem illi mutationis et inconstantiae alias terra praebet, cuius positiones hoc aut illo versae magna ad aëris temperiem momenta sunt, alias siderum cursus, ex quibus soli plurimum imputes: illum sequitur annus, ad illius flexum hiemes aestatesque vertuntur; lunae proximum ius est. sed ceterae quoque stellae non minus terrena quam incumbentem terris spiritum afficiunt et cursu suo occursuve contrario modo frigora modo imbres aliasque terris turbide iniurias movent.

Haec necessarium fuit praeloqui dicturo de tonitru fulminibusque ac fulgurationibus. nam cum in aëre fiant, naturam eius explicari oportebat, quo facilius appareret, quid facere aut pati posset.

12. Tria sunt, quae accidunt: fulgurationes, fulmina, tonitrua quae una facta serius audiuntur. fulguratio ostendit ignem, fulminatio emittit; illa (ut ita dicam) comminatio est et conatio sine ictu, ista iaculatio cum ictu. quaedam sunt, de quibus inter omnes convenit, quaedam in quibus diversae sententiae sunt. convenit de illis, omnia ista in nubibus et e nubibus fieri, etiam-

1 cf. *Aetnae v. 168 sq. angustis opus est turbanti faucibus, illo fervet opus, densique premit premiturque . .*

3 et] ac Δ | partibus] quibusdam constans et quietus, alii *add. Skutsch* | est ac turb. *coll. Aε* | causas Δ EL²Z] causa Φ causam T || 4 illi] illius Δ | et inconstantiae] *om. Δ* | praebet] probat Δ || 5 hoc] huc *vulgo scr.* aut hoc aut i. ET || 9 sed] sed et Δ || 10 cursu E²] cultu Φ ortu Δ *fort. raptu vel circumactu Ge.* || 11 occursuve] occasuve Δ E² || 12 terris] terrarum Δ , *del. Leo*, tempestatis (*et -dae*) *Kroll* | turbide] turbine (*post iniurias*) Δ (?), *del. Haase, -dae Fort.*; -do *Leo conl. l. 3*, terri[*cur*]biles *Ge.* || 13 tonitru f. que ac] tonitruo ac fulminibus et Δ || 14 cum . . 15 fiant] quia . . fiunt Δ | explicari] -re Δ || 16 app. quid] *om. Aε* || 17 sunt] ergo *add. Δ* || 18 t. quae] *fort. t. que quae Ge., cf. § 6* | una] $\alpha\mu\alpha$ || 20 ista — 21 ictu] *om. Φ* || 21 sunt] ex his *add. Δ* || 22 quaedam] quidam λ || 23 de] *om. Δ* / et e nubibus — p. 53, 3 nubibus] *om. Δ*

nunc convenit et fulgurationes et fulminationes aut igneas esse aut ignea specie. ad illa nunc transeamus, 3
 in quibus lis est: quidam putant ignem inesse nubibus, quidam ad tempus fieri nec prius esse quam mitti; 5
 ne inter illos quidem, qui praeparant ignem, convenit, alius enim illum aliunde colligit. quidam aiunt radios solis introcurrentis recurrentisque et saepius in se relatos ignem excitare; Anaxagoras ait illum ex aethere destillare et ex tanto ardore caeli multa decidere, quae 4
 10 nubes diu inclusa custodiant; Aristoteles multo ante 4 ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire quo fiat. cuius sententia talis est: 'duae partes mundi in imo iacent, terra et aqua. utraque ex se reddit aliquid: terrenus vapor siccus est et fumo similis, qui 15
 15 ventos fulmina tonitrua facit; aquarum halitus umidus est et in imbres et nives cedit. sed siccus ille terra- 5
 rum vapor, unde ventis origo est, cum coacervatus est, coitu nubium vehementer in altum eliditur; deinde ut

8 *Anaxag. fr. A 84 Diels p. 321* || 8/9 *Plin. HN 2, 112 in has et ignis superne stellarum decidere* || 10 — *p. 54, 13 Arist. Meteor. I 3, p. 340 b 19—29. II 4, p. 360 a 12/13. II 9 p. 369 a 24—33. 35—b 1* || 15/16 *Plin. HN 2, 111 existere imbris ventosque, quoniam umidam a terra, alias vero propter vaporem fumidam exhalari caliginem certum est.*

4 quidam ad tempus] quidem Δ || 5 ne] nec Δ (?) si $\mathbf{B}$ | qui praeparant] quae properent δ quod properant ε , *oi προ- πάρχειν ἀξιοῦντες*, cf. *servant p. 54, 15* || 6 i. aliunde] illum (s. l.) a lumine Δ | quidam] *velut Theophr. de igne 73* | aiunt] autem $\Delta \lambda$ om. $\mathbf{B}$ || 7 introc.] incurrentis $\delta \mathbf{PZ}$ intorrentes $\mathbf{ET}$ inter[currententisque re]currentis ε | et] om. Δ || 8 excitare] dicunt *add. \delta* dicit *add. \varepsilon* | ait] vero ait Δ || 9 dest. *Kroll Skutsch*] distillare || 10 custodiant $\varepsilon \mathbf{Z}$] custodiunt Φ custodiat δ | aristoteles $\mathbf{AZ}$] aristotiles *ut semper* || 12 mundi] om. Δ || 13 imo] uno $\mathbf{FHJ}^1 \mathbf{O} \mathbf{Q} (\mathbf{Z}?)$ || 15 f. tonitrua] f. tonitruaque $\mathbf{ET}$ f. et tonitrua $\mathbf{Bc}(\Delta)$ tonitrua et f. $\mathbf{A} \varepsilon$ | halitus $\mathbf{AB}$] alitus *plerique* || 16 et nives] om. Δ | cedit $\mathbf{Ag} \Phi$] redit, cecidit, decidit, cadit *ceteri* || 17 cum] quia Δ || 18 coitu] cohitu λ cum coitu Δ | in altum *Kroll*] alterum Φ a latere Δ impactarum $\mathbf{ET}$ | ut latius] ubi latius $\mathbf{ET}$ vi latus *Gron.*, ut laecessitus *Leo*, fort. ut datum ius *Ge.* violentius *Kroll*, a latere *Skutsch*

† latius nubes proximas feriet. haec plaga cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat; et illic spiritus habens aliquid umidi secum conglobatusque rumpitur flamma eodem modo (< demum >) spiritus ille, quem paulo ante 5 exprimi collisis nubibus dixi, impactus aliis nec rumpi 6 nec exilire silentio potest. dissimilis autem crepitus fit ob dissimilitudinem nubium, quarum aliae maiorem sinum habent aliae minorem. ceterum illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, levi 10 impetu accensus et vanus. ante autem videmus fulgorem quam sonum audimus, quia oculorum velocior sensus est et multum aures antecedit.

1 13. Falsam opinionem esse eorum, qui ignem in nubibus servant, per multa colligi potest. si de caelo 15 cadit, quomodo non cottidie fit, cum tantundem semper illic ardeat? deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura sursum vocat, defluat; alia enim condicio nostrorum ignium est, ex quibus favillae cadunt, quae ponderis aliquid secum habent: ita non 20 descendit ignis sed praecipitatur et deducitur. huic simile nihil accidit in illo igne purissimo, in quo nihil est, quod deprimatur; aut si ulla pars eius exciderit, in periculo totus est, quia totum potest excidere, quod

1 feriet] feriat ΔF ferit E fecit T || 3 uirentium $\epsilon(?) FT$ | urentium | crepat] ante u(i)rentium $\Delta F \lambda$ || 4 s. congl.] secus c. λ secum globatusque Δ secum cum globatus ET est add. E | flamma: vulgo || 5 eodem] autem add. λ | demum add. $Ge.$ || 6 nubibus ΦQ | ignibus $\Delta \lambda$ || 7 nec exilire] om. Φ || 8 dissimilitudinem] dissimilem impactionem Δ | quarum] quare? $\Delta Q Z$ | sinum] sonum cT sonitum Δ || 10 fulgurationis] a fulgurationibus Δ || 11 uanus] evanidus $Kroll$ || 12 audimus] audiamus Δ || 13 sensus] s. l. Δ || 14 op. esse] autem esse (esse om. ϵ) op. Δ | eorum] cf. cap. 12, 3 || 16 cott. BF | cotidie | semper illic $\Delta \Phi$ | s. aut i. s. l. $\Delta \lambda (Z)$ || 17 redd.] inde (deinde F^1) redd. $EF \lambda$ || 20 aliquid secum $\Delta \Phi$ | a. aut s. s. l. $\Delta(OP)$ || 21 ded.] did. ΔEJ^2 || 22 accidit] accidet Φ | illo] om. Δ || 23 depr.] deprimat $Kroll$, fort. deprimatur aut <deprimat>. si $Ge. conl.$ p. 55, 6 et 11 | exciderit] deciderit Δ || 24 est] cf. $Kühner$ II 97

potest carpi. deinde illud, quod cadere levitas prohibet, ... illud, quod in abdito tenet grave, quomodo illic esse potuit, unde caderet? 'quid ergo? non aliqui ignes 3 in inferiora ferri solent, sicut haec ipsa, de quibus 5 quaerimus, fulmina?' fateor. non eunt tamen sed feruntur: aliqua illos potentia deprimit, quae non est in aethere. nihil enim illic iniuria cogitur, nihil rumpitur, nihil praeter solitum evenit: ordo rerum est, et ex- 4 purgatus ignis in custodia mundi summa sortitus oras 6 operis pulcherrimi circumit: hinc descendere non potest sed ne ab externo quidem deprimi, quia in aethere nulli incerto corpori locus est, certa et ordinata non pugnant.

14. 'Vos', inquit, 'dicitis, cum causas stellarum trans- 1 volantium redditis, posse aliquas aëris partes ad se trahere ignem ex locis superioribus [ardore] et sic accendi'. sed plurimum interest, utrum aliquis dicat ignem ex aethere decidere, quod natura non patitur, an dicat ex ignea vi calorem in ea, quae subiacent, 2 transilire. non enim illinc ignis cadit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. videmus certe apud nos 2

9/10 cf. *Aetnae v. 194 sq. custodiaque ignis illi operi est.*

1 cadere levitas] cot(t)idie leu. cad. (cot. c. l. A) Δ ||
 2 post prohibet.] *suppl.* quomodo caderet? *Ge.* | i.] si illud ε |
 quod *Kroll*] suo, ante tenet Bε(Δ) | abdito εJKT *Fort. Rossb.*] |
 i. e. *profundo*, cf. III 28, 4. 30, 3. V 4, 1. VI 7, 5. adito δFHL²Z
 addito GL'OP | tenet *Ge. Leo*] tenet. *trad.* tenetur *Rossb.* |
 graue] *gravitas igni inhaerens impuro* || 3 non] num FLT ||
 5 fateor.] fato enim Δ | tamen] *om.* Δ || 6 illos] eos ET ||
 7 illic iniuria] in. illic Δ || 8 est, et] et *Madv.* est, ut . .
 circueat (l. 10) *Schult.* || 9 summa] τὰ πῶτα, *summas* Δ *vulgo* |
 oras K] horas || 10 operis] operas Δ | pulcherrimi *Madv.*] pul-
 cherrime | hinc] hic Φ | descendere] discedere Δ || 11 deprimi
 Bp] exprimi A comprimi Φ corpori ε || 12 certa] certa enim
 Δ || 14 uos] cf. p. 54, 14 | inquit] inquam Φ, sed cf. p. 61, 13 ||
 16 ex locis — 18 ignem] *om.* Δ, ex his locis *eqs.* ET *Schult.* ||
 16 ardore *del. Ge.*] (ex E) eo ardore ET | sic] *sc. ardore* ||
 18 decidere] decidentem Δ || 19 an dicat] ut liceat Δ | sub-
 iacent] subiecta sunt Δ

late incendio pervagante quasdam insulas, quae diu concaluerunt, ex se concipere flammam: itaque verisimile est etiam in aëre summo id, quod ignis rapiendi naturam habet, [aliquid] accendi calore aetheris superpositi. necesse est enim, ut et imus aether habeat aliquid aëri simile et summus aër non sit dissimilis imo aetheri, quia non fit statim in diversum ex diverso transitus: paulatim ista in confinio vim suam miscent ita, ut dubitare possis, [an] aër an hoc iam aether sit.

15. Quidam ex nostris existimant aëra, cum in ignem et aquam mutabilis sit, non detrahare aliunde causas flammaram novas: ipse enim se movendo accendit et, cum densos compactosque nubium sinus dissipat, necessario vastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. illa porro nubium difficulter cedentium pugna aliquid confert ad concitandum ignem, sic, quemadmodum ferro ad secandum aliquid manus confert, sed secare ferri est.

16. Quid ergo inter fulgurationem et fulmen interest? dicam. fulguratio est late ignis explicitus, fulmen est coactus ignis et in impetum iactus. solemus duabus manibus inter se iunctis aquam concipere et compressa utrimque palma in modum siphonis exprimere; simile quiddam et illic fieri puta: nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum eiciunt et hoc ipso

23 cf. *Aetnae v. 328 confluvio veluti siphonibus actus exilit.*

1 quae] quam Φ || 3 etiam $B\Phi$ om. ΔO , et ET | id, quod *Ge.*] in quo Φ qui Δ | nat. rap. ignis coll. Δ | rapiendi] *num* pariendi? || 4 aliquid om. Φ | superp.] suppositi λ || 5 ut et] et PZ fort. recte conl. p. 58, 18, ut B || 7 imo ΔZ] summo Φ || 9 an] *del. Ge.*, an aer om. λ | hoc] in hoc *Kroll*, hic *vulgo* || 10 in] om. $J^1K^1\epsilon$ (ignis et aqua ϵ) || 13 cum ϵHZ] con- $\Lambda\Phi$ || 17 ferro — manus $\Lambda\Phi$] *aliter coll. \Delta* || 19 quid] quid est Δ | interest] om. Δ || 20 ignis late coll. δ || 21 in impetum EJ^1T] in (in om. Δ) impetu || 22 inter — concipere] aquam accipere (acc. aq. ϵ) inter se iunctis Δ || 23 siphonis] siphonis δ *simphonis \epsilon ET*

inflammant ac tormenti modo emittunt; nam ballistae quoque scorpionisque tela cum sono expellunt.

17. Quidam existimant igneum spiritum per frigida atque umida meantem sonum reddere, nam ne ferrum
 5 quidem ardens silentio tingitur sed, si in aquam fervens massa descendit, cum multo murmure extinguitur. ita, ut Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit et, dum luctatur per obstantia atque interscissa vadere, ipsa ignem fuga accendit.

10 18. Anaximandrus omnia ad spiritum rettulit: 'tonitrua', inquit, 'sunt nubis ictae sonus. quare inaequalia sunt? quia et ipse ictus inaequalis est. quare et sereno tonat? quia tunc quoque per crassum et
 15 scissum aëra spiritus prosilit. at quare aliquando non fulgurat et tonat? quia spiritus infirmior non valuit in flammam, in sonum valuit. quid est ergo ipsa fulguratio? aëris diducentis se corruentisque iactatio languidum ignem nec exulturum aperiens. quid est fulmen? acrioris densiorisque spiritus cursus.'

3 quidam: cf. Archelai fr. A 16 Diels p. 338 || 4—7 Plin. HN 2, 112 cum vero in nubem perveniunt, vaporem dissonum gigni ut candente ferro in aquam demerso || 7 Anaximenes: cf. Metrodori fr. A 15 Diels p. 473 || 10 Anaximandri fr. 23 Diels p. 19 || 18 — p. 58, 2 Amm. Marc. 23, 5, 14 sed esse (fulmen) acrioris spiritus cursum aliqua vi ad inferiora detrusum (l. detrusi).

1 ballist(a) HJ¹OP] baliste || 2 scorpionisque] et scorpiones A || 3 igneum Z ut ego conieceram] in eum Φ, eum ET, ipsum A, istum B || 4 meantem] ineuntem AP || 5 tingitur δJ¹KZ] tingitur Φ extinguitur A²ε || 7 ita ut] ut Φ del. Haase || 8 dum] deinde cum A | atque] et A | interscissa HTZ²] interscissa LOPZ¹, intercisa ΔE (-cisam F) JK || 10 anaximandrus] def. Köler || 12 ictus inaequalis est] om. Φ || 13 sereno] in sereno δ | quia — 15 tonat] om. εG || 13 per crassum] (per T) percussum δg²pT, per quassum Gronov. | et scissum] om. δp || 14 pros.] persilit δ || 15 et] at Haase, sed cf. Gertz ad Sen. de ira I 3, 4. sed Skutsch propter clausulam | sp. — 16 flammam] inf. spiritus qui in fl. non valuit A || 17 did.] deducentis ε, cf. p. 54, 21 || 18 exult. Weidner, cf. p. 38, 15; 61, 3] exulturum

19. *Anaxagoras* ait omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua vis in inferiora descendat: ita ignis impactus nubibus frigidis sonat; at cum illas interscindit, fulget, et minor vis ignium fulgurationes facit, maior fulmina.

1 20. *Diogenes Apolloniates* ait quaedam tonitrua igne quaedam spiritu fieri: illa ignis facit, quae ipse antecedit et nuntiat; illa spiritus, quae sine splendore
2 crepuerunt. utrumque sine altero *efficax* esse aliquando concedo, ita tamen, ut non discreta illis potestas sit
10 sed utrumque ab utroque effici possit. quis enim negabit spiritum magno impetu latum, cum effecerit sonum, effecturum et ignem? quis autem non et hoc concedet, aliquando ignem quoque irrumpere posse
nubes et non exilire, si plurium acervo nubium, cum
15 paucas perscidisset, oppressus est? ergo et ignis ibit in spiritum perdetque fulgorem, et spiritus dum secat
3 aëra incendet. adice nunc, quod necesse est impetus fulminis et praemittat spiritus agatque ante se et a tergo trahat ventum, cum tam vasto ictu aëra inciderit: 20

1 *Anaxagoras: fr. A 84 Diels p. 321* || 6 *Diogenes Ap.: fr. A 16 Diels p. 343*

1 *Anaxagoras Opsop.] anaxandros (-rus ε) Δ Φ, anaximandros A²(ε), Anaxarchus vel Archelaus Köler* || 6 *apolloniates Δ Z] apollimates Θ L Q ap(p)ollinares (?) λ* || 8 *et nuntiat] om. Δ* || 9 *efficax Ge.] effixa Φ fieri et Δ om. Z fieri (om. esse) E T (post aliq. E), cf. St. I 64* || 11 *utrumque] uterque Δ* || 12 *effecerit] efficit Δ efficerit λ efficiat E T* || 13 *quis] quisnam σ | autem] om. A¹ε* || 14 *concedet] concederet et λ concedat Δ | irrump.] erumpere σ rumpere ε | posse] ante quoque Φ post quoque A* || 15 *plurium] plurimarum Δ plurimum E J K T* || 16 *paucas] paucos σ | perscid. H] perscidisset* || 17 *et spiritus] et speciem Δ et spem P | secat aëra Madv.] secata infra Φ Δ, se rapit infra Haase cl. ep. 40, 7* || 18 *est] est ut Δ, cf. p. 56, 5* || 19 *agatque] et agat Δ* || 20 *tam] iam λ | incid.] insciderit F H*

itaque omnia, antequam feriantur, intremescunt vibrata vento, quem ignis ante se pressit.

21. Dimissis nunc praeceptoribus nostris incipimus 1
per nos moveri et a confessis transimus ad dubia.
5 quid in confesso est? fulmen ignem esse, et aequae
fulgurationem, quae nihil aliud est quam flamma, futura
fulmen, si plus virium habuisset: non natura ista sed
impetu distant. esse illum ignem color ostendit, qui 2
non est nisi ex . . . . ., ostendit effectus: magnorum
10 enim saepe incendiorum causa fulmen fuit, silvae illo
concrematae et urbium partes; etiam quae non per-
cussa sunt, tamen adusta cernuntur, quaedam vero
veluti fuligine colorantur. quid, quod omnibus fulgu-
ratis odor sulphuris est? ergo et utramque rem ignem 3
15 esse constat et utramque rem inter se meando distare:
fulguratio enim est non perlatum usque in terras ful-
men, et rursus licet dicas fulmen esse fulgurationem
usque in terras perductam. non ad exercendum verba 4
diutius hoc idem pertracto, sed ut cognata esse ista
20 et eiusdem notae ac naturae probem. fulguratio est
paene fulmen; vertamus illud: fulmen est plus quid-
dam quam fulguratio.

1 intremescunt m(ε)Φ] intremiscunt δGT || 2 quem]
quae δ quam J¹K | pressit] praemisit ET || 3 incipimus] in-
cipiamus δ(Δ?) || 4 a] e δ om. ε || 5 in confesso] enim con-
fessi (-ssum B) Δ in confessio (-ssis E) EZ | et] om. Φ ||
6 nihil] nil (Φ) || 8 illum] *intell. illud sc. fulmen* | color δQ]
calor Δλ, color ictorum *Joh. Müller* | qui non est] qui si non
esset Δ om. B || 9 nisi ex . . . . Φ (*lacunam praebent FH*) om. Δ
nisi ex eo quod EJ²T nisi ex eo G ut *Madv.* n. ex igne Z
ut *Günther coni.*, n. ex aequo ortu *Schult.* n. ex isto *Skutsch*,
n. extremo calori *Ge. nunc* || 10 illo] uero λ || 11 concr.] cre-
matae Δ || 13 ueluti] uelut Δ | fulguratis] fulguritis *Fort.* ||
14 sulphuris est Φ] sulfuris est λ sulphuris inest ET sul-
phureus est Δ | ignem] igneam *Haase, sed cf. p. 60, 1* ||
15 meando inter se coll. AΦ || 18 exercendum] -da *Madv.* ||
19 hoc idem] haec Δ | ista cognata (congrua ε) esse coll. Δ ||
21 illud BCEFλQ] istud εHZ | quiddam plus coll. ΔΥ

- 1 22. Quoniam constat utramque rem ignem esse,
videamus, quemadmodum ignis fieri soleat apud nos:
eadem enim ratione et supra fiet. <fit> duobus modis,
uno, si excitatur <ictu> sicut e lapide, altero, si attritu
invenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius *fricta* 5
sunt (non omnis hoc tibi materia praestabit sed idonea
eliciendis ignibus, sicut laurus hederæ et alia in hunc
2 usum nota pastoribus): potest ergo fieri, ut nubes
quoque ignem eodem modo vel percussae reddant vel
attritæ. videamus, quantis procellae viribus ruant, 10
quanto vertantur impetu turbines: id quod obvium
fuit, dissipatur et rapitur et longe a loco suo proicitur.
3 quid ergo mirum, si tanta vis <ignem> excutit vel
aliunde vel sibi? vides enim, quantum fervorem sen-
sura sint corpora horum transitu trita. nec hoc tan- 15
tum in his debet credi accidere, quorum ingens in con-
fesso potentia est,

3—10 *Plin. HN 2, 113 posse et attritu, dum in praeceps feratur, illum quisquis est spiritum accendi; posse et conflictu nubium elidi, ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris* || 6 *cf. Aetnae v. 389 vernacula . . materia appositumque igni genus utile.*

1 ignem] igneam EJ²T | esse] ante ignem A0 ante utramque ε || 3 fiet. fit Ge.] fiet. Φ fit. Δ, fit. fit autem Casauboni codex || 4 ictu add. Ge. cf. Theophr. de igne 1 | e FHGLZ] e(st) δλP ex ε om. EJ²T | lapide] percusso add. ET || 5 fricta Z Cuiacii cod.] stricta δ Φ trita ε || 7 laurus] taurus δ | hederæ] edere A0 h(er)red(er)e mB || 10 uideamus] uidemus g² fort. recte corr., cf. uides l. 14 || 11 id quod] in quod JK in quo Z id in quod (quo ε) tormentum Δ, fort. ideo quod Ge. || 12 fuit] fit Kroll || 13 ignem add. EJ(J²?)T, cf. p. 61, 8 || 15 sint Gron.] sunt | corpora] sc. caelestia, cf. l. 16 | horum] turbinum, immo aliorum sc. corporum Ge. | trita] uita exanimata Δ | nec hoc OZ ut Madvig] ne hoc Φ Nihil tamen Δ non hoc Haase || 16 debet] debere Φ | accidere Madv.] ac (ac in ui Δ) siderum | in confesso] et confessa Δ et in -o Rossb. || 17 est, sed Madv.] est. Sed vulgo

23. sed fortasse nubes quoque in nubes incitatae 1
 fremente vento et leviter urgente ignem evocabunt,
 qui explendescat nec exiliat: minore enim vi ad ful-
 gurandum opus est quam ad fulminandum. superio- 2
 5 ribus collegimus, in quantum fervorem quaedam affricta
 perducerentur: cum autem aër mutabilis in ignem [his]
 maximis viribus, id est suis, cum in ventum conversus
 est, atteratur, verisimile est ignem excuti caducum et
 cito interiturum, quia non ex solida materia oritur
 10 nec in qua possit consistere; transit itaque tantumque
 habet morae, quantum itineris et cursus: sine alimento
 proiectus est.

24. 'Quomodo', inquit, 'cum dicatis ignis hanc esse 1
 naturam, ut petat superiora, fulmen terram petit? . . .
 15 aut falsum est, quod de igne dixistis: est enim illi
 aequae sursum iter quam deorsum.' utrumque verum
 potest esse. ignis enim natura in verticem surgit et,
 si nihil illum prohibet, ascendit (sicut aqua natura
 defertur, si tamen aliqua vis accessit, quae illam in
 20 contrarium circumageret, illo intenditur, unde imbre
 deiecta est); fulmen autem eadem necessitate, qua ex- 2
 cutitur, <deicitur> (id his ignibus accidit quod arbori-

17/18 *Amm. Marc. 23, 5, 14 cum constet flammam suapte
 natura nullo obstante ad sublimia convolare.*

1 nubes] nubem EΛPT² || 2 fremente] frementes Φ |
 leviter ♂FHPZ] leniter εEΛT || 3 enim] autem ET || 4 super.]
sc. p. 60, 14, libris add. Φ || 5 adfricta *Gron.*] adfricta Z¹ astricta
 ΔΦT attrita λP || 6 cum autem] causa λ | ignem — 8 simile
 est] *om. λ* || 6 his *om. ΔE* || 7 i(d est)] *om. ΔT* | cum in
 ventum] in ignem Δ *sed s. l.* || 8 veri s. est] credibile est et
 veri simile Δ | caducum excuti *coll. Δ* || 12 proi.] coniectus
 Δ | est. Quo] Sed quo *Gertz* || 13 inquit] inquis Δ | ignis
 hanc AΦ] hanc ignis Δ || 14 fulmen] tamen *add. Aε* | *lacunam*
indic. Ge. sic fere explendam: aut terram non petit || 15 de
 igne T *Pinc. Mur.*] deinde || 16 iter] *post* illi ♂ | quam] atque
 Δ || 17 natura] non λ || 18 aqua] aque ♂ || 19 illam] illum A¹B ||
 22 deicitur *add. Ge.*] decidit A *m. rec.* cadit T *add. post autem* |
 id his Φ] in his ΔEZ, idem his *Gertz*, ideo *Ge.*

bus, quarum cacumina trahi possunt ita, ut terram spectent; si tenera sunt, etiam ut attingant; sed cum permiseris, in locum suum exilient): itaque non est, quod eum spectes cuiusque rei habitum, qui illi non
 3 ex voluntate est: si igni permittes ire quo velit, caelum, id est levissimi cuiusque sedem, repetet; ubi est aliquid, quod eum feriat et ab impetu suo avertat, id non natura sed servitus iussit.

25. 'Dicis', inquis, 'nubes attritas edere ignem, cum sint umidae, immo udae: quomodo ergo possunt
 10 gignere ignem, quem non magis verisimile est ex nube quam ex aqua <nasciturum>?'

1 26. [Ex nube nascitur.] Primum in nubibus non aqua est sed aër spissus ad gignendam 'aquam praeparatus, nondum in illam mutatus sed iam pronus et
 15 vergens; non est, quod existimes eam [tum] colligi tum 2 effundi: simul fit et cadit. deinde si concessero umidam esse nubem conceptis aquis plenam, nihil tamen prohibet ignem ex umido quoque educi, immo ex ipso (quod magis mireris) umore. quidam negaverunt
 20 in ignem quicquam posse mutari, priusquam mutatum esset in aëra. potest ergo nubes salva, quam continet, aqua ignem parte aliqua sui reddere, ut saepe
 3 alia pars ligni ardet alia sudat. nec hoc dico, non contraria inter se ista esse et alterum altero perimi; 25

1 trahi — 2 etiam ut] si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, etiam ut (A, ut etiam B²) terram Δ || 3 exilient] *num* resilient? || 4 eum A Φ] cum Δ T | spectes] expectes λ || 5 igni] ignem Δ | permittes] -tteres Θ Z || 6 ubi] ubique EJ² || 8 iussit *Schult.*] eius fit || 10 udae] hudaе QZ | ergo] *om.* OZ nubes ET || 11 quem] que J¹K(λ) quod B(L¹)O || 12 ex nube] fieri *add.* ET | nasciturum *Ge.*] nascitur Δ Φ l. 13 || 13 Ex nube] generari. Ignis qui Δ quae ex nube nascitur *Madv.*, immo ex qua nubes constat *quadraret ad cap. 26, del. Ge.* || 14 spissus Δ EJ²T] est *add.* Φ | aquam gign. coll. δ || 16 tum δ] tunc ε *om.* Φ prius ET nunc *Ge.* | tum] t(ame)n λ sed Δ inde T || 17 fit] et fit λ || 19 educi] elici *Weidner* || 22 aëra *Ge.*] aquam || 24 nec . . non] Non . . nec λ | inter se non contr. coll. δ || 25 ista] *s. esse Δ*

sed ubi valentior ignis quam umor est, vincit, rursus
 cum copia umoris exuperat, tunc ignis sine effectu
 est, itaque non ardent virentia: refert ergo, quantum
 aquae sit, exigua enim non resistet nec vim ignis
 5 impedit. quidni? maiorum nostrorum memoria, ut 4
 Posidonius tradidit, cum insula in Aegeo mari sur-
 geret, spumabat interdum mare et fumus ex alto fere-
 batur: nox demum prodebat ignem, non continuum sed
 ex intervallis emicantem fulminum more, quotiens ardor
 10 infernus iacentis super undae pondus evicerat; deinde 5
 saxa evoluta rupesque partim illaesae, quas spiritus,
 antequam urerentur, expulerat, partim exesae et in
 levitatem pumicis versae, novissime cacumen usti mon-
 tis emicuit; postea altitudini adiectum, et saxum illud
 15 in magnitudinem insulae crevit. idem nostra memoria 6
 Valerio Asiatico consule iterum accidit. quorsus haec
 rettuli? ut appareret nec extinctum ignem mari super-
 fuso, nec impetum eius gravitate ingentis undae pro-
 hibitum exire; ducentorum passuum fuisse altitudinem
 20 Asclepiodotus auditor Posidonii tradidit, per quam
 diremptis aquis ignis emersit. quod si immensa aqua- 7

6 *Posid. p. 82 B.* || 11 *cf. Aetnae v. 200 sq. flagrantis pro-*
perant moles,volvuntur ab imo fundamenta || 11—13 *cf. Aetnae*
v. 183 sqq. hinc scissae rupes . . . pars igni domitae, pars ignes
ferre coactae || 20 *Asclepiodotus: cf. Zeller III 1, 585.*

1 ignis] est ignis λ || 3 est ΔET] om. Φ | refert] refer
 FHλP² || 4 enim] uis add. Δ | resistet] resistit Δ | nec uim
 ignis imp. vulgo] uim ignis impedit Φ nec ignem impedit Δ ||
 5 maiorum] aorum Δ || 6 tradidit] tradit TZ || 8 nox *Madv.*
 nam *trad.* noctu *Haase* | demum] deinde λ || 9 ex] om. λET |
 fulm.] fluminum σZ || 10 infernus] inferius ΔE²L¹O | super
 unde] superum Δ || 12 urerentur E²P(?) *Bong.*] u(er)rentur (P?)
cod. Memm. u(er)rentur Φ uerentur J¹K uerterentur BZ
 uerteretur Aε || 13 montis usti *coll. Fl* || 14 altitudini *Fort.*
 -dine ΔΦ -dinem PZ ad altitudinem *Rossb.* || 17 rett.] retuli
fcere semper || 20 Possidonii auditor *coll. Δ* || 21 diremptis *Pin-*
cianus] direptis

rum vis flammaram ex imo subeuntem vim non potuit opprimere, quanto minus *includere* poterit ignem nubium tenuis umor et roscidus? adeo res ista non affert ullam moram quae contra causa ignium fit.

... quos non videmus emicare nisi impendente caelo. 5 serenum sine fulmine est: non habet istos metus dies 8 purus, ne nox quidem nisi obscura nubibus. 'quid ergo? non aliquando etiam apparentibus stellis et nocte tranquilla fulgurat?' sed scias licet illic nubes esse, unde splendor effertur, quas videri a nobis terrarum 10 tumor non sinit. adice nunc, quod fieri potest, ut nubes *summissae* et humiles attritu suo ignem reddant; qui in superiora expressus in parte caeli sincera puraque visitur, sed fit in sordida.

1 27. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent 15 unum esse genus, cuius grave sit murmur, quale terrarum motum antecedit clauso vento et fremente. hoc 2 quomodo videatur illis fieri, dicam: cum spiritum intra se clausere nubes, in concavis partibus earum volutatus aër similem agit mugitibus sonum, raucum et aequalem 20

1 cf. *Sen. ep. 57, 8 flamma non potest opprimi* || 16 cf. *Aetnae v. 464 et grave sub terra murmur demonstrat et ignis.*

1 subeuntem vim] subeuntium Z (om. uim), fort. -tium uim Ge. || 2 includere Ge.] in ea edere Φ in ea (om. B) extinguere Δ impedire ET fort. recte, in aëre extinguere Fort. | poterit] post ignem Aε ante edere s. l. λ || 3 tenuis] tener Δ. | adeo] ardori Schult. || 4 quae ΔλP] quod ϑT Schult. quia Rossb. et uterque sit, ut Z, vel ut (. . sit) scr. vel del. Madv. | causa Madv.] causas | fit EO] sit || 5 lacunam agnosco, fort. suppl. idem de fulgoribus iudicandum est Ge. | impendente] impediante Eλ || 7 ne] nec ΔλZ¹ | quidem] om. λ || 11 tumor terrarum coll. Fλ || 12 summissae Schult.] summae trad., imae Gron. || 13 in sup.] in (om. O) inferiora EO | sinc. puraque caeli coll. Δ || 14 uisitur] uisatur Δ || 16 sit graue coll. Δ || 18 illis] s. l. Δ (ante uid. Bε post fieri A) | intra εϑTZ²] inter δλPZ¹ || 19 uolutatus] uolutus Δ

et continuum, utique ubi etiam umida illa † regio
 est et exitum claudit; ideo eiusmodi tonitrua venturi
 praenuntia imbris sunt. aliud genus est acre, quod 3
 acerbum magis dixerim, quia <edit> sonum, qualem
 5 audire solemus, cum super caput alicuius dirupta
 vesica est: talia eduntur tonitrua, cum conglobata nubes
 dissolvitur et eum, quo distenta fuerat, spiritum emittit.
 hic proprie fragor dicitur, subitus et vehemens, quo
 edito concidunt homines et exanimantur, quidam vero
 10 vivi stupent et in totum sibi excidunt, quos vocamus
 attonitos, quorum mentem sonus ille caelestis loco
 pepulit. hic fieri illo quoque modo potest, ut in- 4
 clusus aër cava nube et motu ipso extenuatus diffun-
 datur: deinde, dum maiorem sibi locum quaerit, a
 15 quibus involutus est, sonum patitur. quid autem?
 non quemadmodum illisae inter se manus plausum
 edunt, sic illisarum inter se nubium sonus potest esse,
 magnus, quia magna concurrunt?

6—9 cf. *Plin. HN 2, 113 . . edito fragore, cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. || 16 et p. 66, 5 Sen. ep. 56, 1 audio crepitum inlisae manus umeris, quae prout plana pervenit aut concava, ita sonum mutat.*

1 utique Z] itaque | ubi] *om.* E | hum. i. r. 9 Q Z] h. r. i. 2
 i. r. h. Δ, fort. (h)umidum illi a tergo resistens ex. cl. *Ge.*,
terraram motus post itaque ubi desid. Leo || 2 et] om. Δ |
 eiusmod.] huiusm. EQ || 3 acre] acre acerbum A Φ aere Δ acre
 et ac. *Fort., del. Madv. Leo || 4 acerbum] crepitum Erasmus,*
 acre *Madv.* | magis δ] mage Φ | quia edit *Ge.*] quam Δ Φ,
 quam acre et sono *Leo* | sonum] sonorum Δ, sonorem *Haupt* |
 qualem] quale *Rossb. Skutsch conl. p. 64, 16, sed cf. p. 66, 21 ||*
 5 cum ΔEH(J)TZ] ut cum FGLP || 6 cum congl.] cum gl. εLP
 congl. OZ || 7 diss. nubes coll. Δ || 8 fragor] ante proprie λ
om. Δ || 10 uivui] humi Δ || 12 hic A¹Φ] hoc ΔP | illo A¹Φ]
 s. quoque (F)λ hoc δ *om.* εP | inclusus ET] incussus δ Φ
 incursus vel intrusus ε || 13 motu ipso] motus ipse λ, fort.
 motu ipsius *Ge. conl. V 5, 1 || 14 dum] cum Δ || 16 illis(a)e]*
 illese (ε)L¹P || 17 illisarum] illarum B¹P illesarum ε

1 28. 'Videmus', inquit, 'nubes impingi montibus nec
sonum fieri.' primum omnium non quocumque modo
illisae sunt, sonant, sed si apte compositae ad sonum
edendum (aversas inter se manus collide: non plaudent,
sed palma cum palma collata plausum facit; et pluri- 5
mum interest, utrum cavae concutiantur an planae et
extentae). deinde non tantum ire nubes oportet sed
2 agi magna vi et procellosa. etiamnunc mons non
findit nubem sed digerit et primam quamque partem
eius solvit. ne vesica quidem quocumque modo spiritum 10
emissit, sonat; si ferro divisa est, sine ullo aurium sensu
exit: rumpi illam oportet, ut sonet, non secari. idem de
nubibus dico: nisi multo impetu dissiluerit, non resonant.
adice nunc, quod nubes in montem actae non fran-
guntur sed circumfunduntur et in aliquas partes montis, 15
in arbores ramos frutices aspera saxa et eminentia ita
diducuntur, ut si quem habent spiritum, multifariam
3 emittant, qui nisi universus erumpit, non crepat. hoc
ut scias, ventus, qui circa arborem finditur, sibilat, non
tonat: lato, ut ita dicam, ictu et totum globum semel 20
dissipante opus est, ut sonitus erumpat, qualis auditur,
cum tonat.

29. Praeter haec natura aptus est aër ad voces:
quidni, cum vox nihil aliud sit quam ictus aër?

1 inquit] inquis ET || 3 illisae] impulsae Δ | sonant]
tonant Δ | sed] om. λ | apte] sunt add. Δ || 4 auersas ΦT
aduersas J²L²P aduersus λZ aduerse Δ | collide] collise Δ
plaudent] plaudunt Δ || 7 nubes ire coll. Bε0 || 8 etiamnunc
etiam (et B) Δ adice nunc quod ET || 9 findit] fundit E¹L¹
confundit Δ | digerit] dirigerit B¹ dirigit ε || 11 emissit] om.
Δ emittit B² || 13 dissiluerit, non res.] dissolute, non sonant
Δ || 14 acte in montem coll. λ || 15 et in] in Δ || 16 in arbores
Φ] arboris Δ in arboris Z vulgo | ita diduc. et] et ita c(um)-
ducuntur Δ || 17 ut . . 18 emittant Haase] et (om. Δ) . . emit-
tunt || 17 multifariam] -farium δ || 18 nisi] non Δ || 19 uentus
ΔE²J²L²TZ] uentos Φ | qui] quae FGHL¹OP | finditur ΦL²Z]
funditur | sibilat ΔTZ] si uiuat vel si iuuat Φ || 20 semel] om.
Δ || 23 aer] s. apt. est add. Δ || 24 ictus aer] aer ictus est λ

debent ergo nubes utrimque † inseri, et cavae et intentae; vides enim, quanto vocaliora sint vacua quam plena, quanto intenta quam remissa. item tympana et cymbala sonant, quia illa repugnantem ex posteriore
 5 parte spiritum pulsant, haec et ipsa † aera non nisi cavo tinniunt.

30. Quidam, inter quos Asclepiodotus est, iudi- 1
 cant sic: quorundam quoque corporum concursu toni-
 trum et fulmina excuti posse. Aetna aliquando multo
 10 igne abundavit, ingentem vim harenae urentis effudit;
 involutus est dies pulvere, populosque subita nox
 terruit: [illo tempore] aiunt tunc plurima fuisse ful-
 mina et tonitrua, quae concursu aridorum corporum
 facta sunt, non nubium, quas verisimile est in tanto
 15 fervore aëris nullas fuisse. aliquando Cambyses ad 2
 Ammonem misit exercitum, quem harena austro mota
 et more nivis incidens texit, deinde obruit: tunc quo-
 que verisimile est fuisse tonitrum fulminaque attritu

7 *Asclepiodotus: Sudhaus, Aetna p. 61.*

9—12 *cf. Aetnae v. 360 sqq. ille impetus ignis
 et montis partes atra subvectat arena . . .
 ardentisque simul flammis ac fulmina rumpunt.*

1 utrimque] utique Moser | inseri] dissecari Δ, in se ferri
Schult. conseri *Ge.* | et cavae] num sed cauae? || 2 uoc.]
 ocalidiora P calidiora ε ualidiora B uerba *add. EJ²T* | sint
 PZ] sunt || 3 item] ita *Gron.* intenta *Schult.* | tymp. ΔEFT]
 ti(m)pana AΦ || 4 cymb. AεE] cunbala H ci(n)bala BFλϞ |
 illa] *sc. tympana* || 5 haec] *sc. cymbala (dina)* | et ipsa Φ]
 et illa EJ²T ad ipsum Δ, etsi icta *Pincian.* et similia *Kroll* |
 aera] aere g² *vulgo*, aerea *Pinc.*, aëra *del. Leo, exspecto* aëra
 intra se includentia *Ge.* | non nisi cauo] nisi concauo non Δ
 nisi concaua non *Fortun. fort. recte*, n. n. vacua *Leo* || 8 cor-
 porum] *cf. c. 22* | conc.] excursu Δ | tonitrum] -trum A O Z
 -trua ε || 9 Aetna (ε) ethna || 10 ab. Z] habund. || 11 populos-
 que] plerosque EJ²T | subita] subdita EJ² || 12 illo tempore]
del. Grut. (contra tunc del. Fort.) || 15 feruore AΦ] ardore Δ |
 cambises *trad.* || 17 et] etiam Φ || 18 tonitrum AΦ] -trum
 Δ O Z *vulgo*

3 harenae sese affricantis. non repugnat proposito nostro
 ista opinio; diximus enim utriusque naturae corpora
 efflare terras et sicci aliquid et umidi in toto aëre
 vagari: itaque si quid tale intervenit, nubem fecit
 solidiorem et crassiorem, quam si tantum simplici spi- 5
 4 ritu texeretur. illa frangi potest et edere sonum: ista,
 quae dixi, sive incendiis vaporantibus aëra repleverunt
 sive ventis terras verrentibus, necesse est nubem faciant
 ante quam sonum. nubem autem tam arida quam
 umida conserunt: est enim, ut diximus, nubes spissi- 10
 tudo aëris crassi.

1 31. Ceterum mira fulminis, si intueri velis, opera
 sunt nec quicquam dubii relinquentia, quin divina sit
 illius ac subtilis potentia: oculis integris [ac illaesis]
 conflatur argentum, manente vagina gladius ipse lique- 15
 scit; et inviolato ligno circa pila ferrum omne destillat,
 stat fracto dolio vinum nec ultra triduum ille rigor
 2 durat. illud aequè inter adnotanda ponas licet, quod
 et hominum et ceterorum animalium, quae icta sunt,
 caput spectat ad exitum fulminis, quod omnium per- 20
 cussarum arborum contra fulmina astulae surgunt.
 quid quod malarum serpentium et aliorum animalium,
 quibus mortifera vis inest, cum fulmine icta sunt,
 venenum omne consumitur? 'unde', inquit, 'scis?' in
 venenatis corporibus vermis non nascitur: fulmine icta 25
 intra paucos dies verminant.

2 diximus] *sc. cap. 12, 4, cf. V 5, 1; VII 4, 3* || 4 uagari] negari Δ || 5 et crass.] crassioremque Δ || 6 tex.] intexeretur $\delta(\Delta)$ | illa] *nubes crassa* | ista] *corpora efflata* || 8 uerrentibus (Δ) Θ J^2 L^3 Q Z] urentibus λ uerentibus EL^1 | faciant ϵT] faciat $\Lambda(\delta)$ Φ *om. B* || 10 conserunt] conferunt $F\lambda$ efficiunt ET | enim] autem Δ | diximus] *initio libri IV b nunc deperdito (Allers). cf. St. I 112* || 14 illius *Kroll*] illis. illi *Ge.* | ac subt.] subtilis (que *add. \delta*) Δ | ac illesis *del. Haase* || 15 ipse] *om. \Delta* || 16 dest. *Kroll*] distillat || 17 stat] et *add. ET* | rigor ille *coll. \epsilon FQ* || 18 adnotanda] -dum λP || 21 astule $E\lambda QZ$] hastul(a)e $\Delta FGHZ$ || 22 malarum δHT] malorum || 23 inest] est δFT | icta] ista $OPZ(?)$ || 26 intra $\Lambda \Phi$] inter ΔEO

32. Quid quod futura portendunt nec unius tantum 1.
aut alterius rei signa dant sed saepe longum factorum
sequentium ordinem nuntiant? et quidem notis evi-
dentibus longaque clarioribus, quam si scriberentur.
5 hoc inter nos et Tuscos, quibus summa est fulgurum 2
persequendorum scientia, interest: nos putamus, quia
nubes collisae sunt, fulmina emitti; ipsi existimant
nubes collidi, ut fulmina emittantur (nam cum omnia
ad deum referant, in ea opinione sunt, tamquam non,
10 quia facta sunt, significant, sed quia significatura sunt,
fiant): eadem tamen ratione fiunt, sive illis significare
propositum sive consequens est. 'quomodo ergo signi- 3
ficant, nisi ideo mittuntur?' quomodo aves non in hoc
motae, ut nobis occurrerent, dextrum auspiciam sini-
15 strumque fecerunt. 'et illas', inquit, 'deus movit.' ni-
mis illum otiosum et pusillae rei ministrum facis, si
aliis somnia aliis exta disponit; ista nihilominus divina 4
ope geruntur, si non a deo pennae avium reguntur
nec pecudum viscera sub ipsa securi formantur: alia
20 ratione factorum series explicatur indicia venturi ubi-
que praemittens. ex quibus quaedam nobis familiaria
quaedam ignota sunt: quicquid fit, alicuius rei futurae
signum est, fortuita et sine ratione vaga divinationem
non recipiunt; cuius rei ordo est, etiam praedictio est.
25 'cur ergo aquilae hic honor datus est, ut magnarum 5
rerum faceret auspicia, aut corvo et paucissimis avibus,
ceterarum sine praesagio vox est?' quia quaedam non-

2 longum] totum Δ || 3 seq.] frequentium ET | quidem
notis E²(?)TZ] qui ei (eis JKL) de totis Φ qui eidem totis P
quidem decretis Δ || 4 si] om. ET || 5 hoc] autem add. Δ ||
7 f. emitti] ideo fulmina emittantur Δ | ipsi] tuetur Joh. Müller ||
10 significant T Fort.] -cant || 12 est] ante siue c. Δ E om. T ||
ergo] om. PZ bis pos. T || 13 ideo mittuntur] a deo mittantur Δ ||
14 ausp. Δ ET] hospicium Φ || 15 que] ue Δ || 16 otiosum vel
ociosum] occisum λ || 18 si non Ge.] si Δ sed non Φ etiamsi
non Barthel meus || 19 securi] secure Skutsch conl. Apul. et Tert. ||
22 fit] ratione fit EJT, cf. St. I 65 || 26 et] aut Δ J² || 27 cet.]
et cet. Δ | quaedam] om. Φ , potest subaudiri τὰ πέν

dum in artem redacta sunt; quaedam vero ne redigi
 quidem possunt ob nimium remotam conversationem;
 ceterum nullum animal est, quod non motu et occurso
 suo praedicat aliquid: non omnia scilicet sed quaedam
 6 notantur. auspiciū observantis est: ad eum itaque
 pertinet, qui in ea direxit animū; ceterum fiunt et
 illa quae pereunt. quinque stellarum potestates Chal-
 7 daeorum observatio excepit: quid? tu tot illa milia
 siderum iudicas otiosa lucere? quid est porro aliud,
 quod errorem maximum incutiat peritis natalium, quam
 10 quod paucis nos sideribus assignant, cum omnia, quae
 supra nos sunt, partem nostri sibi vindicent? sum-
 missiora forsitan propius in nos vim suam dirigunt et
 ea, quae frequentius mota aliter nos aliterque pro-
 8 spiciunt: ceterum et illa, quae aut immota sunt aut
 propter velocitatem universo parem immotis similia, non
 extra ius dominiumque nostri sunt. aliud † aspice et
 distributis rem officiis tractas; non magis autem facile
 est scire, quid possint, quam dubitare [debet], an possint.

33. Nunc ad fulmina revertamur, quorum ars in 30
 haec tria dividitur: quemadmodum exploremus, quemad-
 modum interpretemur, quemadmodum exoremus. prima

1 ne] nec Δ || 4 suo] om. Δ | sed] om. Φ || 5 obs. est
 AΦ] est obs. Δ || 6 ea] eo δ eum (ε) illud Z | direxit] dixerit
 εT direxerit BE² | fiunt] om. Δ || 7 potestates] -tem Δ |
 chald. (B)FH] caldeorum plerique || 8 illa] s. l. ε om. FGOT ||
 9 otiosa vel ociosa] sine causa Δ || 10 maximum] ante err. Fl
 om. Δ || 11 quod] om. FGHJ² || 12 sibi nostri coll. A(ε)L | uind.]
 uend. ΔLT uenditent E || 13 propius] propius PZ fort. recte ||
 14 aliterque] aliter (anim- Aε) alia Δ || 16 uniuerso] mundo
 add. Δ | i(m)motis] in montis λ || 17 aliud aspice et] altius
 ars spiret Haase conl. ep. 95, 10, alia (vel alium) aliud (sc. sidus)
 adspicit et Madvig, aliud post aliud (sc. indicium) aspice: et
 Ge. || 18 officiis Faber] efficis Rossb. Skutsch | tractas]
 tracta T Faber, tractans Haase, tractant Ruhkopf, Madvig, trac-
 tare videbis Leo || 19 dubitare Ge.] dubitari debet fort. ex
 adnot., potes conl. dubitare, si dubitari debet (Ge.), dubitare
 [videbis] Leo || 21 in haec] nich(il) λ in (haec om.) Δ | quem-
 admodum exploremus] om. Φ || 22 exoremus] exploremus Φ

pars ad formulam pertinet, secunda ad divinationem, tertia ad propitiandos deos, quos bono fulmine rogare oportet, malo deprecari: rogare, ut promissa firment, deprecari, ut remittant minas.

- 5 34. Summam esse vim fulminis iudicant, quia quic- 1
quid alia portendunt, interventus fulminis tollit, quic-
quid ab hoc portenditur, fixum est nec alterius ostenti
significatione mutatur: quicquid exta quicquid aves
minabuntur, secundo fulmine abolebitur; quicquid ful-
mine denuntiatum est, nec extis nec ave contraria re-
10 fellitur. in quo mihi falli videntur. 'quare?' quia 2
vero verius nihil est: si aves futura cecinerunt, non
potest hoc auspiciū fulmine irritum fieri — aut non
futura cecinerunt. non enim nunc avem comparo et
15 fulmen sed duo veri signa, quae si verum significant,
paria sunt. itaque quae fulminis interventus sub-
movet extorum vel augurii indicia, male inspecta exta
male observata auguria sunt. non enim refert, utrius
rei species maior sit vel natura potentior: si utraque
20 res veri attulit signa, quantum ad hoc, par est. si 3
dicas flammae maiorem vim esse quam fumi, non men-
tieris: sed ad indicandum ignem idem valet flamma
quod fumus. itaque <si> hoc dicunt 'quotiens aliud
exta significabunt aliud fulmina, fulminum erit aucto-
25 ritas maior', fortasse consentiam. si hoc dicunt 'quam-

2 b. fulmine E] bono fulgure Φ bona Δ || 3 malo] mala Δ |
rogare — 4 deprecari] om. ε || 7 ab] ad EJ²φ || 8 mutatur]
minuitur Δ || 9 ab.] adolebitur φ || 11 falli] falsi σ || 12 non]
nec EF, quo recepto scilicet aves Joh. Müller coni. et cecinerunt,
aut post aves add. Madvig || 13 aut] si potest add. Δ || 15 quae
si] quod si λ quasi P | verum] unum Δ || 16 quae σ Φ] quod
ε cum E om. P si Fort., si quae Ge. || 17 augurii] auguri
Skutsch, auguriorum Δ || 18 obseru.] servata Φ | utrius] que
add. mB¹PZ || 19 species] om. Δ | sit] post potentior coll. Δ |
si] sed Δ T | utraque — 20 signa] utra res vim (uisa ε) attulit.
signum Δ || 20 par] pars λ T || 22 ad ind. ignem] indicandum an
in igne Δ || 23 si add. gE | aliud exta A Φ] exta aliud BεEH¹ ||
25 si] sed Δ O | quamuis] quam J² quod E

vis altera res verum praedixisset, fulminis ictus priora delevit et ad se fidem traxit', falsum est. 'quare?' quia nihil interest, quam multa auspicia sint: fatum unum est; quod si bene primo auspicio intellectum 4 est, secundo non interit. ita dico: non refert, an aliud 5 sit, per quod quidem quaerimus, quoniam de quo quaeritur idem est; fatum fulmine mutari non potest: quidni? nam fulmen ipsum fati pars est.

1 35. 'Quid ergo? expiationes procurationesque quo pertinent, si immutabilia sunt fata?' permittite mihi 10 illam rigidam sectam tueri eorum, qui † excipiunt ista et nihil esse aliud quam aegrae mentis solatia existi- 2 mant. fata aequaliter ius suum peragunt nec ulla commoventur prece; non misericordia flecti, non gratia sciunt: cursum irrevocabilem ingressa ex destinato 15 fluunt. quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit nec moratur quidem, quia priorem superveniens praecipitat, sic ordinem fati rerum aeterna series rotat, cuius haec prima lex est, stare decreto.

36. Quid enim intellegis fatum? existimo necessi- 20 tatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis

17 cf. *Aetnae v. 323 et primos (fluctus) ultimus urget.*

1 res] signa *A* ars *Madv.* | uerum] rerum *Z* | praedixisset] praedixerint (-xerunt *ε*) *A* praedixit sed *E* || 2 delevit] debent *λ* || 4 si bene] sibi ne *Φ* sive *E* | primo ausp.] nec primo ausp. *δ* nec primum auspiciam *ε* || 5 interit] uicerit *P*, interest *E* intererit *vulgo* || 6 quidem] *om.* *ΔZ Madv.* || 7 queritur] querimus *ΔEJ²Z* | mutari fulmine *coll.* *A¹B* | non] *om.* *A¹Bε(Δ)* || 8 q. nam] *fort.* 'quidni?' dicam: *Ge.* || 11 rig.] frigidam *EJ²* | excipiunt] exsibilant *Fromond.*, despiciunt *vel* reiciunt *Madv.*, explodunt *Schult.* extingunt *Ge.* | ista] istas *intell. Ge.* ista arti *Joh. Müller*, ista vota *Gron.* || 12 aliud esse *coll.* *Δ* || 13 aequaliter *Ge.*] Aliter *trad.*, irrevocabiliter *E* || 14 flecti *Haase* flectit || 15 sciunt (*vel* Sciunt)] *Servant Δ* | ingressa *Haase* ingesta (*vel* Ingesta) || 17 nec] ne *Gertz* || 18 rerum] *om.* *ΔE¹* series aeterna rerum *coll.* *P* || 19 rotat] regit *Δ* | decr.] de *cetero (certo B) Δ* || 21 omnium] ante rerum *FλP om. A¹L¹*

rumpat. hanc si sacrificiis aut capite niveae agnae exorari iudicas, divina non nosti: sapientis quoque viri sententiam negatis posse mutari — quanto magis dei? cum sapiens quid sit optimum in praesentia sciat, illius
5 divinitati omne praesens sit.

37. Agere nunc causam eorum volo, qui procuranda existimant fulmina et expiationes non dubitant prodesse aliquando ad summovenda pericula, aliquando ad levanda, aliquando ad differenda. quid sit
10 quod sequatur, paulo post persequar: interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoque existimamus vota proficere salva vi ac potestate fatorum. quaedam enim a diis immortalibus ita suspensa relicta sunt, ut in bonum vertant, si admotae diis preces
15 fuerint, si vota suscepta: ita non est hoc contra fatum sed ipsum quoque in fato est. 'aut futurum', inquit, 3 'est aut non: si futurum est, fiet, etiamsi vota non suscipis. si non est futurum, etiamsi susceperis vota, non fiet.' falsa est ista interrogatio, quia illam mediam
20 inter ista exceptionem praeteris: futurum hoc est, sed si vota suscepta fuerint.

38. 'Hoc quoque', inquit, 'ipsum necesse est fato 1 comprehensum sit, ut aut suscipias vota aut non.' puta me tibi manus dare et fateri hoc quoque fato
25 esse comprehensum, ut utique fiant vota: ideo fient. fatum est, ut hic disertus sit, sed si litteras didicerit; 2

1 si] *om.* Δ | aut] et Δ, *fort.* aliis aut *Ge.*, flecti aut *Leo*, *ceterum cf. IV b 6 sq.* || 3 exorari] exorare λ || 5 sit] est E || 6 nunc] tamen *add.* Δ (*ante n. ε*) | causam] *post* uolo Δ | qui] *ante* procur. BεEZ *post* procuranda AΦ *procurandi* EF || 7 exist.] estimant F(λ?) || 8 prodesse AE] prodest ΘλZ potest P || 9 levanda] leuianda m, lenienda (ε)δ || 10 sequatur ΔEHZ] sequitur FλP | pers.] prosequar Δ || 15 ita ΔΘZ] itaque λP || 16 sed ΔHL³P] si EλZ | in fato quoque *coll.* δ | est inquit *coll.* λ || 17 vota — 18 etiamsi] *om.* ε | 17 non s. — 18 vota] *om.* E || 18 etiam si] non *add.* B || 19 interrogatio] illatio Δ || 22 inquit] *post* futurum l. 20 Δ (ipsum] *om.* εFλ.

at eodem fato continetur, ut litteras discat: ideo docendus est. hic dives erit, sed si navigaverit; at in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus adfatum est, ut etiam naviget: ideo navigabit. idem tibi de expiationibus dico: 5 effugiet pericula, si expiaverit praedictas divinitus minas; at hoc quoque in fato est, ut expiet: ideo expiabit.

3 ista nobis opponi solent, ut probetur nihil voluntati nostrae relictum et omne ius fati faciendi <alii> traditum. cum de ista re agetur, dicam, quemadmodum 10 manente fato aliquid sit in hominis arbitrio: nunc vero id, de quo agitur, explicui, quomodo, si fati certus est ordo, expiationes procurationesque prodigiorum pericula avertant: quia non cum fato pugnant, sed ipsa in lege 4 data sunt. 'quid ergo', inquis, 'aruspex mihi prodest?' 15 utique enim expiare mihi etiam non suadente illo necesse est.' hoc prodest, quod fati minister est; sic cum sanitas *debeatur* fato, debetur et medico, quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

1 39. Genera fulgurum tria esse ait Caecina, consiliarium, auctoritatis et quod status dicitur. consiliarium ante rem fit sed post cogitationem, cum aliquid in animo versantibus aut suadetur fulminis ictu aut dissuadetur. auctoritatis est, ubi post rem factam venit,

20 *Caecina: p. 34 sqq. Zim. || 21—24 Amm. Marc. 23, 5, 13 interpretes . . affirmabant fulmen consiliarium esse monstrantes: ita enim appellantur quae dissuadent aliquid fieri vel suadent.*

1 At Φ] ab Δ atqui $\mathbf{E}$ | docendus est] discat δ discet ϵ | 4 etiam λP] et $\mathcal{D}Z$ om. Δ || 6 diuinitus] diutius Δ || 7 est $\Delta E J^3$] om. Φ | expiabit Δ] expiat Φ || 8 ista] p. 73, 22/3 || 9 faciendi] fato *Erasmus*, fac. fato *Leo*, alii *add. Ge.*, nisi fati ordini *corr. praefers* || 12 id] om. $\mathbf{EP}$ || 13 procurationesque] propitiationesque Δ || 14 cum fato non *coll. \Delta* | ipsa] *pericula, non ipsae quoque . . datae* | in lege] in legem *Ge.* || 15 data] dati PZ i. fati lege fiunt $\mathbf{E}$ || 16 mihi] om. Δ | non $\Delta \mathbf{E}$] con- λPZ uel cum con- J^1K cum $\mathbf{FH}$ || 18 debeatur $\mathbf{E}$ *m. rec.*] uideatur Φ uid. esse Δ , *fort. uindicetur Ge.* || 20 fulgurum] fulminum $\mathbf{B}\epsilon$ || 23 uersantibus] cogitantibus Δ || 24 est] om. δ

quam bono futuram malove significat. status est, ubi 2
 quietis, nec agentibus quicquam nec cogitantibus qui-
 dem, fulmen intervenit et aut minatur aut promittit
 aut monet. hoc monitorium vocat, sed nescio. quare
 5 non idem sit quod consiliarium: nam et qui monet,
 consilium dat. sed habeat aliquam distinctionem et 3
 ob hoc separetur a consiliario, quia illud suadet dis-
 suadetque, hoc solam evitacionem impendentis periculi
 continet, ut cum timemus ignem, fraudem a proximis,
 10 insidias [aut] a servis. etiamnunc tamen aliam distinc- 4
 tionem utriusque video: consiliarium est, quod cogi-
 tanti factum est, monitorium, quod nihil cogitanti;
 habet autem utraque res suam proprietatem: suadetur
 deliberantibus<, non deliberantes> et ultro monentur.
 15 40. Primo omnium non sunt fulminum genera sed 1
 significacionum. nam fulminum genera sunt illa: quod
 terebrat, quod discutit, quod urit. quod terebrat sub-
 tile est et flammeum, cui per angustissimum fuga est
 ob sinceram et puram flammae tenuitatem. quod dis- 2
 20 sipat conglobatum est et habet admixtam vim spiritus
 coacti ac procellosi; itaque illud fulmen per id foramen,
 quod ingressum est, redit et evadit: huius late sparsa
 vis rumpit icta, non perforat. tertium illud genus, 3
 quod urit, multum terreni habet et igneum magis est
 25 quam flammeum; itaque relinquit magnas ignium notas,
 quae percussis inhaereant. nullum quidem sine igne
 fulmen venit, sed tamen hoc proprie igneum dicimus,

1 bono f. malove] bonam f. malamue Δ || 2 nec cog.] ne
 cog. *Madvig* || 3 et] hoc Δ || 6 habeat] habet ΔE | et ob
 hoc] ideoque Δ || 7 separetur] separatur ε || 8 euit. imp. p.]
 imp. per. uitacionem Δ || 9 fraudem] aut fraudem Δ || 10 aut
del. vulgo] ante insidias Δ a om. E¹λ | tamen] om. AFP |
 aliam] et aliam Z illam EJ² *vulgo* || 11 utriusque] om. S ||
 13 res] om. λ || 14 non deliberantes *add. Ge.* | et] at *Fort.*
Haupt, sed *Madv.* | monentur] monetur *Haupt* || 17 terebrat
 A S λ (F) Z] terrebrat P¹ *priore l.* terebrat H¹B (bis) O (bis), tene-
 brat bis ε F || 19 o] per ε || 20 admixtam] commixtam Δ

quod manifesta ardoris vestigia imprimit, quod aut
 4 urit aut fuscatur. tribus modis urit: aut afflat et levi ini-
 iuria laedit aut comburit aut accendit. omnia ista
 urunt sed genere et modo differunt: quodcumque comb-
 5 bustum est, utique et ustum est, at quod ustum est,
 5 non utique combustum est; item quod † accensum est:
 potest enim illud ipso transitu ignis ussisse. quis
 nescit uri quidem nec ardere, nihil autem ardere,
 quod non et uratur? unum hoc adiciam: potest ali-
 quid esse combustum nec accensum, potest accensum
 6 esse nec combustum. nunc ad id transeo genus ful-
 minis, quo icta fuscantur; hoc aut decolorat aut colorat
 (utriusque distinctionem suam reddam): decoloratur id,
 cuius color vitatur, non mutatur; coloratur id, cuius
 alia fit quam fuit facies, tamquam caerulea vel nigra
 15 vel pallida.

1 41. Haec adhuc Etruscis philosophisque communia
 sunt: in illo dissentiunt, quod fulmina a Iove dicunt
 mitti et tres illi manubias dant. prima, ut aiunt,
 monet et placata est et ipsius Iovis consilio mittitur.
 20 secundam mittit quidem Iupiter sed ex consilii sen-
 tentia, duodecim enim deos advocat; hoc fulmen boni
 aliquid aliquando facit, sed tunc quoque non aliter,
 2 quam ut noceat: ne prodest quidem impune. tertiam

1 ardoris] arboris λ | uestigia] signa Δ | quod] quo *vel*
 quia *Ge.* | aut urit aut] urit Δ || 2 urit:] urit et fuscatur ε || 5 at]
 at non omne Δ || 6 non] *om.* Δ | quod] *add.* gliscit, non utique
 et hoc l. 7 (*ante* quis) *vel* gliscit nec et *dist.* est (potest —
 ussisse) quis *Ge.* || 7 ussisse B⁹(J)OZ] ussisse AmFKLP || 8 qui-
 dem] quod P quid *vulgo*, quaedam *quasi* ex E *Fickert* |
 nec a.] nec (non E) ardescere EJ² || 9 et B^Φ] *om.* AεE ||
 10 potest — 11 combustum] *om.* Δ | nec] quod non sit Δ ||
 17 philosophisque] et philosophis Δ || 18 illo] illud Φ | fulmina]
 fulmen E | a iove ΔE] novem | dicunt] *ante* a iove Δ || 19 illi]
om. Δ || 20 ipsius] ipsi B(ε?) | consilio iovis *coll.* Δ || 21 *secun-*
dam EZ] *secundum* || 22 hoc — 24 noceat] *om.* Δ || 23 quoque
 EFλZ] quaeque P quando H || 24 Ne] nec E Que Δ | impune]
sed non impune Δ

manubiam idem Iupiter mittit sed adhibitis in consilium diis, quos superiores et involutos vocant, quia vastat in quae incidit et utique mutat statum privatum et publicum, quem invenit: ignis enim nihil esse quod
5 fuit patitur.

42. In his, prima specie si intueri velis, errat 1 antiquitas. quid enim tam imperitum est quam credere fulmina e nubibus Iovem mittere, columnas, arbores, nonnumquam statuas suas petere, uti impunitis
10 sacrilegis percussoribus incendiariis pecudes innoxias feriat, et adsumi <ad> consilium a Iove deos, quasi in ipso parum consilii sit? illa laeta esse et placata fulmina, quae solus excutiat, perniciose, quibus mittendis maior turba numinum interfuit? si a me quaeris, quid 2
15 sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Iovem iniquae voluntatis aut certe minus paratum: utrum enim tunc, cum emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transiret, noluit iustius mittere an non successit? quid ergo secuti sunt, cum haec 3
20 dicerent? ad coercendos imperitorum animos sapien-

2 et involutos] *om.* Φ | vocant] vocat δ | quia] qu(a)e Δ ||
3 in que Φ LZ] inique J¹K in qua O in quam P et Δ |
incidit E] includit | utique E] inique Δ ut que Φ ut quae
includit. et ut quae FH || 4 quod] quam E¹ quale E *m. rec.*,
quo statu Leo | fuit E] sit || 6 in his] *cf.* 44, 1 in hoc, *om.* E |
prima specie] primam speciem *Ald.*, sed *cf.* *Med.* 82 si forma
velit aspici (Leo) || 9 st. suas nonnumquam coll. B(ϵ) | petere]
fort. add. idque agere *Ge.* | uti Δ Φ] ut B ϵ || 10 percussoribus
incendiariis *Schultess*] percussis ouibus, incensis aris || 11 et]
advocatos E | adsumi ad *Ge.*] sumi L² et add. Z ad suum
 Δ Φ ad consilium suum coll. λ , potes ad suum cons. accire
(adhibere *Rosb.*) deos coni. || 12 sit] advocari add. Δ | et pl.
esse coll. Δ || 14 numinum turba coll. Δ | interfuit] interfluat Δ |
a me q.] quaeris a me Δ me q. Φ || 15 exist.] estimo δ O ||
16 iniqu(a)e Φ] utique Z ut qu(a)e FP aut non eque Δ |
paratum] *i. e.* peritum, aut icere eminus parum aptum *Schultess* ||
17 utrum enim] esse, verum si Δ | cum] *om.* Δ L¹O | ignes]
ignem Δ || 18 noluit] aut (an Δ) uoluit Δ || 19 an Δ Φ] aut Δ |
haec] hoc Δ

tissimi viri iudicaverunt inevitabilem metum, ut aliquid supra nos timeremus; utile erat in tanta audacia scelerum esse adversus quod nemo sibi satis potens videretur: ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuerunt supra caput vindicem et quidem armatum.

- 1 43. Quare ergo id fulmen, quod solus Iupiter mittit, placabile est, perniciosum id, de quo deliberavit et quod aliis quoque diis auctoribus misit? quia Iovem, id est regem, prodesse etiam solum oportet, nocere 10
2 non nisi compluribus visum est. discant hi, quicumque magnam inter homines adepti sunt potentiam, sine consilio ne fulmen quidem mitti: advocent, considerent multorum sententias, nociturum temperent, hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Iovi 15 quidem suum satis esse consilium.

- 1 44. In hoc quoque tam imperiti non fuerunt, ut Iovem existimarent tela mutare. poeticam istud licentiam decet:

est aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopus 20
saevitiae flammaeque minus, minus addidit irae:
tela secunda vocant superi.

- 2 illos vero altissimos viros error iste non tenuit, ut existimarent Iovem modo <gravioribus, modo> leviori-

20 *Ov. Met. III 305—307.*

1 metum AZ] motum Φ, inevitabile malum *Madvig* |
4 conterrendos AF] conterendos || 5 supra] super Δ || 7 ergo
id] id solum Δ | solus] *om.* Δ || 8 de quo] quod Δ || 9 diis]
ante quoque λ *post* auctoribus Δ || 11 compluribus] cum pl. λP ||
12 ad. s. p.] potentiam (potestatem Z) adepti sunt AZ ad. pot.
s. E adepti sunt sapientiam Φ || 14 nociturum] placita Δ,
nocituri vim *Gertz: immo intell. quicquid nocebit* || 15 hoc] et
hoc Aε | ubi . . debet] ut . . debeat (debet Δ) Δ || 16 suum]
om. (?) δ | consilium] *s. e. consultum, cf. p. 79, 14* || 18 mutare]
mittere E²F | istud] illud LP ista Δ || 19 decet] decent Δ ||
22 secunda] *om.* Aε || 24 modo] *om.* Δ, modo gravioribus
modo Fickert, fort. praestat modo exitialibus (vel tale quid) modo

bus fulminibus et lusoriis uti. sed voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quaedam stringi debere, quaedam effligi ac distringi, quaedam
5 admoneri.

45. Ne hoc quidem crediderunt, Iovem, qualem in 1
Capitolio et in ceteris aedibus colimus, mittere manu
sua fulmina, sed eundem quem nos Iovem intellegunt: rectorem custodemque universi, animum ac spiri-
10 ritum mundi, operis huius dominum et artificem, cui
nomen omne convenit; vis illum fatum vocare, non 2
errabis: hic est, ex quo suspensa sunt omnia, causa
causarum; vis illum providentiam dicere, recte dices:
est enim, cuius consilio huic mundo providetur, ut in-
15 offensus exeat et actus suos explicet; vis illum naturam
vocare, non peccabis: hic est, ex quo nata sunt omnia, 3
cuius spiritu vivimus; vis illum vocare mundum, non
falleris: ipse enim est hoc quod vides totum, partibus
suis inditus, et se sustinens et sua. idem Etruscis
20 quoque visum est, et ideo fulmina mitti dixerunt a Iove,
quia sine illo nihil geritur.

18 *Lucan. Phars. IX 580 Iuppiter est quodcumque vides, quodcumque moveris.*

1 et lusor. fulm. coll. Bε || 2 hom. fulm.] comminandum
Δ || 3 esse] om. Δ || 4 stringi] frangi Δ | effligi Leo] eligi Δ Φ
elidi Curio 1557 | ac] et Δ | distringi E(P²) Curio, sc. tormento]
distingui || 5 admoneri] a(m)moueri ε || 6 ne] Nec FGλ | Iouem]
quidem add. ε || 7 colimus] uidimus ε (emp) uidemus δ g ||
8 sua] om. Δ ϑ Z || 9 cust. rectoremque coll. ε || 10 mundi op.
h.] mundani huius operis Δ || 12 causa causarum] ex quo sunt
omnes causae creaturarum Δ || 13 dices] dices Δ Φ, fort. dices:
is (et tum enim est coll.) Ge. || 14 inoffensus] inconfusus δ in-
concessus ε || 15 exeat] sc. e chao periculisve || 18 enim est]
est enim δ PZ enim F | hoc] om. Δ | totum] totum, totus
Δ || 19 inditus] inclitus λ | et sua] ui sua Δ | Etr.] et
tuscis ε | quoque] om. Δ || 20 fulmina] om. ϑ | a Ioue m. dix.
coll. Bε

46. 'At quare Iupiter aut ferienda transit aut innoxia ferit?' in maiorem me quaestionem vocas, cui suus dies suus locus dandus est: interim hoc dico, fulmina non mitti a Iove, sed sic omnia esse disposita, ut etiam quae ab illo non fiunt, tamen sine ratione 5 non fiant, quae illius est. nam etiamsi Iupiter illa nunc non facit, Iupiter fecit ut fierent; singulis non *admovet* manum, sed vim et causam omnibus dedit.

47. Huic illorum divisioni non accedo: aiunt aut perpetua esse fulmina aut finita aut prorogativa. per- 10 petua, quorum significatio in totam pertinet vitam nec unam rem *denuntiat* sed contextum rerum per omnem deinceps aetatem futurarum complectitur; haec sunt fulmina, quae prima accepto patrimonio et in novo hominis aut urbis statu fiunt. finita ad diem utique 15 respondent. prorogativa sunt, quorum minae differri possunt, averti tollique non possunt.

1 48. Dicam, quid sit, quare huic divisioni non consentiam. nam et quod perpetuum vocant fulmen finitum est (aeque enim ad diem respondens nec ideo mi- 20 nus finitum est, quia multa significat) et quod prorogativum videtur finitum est (nam illorum quoque

1 aut] *om.* A ε Iup. aut *om.* P || 3 suus locus suus dies *coll.* A ε || 4 non] *om.* E¹P | esse] *om.* Δ || 5 ut] ut ea Δ || 6 fiant] fiunt BmL²O | quae illius] uis eorum (illius *add.* δ) permissio Δ | etiamsi] etsi Δ || 7 Iup. f. ut f.] Iup. non fecit ut non f. Δ || 8 admovet m. *Ge.*] ad omne et (set λ) manum Φ adest sed signum Δ et manum *post* causam *coll.* E | sed *Ge.*] et (*om.* Z) | causam] curam Δ | omnibus] *post* dedit A ε omnibus et vim et c. omnibus λP || 9 aut — 10 finita] autem perp. aut fin. esse fulm. ε | prorogativa JLZ] prorogatur? a EGK prorogura B pro(pre-A)rogatam AF pre(per-P)rogativa HOP || 11 vitam pertinet *coll.* Δ || 12 denuntiat O ut *Haase*] id enuntiat || 14 prima] primo ΔE² || 15 urbis *Fort.*] orbis | fiunt *Ge.*] fiant | utique] utrique Δ || 16 prorog.] prerog.: AH¹O progativa B || 20 aequae — 21 minus finitum est] *om.* φ || 20 enim Z] enim est Φ enim tali Δ | respondens *Ge.*] respondent | minus finitum est] finita non sunt Δ || 21 quia multa significat] *om.* λ quia *multum tempus significant* Δ | prorog.] prerog. A(λ)

confessione certum est, quousque impetretur dilatio; privata enim fulgura negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum posse differri: hoc modo et ista finita sunt, quia ultra quod non prorogentur in-
 5 clusum est): omnium ergo fulminum et omnis eventus dies stata sit, non potest enim ulla incerti esse comprehensio. quae inspicienda sint in fulgure, passim et
 2 vage dicunt, cum possint sic dividere, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinae dedi-
 10 derat, divisa sunt: ut inspiciant, ubi factum sit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. haec si digerere in partes suas voluero, quid postea faciam? in immensa procedam.

49. Nunc nomina fulgurum, quae a Caecina
 15 ponuntur, *perstringam* et quid de eis sentiam exponam. ait esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa aut non rite facta repetuntur, monitoria, quibus docetur, quid cavendum sit, pestifera, quae mortem exiliumque portendunt, fallacia, quae per speciem ali-
 20 cuius boni nocent (dant consulatum malo futurum gerentibus, et hereditatem, cuius compendium magno luendum sit incommodo), *ostentanea*, quae speciem

9 *Attalus: cf. Pauly-Wissowa II 2, 2179 n. 21* || 14 *Caecina: p. 39 Zim.*

1 confessione] confusione A & Z | impetretur] impetratur Φ || 4 non] om. ΔP | prorogentur] -getur O -gantur E -garentur Δ prorogatur Haase || 5 ergo] igitur λ || 6 dies] fort. add. sequitur ut Ge. || 7 sint] sunt δEH¹ || 8 cum p. sic dividere] et sic passiones eorum debere diuidi Δ || 9 attalo] athalo (A) εEF atholo Bλ | dederat EFJØZ] crediderat P dederat ΔHKL || 10 inspiciant] -ciantur Δ || 11 in qua re] ubi. quare Fλ in quarum P qua re EZ | dig.] degerere λ || 12 immensa ΦJ²] immensam λP immensum ΔZ || 15 perstr. *Pincianus*] aperte stringam ΔΦ a. distinguam E | eis] his Δ || 19 portendunt BZ] pretendunt || 21 gerent.] gentibus g²EO || 22 incomodo A(δ)HO praebent | ostentanea *Schmeisser 1872 cont.* ostentatorium *Servii ad Verg. Aen. VIII 429]* dentanea

2 periculi sine periculo afferunt, peremptalia, quibus tol-
luntur priorum fulminum minae, attestata, quae prio-
ribus consentiunt, atterranea, quae incluso † fiunt, obruta,
quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur,
regalia, cum forum tangitur vel comitium vel princi- 5
palia urbis liberae loca, quorum significatio regnum
3 civitati minatur, inferna, cum e terra exilivit ignis,
hospitalia, <iuxta> quae sacrificiis ad nos Iovem arces-
sunt et, ut verbo eorum molliori utar, invitant (sed
non irasceretur invitatus: nunc venire eum magno 10
invitantium periculo affirmant), auxiliaria, quae in-
vocata sed advocantium bono veniunt.

1 50. Quanto simplicior divisio est, qua utebatur
Attalus noster, vir egregius, qui Etruscorum disci- 15
plinam Graeca subtilitate miscuerat: ex fulminibus quae-
dam sunt, quae significant id, quod ad nos pertinet,
quaedam aut nihil significant aut id, cuius intellectus
2 ad nos non pervenit. ex his, quae significant, quae-

14 *Attalus: cf. p. 81, 9 || 17 Amm. Marc. 23, 5, 14 contra philosophi candorem ignis sacri repente conspecti nihil significare aiebant.*

1 peremptalia $\delta E(K)$] peremptalia εO peremitalia $FH\lambda PZ$ ||
3 atterranea J^1] atterranea E atterranea $HOPZ$ atterranea F
atterrauca B attertauca A artercanta ε alteranea K aterter-
rana J^2 | incluso] in cluso *vulgo, fort. inclusa et ferunt Ge.* ||
4 nec procurata] *om. A* | feriuntur] feruntur λ || 5 cum forum
Haase] cum eorum Φ quorum $vi A$ | uel princ.] aut princ.
 Φ || 6 significatio] significatione Φ | regnum] regimen λ ||
7 minatur A] minuatur Φ *Od. Müller, immo i. e. minatur |*
exilivit] exiluit FL exiliunt ΔO | ignis $B^2(\Phi)$] ignes A ||
8 iuxta *vel secundum add. Ge.* | arcessunt] accersunt $\Delta E^1 L^2$ ||
9 eorum uerbo (m. e. u. Am) *coll. A* | sed non EL^1] se dño
(i. e. domino) || 10 irasceretur *Ge. cum g*] irascetur ε nasceretur
 $A\Phi$ *om. B* arcesseretur E | inuitatus] *om. B* imitatus A inui-
tantur (ε) inuitus Eg | eum] cum ΔZ || 11 inuit. A] insultantium
 Φ inconsult. O consult. *Haase*] | inuocata] aduocata A ||
14 attalus] athalus $BEF\lambda$ atalus P || 17 aut n.] autem n. $gEF(\lambda)$ ||
18 non] *om. AE(\lambda?)*

dam sunt laeta, quaedam adversa, <quaedam mixta>, quaedam nec adversa nec laeta. adversorum hae species sunt: aut inevitabilia mala portendunt aut evitabilia aut quae minui possunt aut quae prorogari. laeta aut
 5 mansura significant aut caduca. mixta aut partem 3 habent boni partem mali aut mala in bonum [aut] bona in malum vertunt. nec adversa nec laeta sunt, quae aliquam nobis actionem significant, qua nec terri nec laetari debemus, ut peregrinationem, in qua
 10 nec metus quicquam nec spei sit.

51. Revertor ad ea fulmina, quae significant quidem aliquid sed quod ad nos non pertineat: tamquam iterum eodem anno idem [hominum] futurum fulmen, quod factum est. nihil significant fulmina aut id, cuius
 15 notitia nos effugit, ut illa, quae in vastum mare sparguntur aut in desertas solitudines: quorum significatio vel nulla est vel perit.

52. Pauca adhuc adiciam ad enarrandam vim ful- 1 minis, quae non eodem modo omnem materiam vexat. 20 valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat, cedentia nonnumquam sine iniuria transit; cum lapide ferroque et durissimis quibusque confligit, quia viam necesse est per illa impetu quaerat: itaque facit qua effugiat;

11—13 cf. *Plin. HN 2, 141 in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia finito die praecinat.*

1 quaedam mixta *add. Haase*, quaedam et adversa et laeta *Rosb.* || 5 mansura] bona *add. Gertz* | aut ante partem] a vel om. λ || 6 boni] aut *add. Δ* | aut del. *Ge.* || 9 ut] aut ΔEFJKZ || 10 nec spei quicquam *coll. Δ* | sit] fit HKOP || 11 reuertor ad] i. e.: *me verto ad ea quae restant* || 12 quod] quae λ | pertineat] pertinet g *fort. recte* | iterum g Φ] utrum B utrum A ε(Δ) || 13 idem] eidem (*et homini cum E² Haase*) *Gertz*, dieve *Leo* | hominum om. Δ | futurum] sit *add. Δ* | fulmen quod Δ] fulmenque Φ, fulmen quod *Gertz*, f. quo *Leo* || 14 est] sit *Ald.* | fulmina] om. P *ut Schultess* | aut id] ut id Δ || 15 ut illa] futilia *Schultess*, utique illa *Ge.* || 19 materiam] naturam λ || 23 impetu] om. δ | facit] f. viam Δ | qua ΔE] quae Φ

at teneris et rarioribus parcit, quamquam flammis oportuna videantur, quia transitu patente minus saevit. oculis itaque integris, ut dixi, pecunia, quae in his fuit, conflata reperitur, quia ignis tenuissimus per foramina occulta transcurrit, quicquid autem in tigno
 2 solidum invenit et contumax, vincit. non uno autem, ut dixi, modo saevit, sed quid quaeque vis fecerit, ex ipso genere iniuriae intelleges et fulmen opere cognosces. interdum in eadem materia multa diversa eiusdem fulminis vis facit, sicut in arbore quod aridissimum urit,
 10 quod durissimum et solidissimum est, terebrat et frangit, summos cortices dissipat, interiores libros [in parte interiori arboris] rumpit ac scindit, folia pertundit ac stringit. vinum gelat, ferrum et aes fundit.

1 53. Illud est mirum, quod vinum fulmine gelatum,
 15 cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat aut dementes facit. quare id accidat quaerenti mihi illud occurrit: inest vis fulmini pestifera; ex hoc aliquem remanere spiritum in eo umore, quem coegit congelavitque, simile veri est; nec enim alligari potuisset,
 20 nisi aliquod illi esset additum vinculum. praeterea olei quoque et omnis unguenti taeter post fulmen odor est: ex quo apparet inesse quandam subtilissimo igni et contra naturam acto pestilentem potentiam, qua non

1 at B] ac AΦ | et rar.] rarioribusque Δ || 2 oportuna *plerique codd.* | saevit *Erasmus*] venit *trad.* obstaculum inuenit E *sed cf. l. 7, urit Kröll* || 3 ut dixi] *sc. II 31, 1. ut d. integris coll.* Δ || 4 fuit] fuerat Bε | occulta foramina *coll.* Δ || 5 autem] et A, aedium *Schult.* | tigno] ligno *Gertz* || 6 et] ut Δ || 7 ut dixi] *p. 83, 19* | quid] *om.* Δ || 8 genere iniuriae] *om.* Δ | intelleges *Ge.*] intelligis | cognosces] cognoscis ΔE || 9 uis fulminis *coll.* AεE || 11 sol. et dur. est (est *om.* Bε) *coll.* Δ | ter.] tenebrat B terebrat εO || 12 in — 13 arboris *del. Opsopoeus*] in p. int. *del. Gothofredus* || 13 interiori *Ge.*] interioris | arboris] *om.* PZ || 14 unum] humum ΔK | (a)es fundit] effundit BP || 17 id] illud Δ | accidat] -dit εO || 18 inest] inde est λ | fulmini uis *coll.* σ || 21 aliquod] aliquod J¹KP || 22 olei] olet Φ solet J¹K | unguenti] ungenti HLZ ungenti P || 24 pestilentem ΔλZ] pestilentam P pestilentiam O *pestis lentam* (l. p. E) ϑ | qua] quo Δ

icta tantum cadunt sed et afflata. praeterea quocumque decidit fulmen, ibi odorem esse sulphuris certum est, qui quia natura gravis est, saepius haustus alienat.

Sed ad haec vacui revertemur. fortasse enim libebit 3
5 ostendere, quam omnia ista a philosophia parente artium fluxerint: illa primum et quaesivit causas rerum et observavit effectus et, quod in fulminis inspectione longe melius est, initiis rerum exitus contulit.

54. Nunc ad opinionem Posidonii revertor. e terra 1
10 terrenisque omnibus pars umida efflatur, pars sicca et fumida: haec fulminibus alimentum est, illa imbris. quicquid in aëra sicci fumosique pervenit, id includi se nubibus non fert sed rumpit claudentia: inde est sonus, quem nos tonitrum vocamus. in ipso quo- 2
15 que aëre quicquid extenuatur, simul siccatur et calefit; hoc quoque si inclusum est, aequè fugam quaerit et cum sono evadit ac modo universum eruptionem facit eoque vehementius intonat, modo per partes et minutatim: ergo tonitrua hic spiritus exprimit, dum aut 3
20 rumpit nubes aut pervolat, volutatio autem spiritus in nube conclusi valentissimum est atterendi genus. tonitrua nihil aliud sunt quam citi aëris sonitus, qui fieri, nisi dum aut teritur aut rumpitur, non potest.

9 *Posidonii p. 80 sq. B.*

1 tantum icta coll. Δ | cadunt] cadant E laedat *Schultess* | et afflata Δ] afflata $\Phi J^2 L^1 P(Z)$ sufflata λ , afflata vitientur *Gertz* | quoc.] quodcumque $A\epsilon$ || 2 esse] post sulph. δ post est ϵ || 3 natura $\Delta \lambda \rho Z$] om. Φ || 4 haec $\delta O \rho Z$] hoc || 5 quam] quantum Δ | artium] om. Δ || 6 fluxerint *H. J. Müller Symb. I 5*] fluxerunt || 8 est] om. BLO | initiis $\Delta E(J^2) \rho Z$] unciis L^2 uiciis $F\lambda$ uitiis H initus B || 9 *Posidonii trad.*] cf. *Aristotelis doctrina 12, 4—6 fort. a Posidonio tradita* || 11 fumida] remanet *add. \Delta E^2* f. *remeat Schult.* || 13 nubibus] om. P || 14 tonitrum] -trum $B \epsilon O Z$ || 15 calefit $E \lambda T$] calfit FHP calet Δ || 16 aequè] om. Δ || 17 uniuersum Z ut *coni. Zimmermann*] uniuersam (-sa P) || 20 uolutatio] uolatio Δ uoluntatio λ || 21 ualent.] uehement. Δ || 22 tonitrua] enim *add. E* ut *puto add. Z et in marg. L^2* | qui fieri Δ] ferri Φ at *cieri Ge.* || 23 teritur *Ge. sc. ἐτρεπε-πληγμένως*] terit, terit aut rumpit *Leo*

- 1 55. 'Etiam si colliduntur inter se', inquit, 'nubes,
fit is quem desideras ictus.' sed non universus, neque
enim tota totis concurrunt sed partibus partes; nec
sonant mollia, nisi illisa duris sint: itaque non auditur
2 fluctus, nisi impactus est. 'ignis', inquit, 'demissus in
aquam sonat, dum extinguitur.' puta ita esse: pro me
est; non enim ignis tunc sonum efficit sed spiritus per
extinguentia effugiens; ut dem tibi et fieri ignem in
3 nube et extingui: spiritu nascitur et attritu. 'quid
ergo?' inquit: 'non potest aliqua ex his transcurrentibus
stellis incidere in nubem et extingui?' existimemus
posse aliquando et hoc fieri: nunc naturalem causam
quaerimus et assiduam, non raram fortuitamque. puta
enim me confiteri verum esse, quod dicis, aliquando
post tonitrua emicare ignes stellis transversis et cadentibus
similes: non ob hoc tonitrua facta sunt, sed cum
hoc fieret, tonitrua facta sunt.
- 4 Clidemos ait fulgurationem [et] speciem inanem
esse, non ignem: sic enim per noctem splendorem
motu remorum micare. dissimile est exemplum: illic
enim splendor intra ipsam aquam apparet; qui fit in
aëre, erupit et exilit.

18 *Clidemi fr. 30, FHG I 365, ex Arist. Meteor. 2, 9*

1 etiam si *Ge. sec. observationem Haasii*] et si | nubes i. se
coll. ε | inquit] post colliduntur ΔZ post nubes E om. AT ||
2 non un. neque] uniu. non Δ || 3 tota] totae Haase, sed
cf. p. 59, 8; 72, 11 || 4 sint] sunt AZ, sed cf. Uhl *quaest. crit.*
46 || 5 est] om. Aε | demissus B] dimissus || 6 puta ΔE] putat
Φ || 7 tunc ignis coll. ΔE || 9 spir.] e spiritu ε || 12 hoc] id
Δ || 13 fortuitamque] et fortuitam Δ || 14 enim] om. AT ||
16 sed cum — 17 facta sunt] om. Δ || 18 Clidemos] Elidemas λ
Clidonios (-as ε) Δ | ait — 19 esse] autem fulgurationes ait
esse et sp. in. Δ || 18 et] om. ET | inanem] in auem λ ||
19 enim] igneum *Schult.*, immo lunarem *subaudi* || 20 motu
Aldina] motum Φ om. Δ | remorum micare *Joh. Müller*] re-
morare Φ remorari Z memorare F rememorare T reuocare E
remorum uideri Δ, splendere motum remorum *Kroll*, splen-
dorem motum r. sectari *Ge.* || 21 intra AΦ] inter ΔOT | qui
fit] qui sic λP hic quod Δ

56. Heraclitus existimat fulgurationem esse velut 1
 apud nos incipientium ignium conatum et primam
 flammam incertam, modo intereuntem, modo resurgen-
 tem: haec antiqui fulgetra dicebant. tonitrua nos plu-
 5 raliter dicimus, antiqui autem tonitrum dixerunt aut
 tonum. hoc apud Caecinam invenio, facundum virum
 (qui habuisset aliquando in eloquentia nomen, nisi illum
 Ciceronis umbra pressisset). etiamnunc illo verbo ute- 2
 bantur antiqui, quo nos producta una syllaba utimur:
 10 dicimus enim ut splendēre sic fulgēre, at illis ad sig-
 nificandum hanc e nubibus subitae lucis eruptionem
 mos erat correpta media syllaba uti, ut dicerent fulgēre.

57. Quid ipse existimem, quaeris (adhuc enim alie- 1
 nis opinionibus commodavi manum). dicam. fulgurat,
 15 cum repentinum late lumen emicuit; id evenit, ubi in
 ignem aēr extenuatis nubibus vertitur nec vires, quibus
 longius prosiliret, invenit. non miraris, puto, si aëra 2
 aut motus extenuat aut extenuatio incendit: sic liquescit
 excussa glans funda et attritu aëris velut igne destillat.
 20 ideo plurima aestate sunt fulmina, qua plurimum calidi
 est: facilius autem attritu calidorum ignis existit. eodem 3
 autem modo fit fulgur, quod tantum splendet, et ful-

1 cf. Heracliti A 14 Diels p. 64 || 6 Caecina: p. 42
 Zim. || 18 sq. cf. Lucan. b. c. VII 513 et calido liquefactae pon-
 dere glandes.

1 heraclitus] herodotus Δ || 2 conatum] conatus Δ || 4 toni-
 trua A Φ] -truum || 5 dixerunt] dixerant FHλ || 6 hoc] haec
 λ T || 7 qui Muret.] si trad. et qui ET | aliquando] om. Δ |
 nisi] et nisi Δ || 8 etiamnunc L²Z] etiam non, etiamnum Leo ||
 9 quo] correpto, quo Δ | sillaba trad.] om. λ || 10 ut] om. φ ||
 11 subitae] subitae ante e nub. Δ | luc. erupt. A Φ] erupt.
 luc. Δ || 12 corr. — uti] uti media sill. corr. (corr. m. s. A)
 Δ || 14 comm.] accommodavi Δ || 15 cum] cur λ || 16 aer] om.
 ε φ (FGH) || 17 prosiliret] prosiliat Δ | si] set λ || 19 dest. Ge.]
 distillat || 20 (a)estate plurima coll. Δ | qua Haase] quia | calidi]
 calida Δ || 21 calidorum] calidior Δ || 22 fulgur φ] fulgor (
 quod] qui Δ T | splendet] fulget Δ

men, quod mittitur. sed illi levior vis alimentique minus est, et, ut breviter dicam quod sentio, fulmen est fulgur intentum. ergo ubi calidi fumidique natura, emissa terris, in nubes incidit et diu in illarum sinu volutata est, novissime erumpit et, quia vires non
 4 habet, splendor est; at ubi illa fulgura plus habuere materiae et maiore impetu arserunt, non apparent tantum sed decidunt. quidam existimant utique fulmen reverti, quidam subsidere, ubi alimenta praegravaverunt et fulmen ictu languidiore delatum est. 10

1 58. At quare fulmen subitum apparet nec continuatur assiduus ignis? quia celere mirique motus simul et nubes rumpit et aëra incendit, deinde desinit flamma motu quiescente. non enim assiduus est spiritus cursus, ut ignis possit extendi. sed quotiens fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit; deinde cum evasit et pugna desinit, ex eadem causa modo usque ad terram profertur modo ante dissolvitur,
 2 si minore vi pressus est. quare oblique fertur? quia spiritu constat, spiritus autem obliquus est flexuosusque; 20 et quia natura ignem sursum vocat, iniuria deorsum premit. incipit autem obliquum esse iter, dum neutra vis alteri cedit et ignis in superiora nititur et in inferiora deprimitur. quare frequenter cacumina montium feriuntur? quia opposita sunt nubibus et e caelo 25 cadentibus per haec transeundum est.

1 59. Intellego, quid dudum desideres, quid efflagites: 'malo', inquis, 'fulmina non timere quam nosse; itaque

1 mittitur ΔH] emittitur T mentitur FLPZ intenditur E incendit vulgo || 2 est minus coll. Δ || 4 illarum AεFT] illorum BΦ || 6 splendor est. at] splendores dat. Schultess | illa] om. Δ || 7 ars.] asserunt λ || 9 quidam] quodam Δ || 12 celere Ge.] celer est δ²λP celerum est A¹(ε)ϑLZ celer ignis undique (pro mirique) ET || 14 ass. est Φ] est ass. ΔLT || 17 pugna] pugnare Kroll | desinit] desiuit vulgo | causa] esse Δ || 18 ante] autem EλT om. Δ || 21 quia BE(T)] qui Φ quod A quum vel quam ε || 22 iter dum ϑTZ] inter dum P interdum dum λ interdum autem Δ ; 26 haec] hoc FH

alios doce, quemadmodum fiant: ego mihi metum illo-
 rum excuti volo, non naturam indicari.' sequor quo 2
 vocas: omnibus enim rebus omnibusque sermonibus
 aliquid salutare miscendum est. cum imus per occulta
 5 naturae, cum divina tractamus, vindicandus est a malis
 suis animus ac subinde firmandus, quod etiam eruditus
 et hoc unum agentibus necessarium est, non ut effu-
 giamus ictus rerum (undique enim in nos tela iaciun-
 tur), sed ut fortiter constanterque patiamur. invicti 3
 10 esse possumus, inconcussi non possumus, quamquam
 interim spes subit, inconcussos quoque esse nos posse.
 'quemadmodum?' inquis. contemne mortem: et omnia,
 quae ad mortem ducunt, contempta sunt, sive illa bella
 sunt sive naufragia, seu morsus ferarum seu ruinarum
 15 subito lapsu procidentium pondera. numquid facere 4
 amplius possunt, quam ut corpus ab animo resol-
 vant? hoc nulla diligentia evitat, nulla felicitas donat,
 nulla potentia evincit. alia varia fors† . . dine disponit:
 mors omnes aequae vocat, iratis diis propitiisque mo-
 20 riendum est. animus ex ipsa desperatione sumatur: 5
 ignavissima animalia, quae natura ad fugam genuit,
 ubi exitus non patet, temptant pugnam corpore imbelli;
 nullus perniciosior hostis est quam quem audacem
 angustiae faciunt, longeque violentius semper ex ne-

2 non] om. H¹ quam Δ | sequor] sequar Δ || 5 tractamus
 ΔEM²T] tractauimus Φ || 6 firm.] formandus λ || 8 rerum] off.
 Ge. | in nos tela δT] tela in nos || 11 spes] species B¹λP |
 esse] post nos Fλ | nos p. — 13 contempta sint om. Δ || 12 con-
 tempne trad. ut semper || 13 c. sunt ET] c. sint, contempseris
 Leo | siue] licet Δ || 14 sunt g²Z vulgo] sint trad. Kroll ||
 16 amplius facere coll. ΔJK || 17 donat i. e. condonat] domat
 K(L¹?) Erasmus || 18 alia BC Haupt] talia | fors . . dine] for-
 titudine AεΦ formidine BCE fors libidine Haase, vario fors
 ordine Haupt, fors ratione Skutsch vel varie fortuna Skutsch
 Kroll | disponit] disponuntur Δ || 21 sqq. de ipsa re cf. IV a 2,
 13 sqq., quae Seneca antea conscripserat || 22 patet ΔET] patent
 Φ | pugnam Gron.] fugam trad. pugnant Z | i(m)belli AΦ
 imbecilli || 23 perniciosior] pernitior CmFλ \ audacem] -ces Fλ

cessitate quam ex virtute *confligitur*, aut certe paria
 6 conantur animus magnus ac perditus. cogitemus nos,
 quantum ad mortem, perditos esse: et † sumus. ita
 est, Lucili: omnes reservamur ad mortem; totum hunc,
 quem vides populum, totum quem usquam cogitas 5
 esse, cito natura revocabit et condet, nec de re sed de
 7 die quaeritur: eodem citius tardius veniendum est. quid
 ergo? non tibi timidissimus omnium videtur et in-
 sipientissimus, qui magno ambitu rogat moram mortis?
 nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus 10
 beneficii loco peteret, ut ultimus cervicem praeberet?
 8 idem facimus: magno aestimamus mori tardius. in
 omnes constitutum est capitale supplicium et quidem
 constitutione iustissima [nam], quod maximum solet
 esse solacium extrema passuris. quorum enim causa, 15
 sors eadem est; *si duceremur* traditi a iudice aut magi-
 stratu, [et] carnifici nostro praestaremus obsequium: quid
 9 interest, utrum ad mortem iussi eamus an nati? o te
 dementem et oblitum fragilitatis tuae, si tunc mortem
 times, cum tonat! itane? in hoc salus tua vertitur? 20
 vives, si fulmen effugeris? petet te gladius, petet lapis,
 petet bilis: non maximum ex periculis tuis sed specio-

1 *confligitur Haupt*] corrigitur, concurritur *Madvig*, colli-
 ditur *Rossb.* | aut] maiora aut Δ || 2 conantur Φ *Kroll*] co-
 natur $\Delta E M^2 T$ || 3 sumus *sc. perdit]* immo sumemus animum
Joh. Müller, timere desiimus *Ge.* vicimus *Leo* || 5 vides Φ]
 uidemus ΔT | totum] *om.* ΔJ^2 | quem usquam] quem usque
 $E(F^1?)OT$ quousquam A quousque Δ || 6 de die] die λT^1 ||
 7 eodem] quod λ | citius] citiusue Δ | tardius] tardiusue ΔT
 tardiusque E || 8 et insip. *uid. coll.* σET || 11 ut] *om.* Φ |
 praeberet] *om.* Φ praebere ante ceru. T extendere ante ceru. E
man. rec. || 12 idem] id Δ || 14 iustissima] dignissima Δ | nam
del. Fort. natura *Rossb.* || 15 enim] eadem *Gronov* || 16 sors]
 et sors $E M^2 T$ | si duc. *Badstübner*] sequeremur *trad.* si seq.
 $E T$ || 17 et] *om.* E etiam T || 18 utrum] *om.* ΔE | nati] *ultronei*
 Δ || 20 itane] σ itemne *vel* iterumne ε ita est Φ | salus tua in
 hoc *coll.* Δ || 21 petet te] repetet te Φ || 22 bilis] febris Δ |
ex] est Δ

sissimum fulmen est. male scilicet actum erit tecum, 10
 si sensum mortis tuæ celeritas infinita praeveniet, si
 mors tua procuratur, si *ne* tunc quidem, cum <ex>
 piras, supervacuum sed alicuius magnæ rei signum es.
 5 male scilicet tecum agitur, si cum fulmine conderis.
 sed pavescis ad cæli fragorem et ad inane nubilum 11
 trepidas et, quotiens aliquid effulsit, expiras. quid
 ergo? honestius putas † dilectione perire quam fulmine?
 eo itaque fortior adversus cæli minas surge et, cum
 10 undique mundus exarserit, cogita nihil habere te tanta
 morte pendendum. quod si tibi parari credis illam 12
 cæli confusionem, illam tempestatum discordiam, si
 propter te ingestæ illisæque nubes strepunt, si in
 tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu solacii
 15 loco numera tanti esse mortem tuam. sed non erit 13
 huic cogitationi locus; casus iste donat metum et
 inter cetera hoc quoque commodum eius, quod ex-
 pectationem suam antecedit: nemo umquam timuit
 fulmen, nisi quod effugit.

2 praeveniet] praeveniat **BCT** praevenierit **A(ε)**, praevenit
Leo | si m.] fort. male scilicet agitur tecum, si m. *Ge.* male
 — conderis. (*l. 5 ante l. 2—4*) si mors — signum es. sic pav.
Gertz || 3 proc.] praedicetur **A** | si ne *Gruter*] sine te **Φ** si tu
A, fort. si tu ne *Ge.* | expiras *Fort.*] spiras || 4 supervacuum] maneat
 non supervacuae **A** || 5 conderis] cecideris **A** || 6 inane] mane
AFλZ || 7 expiras] desperas *Leo* || 8 putas] iudicas **A** | dilec-
 tione **AΦ**] deiectione **AT** animi *add. A* defectione *Haase, fort.*
 bilis eiectione *Ge.* || 9 itaque] utique **λ** || 10 exarserit] exarsit
BCEOT exarseris **Z** | te nihil habere **A** || 11 pend. *Kroll*] per-
 dendam | credis parari *coll. λ* || 13 illisæque **CΦλT**] illesæque
ΔOP || 14 ignium vis *coll. ΦλZ* || 16 donat **Φ**, cf. *p. 89, 17*
 demat **Aε(A)** demit **BC** || 17 quoque hoc *coll. ελ* || 18 suam]
 tuam **A** sui **Z** | fulmen timuit *coll. AT* || 19 quod **AΦ**] qui

NATURALIUM QUAESTIONUM
LIBER III QUI FERTUR.

Liber primus.

De aquis terrestribus.

[PRAEFATIO TOTIVS OPERIS.]

5

- 1 Non praeterit me, Lucili virorum optime, quam
magnarum rerum fundamenta ponam senex, qui mun-
dum circumire constitui et causas secretaeque eius eruere
atque aliis noscenda producere: quando tam multa con-
sequar, tam sparsa colligam, tam occulta perspiciam? 10
2 premit a tergo senectus et obicit annos inter vana
studia consumptos: 'tanto magis urgeamus et damna
aetatis male exemptae labor sarciat; nox ad diem acce-
dat, occupationes recidantur, patrimonii longe a domino
iacentis cura solvatur, sibi totus animus vacet et ad 15
contemplationem sui saltem in ipso fine respiciat.'
3 faciet ac sibi instabit et cotidie brevitatem temporis
metietur; quicquid amissum est, id diligenti usu prae-
sentis vitae recolliget: fidelissimus est ad honesta ex

10 cf. *Sen. ep. 19, 1 satis multum temporis sparsimus: incipiamus vasa in senectute colligere. adde ep. 1, 1*

2 liber tertius *vulgo*] l. nonus **GHM** l. septimus **TU**² l. sextus *Esc. U*¹, l. primus *secundum Diels Ge.*, cf. *St. I 122 sqq.* | de aquis terrestribus *add. Ge. conl. p. 97, 3* || 5 Praefatio *add. Fort.* tot. op. *add. Ge.* || 6 pr(a)eterit **ABC Pal. 1579 Vat. 2 Chis. 2 Φ** | preteriit *ε Vat. 1, 3 Chis. 1* | me] ante pr. **ABC** || 7 magnarum] magna **A** || 9 producere] prodere **Φ** || 11 premit a tergo *Herm. Barbaro*] premittat ergo | obicit *Hermol.*] obiciat || 13 exempt(a)e] exacte **B(δ?)** | sarciat **AΦTZ**] sarcinat **λP** || 14 rec. patr. **AΦ** | patr. rec. || 15 cura] causa (*add. B*) **A** | sibi] om. **δ** || 16 saltem **BEEH**] saltim | fine] fuge **P Mem.** fuge impetu **δ** impetu **ε** || 17 faciet] *Lucilio respondet Sen. me iudice, cf. p. 93, 1 et fort. p. 93, 8*

paenitentia transitus. 'libet igitur mihi exclamare illum
poetae incliti versum

tollimus ingentes animos et maxima parvo
tempore molimur.'

5 hoc dicerem, si puer iuvenisque molirer (nullum enim
non tam magnis rebus tempus angustum est): nunc
vero ad rem seriam, gravem, immensam post meridianas
horas accessimus. 'faciamus quod in itinere fieri solet: 4
qui tardius exierunt, velocitate pensant moram — festi-
10 nemus et opus nescio an superabile, magnum certe,
sine aetatis excusatione tractemus.' crescit animus,
quotiens coepti magnitudinem ostendis, et cogitat,
quantum proposito, non quantum sibi supersit.

Consumpsere se quidam, dum acta regum externo- 5
15 rum componunt quaeque passi invicem ausique sunt
populi: quanto satius est, sua mala extinguere quam
aliena posteris tradere? quanto potius, deorum opera
celebrare quam Philippi aut Alexandri latrocinia cete-
rorumque, qui exitio gentium clari non minores fuere
20 pestes mortalium quam inundatio, qua planum omne
perfusum est, quam conflagratio, qua magna pars ani-
mantium exaruit? quemadmodum Hannibal Alpes su- 6
periecerit, scribunt, quemadmodum confirmatum Hispania
cladibus bellum Italiae inopinatus intulerit frac-

3 FPR p. 362 Baehr. cf. Aetnae v. 24 fortius ignotas
molimur pectore curas.

1 igitur] om. ΔT | mihi] interlocutori licebat haec dicere |
illum BΦ] illius ΔT || 2 poetae] adolescentis puto, fort. Neronis.
Agellii conl. VI 2, 7 conl. R. Unger || 3 paruo] facta (add. ε) Δ ||
5 si] et si Gertz falso | enim] om. ΔET || 8 fieri solet BΦ]
solet fieri || 9 qui] quo Δ || 12 ostendis, Ge.] ostendit trad.
aspexit Z attendit Hermol. || 20 qua σgFHJ²L²MTZ] quia pλ
quam cNEP | planum] plenum λ || 22 a. superiecerit Φ] super-
iecerit a. T superauerit alpes Δ a. superauerit Z || 23 confirma-
tum] -tus Haase

tisque rebus, etiam post Carthaginem pertinax, reges
 pererraverit contra Romanos ducem promittens exerci-
 citum petens; quemadmodum non desierit omnibus
 angulis bellum senex quaerere: adeo sine patria pati
 7 poterat, sine hoste non poterat. quanto satius est, 5
 quid faciendum sit quam quid factum, quaerere ac
 docere eos, qui sua permisere fortunae, nihil stabile
 ab illa datum esse, eius omnia aura fluere mobilius?
 nescit enim quiescere, gaudet laetis tristia substituere,
 utique miscere; itaque secundis nemo confidat, adversis 10
 8 nemo deficiat: alternae sunt vices rerum. quid exultas?
 ista, quibus eveheris in summum, nescis, ubi te relic-
 tura sint: habebunt suum, non tuum finem. quid
 iaces? ad imum delatus es: nunc locus est resurgendi;
 9 in melius adversa, in deterius optata flectuntur. ita 15
 concipienda est animo varietas non privatarum tantum
 domuum, quas levis casus impellit, sed publicarum.
 regna ex infimo coorta supra imperantes constiterunt,
 vetera imperia in ipso flore ceciderunt; inveniri non
 potest numerus, quam multa ab aliis fracta sint: nunc 20
 cum maxime deus extruit alia, alia summittit nec
 molliter ponit sed ex fastigio suo nullas habitura re-
 10 liquias iactat. magna ista, quia parvi sumus, credimus:

1 etiam] et EOZ vulgo | post C. (sc. fractam) pert.] cf. Dial.
 6, 17, 5 cupidus etiam post Platonem || 2 contra Romanos] om. 9 |
 ducem] se s. l. add. Δ | exercitum petens] etiam sine exercitu
 Δ || 4 senex] ante omnibus ΔT | pati] esse pati Δ, sed cf. Sen.
 Herc. f. 353, Thy. 470, Lucan. 2, 559; 5, 313 || 5 est BΦ]
 om. A (A²?)ε || 6 quid factum] quid (quod Aε) factum sit Δ ||
 8 ab illa] ad illam Δ | o. a. fl.] autem o. fl. a. Δ || 9 sub-
 stituere, utique] sustinere et utraque Δ || 10 sec.] in secundis
 Δ | adu.] in adu. Δ || 11 uices] uires Δ || 12 eueh.] ueheris
 εEF¹ | ubi] si Δ || 14 locus] ante in ΔT || 15 ita] ista g²ET
 Gron. || 16 conc.] accipienda Δ || 17 publicarum] etiam r(ei)
 r(ublicae) Δ || 19 uetera] uerum σ | inueniri] iniri Mur.
 Himmermann conl. Lud. 11, 5 || 20 sint A9λZ] sunt BεEOQ ||
 21 extruit a. 9QZ] extruxit a. λ a. exaltat Δ | su(m)mittit]
 -tat λ || 22 hab.] medi(t)atura λ || 23 ista] om. Δ

multis rebus non ex natura sua sed ex humilitate nostra
 magnitudo est. quid praecipuum in rebus humanis
 est? non classibus maria compleisse nec in rubri maris
 litore signa fixisse nec deficiente ad iniurias terra
 5 errasse in oceano ignota quaerentem, sed animo omne
 vidisse et, qua maior nulla victoria est, vitia domuisse:
 innumerabiles sunt, qui populos, qui urbes habuerunt
 in potestate, paucissimi, qui se. quid est praecipuum? 11
 erigere animum supra minas et promissa fortunae,
 10 nihil dignum putare, quod speres. quid enim [dignum]
 habet, quod concupiscas? qui a divinatorum conversa-
 tione quotiens ad humana recideris, non aliter caligabis
 quam quorum oculi in densam umbram ex claro sole
 redierunt. quid est praecipuum? posse laeto animo 12
 15 adversa tolerare; quicquid acciderit, sic ferre, quasi
 tibi volueris accidere (debuisses enim velle, si scisses
 omnia ex decreto dei fieri: flere, queri et gemere de-
 sciscere est). quid est praecipuum? animus contra 13
 calamitates fortis et contumax, luxuriae non adversus
 20 tantum sed infestus, nec avidus periculi nec fugax, qui
 sciat fortunam non expectare sed facere et adversus
 utramque intrepidus inconfususque prodire, nec illius
 tumultu nec huius fulgore percussus. quid est prae- 14
 cipuum? non admittere in animo mala consilia, puras
 25 ad caelum manus tollere, nullum bonum petere, quod
 ut ad te transeat, aliquis dare debet aliquis amittere,

1 sua nat. coll. λ || 2 in rebus ΔEL²TZ] rebus Φ || 4 littore
 trad. | fixisse nec] posuisse non (nec ε) Δ | ad in. t.] t. ad
 iniurias aliorum Δ || 5 oceano HJKZ] oceano | omne] omnia
 EM || 6 q. nulla m. uict. est coll. Δ || 7 q. urbes q. populos coll.
 Δ || 10 dignum] d. illam habere ET d. habere illum M | dignum
 om. Z Skutsch || 11 habet] om. J²T habes Z | qui a ETZ] quia
 Φ quia a Δ || 12 ad] in δ || 16 tibi uol. ΔT] uol. tibi || 17 et
 gemere] ingemere Δ || 20 sed] sed et δg(Δ?) | qui —
 22 prodire] prosperitatem expectans sed utrimque intrepidus
 (et ε) inconfusus (que Δ) Δ || 25 tollere] extollere ET ||
 26 al. — amittere] om. B al. possit dare, al. (d. al. om. Δ) am. Δ

optare, quod sine adversario optatur, bonam mentem: cetera magno aestimata mortalibus, etiamsi quis domum casus adtulerit, sic intueri quasi exitura, qua
 15 venerint. quid est praecipuum? altos supra fortuita spiritus tollere, hominis meminisse, ut, sive felix eris, 5 scias hoc non futurum diu, sive infelix, scias hoc
 16 te non esse, si non putes. quid est praecipuum? in primis labris animam habere: haec res efficit non e iure Quiritium liberum sed e iure naturae. liber est
 autem, qui servitutem suam effugit: haec est assidua 10 et ineluctabilis et per diem ac noctem aequaliter pre-
 17 mens, sine intervallo sine commeatu. sibi servire gravissima est servitus: quam discutere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi referre mercedem, si ante oculos et naturam tuam posueris et 15 aetatem, licet prima sit, ac tibi ipse dixeris 'quid insanio? quid anhele? quid sudo? quid terram, quid
 18 forum verso? — nec multo opus est nec diu.' ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam: primo discendemus a sordidis; deinde animum ipsum, quo summo 20 magnoque opus est, seducemus a corpore; deinde in occultis exercitata subtilitas non erit in aperta deterior. nihil est autem apertius his salutaribus, quae contra

2 (a)estimata] estima λ | domum . . adt.] sc. ea || 3 qua] quae
 ♂ || 4 uenerint ΔGHJKM'Z] uenerunt E(L)OP | fortuita] fortunam Δ || 5 tollere] post hominis Δ attollere ε | hominis] i. e. humanitatis || 7 si non putes] nisi cum putes Δ || 8/9 e iure bis] euenire ΔP bis || 9 quiritium (-tum FGλ) liberum] quiriti ut sit liber Δ ut videtur | est autem] autem est E vulgo || 10 suam] sui Mur. cf. sibi s. l. 12, immo communem exspecto, non magis naturalem quam civilem | assidua] seruitus add. Δ || 11 ac] om. J'K et per EPT || 12 sibi] sibi se ♂ || 13 est] post seru. Δ om. λ || 16 licet pr. sit] om. Δ || 17 anhele BCεHTZ] hanelo EFλP anelo GL || 18 uerso BCΦ] uiso Aε || 21 deinde] fort. denique vel tum dem(um) Ge. || 22 aperta] aperto M^sT Ald., immo intell. εἰς τὰ κοινά || 23 est] post autem ΔET om. Cg

nequitiam nostram furoremque discuntur, quae damnamus nec ponimus.

1. Quaeramus ergo de terrestribus aquis et investigamus, qua ratione fiant (sive, ut ait Ovidius,

5 fons erat illimis nitidis argenteus undis,

sive, ut ait Vergilius,

unde per ora novem vasto cum murmure montis

it mare praeruptum et pelago premit arva sonanti,

sive, ut apud te, Iunior karissime, invenio,

10 Elius Siculis de fontibus exilit amnis),

si qua ratio aquas subministrat; quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant; quare alia hibernis aquis intumescant, alia in defectu ceterorum annium crescant. Nilum interim seponemus a turba,

15 propriae naturae ac singularis, et illi suum diem dabimus. nunc vulgares aquas prosequamur, tam frigidas quam calentes: in quibus [calentibus] quaerendum erit, utrum calidae nascantur an fiant. de ceteris quoque disseremus, quas insignes aut sapor aut aliqua reddit
20 utilitas: quaedam enim oculos, quaedam nervos iuvant,

5 *Ov. Met. III 407* || 7 *sq. Verg. Aen. I 245 sq.* || 10 *FPL p. 363 Baehr.*

3 terrestribus *Schultess*] terris quibus Φ *om. A* terris de quibus T quibus rebus E *Vinc. cf. St. I 62; 70 II 29* | aquis] aquae fiant ET (*Vinc.*) || 6 *verg.] uirgilius trad. || 8 it]* in AZ id FG | praer. A Φ *Servius*] pruruptum *Verg. codd. || 9 kar.] kmē A Φ carissime ε(?) Z || 10 Elius Ge.] fluis (?) C elisus Φ T Z vulgo elisius A ε F λ P eleus B *Pinc. cf. 26, 5 || 11 si qua i. e. nisi ratio (cf. l. 4) prorsus deest]* que δ quomodo ε | subministrat E] -straret Φ O Q Z -stret A λ | flum.] fulmina F λ Z || 12 noctemque] et noctem A || 14 annium] animum λ P annum FT¹ annum GT² Z | nilum] nullum PT illum nilum A || 15 ac] et A | suum] *om. A* | diem] *cf. liber IV a* || 16 *pros.] pers. F prosequemur A || 17 quam calentes] quas s. l. add. λ (calentibus del. Fort. || 20 neruos] numeros neruos λ.**

quaedam inveterata et desperata a medicis vitia percurant; quaedam medentur ulceribus, quaedam interiora potu fovent et pulmonis ac viscerum querelas levant, quaedam supprimunt sanguinem: tam varius singulis usus quam gustus est.

- 1 2. Aut stant omnes aquae aut eunt aut colliguntur aut varias habent venas. aliae dulces sunt, aliae varie asperae; quippe interveniunt salsae amaraeque aut medicatae, ex quibus sulphuratas dicimus ferratas aluminosas: indicat vim sapor. habent praeterea multa discrimina, primum tactus: frigidae calidaeque sunt, deinde ponderis: leves et graves sunt, deinde coloris: purae sunt, turbidae, caeruleae, luridae; deinde salubritatis: sunt enim utiles, sunt mortiferae, sunt quae cogantur in lapidem, quaedam tenues, quaedam pingues; 15 quaedam alunt, quaedam sine ulla bibentis ope trans-eunt, quaedam haustae fecunditatem afferunt.

3. Ut stet aqua aut fluat, loci positio efficit: in devexo fluit, in plano et convexo continetur et stagnat. aliquando in adversum spiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. colligitur ex imbribus, ex suo fonte nativa est. nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi et nasci, quod in Fucino videmus, in quem montes circumiecti, quicquid fudit pluvia, derivant, sed et magnae in ipso latentesque venae sunt: itaque etiam 25 cum hiberni defluxere torrentes, faciem suam servat.

1 inueterata] ueterata Φ uetera ρZ | percurant] percurrant $B^1gH^1L^1O$ procurant ET || 7 sunt dulces *coll.* Δ | varie asperae *Gertz*] uari(a)e: asper(a)e || 8 salsae] salseque Δ || 13 sunt — 14 mortiferae] *om.* δ || 18 c(a)erule(a)e ϵEH] cerule | luridae *Georg Müller conl. ep. 95, 16; Med. 789*] lucidae || 15 pingues] sunt *add.* δ || 19 et conuexo *Leo et Pusch meus*] et deuexo Φ aut supino Z *om.* Δ *vulgo*, et depresso *Ge.* et deiecto *Kroll* || 20 aliq.] et aliq. Δ | spiritu] spiritum L^1PZ || 21 non] nunc Δ || 23 fuc.] fuscino $ABEGOTZ$ | quem] quam λP | montes] montis Δ || 24 quicquid fudit] *om.* Δ | pluuia ET] fluuia Φ fluuii Δ | deriuant] deriuantur Δ | sed et] sed Φ || 25 in ipso *om.* δ , *post* latentesque ϵ | uenae Z] undae *trad.* uel (uelut *Memm.*) uene (uelut *add.* T) unde JKP *Memm.* T || 26 seruat] seruant Φ

4. Primum ergo quaeramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat. miramur, quod accessionem fluminum maria non sentiant: aeque mirandum est, quod detrimentum exeuntium terra non sentit. quid est, quod illam aut sic impleverit, ut praebere tantum ex recondito possit, aut subinde sic suppleat? quamcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit rivorum ac fontium.

5. Quidam iudicant terram, quicquid aquarum emisit, rursus accipere et ob hoc maria non crescere, quia quod influxit, non in suum vertunt sed protinus reddunt. occulto enim itinere subit terras et <quod> palam venit, secreto revertitur, colaturque in transitu mare, quod per multiplices terrarum anfractus verberatum amaritudinem ponit et pravitatem in tanta soli varietate saporum exiit et in sinceram aquam transit.

6. Quidam existimant, quicquid ex imbris terra concepit, id illam rursus emittere et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina in his sunt locis, quibus rarus est imber. ideo siccas aiunt Aethiopiae solitudines esse paucosque inveniri in interiori Africa fontes, quia fervida natura caeli sit et paene semper aestiva; squalidae itaque sine arbore sine cultore harenae iacent raris imbris sparsae, quos statim combibunt. at contra constat Germaniam Galliamque et proxime ab illis Italiam abundare rivis et fluminibus, quia caelo umido utuntur et ne aestas quidem imbris caret.

4 detrimentum] -ta Δ || 6 aut] *om.* Δ || 7 aut] ac Δ || 9 em. rursus] cursus emisit Δ || 11 reddunt] reddant σ || 12 et] sed $\Delta B \rho$ quod *vel* postquam *add.* *Ge.* et palans venis secretis *coni.* *Haupt* || 13 secreto]que *add.* $B \varepsilon$ || 16 saporum *Skutsch*] saporem Φ saporis E et ante in t. Δ , *del.* *Fickert* || 18 concepit *Skutsch*] concipit | id illam] ad illam $K \rho Z$ ad ima trahi et ad illam $E T$ in flumina Δ | emittere] emitti $\Delta E T$ || 19 flumina] *om.* Δ | sunt in his *coll.* ΔE || 20 quibus] in quibus Δ || 21 esse] ante aiunt Δ | interiori σ] -ore | africa Z] affrica || 22 celi natura *coll.* $J K \Delta$ || 23 iacent harenae *coll.* λ || 26 illis] his Δ | habundare *trad. ut semper* | flum. et rivis *Skutsch*

- 1 7. Adversus hoc multa posse dici vides: primum
 ego tibi vinearum diligens fossor affirmo, nullam plu-
 viam esse tam magnam, quæ terram ultra decem in
 altitudinem pedes madefaciat; omnis umor intra pri-
 mam crustam consumitur nec in inferiora descendit: 5
 2 quomodo ergo imber suggerere potest annibus vires,
 qui summam humum tinguit? pars maior eius per
 fluminum alveos in mare aufertur; exiguum est quod
 sorbeat terra, nec id servat: aut enim arida est et ab-
 sumit in se, quicquid infusum est, aut satiata, si quid 10
 supra desiderium cecidit, excludit, et ideo primis im-
 bribus non augentur amnes, quia totos in se terra
 3 sitiens trahit. quid, quod quaedam flumina erumpunt
 saxi et montibus? his quid conferent pluviae, quæ
 per nudas rupes deferuntur nec habent terram, cui in- 15
 sidant? adice, quod siccissimis locis putei in altum
 acti ultra ducentorum aut trecentorum pedum spatium
 inveniunt aquarum uberes venas in ea altitudine, in
 quam gutta non penetrat, ut scias illic non caelestem
 esse nec collecticium umorem, sed, quod dici solet, 20
 4 vivam aquam. illo quoque argumento hæc opinio
 refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacu-
 mine redundant: apparet illos sursum agi aut ibi con-
 cipi, cum omnis pluvialis aqua decurrat.

1 hoc] hæc EJK | dici posse coll. A || 3 pedes in altit.
 coll. AE || 5 crustam] ectam ♂ || 6 potest] ante imber A ||
 7 tinguit] tingit EJ²LO tangunt A | pars] inquit add. Joh.
 Müller || 8 aufertur AΦ] id est: statim rapitur, effertur A ||
 9 sorbeat] sorbet A | nec id] et ne hoc quidem || 10 infusum]
 effusum A || 11 cecidit] ceciderit λ || 12 terra] om. ♂ sitiens
 terra coll. E || 13 quaedam] om. A in lacuna || 14 conferent]
 conferent ♂ || 15 nudas] undas in A | terram] om. AE | in-
 sidant] insidantur H insidiant O insideant GL vulgo || 17 ultra]
 per A | spatium] spatia A || 19 gutta Ge.] aqua ΦA, pluvia
 Z et var. lect. L² | illic] om. ♂ || 20 nec AΦ] non A | collecti-
 cium FHJLOZ] cf. VII 23, 2. collectuum K, collectium AEQ
 vulgo || 21 hæc opinio] om. A || 23 apparet] ergo add. ♂ ||
 24 aqua pluvialis coll. A

8. Quidam existimant, quemadmodum in exteriori parte terrarum vastae paludes iacent magnique et navigabiles lacus, quemadmodum ingenti spatio maria porrecta sunt infusa vallibus, sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus nec minus illas stagnare quam apud nos oceanum et sinus eius, immo eo latius, quo plus terra in altum patet. ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur: quos quid miraris, si terra detractos non sentit, cum adiectos maria non sentiant?
9. Quibus[dam] haec placet causa, aiunt habere terram intra se recessus cavos et multum spiritus, qui necessario frigescit umbra gravi pressus, deinde piger et immotus in aquam, cum se desiit ferre, convertitur: quemadmodum supra nos mutatio aëris imbrem facit, ita infra terras flumen aut rivum; supra nos non potest stare segnis diu et gravis (aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expanditur, itaque intervalla magna imbribus sunt), sub terra vero quicquid est, quod illum in aquam convertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus aeternum, inexercitata densitas: semper ergo praebebit fonti aut flumini causas. 'placet nobis terram esse mutabilem.' haec quoque quicquid efflavit, quia non libero aëre concipitur, crassescit protinus et in umorem convertitur: habes primam aquarum sub terra nascentium causam.
10. Adicias etiam licet, quod fiunt omnia ex omnibus, ex aqua aër, ex aëre aqua, ignis ex aëre, ex igne aër: quare ergo non ex terra fiat aqua? quae si

1 exteriori] -ore *A* || 2 et] *om.* *Δλ* || 6 oceanum *trad.* *om.* *δ* | quo *AT*] quia *ΔΦ* quod *E* || 7 terra] *om.* *δ* || 9 sentiat] cum adiectos *add.* *Δ* || 10 quibus *Ge.*] quibusdam || 11 intra se] inter *δ(Δ?)* | cavos recessus *coll.* *ΔL* | et] etiam *Δ* || 13 se et ferre] *om.* *Δ* || 15 flumen aut r.] rivum agit *Δ* | stare non potest *coll.* *Δ* || 21 praebebit] *sc. idem* | aut] ac *φ* et *E* | causas] causam *δ* || 23 quia] quando *Fλ* | et protinus *coll.* *Δ* || 28 ex] e *φδ* (ergo ne *Bg*) | aqua? quae si] ex aqua quasi *δ*

in alia mutabilis, est etiam in aquam, immo maxime in hanc: utraque enim cognata res est, utraque gravis, utraque densa, utraque in extremum mundi compulsa. 2 ex aqua terra fit: cur non aqua fiat e terra? 'at magna flumina sunt.' cum videris, quanta sint, rursus 5 ex quanto prodeant adspice. miraris, cum labantur assidue quaedam vero concitata rapiantur, quod praesto sit illis aqua semper nova: quid, si mireris, quod, cum venti totum aëra impellant, non deficit spiritus sed per dies noctesque aequaliter fluit, nec (ut flumina) 10 certo alveo fertur sed per vastum caeli spatium lato impetu vadit? quid, si ullam undam superesse mireris, 3 quae superveniat tot fluctibus fractis? nihil deficit, quod in se redit: omnium elementorum alterni recursus sunt; quicquid alteri perit, in alterum transit, et natura 15 partes suas velut in ponderibus constitutas examinat, ne portionum aequitate turbata mundus praeponderet. 4 omnia in omnibus sunt: non tantum aër in ignem transit sed numquam sine igne est (detrahe illi calorem: rigescet, stabit, durabitur); transit aër in umorem sed 20 <est> nihilominus non sine umore; et aëra et aquam facit terra sed non magis unquam sine aqua est quam sine aëre — et ideo facilior est invicem transitus, quia 5 illis, in quae transeundum est, iam mixta sunt. Habet ergo terra umorem: hunc exprimit; habet aëra: hunc 25 umbra hiberni frigoris densat, ut faciat umorem; ipsa quoque mutabilis est in umorem: natura sua utitur.

1 mutabilis] -bilitas B -bilitatis A | etiam] et AE | aquam] aqua ♂ || 2 hanc] hoc Δ | enim] om. Δ | cognata] cognita B λ ? | utraque gravis] om. ♂ || 4 fiat e] fort. fiet e Ge. || 5 sint Ge. cum pZ] sunt || 7 quod] quae λ || 8 semper aqua coll. Δ || 11 fertur ♂] feruntur Φ ε || 12 quid] quod ε L² | ullam] illam F λ || 14 quod B Fort.] quia | alterni] cf. ad Helv. 20, 2 et Stud. I 65 || 15 alteri p.] in altero p. Δ || 18 omnia] omnibus λ || 20 transit Fort.] transiet || 21 est] add. post sed Ge., post sine humore E post non L²Z || 22 terra facit coll. Q || 23 est] ante quia Δ || 24 sunt] est Δ

11. 'Quid ergo?' inquit, 'si perpetuae sunt causae, 1
 quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando
 siccantur aliquando quibus non fuerunt locis exeunt?'
 saepe motu terrarum itinera turbantur et ruina inter-
 scindit cursum aquis, quae retentae novos exitus quaerunt
 et aliquo impetum faciunt aut ipsius quassatione
 terrae aliunde alio transferuntur. apud nos solet evenire,
 ut amisso canali suo flumina primum refundantur,
 deinde, quia perdididerunt viam, faciant. hoc ait accidisse
 Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem
 nova vis fontium emersit. [sunt] cui alias quoque causas
 intervenire opinatur, quae [aliter] evocent aquas aut cursu suo
 deiciant et avertant: fuit aliquando aquarum inops Haemus,
 sed cum Gallorum gens a Cassandro obsessa in illum se
 contulisset et silvas cecidisset, ingens aquarum copia
 apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant;
 quibus eversis umor, qui desiit in arbusta consumi,
 superfluous est. idem ait et circa Magnesiam
 accidisse. sed pace Theophrasti dixisse liceat: non
 est hoc simile veri, quia fere aquosissima sunt quae-

1 cf. Aetnae v. 25 causa perennis(?) || 10 — p. 104, 11 Theophrasti fragm. deest apud Wim.

1 inquit] inquis δ || 2 ac] et δ || 3 fuerunt] fuere Δ | locis] om. φ || 5 retentae] retentis Z recente P recentes $A^1 \varepsilon(\Delta)$ resistentes δ || 6 et a. i. faciunt] om. Δ || 7 apud nos] i. e. supra terram | evenire solet coll. Δ || 9 faciunt] faciunt φ BEH^1LT | acc. ait coll. Δ || 10 Theophrastus] -atus λTZ | coryco Z] corico $\varepsilon \varphi$ corio $\delta \lambda$ || 13 [s(un)t vel si]cui $Ge.$] sunt qui Φ vulgo sicut δ Leo sic et ε scilicet $Rossb.$ | alias] alios ε | causas] casus Δ | opinatur] -antur Φ vulgo, sed cf. idem l. 19 || 13 quae] qui ΔP | aliter] om. B vulgo, fort. corr. similiter $Ge.$ in aliud iter v. $Rossb.$ alio perducant Leo | euocent $Fort.$] uocent Δ (auoce B) uocant Φ | aut] a add. Δ | deiciant et] decidant atque Δ || 14 aquarum] post inops B om. λ || 18 eversis $\varepsilon(?)$ Haase] emersis Φ exois $\Delta(?)$ | arbusta] angusta Δ || 21 veri simile coll. BEH

cumque umbrosissima; quod non eveniret, si aquas arbusta sicarent, quibus alimentum ex proximo est (fluminum vero vis ex intimo manat ultraque concipitur quam radicibus evagari licet). deinde <succidae, non> succisae arbores plus umoris desiderant: non enim tantum id, quo vivant, sed quo crescant trahunt. idem ait circa Arcadium, quae urbs in Creta insula fuit, fontes et rivos substitisse, quia desierit coli terra diruta urbe, postea vero, quam cultores receperit, aquas quoque recepisse. causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus nec potuerit imbres inagitata transmittere. quomodo ergo plurimos videmus in locis desertissimis fontes? plura denique invenimus, quae propter aquas coli coeperunt quam quae aquas habere coeperint, quia colebantur. non esse enim pluvialem hanc, quae vastissima flumina a fonte statim magnis apta navigiis defert, ex hoc intellegas licet, quod per hiemem aestatemque par est a capite deiectus. pluvia potest facere torrentem, non potest amnem aequali inter ripas suas tenore labentem, quem non faciunt imbres sed incitant.

12. Paulo repetamus hoc altius, si videtur, et scies te non habere quod quaeras, cum ad veram amnium originem accesseris. flumen nempe facit copia cursus-

1 quod] quid F quia λ || 3 uero] modo AεP omnis Gruter. | ultraque] ultra φ | conc.] accipitur δ excipitur ε || 4 succidae non suppl. Ge. nisi plura de copia aquarum (cf. § 6) scripta interierunt || 5 succisae] succisse B¹OP || 6 enim] om. Δ | sed] et id add. Δ | trahunt] om. Δ || 7 arc. AF] archadium | creta] certa Fλ || 8 fuit] est Δ | rivos EO] riuos T uiros Φ lacus Δ || 9 diruta] dirupta ελ direpta Pincianus | recep. Erasmus] perceperit trad. excep. λ, fort. iterum cepit Ge. denuo acceperit Skutsch || 10 recep.] percepisse Δ || 11 obdur.] induruerit T obriguerit E | constr.] constricta J¹KP || 15 enim] ante esse Δ om. L¹O || 16 hanc] aquam ε || 17 apta B] acta | navigiis Skutsch || 19 amnem Z ut Haase coni.] autem Φ om. Δ || 20 quem] que λ aque (ε) aquam δ || 23 amnium Pincianus omnium || 24 nempe] namque Bε | curs.] cuiusque Δ

quæ aquae perennis. ergo quaeris a me, quomodo
 aqua fiat: interrogabo invicem; quomodo aër fiat aut
 terra. <Aegyptii quattuor elementa fecerunt, deinde
 ex singulis bina [maria]: aëra marem iudicant qua
 ventus est, feminam qua nebulosus et iners; aquam
 virilem vocant mare, muliebrem omnem aliam; ignem
 vocant masculum, qua ardet flamma, et feminam, qua
 lucet innoxius tactu; terram fortiorem marem vocant,
 saxa cautesque, feminae nomen assignant huic tractabili
 et cultae.>

Sed si in rerum natura elementa sunt quattuor, non
 potes interrogare, unde aqua sit: quarta enim pars
 naturae est. quid ergo miraris, si rerum naturae tam
 magna portio potest aliquid ex se semper effundere?
 quomodo aër, et ipse quarta pars mundi, ventos et
 auras movet, sic aqua rivos et flumina: si ventus est
 fluens aër, et flumen est fluens aqua. satis et multum
 illi virium dedi, cum dixi, 'elementum est': intellegis,
 quod ab illo proficiscitur non posse deficere. Adiciam,
 ut Thales ait, 'valentissimum elementum est': hoc
 fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. sed
 nos quoque aut in eadem sententia aut in vicinia
 eius sumus: dicimus enim ignem esse, qui occupet

11 cf. *Plin. HN 2, 10 nec de elementis video dubitari quattuor esse ea* || 20 *Thaletis frg. A 12 Diels p. 11*

1 perhennis trad. | ergo] si add. E Fort. || 3—10 totam § 2 huc transposuit Haase cap. 14, 2 a. c. traditam || 3 (a)egyptii trad. || 4 maria] del. Skutsch, (et E) feminea add. ET marem et feminam ε | aera Z Haase] aerem || 4/5 qua bis Z vulgo] quia bis trad. || 7 qua HLPZ] quia OT que E quo Δ | qua] que EO quia T || 11 sed] om. ελ | si] om. (ε)E¹L¹ | in et natura] om. Δ || 12 potes i.] potest interrogare λ potest interrogari Δ | sit] fit ε fiat ET || 13 est naturae coll. λT | tam] om. Δ || 14 aliquid] aliquam P aquam Fλ | ex se semper] ante aliquid ΔL² semper om. P¹ || 15 ipse ΔZ] ipsa Φ || 17 fluens] effluens ϕ | satis et] satis Kroll || 19 adiciam — 20 ait] aqua ait thales Δ || 20 ut] om. P | tales praebent A¹B¹L¹OP¹Z || 22 sed] et add. Δ | vicinia eius Madvig] ultima eius

mundum et in se cuncta convertat, hunc evanidum languentemque considerare et nihil relinqui aliud in rerum natura igne restincto quam umorem, in hoc
 2 futuri mundi spem latere: ita ignis exitus mundi est, umor primordium. miraris ex hoc posse amnes sem- 5
 per exire, qui pro omnibus fuit et ex quo sunt omnia? hic [umor] in diductione rerum ad quartas redactus est, sic positus, ut sufficere fluminibus edendis, ut
 1 rivis, ut fontibus posset. 14. Quae sequitur Thaletis inepta sententia est. ait enim terrarum orbem aqua 10
 sustineri et vehi more navigii mobilitateque eius fluctuare tunc, cum dicitur tremere: non est ergo mirum, si abundat umor ad flumina profundenda, cum in
 2 umore sit totus. hanc veterem et rudem sententiam explode: nec est, quod credas in hunc orbem aquam 15
 subire per rimas et facere sentinam. [Aegyptii — cultae.] mare unum est, ab initio scilicet ita constitutum; habet
 3 suas venas, quibus impletur atque aestuat. quomodo maris sic et huius aquae mitioris vasta [maris] in occulto vis est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. 20
 abdita est virium ratio: tantum ex illa, quantum superfluum sit, emittitur.

9 *Thaletis frg. A 15 Diels p. 12*

1 evanidum] eundem Δ | 2 languentemque] languentem δ languere ϵ om. **EZ** || 4 spem **FTZ**] spe(cie) λ speciem **E** sp(iritu)s Δ **HP**, fort. semen *Ge.* || 5 amnes] ante ex Δ post semper (om. posse) ϕ | exire semper coll. **A** || 7 humor del. *Haase* || 8 est] fort. est et *Ge.* | flum. edendis suff. coll. Δ || 11 eius] om. Φ || 12 est] fort. esse *Diels* || 13 habundat trad. abundet vulgo et *Diels* dub. | humor] humore **EZ** fort. recte | prof.] fundenda Δ | cum] mundus add. Δ || 14 totus] totum *Kroll Skutsch* || 16 et] om. **A** ϵ | Egiptii — cultae hic trad. 12, 2 coll. *Haase* || 17 est unum coll. δ un(de) est? λ **Z** || 19 vasta — 20 exhauriet] post emittitur **E** || 19 maris] om. δ (Δ ?), fort. materia (pro maris via) in occulto est *Ge. conl.* 19, 4; 28, 4 || 20 vis *Klammer*] via | exhauriet] -riat δ || 21 abdita] addita ϕ | virium] eius add. Δ | superfluum] semper fluere Φ semper fluere opus *ET Itali*, cf. *Stud.* I 62 || 22 sit] fit ϵ

15. Quaedam ex istis sunt, quibus assentire possi- 1
 mus. sed hoc amplius censeo: placet natura regi ter-
 ram et quidem ad nostrorum corporum exemplar, in
 quibus et venae sunt et arteriae, illae sanguinis hae
 5 spiritus receptacula: in terra quoque sunt alia itinera,
 per quae aqua, alia, per quae spiritus currit; adeoque
 ad similitudinem illa humanorum corporum natura
 formavit, ut maiores quoque nostri aquarum appella-
 verint venas. sed quemadmodum in nobis non tantum 2
 10 sanguis est sed multa genera umoris, alia necessarii
 alia corrupti ac paulo pinguioris (in capite cerebrum,
 in ossibus medullae, mucii salivaeque et lacrimae et
 quiddam additum articulis, per quod citius flectantur
 ex lubrico), sic in terra quoque sunt umoris genera
 15 complura: quaedam quae mature durentur (hinc est 3
 omnis metallorum *ortus*, ex quibus petit aurum argen-
 tumque avaritia, et quae in lapidem ex liquore ver-
 tuntur); in quaedam vero terra umorque putrescunt,
 sicut bitumen et cetera huic similia. haec est causa
 20 aquarum secundum legem naturae voluntatemque nas-
 centium. ceterum ut in nostris corporibus ita in illa 4
 saepe umores vitia concipiunt: aut ictus aut quassatio
 aliqua aut loci senium aut frigus aut aestus corrumpere
 naturam; et sulphuratio contraxit umorem, qui modo

4 sqq. cf. *Aetnae v. 98 sqq.*   *utque animanti*
per tota errantes percurrunt corpora venae,
ad vitam sanguis omnis qua comineat † idem,
terra voraginibus conceptas digerit auras.

1 possimus A¹Q] possumus || 7 illa Haase] illam (ante ad
 ♂) | natura formavit] formavit deus ♂ || 8 appellauerint ♂Z]
 -runt || 9 non] om. 2 || 10 sed] et add. ♂p || 11 pinguioris]
 pigrioris ♂ || 12 mucii] mucii PZ musci ET Bong. cod. musculi
 Δ || 15 complura] quam plura m⊕ | mature] natura ♂ || 16 ortus
 Ge.] humus, omne met. genus Fortun. | aurum argentumque
 petit coll. Δ || 18 in quaedam uero] in quibusdam uero locis
 Δ | putrescunt] liquecunt Δ || 20 uoluntatemque] uoluntate ♂ ||
 23 corrumpere A⊕] corrumpere

5 diuturnus est, modo brevis: ergo ut in corporibus nostris sanguis, cum percussa vena est, tam diu manat, donec omnis effluxit aut donec <in> venae scissura subsedit atque interclusit vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem: ita in terra solutis ac patefactis venis rivus 5
6 aut flumen effunditur. interest, quanta aperta sit vena: quae modo consumpta aqua deficit, modo excaecatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem comprimitque quam perfecerat viam; modo illa vis terrae, quam esse mutabilem diximus, desinit posse 10
7 alimenta in umorem convertere. aliquando autem exhausta replentur modo per se viribus recollectis, modo aliunde translatis: saepe enim inania apposita plenis umorem in se avocaverunt; saepe terra, si facilis est in tabem, ipsa solvitur et umescit; idem evenit sub 15
terra quod in nubibus, ut spissetur <aër> graviorque, quam ut manere in natura sua possit, gignat umorem; saepe colligitur roris modo tenuis et dispersus liquor, qui ex multis in unum locis confluit (sudorem aqui-

17—19 cf. *Aetnae v. 120 sqq.*

*non ille ex tenui <q>uocumque agit, apta necesse est
(ubi legerim: rore ille ex tenui quaecumque agit, ante necesse est)
confluvia errantis arcessant undique venas
et trahat ex pleno quod fortem contrahat amnem.*

1 ut] *om.* δ || 2 est vena *coll.* δ E || 3 aut d.] ac d. δ | in *add. Ge.* | subsedit] *consedit* ϕ || 4 atque i.] *sc. eam, viam add. Skutsch, seque i. Rossb.* | alia aliqua *coll.* λ | causa] *cura* δ || 5 in terra] *inter* Φ *interim* E || 6 quanta] *quanto* δ (Δ ?) || 7 quae modo] *quomodo* δ ϵ (Δ) L¹ (O²?) | excaecatur] *exsiccat* Δ || 9 quam] *illam quam* δ | perfecerat] *fecerat* ϵ *perfecerit* B *patefecerat* T *vulgo patefecit* A || 10 mutabilem esse *coll.* δ || 13 translatis] *transactis* δ || 14 auocauerunt] *atrahunt* Δ | terra — 15 ipsa] *transire facilis in aliud ipsa terra* δ *ipsa post est coll. ϵ* || 15 idem] *saepe idem Haase* | sub — 16 graviorque] *si sub terra spissetur grauioremque* δ || 16 quod] *qua* (?) ϕ | aer *add. Haase, uapor Fromondus add.* || 17 manere] *ante possit coll. δ* | gignat T] *gignit* E *signat trad.* || 19 sudorem] *sudores* λ Z | *aquileges*] *aque leges* Δ , *aqua leges* L² *aqua liges* Z

leges vocant, quia guttae quaedam vel pressura loci eliduntur vel aestu evocantur). haec tenuis unda vix 8 fonti sufficit: et ex magnis caveis magnisque conceptibus excidunt amnes, nonnumquam leviter emissi, si 5 aqua pondere suo se tantum detulit, nonnumquam vehementer et cum sono, si illam spiritus intermixtus eiecit.

16. 'Sed quare quidam fontes senis horis pleni 1 senisque sicci sunt?' supervacuum est nominare singula flumina, quae certis mensibus magna certis angusta 10 sunt, et occasionem singulis quaerere, cum possim eandem causam omnibus reddere. quemadmodum quar- 2 tana ad horam venit, quemadmodum ad tempus podagra respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, 15 statum diem servat, quemadmodum praesto est ad mensem suum partus: sic aquae intervalla habent, quibus se retrahant et quibus redeant. quaedam autem intervalla minora sunt et ideo notabilia, quaedam maiora nec minus certa. ecquid hic mirum est, cum 3 20 videas ordinem rerum et naturam per constituta procedere? hiems numquam aberravit, aestas suo tempore incaluit, autumnus verisque, unde solet, facta mutatio

3 cf. *Aetnae v. 126 occulta fluunt tectis adoperta cavernis.*

1 quia] que δ || 2 eliduntur] eduntur δ || 3 fonti] forti δ | et] uel ρ at *Pinc.* sed *Ge. del. Rossb.* | caveis *Diels*] causis || 4 excidunt] excedunt δE^1 , exeunt *Haase* | amnes] annes $F\rho$ | nonn. leu. emissi] *om.* δ | leviter] *i. e. leise* || 6 illam] illa δ || 11 sing.] in singulis *Madvig* | possim] possis λ || 12 omn.] de omnibus ET omnium Z || 15 statum] statutum ΔET || 17 redeant] reddant $\Phi\delta$ || 18 min. — et] quia min. sunt Δ | notabilia] sunt *add.* δ || 19 ecquid *Haase*] et quid | hic] hoc Δ | est mirum *coll.* $F\lambda$ || 20 ordinem] ordine *Gertz, Joh. Müller* | et nat.] naturam *Gertz* naturam et *Joh. Müller conl. 29, 4* | per constituta] *om.* E *Gertz* || 22 incaluit] incanduit δ | unde] ut δ , quando *Haase*, unde solet *sc. mutari interpr. G. Müller Leo*, qui stata pro facta *coni., fort.* unde solis *Ge.*

est; tam solstitium quam aequinoctium suos dies rettulit.

4 Sunt et sub terra minus nota nobis iura naturae sed non minus certa: crede infra, quicquid vides supra sunt et illic specus vasti [sunt] ingentesque recessus 5 ac spatia suspensis hinc et inde montibus laxa; sunt abrupti in infinitum hiatus, qui saepe illapsas urbes receperunt et ingentem ruinam in alto condiderunt — 5 haec spiritu plena sunt, nihil enim usquam inane est — et stagna obsessa tenebris et locis † amplis. ani- 10 malia quoque illis innascuntur, sed tarda et informia ut in aëre caeco pinguique concepta et aquis torpentibus situ, pleraque ex his caeca ut talpae et subterranei mures, quia deest lumen, quod supervacuum est; inde, ut Theophrastus affirmat, pisces quibus- 15 dam locis eruuntur.

1 17. Multa hoc loco tibi in mentem veniunt dicta urbane in re incredibili. fabulam dicas, non cum retibus

3 cf. *Aetnae v. 135 sq. certis tibi pigra rebus atque oculis haesura tuis dabit ordine tellus. add. 143—145. || 4—8 cf. Aetnae v. 302 sq. credendum est etiam ventorum existere causas sub terra similis harum, quas cernimus extra. 117 sqq. quis enim non credit inanis esse sinus penitus eqs. (p. 108). || 5 cf. Aetnae v. 160 vastosque recessus || 5—10 cf. Aetnae v. 137 sqq. immensos plerumque sinus . . densaque abscondita nocte . . chaos vastum et sine fine ruinas . . aër tantum effugit ultra || 15 cf. Theophr. fr. 171, 7 Wim.*

1 suos dies] dies suos δ suos d. *Michaelis. sed cf. Kühner § 103, 2 || 2 rettulit Gertz] retulit || 5 sunt del. Ge. cum J² | que] om. ΔE || 9 enim] om. φ ; 10 et] ac Z etiam E, sunt etiam *Malvig, sed cf. l. 5 | locis amplis] lacus ampli Haupt, fort. luto amplissima Ge. || 12 pinguique] piroque δ || 13 situ i. e. luto] facta Δ | pleraque] pluraque (ϵ) λ | caeca ex his coll. $\delta \varphi$ || 14 quia] quibus ET | quod] quia Φ || 16 eruuntur] fort. plura exciderunt velut adhuc spirantes vel qui reuiscunt cum (in olla) coquuntur, cf. *Theophr. de pisc. 7 sq. et infra || 17 dicta Ge.] quae, nisi ad quae addere . . poetae iocantur vis | 18 in] ut in ET | incredibili.] *distinxi cum Skutsch, credibili δ / fabulam] fabulae Z, del. Haase, fabulamur: Leo****

aliquem nec cum hamis sed cum dolabra ire piscatam.
 'expecto, ut aliquis in mari venetur.' quid est autem,
 quare non pisces in terram transeant, si nos maria
 transimus, permutabimus sedes? hoc miraris accidere: 2
 5 quanto incredibilia sunt opera luxuriae, quotiens
 naturam aut mentitur aut vincit? in cubili natant
 pisces, et sub ipsa mensa capitur qui statim trans-
 feratur in mensam: parum videtur recens nullus, nisi
 qui in convivae manu moritur; vitreis ollis inclusi
 10 afferuntur et observatur morientium color, quem in
 multas mutationes mors luctante spiritu vertit; alios
 necant in garo et condiunt vivos. hi sunt qui fabulas 3
 putant, piscem vivere posse sub terra et effodi, non
 capi! quam incredibile illis videretur, si audirent
 15 natare in garo piscem nec cenae causa occidi *sed*
 super cenam, cum multum in deliciis fuit et oculos
 ante quam gulam pavit? 18. Permite mihi quaestione 1
 seposita castigare luxuriam. 'nihil est', inquis, 'mullo
 expirante illo formosius: ipsa colluctatione animae
 20 deficientis rubor primum, deinde pallor subfunditur,
 squamaeque variantur et <in> incertas facies inter
 vitam ac mortem coloris est vagatio. langor som-

1 nec] aut δ || 2 expecto] expecta δp | venetur] *Pincianus* |
 uersetur | autem] *om.* δT || 3 non] *hic om.* B ante trans. coll.
 δ (bis A) | maria] in maria E || 4 permutabimus] permutavimus
Haase | accidere] accedere λ me addere δ || 5 quotiens] cum δ ||
 6 naturam δ] natura | vincit ΔP] *sc. luxuria*, vincitur (ϵ) Φ ||
 9 in] *om.* $A Q$ || 12 in garo] in gula δ | condiunt $E^1 Z$] condunt,
post uiuos δ *Erasmus* | hii sunt] hii δp ubi sunt . . ? *Madvig* ||
 13 posse] ante piscem δ ante uiuere E | effodi] effundi δ ||
 15 in garo] *om.* δ post piscem E | piscem] *om.* P | occidi *sed*
Pincianus] occidisse Φ occisum esse (esse *om.* $B e$) Δ , occidi nisi
Schultess || 16 super] per *Kroll* || 19 illo T] illis Φ illic E *om.*
 $\Delta J^1 K$ | animae] animam Δ || 20 deficientis *Ge.*] afficienti Φ
 efflantis δ sese afficienti ET sese affligenti *Haase*, sese inficiente
Madvig || 21 squamaeque *Leo Skutsch*] quam aequae | uariantur]
 uariatur Δ | in incertas *Ge.*] incertas δ in ceteras $\epsilon \Phi$ *vulgo*,
 incerta . . est. vagatio longa *Curio* || 22 ac] et ΔQ | langor
Leo] longa

niculosae inertisque luxuriae quam sero *experrectus* circumscribi se et fraudari tanto bono sensit: hoc ad-
 2 huc tam pulchro spectaculo piscatores fruebantur — quo-
 coctum piscem, quo exanimem? in ipso ferculo ex-
 piret.' mirabamur tantum illis inesse fastidium, ut
 nolent attingere nisi eodem die captum, qui, ut aiunt,
 saperet ipsum mare: ideo cursu advehebatur, ideo gerulis
 cum anhelitu et clamore properantibus dabatur via.
 3 quo pervenere deliciae? iam pro putrido his est piscis
 occisus. 'hodie eductus est.' "nescio de re magna tibi
 credere: ipse oportet me † credas, huc afferatur, coram
 me animam agat." ad hunc *fastum* pervenit venter
 delicatorum, ut gustare non possint, nisi quem in ipso
 convivio natantem palpitantemque viderunt: quantum ad
 sollertiam, luxuriae pereunt † his accedit, tantoque sub-
 15 tilius cotidie et elegantius aliquid excogitat furor usitata
 4 contemnens. illa audiebamus: 'nihil est melius saxatili
 mullo', at nunc audimus: 'nihil est moriente formosius;
 ad mihi in manus vitreum, in quo exsultet <et> tre-
 pidet.' ubi multum diuque *luctatus* est, ex illo per- 20

1 luxuriae] negligentia *add. Z* | *experrectus Leo secundum Hermolaum Barb.*] expressero $\delta \Phi$ et expressero ϵ expectatio (expectio **T**) *sed ante quam coll. ET* || 3 pulchro $\lambda \rho$ || 4 quo] et *add. \delta* || 5 expiret] experirentur δ | illis inesse **A \Phi**] in illis esse Δ **T** illis esse **Z** inesse illis **E** || 6 attingere] *om. \delta* | captum] piscem *add. \Delta* comedere *praeterea \delta* || 7 saperet] saporet δ sep(ar)et ϵ **T** || 9 iam — 10 est] is pro putrido (putido δ) iam piscis offertur (affertur ϵ), qui non hodie eductus, hodie occisus est Δ || 9 his est] *valet luxuriosis, cf. 17, 3 hi sunt* || 11 credere] *cf. V 11, 1* | me credas,] me tibi credas, δ , *unde ne tibi credas: effici potest, ne caedas, Haase, ipsi op. mensae credas, Joh. Müller, nec caesus Kroll, integer nans Leo, intrepidus Ge.* || 12 hunc] hoc $\Delta \lambda P^2$ | *fastum ET*] festum | pervenit uenter] pervenerunt ventres Δ || 13 possint] piscem *add. \Delta* || 14 quantum] quanti Δ quanto . . . plures eunt *Fortun.* tantum . . . luxuria pereuntibus acc. *Haase* || 15 sollertiam,] *distinxit Leo* | pereunt, his (hic **LO**) *trad.*] pereuntis *Gronov.* semper euentus *Leo*, pertaesum esse *vel* iteratio *Ge.* | tantoque] tantaque λ tanto *Fortun.* || 17 saxatili] salatili ϵL^1 saxatile *Haase versus Ennianum esse ratus* || 19 vitreum] *vas vitreum \epsilon* | et *add. \lambda* in quo Δ || 20 diuque]

lucido vivario extrahitur. tunc, ut quisque peritior 5
 est, monstrat: 'vide, quomodo exarserit rubor omni
 acrior minio; vide, quas per latera venas agat! ecce
 sanguineum putes ventrem! quam lucidum quiddam
 caeruleumque sub ipso tempore effulsit! iam porrigitur
 et pallet et in unum colorem componitur.' ex his 6
 nemo morienti amico assidet, nemo videre mortem
 patris sui sustinet, quam optavit. quotusquisque funus
 domesticum ad rogam prosequitur? fratrum propinquo-
 rumque extrema hora deseritur, ad mortem nulli con-
 curritur: 'nihil est enim illa formosius.' non tempero 7
 mihi, quin utar interdum temerarie verbis et proprie-
 tatis modum excedam: non sunt ad popinam dentibus
 et ventre et ore contenti — oculis quoque gulosi
 sunt.

19. Sed ut ad propositum revertar, accipe argu- 1
 mentum, magnam vim aquarum in subterraneis oc-
 culi fertilem foedorum situ piscium: si quando erupit,
 effert secum immensam animalium turbam, horridam
 aspici et turpem ac noxiam gustu. certe cum in Caria 2
 circa Idumum urbem talis exiluisset unda, perierunt
 quicumque illos ederant pisces, quos ignoto ante eam
 diem caelo novus amnis ostendit. nec id mirum: erant
 enim pingua et differta ut ex longo otio corpora,

ubique Φ | luctatus g cf. 18, 1 *colluctatione*] laudatus || 1 ut
 peritior quisque *coll.* qZ *Skutsch*, p. ut q. Z^1 q. et p. JK ||
 3 agat uenas *coll.* $F\lambda$ || 4 sanguineum] sanguinem (ϵ) E ||
 5 que] *om.* δ | porrigitur] *sc. moriens* || 6 et] *ante in om.* δ ||
 7 uidere] *post sui* δ *ante nemo* Z || 9 quotus] quietus Φ ||
 9 proseq.] sequitur Φ | fratrum] fratrem (?) $F\lambda Z$ || 10 nulli
 nulli $\delta\lambda Z$ || 14 et] *ante uentre om.* δ || 17 oculi δ] occultis ||
 18 foedorum] foedo δp || 19 effert] adfert BE || 20 aspici]
om. q | et t.] ac t. δ | Caria] Paria Φ || 21 Idumum $B\lambda$]
 idymum Z , u *vel y Haupt conl. Ptol. Geogr. V 2, 20*, idimum
 $H(\delta)$ idunum AFP ydimum E || 22 ederant] ederunt λ |
 ignoto] -tos $E^2 Z$ || 23 amnis] annis Fq *ut saepe* || 24 diff.]
 discreta δ | ocio *trad.*

ceterum inexercitata et tenebris saginata et lucis expertia, ex qua salubritas ducitur; nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo sit indicium, quod anguillae latebrosis locis nascuntur, gravis et ipsae cibus ob ignaviam, utique si altitudo illas luti penitus abscondit. habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus conrivatis flumina effici possint, sed amnes magnitudinis vastae, quorum aliis semper in occulto cursus est, <alii aliquatenus aperte fluunt,> donec aliquo sinu terrae devorentur, alii sub aliquo lacu emergunt. iam quis ignorat esse quaedam stagna sine fundo? quorsus hoc pertinet? ut appareat hanc aquam magnis amnibus aeternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema sicut fluminum fontes.

1 20. 'At quare aquis sapor varius?' propter quattuor causas: ex solo prima est, per quod fertur; secunda ex eodem, si mutatione eius nascitur; tertia ex spiritu,

6—14 cf. *Lucan. Phars. X 263 sq.*

quasdam . . aquas post mundi sera peracti saecula concussis terrarum erumpere venis.

8—10 cf. *Aetnae v. 123 sqq.*

flumina quin etiam latis currentia rivis occasus habuere suos: aut illa vorago derepta in praeceps fatali condidit ore. aut occulta fluunt tectis adoperta cavernis atque inopinatos referunt procul edita cursus.

132 sq. *quod si praecipiti conduntur flumina terra (fort. raptu), condita si redeunt, si qua etiam incondita surgunt . .*

1 expertia] inexperta ε || 2 pisces posse coll. φ || 5 luti] luci E O lucis (ante illas) ε || 7 conr.] inriuatīs λ | possint] possunt Δ E T | sed] et add. δ || 8 semper] s. l. λ | in occulto] om. δ || 9 alii a. a. fluunt add. Ge. || 11 iam] nam Kroll | esse] post stagna λ || 12 quorsus] quorsum Δ | pert.] attinet δ | hanc aquam] fort. hinc aquae Ge. || 14 sicut] sic E J² Z | fluminum A] flumina | fontes] fontium Δ | 15 hic capp. 22 et 23 coll. Haase sagacissime || 16 per quod fertur] ex quo efferuntur δ || 17 eodem φ L² Z] eadem | si mutatione Gronov.] similitudine φ similitudine Δ | eius] om. δ

qui in aquam transfiguratus est; quarta ex vitio, quod saepe concipiunt corruptae per iniuriam. hae causae 2 saporem dant aquis varium, hae medicatam potentiam, hae gravem spiritum coloremque pestiferum, hae levitatem gravitatemque, <hae> aut calorem aut nimium 5 rigorem. interest, utrum loca sulphure an nitro an bitumine plena transierint; hac ratione corruptae cum vitae periculo bibuntur. illinc illud, de quo Ovi- 3 dius ait

10 flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit viscera, quod tactis inducit marmora rebus,

medicatum est et eius naturae habet limum, ut corpora adglutinet et obduret. quemadmodum Puteolanus pulvis, si aquam attigit, saxum est, sic e contrario haec 15 aqua, si solidum tetigit, haeret et affigitur. inde est, 4 quod res abiectae in eundem† lacum lapideae subinde extrahuntur; quod in Italia quibusdam in locis evenit: sive virgam sive frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis; circumfunditur enim corpori limus

3—7 *Lyd. de mens. IV 108 διὸ καὶ βλενωδῆς ἡ φύσις τῶν τοιοῦτων ὑδάτων, ἐπεὶ καὶ θαλάττια [leg. θαλαττία] τῷ δὲ πρὸς [immo τῷ ἐδάφῳ] τὸ ἀλμυρὸν ἐπὶ τὸ σικχὸν μεταβάλλουσα ἀσφαλτώδης τε ἅμα καὶ στυπτηρίας καὶ θείου ἐμπλεως γίνεται. || 10 sq. *Ov. Met. X 2 sq.**

1 aquam transfiguratus] tantum fuga** δ || 3 dant a. saporem coll. δ || 4 colorem] odorem TZ *Albertus Magnus* | pestif. — 5 que] om. δ || 5 hae add. *Haase* | aut] ut δ | aut nimium] nimium et δ || 6 loca] per loca δ | nitro] uitro (ε?) Fλ || 7 transierint δ E] -ierunt Φ -eant ε || 8 illinc] illinc est δ illic Φ hinc E | illud de quo] quod B || 10 flumen] fulmen λ Z | reddit] reddunt λ || 12 medicatum] medicamentum δ Z *Albertus* | corpora] corporibus Φ || 13 adgl.] et glutinet δ se adglutinet E || 14 saxum est] om. δ || 16 ab.] adiectae φ | eundem] eiusmodi *Gertz, fort. latet Tyaneum (cf. Vit. 8, 3, 9) vel tale aliquid* || 17 in] ante quibusdam δ om. ε Z || 18 siue] si ε E | siue] sine J¹K uel E | frondem] fraudem λ (dem. AΘL²Z] dimerseris AFλφ

adliniturque paulatim. hoc minus tibi videbitur mirum,
si notaveris Albulas et fere sulphuratam aquam circa
canales suos rivosque durari.

- 5 Aliquam harum habent causam illi lacus, 'quos
quisquis faucibus hausit', ut idem poeta ait, 5

'aut furit aut patitur mirum gravitate soporem':

- similem habent vim mero, sed vehementiorem (nam
quemadmodum ebrietas, donec exsiccetur, dementia est
et nimia gravitate defertur in somnum, sic huius aquae
sulphurea vis habens quoddam acrius ex aëre noxio 10
virus mentem aut furore movet aut sopore opprimit).
6 hoc habet mali

Lynceius amnis,

quem quicumque parum moderato gutture traxit,
haut aliter titubat, quam si mera vina bibisset. 15

- 1 21. In quosdam specus qui despexere, moriuntur;
tam velox malum est, ut transvolantes aves deiciat:
talis est aër, talis locus, ex quo letalis aqua distillat.
quod si remissior fuit aëris et loci pestis, ipsa quoque
temperatior noxa nihil amplius quam temptat nervos 20
2 velut ebrietas torpentes. nec miror, si locus atque
aër aquas inficit similesque regionibus reddit, per quas

4—6 *Ov. Met. XV 320 sq.* || 13—15 *Ov. Met. XV 329 sqq.*

1 videbitur tibi *coll. A* || 2 Albulas] -lam *δ* || 3 rivosque
δ] cimboque *ε* cibosque *Φ* ripasque **ET** tubosque *Alberti*
cod. Mur. cf. 24, 3, ep. 90, 25 || 4 aliquam] aliam *Haase* | ha-
rum] *om. εϑT Haase* || 5 quisquis] quisque *εP* quisque ut **ET**
si quis *vel* quisquis *Ovidii codd.* || 7 habent **B**] habet || 8 exsic.]
siccetur *δ* || 10 habens *Haase*] et habens *Φ* habet *A* | quod-
dam *ΔFQZ*] quiddam *Aϑλ* | aere] ipso *add. Fλ* || 11 virus]
quod *add. δ* | furore] furorem *εOP*, in furorem *δ* || 13 Lync.]
lynceius *AϑQZ* liceius **BH**¹ linceus **E** lintheus *λ* Lincestius
Ov. codd. ubi Lyncestius ed. || 14 quem] quam *δP* || 15 haut]
aut *λP* || 17 est] *om. q* || 18 est] *om. δ* || 19 fuit] fuerit *A* ||
20 temperatior] -antior *δλ*

et ex quibus veniunt: pabuli sapor apparet in lacte, et vini vis existit in aceto — nulla res est, quae non eius, quo nascitur, notas reddat.

22. Aliud est aquarum genus, quod nobis placet
 5 coepisse cum mundo: sive ille aeternus est, hoc quoque fuit semper, sive initium aliquod est illi, hoc quoque cum toto dispositum est. quae sint haec, quaeris? Oceanus et quodcumque ex illo mare terras interluit. indicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis
 10 natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Histrum, ut Nilum, vastos amnes magisque insignes, quam ut dici possit eandem illis originem quam ceteris esse. 23. haec est ergo aquarum divisio: quaedam, ut videtur praestitum ex posterioribus, caelestes, quas
 15 nubila excutiunt; ex terrenis aliae sunt ut ita dicam supernatantes, quae in summa humo repunt, aliae abditae, quarum reddita est ratio.

24. Quare quaedam aquae caleant, quaedam etiam 1

10 cf. *Lucan. Phars. X 265 sq. quasdam (aquas) compage sub ipsa cum toto (mundo) coepisse reor* || 18 — p. 118, 3 *Lyd. de mens. IV 108* ὄτι ὅπη ἂν πρὸς νομῆ καλοῦτο, σηραγγάδη ἀνάγκη τυγγάνει τῆν ἐν βιάθει γῆν· ἐξ ἧς αἰτίας τὰ θερμὰ ὕδατα [*num θερμὰ τὰ ὕδατα?*].

3 notas] naturam **AZ** causas **T** || 4 *cap. 22/23 ante caput 20 coll. Haase* || 5 hoc] hac **K** hic **L¹OP** haec *Fickert* || 6 semper *om.* **δ** | siue] sine initio **δ** | hoc] haec **Φ** *vulgo* || 7 dispositum] disposita **Φ** *vulgo* | quae sint haec (*vel hae*) *Ge.*] quae sit haec **Φ** quid sit hoc **A** quid (quod **g**) si hoc **A** || 8 oceanus **HZ**] oceanus **Φ** oceanum **δ** | ex] cum **δ** | interluit] interfluit **A¹B** || 9 indicant quidam] ante cum ipso **δ** || 10 est natura *coll. A om. B* || 11 *histrum trad.* || 13 esse] supra originem **λ** post quam **φ** | quaedam ut] ut quibusdam **A** || 14 praestitum *Ge.*] post illum **Φ** post illam **AET** prostillant (ex sup.) *Schultess* | ex posterioribus] *sc. libro IV b*, ex superioribus **ET** | cael.] scelestes (sunt celestes **A**) ante ex **δ** | quas **AHL¹PZ**] aquas **AET** aqua(s ?) **λ** || 15 terrenis] *cf. p. 97, 3* | ut ita dicam, alie sunt *coll. δ* || 17 reddita] *cap. 22, cf. 19, 4* | ratio est *coll. δ* || 18 quaedam e.] quare e. **δ**

ferveant in tantum, ut non possint esse usui, nisi aut in aperto evanuerunt aut mixtura frigidae intepuerunt, plures causae redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam cale-
 scere, si subiecti sunt *ei* solo, per quod aquis trans-
 2 cursus est. facere solemus dracones et miliaria et complures formas, in quibus aere tenui fistulas struimus per declive circumdatas, ut saepe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatii, quantum efficiendo calori sat est: frigida itaque intrat, effluit calida. 10
 3 idem sub terra Empedocles existimat fieri, quem non falli crede *Baianis*, quibus balnearia sine igne calefiunt, spiritus in illa fervens loco aestuarii infunditur; hic per tubos lapsus non aliter quam igne subdito parietes et vasa balnei calefacit, omnis denique frigida 15
 4 porario, quia clausa praelabatur. quidam existimant per loca sulphure plena vel nitro euntes aquas calorem beneficio materiae, per quam fluunt, trahere: quod ipso odore gustuque testantur; reddunt enim qualitatem 20

3—11 *Emp. fr. A 68 Diels p. 172* || 12—19 *Lyd. de mens. IV 108* <ἡ δὲ θερμοῦτης> οὐ καθαίρει μᾶλλον ὑποξηραίνουσα (sc. τὰ ὕδατα), τῶν ἀτμῶν τῆς ἀσφάλτου τῇ πλείονι τῶν ὑδάτων ὑγρότητι βυθιζομένων.

1 non] *om.* BP || 5 *ei Haase, Michaelis*] et Φ *om.* AT | aquis] aquarum δ || 7 (a)ere tenui $\epsilon\lambda P$] tenui ere Z tenui creta δ ere θ ereas ET | struimus] facimus δ || 8 circumdatas] *corr.* c. ductas *vel* c. latas *Ge.* || 10 intrat] intra (λ)P | calida] aqua *add.* δ || 11 sub] *om.* δ | Emp.] *post* fieri δ *ante* sub E || 12 crede *Baianis.* *G. Müller conl. Plin. 31, 5*] credebant. In Φ credent ii *Pincian.* *cf. VI 24, 6* | sine igne] super igne δ *om.* EJ¹K | calef.] calfiunt FOZ || 13 aestuarii *Haase*] aestuanti || 14 per tubos *Muret.*] pertusos Φ per riuos Δ || 16 trahit] tradit *Gronov.* | e uaporario *Gronov.*] euaporatio || 17 prael.] praelabatur Δ || 18 uel] exeuntes uel δ | nitro e. H *ut conl. Gertz, cf. 20, 2*] introeuntes | calorem beneficio] beneficium δ || 19 fluunt] transeunt δ || 20 enim] *om.* J¹KT | qualitatem eius] *om.* λ

eius, qua caluere, materiae. quod ne accidere mireris, vivae calci aquam infunde: fervebit.

25. Quaedam aquae mortiferae sunt nec odore no- 1
tabiles nec sapore. circa Nonacrin in Arcadia Styx
5 appellata ab incolis advenas fallit, quia non facie, non
odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum
venena, quae deprehendi nisi morte non possunt. haec
autem, de qua paulo ante rettuli, aqua summa celeritate
corrumpit, nec remedio locus est, quia protinus hausta
10 duratur, nec aliter quam gypsum sub umore con-
stringitur et alligat viscera. est item noxia aqua in 2
Thessalia circa Tempe, quam et fera et pecus omne
devitat: per ferrum et aes exit, tanta vis illi est etiam
dura mordendi; nec arbusta quidem ulla alit et her-
15 bas necat. quibusdam fluminibus vis inest mira; alia 3
enim sunt, quae pota inficiunt greges ovium intraque
certum tempus, quae fuere nigrae, albam ferunt lanam,
quae albae venerant, nigrae abeunt. hoc in Boeotia
annes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas
20 nomen est: uterque ex eodem lacu exeunt diversa fac-
turi. in Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, 4

21 Theophrastus: inter fragm. W. deest.

3 odore Δ ET] ore || 4 Nonacrin Fortun.] nonacrinum |
archadia stix trad. || 6 artificum] -cium φ || 7 deprehendi] de-
prende LP || 8 retuli trad. || 9 est] ante remedio σ || 10 dura-
tur] durat σ | gypsum — 11 viscera] gypsum constringit et
alligat humore σ || 11 item Skutsch] autem | noxia] et noxia
 σ || 13 exit] transit σ | illi est] est illi ET, illi inest Δ ||
14 nec] ne Gertz | ulla quidem coll. φ || 15 inest] est OPT ut
est J¹K | alia] respondet quosdam p. 120, 8 || 17 certum]
breue σ | fuere] fuerunt Δ E | nigr(a)e nT] nigra || 18 uenerant]
ueniunt σ uenerunt aut l. 17 fuerant Gertz | hoc B Φ] haec
 Δ ε | boeotia] boetia (ε) Φ boetica ς T || 19 duo annes coll. σ |
annes] annes FPT | Melas] cf. Vitruv. VIII 3, 14 || 20 uterque]
cf. Kühner II § 9, 2. utrique Δ utraque E utrumque F ||
21 theophrastus FA

qui facere albas oves volunt, <ad Haliacmonem> adducunt, quem ut diutius potavere, non aliter quam infectae mutantur; at si illis lana opus fuit pulla, paratus gratuitus infector est: ad Peneion eundem gregem appellunt. auctores bonos habeo esse in Galatia flumen, 5 quod idem in omnibus efficiat, esse in Cappadocia, quo potio equis nec ulli praeterea animali color mutetur et spargatur albo cutis. quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est: erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres et mergi 10 proiecta non possunt, licet gravia sint. huius rei palam causa est: quamcumque vis rem expende et contra aquam statue, dummodo utriusque par sit modus: si aqua gravior est, leviolem rem, quam ipsa est, fert, et tanto supra se extollet, quanto erit levior; graviora 15 descendunt. at si aquae et eius rei, quam contra pensabis, par pondus erit, nec pessum ibit nec extabit sed exaequabitur aquae et natabit quidem sed paene mersa ac nulla eminens parte.

6 Hoc est, cur quaedam tigna supra aquam paene 20 tota efferantur, quaedam ad medium submissa sint,

1 qui] amnis est ad quem qui ET est flumen ad quod qui (qui om. ε) Δ | uolunt oues albas coll. δ | ad Haliacmonem add. Ge., cf. Plin. H. N. 31, 14 item in Macedonia qui velint sibi candida nasci ad Haliacmonem ducere, qui nigra aut fusca ad Axium. || 3 si illis] sullis λP fullis BL | fuit] sit δ || 4 ad] et ad δ | peneion] Ceronem Harduinus ad Plin. 31, 13 || 5 appellunt FZ] appellunt | bonos Gronov.] Posidonium, puto, habebat vel Iubam, aut Sotionem (cf. Bergk, op. II 309, 7), nouos Φδ bono uos Z | esse] post galatia Fλ || 6 omnibus] sc. animalibus, ouibus δETZ, cf. Plin. 31, 14 idem omnia fusca nasci . . quibusdam in locis dicit. | esse] est et ET | capadocia trad. || 8 spargatur] -gitur εE | albo BΦ] alba Aε || 9 est poster.] et est Bε est et AE || 10 syria AεEFPT] siria BHOZ || 11 palam δZ] post causa ελ om. δQ || 12 uis rem] uim rerum δ || 14 fert] feret Δ || 15 extollet δλZ] -lit δL¹Q || 16 descendunt ΔE] -dent Φ | aquae] aqua Q || 18 exaeq.] equabitur εOQ | aqu(a)e AΦ] aq̄ EP aqua B(ε) | et] sed P nec T || 20 tigna] stagna O¹P tinna J¹K || 21 efferantur] hinc cetera

quaedam ad aequilibrium aquae descendant. namque
 cum utriusque pondus par est, neutra res alteri cedit,
 graviora descendant, leviora gestantur. grave autem
 et leve est non aestimatione nostra, sed comparatione
 5 eius, quo vehi debet. itaque ubi aqua gravior est 7
 hominis corpore aut saxo, non sinit id, quo non vin-
 citur, mergi: sic evenit, ut in quibusdam stagnis ne
 lapides quidem pessum eant. de solidis et duris loquor.
 sunt enim multi pumicosi et leves, ex quibus quae
 10 constant insulae in *Lydia*, natant: Theophrastus est 8
 auctor. ipse ad *Cutilias* natantem insulam *vidi*, et
 alia in *Vadimonis* lacu vehitur (lacus in *Statoniensi* est).
Cutiliarum insula et arbores habet et herbas nutrit:
 tamen aqua sustinetur et in hanc atque illam partem
 15 non vento tantum sed aura impellitur, nec umquam
 illi per diem ac noctem uno loco statio est: adeo mo-
 vetur levi flatu. huic duplex causa est: aquae gravitas 9
 medicatae et ob hoc ponderosae, et ipsius insulae ma-
 teria vectabilis, quae non est corporis solidi, quamvis
 20 arbores alat. fortasse enim leves truncos frondesque
 in lacu sparsas pinguis umor apprehendit ac vinxit.
 itaque etiam si qua in illa saxa sunt, invenies exesa 10

10 *Theophrastus: inter fragm. W. deest.*

l. III et l. IV a om. δ(Δ), sed efferantur add. Chisiani Vat. 2
Prag.², ex Φ(ϕ) pendet ε iam η nom. || 2 p. par est Φ] par
est p. ϑ | n. res] cf. haec res III pr. 16, n. vis II 58, 2, neu-
traque res η J² || 3 descendant η] decedunt H λ Z decedunt
E(?) T discedunt F decidunt P || 5 eius] om. ϑ || 6 corpore
(η?) E T Z] corporis | saxo Skutsch] saxi || 10 Lydia Hermol.
Barb. ad Plin. H. N. 2, 209] india || 11 Cutilias Hermol.] cutillas |
vidi Fortun.] uado | et alia] ialia HT in alia Z italia P ||
12 Vadimonis Fort.] uadosis | lacus in] alia in lacu Hermol.
aut Fortun., fort. l. in agro Ge. | Statoniensi Hermol. Barb.
sec. Plin.] statione uisi (nisi ε E F J² Z tusi T) Φ || 13 cutilia-
rum Hermol.] cutillarum || 15 impellitur F λ] comp. || 18 et λ]
om. ϑ Q Z | materia] om. E J² T. || 21 lacu (η) O Z Pinc.] lacus ||
22 exesa F H² λ Z] aquosa E H¹ J² ϑ

- et fistulosa, qualia sunt quae duratus umor efficit, utique circa medicatorum fontium rivos, [quae] ubi purgamenta aquarum coaluerunt et spuma solidatur: necessario leve est, quod ex ventoso inanique concre-
- 11 tum est. quorundam causa non potest reddi: quare 5 aqua Nilotica fecundiores feminas faciat, adeo ut quarundam viscera longa sterilitate praeclusa ad conceptum relaxaverit; quare quaedam in Lycia aquae conceptum feminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax vulva est. quod ad me attinet, pono 10 ista inter temere vulgata. creditum est quasdam aquas scabiem afferre corporibus, quasdam vitiliginem et foedam ex albo varietatem, sive infusa sive pota sit: quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam.
- 12 quis non gravissimas esse aquas credat, quae in cry-
- stallum coeunt? contra autem est: tenuissimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillime gelat. unde autem fiat eiusmodi lapis, apud Graecos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant aequae hunc perlucidum lapidem quam illam glaciem, 20 ex qua fieri lapis creditur. aqua enim caelestis minimum in se terreni habens cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis, donec omni aëre excluso in se tota compressa est et umor, qui fuerat, lapis effectus est. 25
- 1 26. Aestate quaedam flumina augentur ut Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est auctor,

27 *Theophrastus: inter fragmenta W. deest.*

2 qu(a)e] *del. Ge.* quare *Haase*, <stagna> riuosque *Skutsch* || 3 coaluerunt *vulgo*] colluerunt || 8 Lycia] licia Φ | aquae . . 9 custodiant] aqua . . custodiunt λ (?) || 12 vitiliginem *vulgo*] vituliginem T uitii (uiciis λ ?) legem Φ *om. E* || 13 siue p.] seu p. *Skutsch* || 15 grau.] crassissimas *Gertz* || 15/19 crystallum *bis trad.* || 18 eius] huius P || 21 minimum] nimium λ (*var. lect. in JK*) || 27 alias . . reddetur] l. IV a cap. 1 | Th.] *teofrastus* λ

in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore aestivo. quattuor esse iudicant causas: aut quia tunc maxime in umorem mutabilis terra sit, aut quia maiores in remoto imbres sint, quorum aqua per secretos cuniculos reddita tacite suffunditur. tertia: si crebrioribus ventis ostium caeditur et reverberatur fluctu, amnis resistit, qui crescere videtur, quia non effunditur. quarta siderum ratio est: haec enim quibusdam mensibus magis urgent et exhauriunt flumina; cum longius recesserunt, minus consumunt atque trahunt: ita quod impendio solebat, id incremento accidit. quaedam flumina palam in aliquem specum decidunt et sic ex oculis auferuntur. quaedam consumuntur paulatim et intercidunt; eadem ex intervallo revertuntur recipiuntque et nomen et cursum. causa manifesta est: sub terra vacat locus, omnis autem natura umor ad inferius et ad inane defertur: illo itaque recepta flumina cursus egere secreto; sed cum primum aliquid solidi, quod obstaret, occurrit, perrupta parte, quae minus ad exitum repugnavit, repetiere cursum suum.

2—4 cf. *Aetnae v. 128 sq. diversos emittat terra canales, hospitium fluvium.* || 11—14 et 20 cf. *Aetnae v. 123 sqq. (supra p. 114 exscripti)* || 10—14 cf. *Aetnae v. 116 sqq.*

non est hic causa docenda, dum stet opus causae. quis enim non credit inanis esse sinus penitus (cf. p. 110), tantos emergere fontes cum videt ac totiens uno se mergere hiatus?

2 esse] post iudicant ηT | aut] ut $J^1 K$ quae ut P | iudicant] fort. indicat cum $g^1 Ge.$ || 5 suff.] superfunditur λ || 6 ostium] hostium *codd. plerique* || 7 resistit] restitit $\eta F \lambda$ || 8 siderum] post r. est $\eta \lambda$ ante est F || 10 trahunt] extrahunt *Skutsch* || 11 ita] itaque ηET | impendio] impendi *Koeler*, -di iis *Madv.* | accidit] accedit E || 12 aliquem] aliquam λ | dec.] incidunt φ || 16 uacat *Fortun. (?)*] uagatur | locus] lacus ET || 20 repugnauit] -abat ζZ

- 4 sic ubi terreno Lycus est potatus hiatu,
 existit procul hinc alioque renascitur ore.
 sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus
 redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.

idem et in Oriente Tigris facit: absorbetur et deside- 5
 ratus diu tandem longe remoto loco, non tamen dubius
 5 an idem sit, emergit. quidam fontes certo tempore
 purgamenta eiecant, ut Arethusa in Sicilia quinta
 quaque aestate per Olympia. inde opinio est Alpheon
 ex Achaia eo usque penetrare et agere sub mare cur- 10
 sum nec ante quam in Syracusano litore emergere,
 ideoque his diebus, quibus Olympia sunt, victimarum
 6 sterces secundo traditum flumini illic redundare. hoc
 et a te creditum est, ut in prima parte <dixi>, Lucili
 karissime, et a Vergilio, qui alloquitur Arethusam: 15

sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos,
 Doris amara suas non intermisceat undas.

Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum
 intervallum temporis foeda quaedam turbidus ex intimo

1—4 *Ov. Met. XV 273—276* || 8 hinc [*Arist.*] de mir. ausc.
 186 || 14 *Lucil.*: *FPR* p. 363 B. || 16 sq. *Verg. Ecl. 10, 4 sq.*

1 Lycus vel potius licus *Ov. codd.*] lacus Φ locus L (corr.?) Z |
 potatus] epotus *Ov. codd.* || 2 hinc] huic λ || 3 c(om)b. Z *Ov.*
codd.] cum b. | tacito] tecto vel toto *Ov. codd.* || 4 undis]
 aruis *Ov. codd.* || 5 in or.] moriente λ T || 6 non — 7 tempore]
om. η E || 7 emergit] emersit F λ || 8 eiecant] -at η ET | et 15
 Areth. EJKL] aretus. H ϕ Z || 10 mare] mari *Skutsch* || 11 Syr.]
sirac. codd. plerique | litore vel littore trad. || 12 ideoque] iam-
 que λ || 14 creditum] traditum *vulgo* | ut in prima parte]
 parte *om. ϑ*, [ut] in poemate *Mur.* ut in poemate *vulgo*, ut
 (sc. extat) in primo *Schultess conl. III 1, 1*, ut in prooemio
 apparet *Kroll*, dixi *add. Ge.* || 15 kar.] kme Φ carissime Z |
 uerg. Z] uirgilio Φ || 17 amara] amata ϕ / suas . . undas]
 suam . . undam *Verg. codd.* || 18 chersoneso J²Z] -nesso Φ
chernorensio λ | rhod.] thodiorum ϕ || 19 turbidus] turbini-
 bus ET

fundat, donec liberatus eliquatusque est. hoc quibus- 7
dam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum sed
folia testasque et quicquid putre iacuit expellant. ubi-
que autem facit mare, cui haec natura est, ut omne
5 immundum stercorosumque litoribus impingat. quae-
dam vero partes maris certis temporibus hoc faciunt,
ut circa Messenen et Mylas fimo quiddam simile tur-
bulentae [a]vis mare profert fervetque et aestuat non
sine colore foedo, unde illic stabulare Solis boves fabula
10 est. sed difficilis ratio est quorundam, utique ubi tem- 8
pus *eluviei*, de qua quaeritur, [in]observatum sed in-
certum est. itaque proxima quidem inveniri et vicina
non potest causa; ceterum publica est illa: omnis
aquarum stantium clausarumque natura se purgat. nam
15 in his, quibus cursus est, non possunt vitia consistere,
quae secunda vis defert et exportat; illae, quae non
emittunt quicquid insedit, magis minusve aestuant.
mare vero cadavera stramenta et naufragorum reli-
qua similia ex intimo trahit, nec tantum tempestate
20 fluctuque sed tranquillum quoque placidumque pur-
gatur.

6—10 cf. *Plin. H. N. 2, 220 omnia plenilunio maria pur-
gantur, quaedam et stato tempore: circa Messanam et Mylas
fimo similia expuuntur in litus purgamenta, unde fabula e(st)
Solis boves ibi stabulari.*

1 fundat] *fort. fundit Ge. cf. p. 126, 7* || 5 impingat] im-
pingnat F(J²)L²Z impugnat λ || 7 messene(m)] Messanam *vulgo* |
mylas] *vel milas trad. | fimum] fimo Plin. Fortun. | quiddam*
FH] quidem Φ, quoddam Bong. | simile] sil'e Φ similem
Memm. || 8 turbulentae vis *Ge.*] -t(a)e avis Φ -ti avis Z -tum luis
Fortun., purgamentum Bong. -tis aquis Haase, cf. VII 8, 3 *causis*
turbulentis, -te saeviens Leo | (a)estuat] exestuat EHJ²Z² ||
9 colore] calore *q Alb. M. odore vulgo, fort. recte | stabulare]*
-lari ET || 10 quoru(m)dam] *sc. fontium | ubi ET] inibi (vel*
nubi) || 11 eluviei Ge.] eius uel Φ eius rei ET | obs. sed Fortun.]
inobservatum sed Φ inobs. uel EOT || 13 omnis] *fort. omnium*
Ge. || 18 stramenta] ramenta G. Müller, instrumenta Roszbach,
vestmenta Skutsch | naufragorum] naufragiorum Haupt | reli-
qua] reliquiis Fortun.

- 1 27. Sed monet me locus, ut quaeram, cum fatalis dies diluuii venerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur: utrum oceani viribus fiat et externum in nos pelagus exurgat, an crebri sine intermissione imbres et elisa aestate hiems pertinax im- 5 mensam vim aquarum ruptis nubibus deiciat, an flumina tellus largius fundat aperiatque fontes novos, an non sit una tanto malo causa sed omnis ratio consentiat et simul imbres cadant flumina increscant maria sedibus suis excita percurrant et omnia uno agmine ad 10
- 2 exitium humani generis incumbant. ita est. nihil difficile naturae est, utique ubi in finem sui properat. ad originem rerum parce utitur viribus dispensatque se incrementis fallentibus: subito ad ruinam toto impetu venit. quam longo tempore opus est, ut con- 15 ceptus ad puerperium perduret infans, quantis laboribus tener educatur, quam diligenti nutrimento obnoxium novissime corpus adolescit — at quam nullo negotio solvitur! urbes constituit aetas, hora dissolvit; momento fit cinis, diu silva; magna tutela stant ac vigent 20
- 3 omnia, cito ac repente dissiliunt. quicquid ex hoc statu rerum natura flexerit, in exitium mortalium satis est. ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multas simul fata causas movent. neque enim sine concussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, inter 25
- 4 quos Fabianus est. primo immodici cadunt imbres et sine ullis solibus triste nubilo caelum est nebulaque continua et ex umido spissa caligo numquam exiccant-

26 *Fabianus: cf. Zeller III 1, 677.*

2 diluuii] diluui Skutsch || 3 oceanus *codd. plerique ut semper* | ext(er)num] extremum E || 4 exurgat] insurgat εT || 7 an non *Gertz*] aut non || 10 perc.] procurrant *Gertz* || 11 exitium] exitum εFλ || 12 est] s. l. λ | sui] suum EQ || 14 se HJ²L²MPZ] *om.* EFλT || 15 uenit] ueniet *Skutsch* || 17 tener] tenet λ || 22 exitium] exitum ηλ | mortalium] *om.* λ || 23 multas] multa ηE || 24 neque] nec ηE || 25 mundi t. mut.] mutatio (*om. mundi*) tanta φ || 27 nebula *vulgo ex ε*] nubila

tibus ventis. inde vitium satis est, segetum sine fruge
 surgentium marcor. tunc corruptis, quae seruntur manu,
 palustris omnibus campis herba succrescit. mox in- 5
 iuriam et validiora sensere: solutis quippe radicibus
 5 arbusta procumbunt, et vitis atque omne virgultum
 non tenetur solo, quod molle fluidumque est. iam
 nec gramina aut pabula laeta aquis sustinet: fame
 laboratur et manus ad antiqua alimenta porrigitur,
 qua ilex est et quercus, excutitur et quaecumque in
 10 arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. labant 6
 ac madent tecta, et in imum usque receptis aquis fun-
 damenta desidunt, ac tota humus stagnat. frustra titu-
 bantium fultura temptatur: omne enim firmamentum
 in lubrica figitur et lutosa humo, nihil stabile est.
 15 postquam magis magisque ingruunt nimbi et con- 7
 gestae saeculis tabuerunt nives, devolutus torrens altis-
 simis montibus rapit silvas male haerentes et saxa
 revolutis remissa compagibus rotat, abluit villas et
 intermixtos dominis greges devehit, vulsisque minoribus
 20 tectis, quae in transitu abduxit, tandem in maiora vio-
 lentus aberrat, urbes et implicitos trahit moenibus suis
 populos, ruinam an naufragium querantur, incertos
 (adeo simul et quod opprimeret et quod mergeret venit);
 auctus deinde processu aliquot in se torrentibus raptis

10/11 cf. *Lucani Phars. IV 89 castra labant, alto restagnant flumina vallo* || 17/9 cf. *id. 100 sq. absorpsit penitus rupes ac tecta ferarum detulit atque ipsas hausit.*

7 pab. laeta] cf. *Lucr. 2, 317* | aquis] aruis *Skutsch* | sustinet] sc. *solum*, -nent **F Madv.** || 8 antiqua al.] sc. *glandes* || 9 qua] quia η HP quare λ , om. **Z Leo** | est] om. **L²Z Fortun. Madv. Leo** | in a.] in hi(i)s a. η EJ²T || 13 fultura] fulta **Z fultum T** || 14 lubrica *Ge.*] lubrico | et] in *add. E* || 15 ingruunt] ingruerunt **T Waldästel**, sed cf. *Kühner II § 31, 3* | nimbi ingr. (congruunt η) coll. η E || 18 revolutis] resolutis **Z ut Gron. coni.** || 19 d(omi)nis] dms **OP Memm.** demens **T** || 22 an (η ?) **EHTZ** | aut ζ F λ P || 24 aliquot *Gron.*] aliquo Φ aliisque *Madv.* obliquo *G. Müller*

plana passim populatur; novissime in materia magna
 8 gentium clarus onustusque diffunditur. flumina vero
 suapte natura vasta et tempestatibus rapida alveos re-
 liquerunt. quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum
 atque Danuvium, quibus torrens etiam in canali suo 5
 cursus est, cum superfusi novas sibi fecere ripas ac
 9 scissa humo simul excessere alveo? quanta cum prae-
 cipitatione volvuntur, ubi per campestria fluens Rhenus
 ne spatio quidem languidus sed latissimas velut per
 angustum aquas *impellit*, cum Danuvius non iam radices 10
 nec media montium stringit sed iuga ipsa sollicitat
 ferens secum madefacta montium latera rupesque dis-
 iectas et magnarum promontoria regionum, quae fun-
 damentis laborantibus a continenti recesserunt, deinde
 non inveniens exitum (omnia enim ipse sibi praeclu- 15
 serat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum
 10 atque urbium uno vertice involvit. interim permanent
 imbres, fit caelum gravius ac sic diu malum ex malo
 colligit: quod olim fuerat nubilum, nox est et qui-
 dem horrida ac terribilis intercurso luminis diri. crebra 20
 enim micant fulmina, procellaeque quatunt mare tunc
 primum auctum fluminum accessu et sibi angustum:

4 cf. *Lucani Phars. IV 116 sq. hos campos Rhenus inundet, hos Rhodanus.* || 21 cf. *Lucani Phars. IV 77 sq. nec servant fulmina flammis, quamvis crebra micent.*

1 in m. m.] in maceriam magnam E in ruina m. *Fortun.*
 in miseriam magnam *Haase*, immersarum magna ui *Schultess*,
 minatio m. *Ge.* || 2 clarus] elatus E, latus *Ge.* | onustus] ho-
 nustus *codd. plerique* || 3 rapida] rapta ηEJ²T || 4 rhod.
 (E)JKH²L²] rodanum | rhenum (E)HZ] renum *similiterque* l. 8 ||
 5 danubium *et sim.* 10 *trad.* || 6 superfusi T] -fuisse Z ||
 10 impellit *Michaelis*] i(m)plet Φ impluit Z | non iam] non-
 dum λ (?) || 12 madef.] labefacta *Pinc. fort. recte* || 13 promont.]
 promuntoria EZ || 14 laborantibus] labantibus *Haase*, labe-
 ruentibus *G. Müller* || 15 sibi ipse *coll.* ηZ sibi s. l. P || 16 que
 ΦλZ] om. ηEQ || 17 permanent] -manant *Haase* || 18 sic] si ηFλ |
 diu] dum *Kroll* || 19 colligit] colligitur ET || 21 fulm.] flumina
 sK¹OPZ || 22 auctum ET] actum

iam enim promovet litus nec continetur suis finibus;
ideo prohibentur exire torrentes aguntque fluctum retro,
 pars tamen maior ut maligno ostio retenta restagnat
 et agros in formam unius lacu redigit. iam omnia, 11
 5 qua prospici potest, aquis obsidentur: omnis tumultus
 in profundo latet et immensa ubique altitudo est. tan-
 tum in summis montium iugis vada sunt: eo in ex-
 celsissima cum liberis coniugibusque fugerunt actis
 ante se gregibus. diremptum inter miseros commercium
 10 ac transitus, quoniam quicquid summissius erat, id
 unda complevit: editissimis quibusque adhaerebant re- 12
 liquiae generis humani, quibus in extrema perductis
 hoc unum solacio fuit, quod transierat in stuporem
 metus. non vacabat timere mirantibus; nec dolor qui-
 15 dem habebat locum, quippe vim suam perdit in eo,
 qui ultra sensum mali miser est. ergo insularum modo 13
 eminent 'montes et sparsas Cycladas augent', ut ait
 ille poetarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro
 magnitudine rei dixit
 20 omnia pontus erat, deerant quoque litora ponto,
 ni tantum impetum ingenii et materiae ad pueriles
 ineptias reduxisset:

nat lupus inter oves, fulvos vehit unda leones.

4/5 cf. *Lucan. IV 99 sq. iam tumuli collesque latent, iam
 flumina cuncta condidit una palus* || 17 *Ov. Met. II 264* || 20 *Met.
 I 292* || 23 *Met. I 304*

2 *ideo (vel sic) Ge.] sed (vel set) | prohibentur Leo] pro-*
hibent || 3 *ostio Z] hostio* || 4 *formam ηE] forma | lacu] cf. Neue*
I³ p. 781, Leo de Statii silvis 1892 p. 15, CIL VI 1297, lacus
L²Z || 5 *qua] qu(a)e ηP quam OZ* || 7 *eo in Ge.] in ea Φ*
ea del. Madvig, contra excelsissima del. Haase || 8 *coniug.]*
cum iug. λ || 9 *diremptum T Fortun.] direptum* || 12 *extrema]*
-mum λ || 14 *nec λQ] ne ηΘZ, cf. Kühner II § 157, 8* || 15 *suam*
uim coll. Fλ || 17 *cicladas trad.* || 20 *erat Φ et Ov. codd. Nλ*
cf. Verg. ecl. 8, 58; Gell. 19, 9, 13 (Leo), erant E et Ov. codd.
M (man. rec.) ε || 21 *ni] nisi ηE*

14 non est res satis sobria lascivire devorato orbe terrarum. dixit ingentia et tantae confusionis imaginem concepit, cum dixit:

expatiata ruunt per apertos flumina campos,
... pressaeque labant sub gurgite turres. 5

magnifice haec, si non curaverit, quid oves et lupi faciant. natari autem in diluvio et in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum 15 erat, mersum est? concepisti imaginem, quantam debebas obrutis omnibus terris caelo ipso in terram ruente — perfer: scies, quid deceat, si cogitaveris orbem terrarum natate.

1 28. Nunc ad propositum revertamur. sunt qui existiment immodicis imbribus vexari terras posse, non obrui; magno impetu magna ferienda sunt; faciet pluvia 15 segetes malas, fructum grando decutiet, intumescunt rivis flumina, sed resident. quibusdam placet moveri mare et illinc causam tantae cladis accersere. non potest torrentium aut imbrum aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium? ubi instat illa pernicies 20 mutarique humanum genus placuit, fluere assiduos imbres et non esse modum pluviis concesserim, suppressis aquilonibus et flatu sicciore austris nubes et amnes abundare. sed adhuc in damna profectum est:

4/5 *Ov. Met. I 285 et 290* || 24 sed . . . est] versus vulgo falso perhibetur

3 concepit *Kroll et Barthel conl. l. 9*] cepit || 5 labant] latent *Fλ(?) et Ov.* || 8 aut] an T | omne] om. *ET* || 10 terram *εE*] terra || 11 perfer] profer *λ(?)* || 14 existiment *H¹λ*] -mant *ηEλ* || 17 riuus] nimbis *Joh. Müller* | moueri] mouere *Haase*, sed cf. § 7 *deo uisum ordiri meliora, uetera finiri.* || 18 accersere *ηH²λZ*] accessere *Eφ*, cf. *Bücheler M. Rh. 39, 444*, accensere *H¹* accendere *F* || 21 humanum] hominum *H¹λ* hom. hum. *J* genus hum. coll. *ηT* || 23 austris] austri *Skutsch* | nubes et amnes (annes *φ*)] imbres et imbres *Fλ* nubes et imbres et amnes *ε* vulgo || 24 dam(p)na] dam(p)num *Fλ*

sternuntur segetes et deplorata colonis
vota iacent longique perit labor irritus anni.

non laedi terrae debent sed abscondi. denique cum 3
per ista prolusum est, crescunt maria, sed super soli-
5 tum, et fluctum ultra extremum tempestatis maximae
vestigium mittunt; deinde a tergo ventis surgentibus
ingens aequor evolvunt, quod longe a conspectu veteris
litoris frangitur. deinde ubi litus bis terque prola-
tum est et pelagus in alieno constitit, velut admoto
10 malo comminus procurrit aestus ex imo recessu maris.
nam ut aëris ut aetheris, sic huius elementi larga 4
materia est multoque in abdito plenior. haec fatis
mota, non aestu (nam aestus fati ministerium est),
attollit vasto sinu fretum agitque ante se. deinde in
15 miram altitudinem erigitur et illis tutis hominum re-
ceptaculis superest. nec id aquis arduum est, quoniam
aequo terris fastigio ascendunt. si quis excelsa perlibret, 5
maria paria sunt: nam par undique sibi ipsa tellus est
(cava eius et plana [eius] inferiora sunt, sed istis † a deo
20 in rotundum orbis aequatus est), in parte autem eius
et maria sunt, quae in unius aequalitatem pilae coeunt.
sed quemadmodum campos intuentem quae paulatim
devexa sunt fallunt, sic [cum] non intellegimus cur-
vaturas maris et videtur planum quicquid apparet. at

1 sq. *Ov. Met. I 272 sq.*

4 prolusum] proclusum λϞ perl. η || 6 surg.] fort. urgen-
tibus *Ge. conl.* premit a tergo III praef. 1 || 7 evoluunt] -uit Ϟ
(P²T Memm.) | ueteris] interioris Ϟ antiqui Z || 8 terque] om. H
uel ter E ter η (?) || 10 c(om)minus] vel c(om)munis vel cum
minus trad., cominus FHL || 15 illis] illinc *Kroll* || 17 ascen-
dunt *Gron.*] ascendet || 19 et plana] fort. et(iam) planis *Ge.* |
eius] om. FL, editis *Schultess* | sunt inf. coll. λ | istis] totus
Schultess | a deo] vel adeo trad. num ipsi[s] alveo? || 21 unius]
uniuersam *Schultess falso* || 23 cum] om. T enim 5, potes inter-
dum, tantum (*conl. II 1, 4*) corr. || 24 et] om. E vulgo

illud aequale terris est ideoque, ut effluat, non magna mole se tollet, dum satis est illi, ut supra paria veniat, leviter exurgere; nec a litore, ubi inferius est, sed a medio, ubi ille cumulus est, defluit. ergo ut solet aestus aequinoctialis sub ipsum lunae solisque coitum omnibus aliis maior undare, sic hic, qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximisque violentior plus aquarum trahit nec, antequam supra cacumina eorum, quos perfusus est, montium crevit, devolvitur. per centena milia quibusdam locis aestus excurrit innoxius et ordinem servat (ad mensuram enim crescit iterumque decrescit): at illo tempore solutus legibus sine modo fertur. 'qua ratione?' inquis: eadem, qua conflagratio futura est. utrumque fit, cum deo visum ordiri meliora, vetera finiri. aqua et ignis terrenis dominantur, ex his ortus et ex his interitus est: ergo quandoque placere res novae mundo, sic in nos mare emittitur desuper, ut fervor ignisque, cum aliud genus exitii placuit.

29. Quidam existimant terram quoque concuti et dirupto solo nova fluminum capita detegere, quae amplius ut e pleno profundant. Berosos, qui Belum interpretatus est, ait ista cursu siderum fieri; adeo quidem affirmat, ut conflagrationi atque diluvio tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quandoque omnia sidera, quae nunc diversos agunt cursus, in Cancrum

22 cf. *Aetnae v. 122 et trahat ex pleno quod fortem contrahat amnem.* | *Berosi fr. 21 FHG II 510*

1 aequale] *immo aequalius* || 2 se] *om.* PZ | tollet] *tollit EF¹* | dum] *uerum Ge.* | paria] *maria EJ¹K* || 3 exsurg.] *vel exurgere trad.* || 4 ille] *illi Ge.* | solet] *vel sol et trad.* || 5 aestus] *ante sub T om.* P || 9 deuolu.] *peruoluitur Q* || 12 solutus] *-tis Fλ* || 14 deo] *adeo λ* || 17 nouae *Fort.*] *nouo* || 18 desuper] *post ut T om.* P | cum] *cura λ* | exitii] *exitii Skutsch* || 22 profundant] *-dantur Skutsch* | Berosos] *-sus vulgo* | Belum *Fortun.*] *bellum* || 25 quandoque] *quando EFT*

convenerint (sic sub eodem posita vestigio, ut recta
 linea exire per orbem omnium possit); inundationem
 futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum
 convenerit. illic solstitium, hic bruma conficitur: mag-
 5 nae potentiae signa, quando in ipsa mutatione anni
 momenta sunt. et istas ego receperim causas (neque 2
 enim ex uno est tanta perniciēs), et illam, quae in
 conflagratione nostris placet, hoc quoque transferendam
 puto: sive animal est mundus sive corpus natura guber-
 10 nabile ut arbores ut sata, ab initio eius usque ad exitum
 quicquid facere quicquid pati debeat, inclusum
 est. ut in semine omnis futuri hominis ratio com- 3
 prehensa est et legem barbae canorumque nondum
 natus infans habet (totius enim corporis et sequentis
 15 actus in parvo occultoque liniamenta sunt), sic origo
 mundi non minus solem et lunam et vices siderum et
 animalium ortus quam quibus mutarentur terrena con-
 tinuit. in his fuit inundatio, quae non secus quam
 hiems quam aestas lege mundi venit. itaque non 4
 20 pluvia istud fiet sed pluvia quoque, non incursu maris
 <sed> maris quoque incursu, non terrae motu sed terrae
 quoque motu: omnia adiuvabunt naturam, ut naturae
 constituta peragantur. maximam tamen causam ad se
 inundandam terra ipsa praestabit, quam diximus esse
 25 mutabilem et solvi in umorem. ergo quandoque erit 5
 terminus rebus humanis, cum partes eius interire de-
 buerint abolerive funditus totae, ut de integro totae
 rudes innoxiaeque generentur nec supersit in deteriora
 praeceptor, plus umoris, quam semper fuit, fiet. nunc

1 convenerint] -nerunt ϵT || 5 ipsa mutatione ϵZ] ipsa
 mutationes Φ ipsas mutationes *Ge.* || 8 hoc] *i. e. huc*, haec λ |
 transferendam Z] -dum || 9 siue] sine $J^1 KP$ | animal *Cudworth*
 (*Köler p. 475*), *cf. II 1, 4*] anima || 10 ut s.] et s. ET || 12 ho-
 minis] ante futuri λ post ratio ϵ omnis ϕ || 15 actus] partus
Ge. | liniamenta Z *Fort.*] -mento || 21 sed *add. Lipsius* | motu]
 motum P motus $L^2 Z$ || 22 motu] *om. LZ* || 24 inundandam]
 -danda ϕ || 25 quandoque] *Waldästel tuetur* || 29 praeceptor]
om. λ magister ϵ | fuit semper coll. ϕ

enim elementa ad id, quod debetur, pensa sunt: aliquid oportet alteri accedat, ut quae libramento stant, in-
 aequalitas turbet. accedet umori; nunc enim habet,
 quo ambiat terras, non quo obruat: quicquid illi ad-
 6 ieceris, necesse est in alienum locum exundet. uide
 ergo ne terra debeat minui, ut validiori infirma suc-
 cumbat. incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in
 umorem et assidua tabe defluere. tunc exilient sub
 montibus flumina ipsosque impetu quatient; inde aura
 7 tacta manabunt; solum omne aquas reddet, summi
 scaturient montes. quemadmodum in morbum trans-
 eunt sana et ulcéri vicina consentiunt, ut quaeque
 proxima terris fluentibus fuerint, ipsa eluentur stilla-
 buntque, deinde current, et hiant pluribus locis saxo
 [per] fretum saliet et maria inter se componet. nihil
 15 erunt Adria, nihil Siculi aequoris fauces, nihil Charybdis
 nihil Scylla: omnes novum mare fabulas obruet et hic
 qui terras cingit oceanus extrema sortitus veniet in
 8 medium. quid ergo est? nihilominus tenebit alienos
 menses hiems, aestas prohibebitur, et quodcumque terras
 20 sidus exsiccat, compresso ardore cessabit. peribunt
 tot nomina, Caspium et Rubrum mare, Ambracii et
 Cretici sinus, Propontis et Pontus, peribit omne dis-

18 sq. cf. *Anth. L. 31, 2 (PLM IV 69): Oceanus medium venit in imperium.*

1 aliquid] aliud λ || 2 alteri] utri subaudi | accedat] cedat
 E || 3 (h)umori] humor Z humor humori E | enim] om. λ(?) ||
 5 alienum] cf. l. 19: alienos menses | vide . . ne] i. e. forsitan,
 cf. Kühner II § 189, 2 adn. 1 || 6 debeat minui Madv.] debeat
 minus Φ habeat minus Fortun. debito habeat minus Bad-
 stübner || 9 impetu Fortun.] impetus || 10 tacta] fort. tacti sc.
 montes Ge. nisi omnia subaudire mavis | omne solum coll. φ ||
 12 consentiunt] fort. contagium sentiunt Ge. | quaeque . . ipsa]
 sc. terrena || 14 deinde] dein Skutsch | saxo] saxa φ || 15 per
 del. Madvig] par Haase, fort. perinde Ge., per hiatum Voss
 meus || 16 Char. n. Sc.] caribdis nichil scilla trad. || 18 cingit]
 scingit λ(?) | in] om. φ || 20 quodc.] quic(um)q(ue) P(φ) quic-
 q(uid) T || 22 ambracii] -aici Φ -aci Z || 23 Cret.] certici λ

crimen; confundetur quicquid in suas partes natura digessit. non muri quemquam, non turres tuebuntur. non proderunt templa supplicibus nec urbium summa, quippe fugientes unda praeveniet et ex ipsis arcibus
 5 deferet. alia ab occasu, alia ab oriente concurrent: 9
 unus humanum genus condet dies. quicquid tam longa fortunae indulgentia excoluit, quicquid supra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata magnarumque gentium regna pessundabit.

10 30. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturae, utique 1
 <quae> a primo facere constituit, ad quae non subito sed ex denuntiatio venit. iam autem a primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate discederet, quando mergerentur terrena, decretum est; et ne sit
 15 quandoque velut in novo opere dura molitio, olim ad hoc maria se exercent. non vides, ut fluctus in litora 2
 tamquam <numquam> exiturus incurrat? non vides, ut aestus fines suos transeat et in possessionem terrarum mare inducat? non vides, ut illi perpetua cum
 20 claustris suis pugna sit? quid porro? istinc, unde tantum tumultum vides, metus est, e mari et magno spiritu erumpentibus fluviis. ubi non umorem natura 3
 disposuit, ut undique nos, cum voluisset, aggredi posset? mentior, nisi eruentibus terram umor occurrit et, quo-
 25 tiens nos aut avaritia defodit aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruendi finis aliquando est. adice, quod immanes sunt in abdito lacus et multum maris

2 quemquam] quemque η ET || 5 oriente] occidente λ || 8 adornata] num adulterata? || 10 ut dixi] cap. 27, 2 | utique quae Muret.] utique Φ uti q(uae) λ ut quae E || 11 ad quae] atque η L²Z || 13 discederet] sc. mundus, -derent ET || 17 numquam add. Ge. || 19 inducat? FZ] inducatur $g\lambda\varrho$ inducant (η ?)EHL² || 22 spiritu] impetu cod. Pal. | non] om. λ || 25 aut] ante au. Ge. post avaritia Φ aut (bis Z) au. nos coll. L²Z, del. Gertz, auri Schultess, aut defodit del. Kroll | aliqua] alia Ge. || 26 cogit] coegit Gertz, quod reprob. Joh. Müller | eruendi Gertz] eruenti Φ , erumpendi Leo | finis] f. is Gertz | aliquando] aliquo L²Z, in liquido add. G. Müller

4 conditi, multum fluminum per opera labentium. undi-
 que ergo erit causa diluvis, cum aliae aquae subter-
 fluant terras, aliae circumfluant, quae diu coercitae
 vincent et amnes annibus iungent, paludibus stagna.
 omnium tunc mare ora fontium implebit et maiore 5
 hiatu solvet. quemadmodum corpora nostra ad egestum
 venter exhaurit, quemadmodum in sudorem eunt vires,
 ita tellus liquefiet et aliis causis quiescentibus intra
 se, quo mergatur, inveniet; sed magis omnia coitura
 5 crediderim. nec longa erit mora exitii: temptatur di- 10
 velliturque concordia. cum semel aliquid ex hac idonea
 diligentia remiserit mundus, statim undique ex aperto
 et abdito, superne ab infimo, aquarum fiet irruptio.
 6 nihil est tam violentum, tam incontiens sui, tam
 contumax infestumque retinentibus quam magna vis 15
 undae: utetur libertate permissa et iubente natura, quae
 scindit circuitque, complebit. ut ignis diversis locis
 ortus cito miscet incendium flammis coire properanti-
 bus, sic momento se redundantia pluribus locis maria
 7 committent. nec ea semper licentia undis erit, sed 20
 peracto exitio generis humani extinctisque pariter feris,
 in quarum homines ingenia transierant, iterum aquas
 terra sorbebit, terra pelagus stare aut intra terminos
 suos furere coget, et reiectus e nostris sedibus in sua
 secreta pelletur oceanus et antiquus ordo revocabitur. 25
 8 omne ex integro animal generabitur dabiturque terris
 homo inscius scelerum et melioribus auspiciis natus.
 sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi

1 conditi] condita λ || 2 subterfluant *cod. Ops.*] subterfluunt
 ϑ ϕ Z superfluunt λ subinfluunt η || 3 circumfluant] -fluunt η H ||
 4 et] *om.* ϕ | paludibus] paludes λ (?) || 8 aliis] alienis *Ge.* ||
 9 sed] si η E J² | coitura] ruitura *Gron.* || 11 ex hac aliquid
coll. F λ | idonea] diutina *Kroll* || 16 unde *trad.* || 17 ortus
coll. F λ || 18 miscet *inc.*] *incendia miscere Vergilianum*
est || 19 pluribus locis] *om.* ϑ J² || 21 exicio F H L || 22 homines]
i. e. ingenia hominum. cf. p. 129, 13 || 23 terra p.] terram p.
 η F λ (?) Z *fort. auster p. Ge.* || 24 et] *num del. ?* | e] est λ
se (L¹?) Z || 26 generabitur *Fortun.*] gloriabitur Φ orietur Z

sunt; cito nequitia subrepat. virtus difficilis inventu est, rectorem ducemque desiderat: at sine magistro vitia discuntur.

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER IV A QUI FERTUR.

Liber secundus.

De Nilo.

[Praefatio.] Delectat te, quemadmodum scribis, 1
Lucili virorum optime, Sicilia et officium procurationis
otiosae, delectabitque, si continere id intra fines suos
10 volueris nec efficere imperium, quod est procuratio.
facturum hoc te non dubito; scio, quam sis ambitioni
alienus, quam familiaris otio et litteris. turbam rerum
hominumque desiderant, qui se pati nesciunt: tibi tecum
optime convenit. nec est mirum paucis istud contingere 2
15 *superiorum*: nobis ipsi molesti sumus, si modo amore

8 cf. *Sen. ep. 19, 5 tulit te longe a conspectu vitae salubris rapida felicitas, provincia et procuratio . . . maiora deinde officia te excipient* || 8/9 *ibid. 22, 4 contentus esto negotiis, in quae descendisti . . non est, quod ad ulteriora nitaris* || 13—15 *ibid. 21, 1 maximum negotium tecum habes. tu tibi molestus es.*

1 subtr.] surrepat H | diff. uirtus coll. λ || 2 at T] et λ P etiam ϑ Z vulgo sed M || 4 liber quartus vulgo] cum libris III et IV b conflatus sine numero fertur in Δ l. septimus Esc. (O III 2) l. octauus EK²UT l. decimus GH Esc. (N III 16) LM, IV a inde ab Haasio secernitur a IV b, l. secundus Ge. cum Diels || 6 de Nilo add. Ge. conl. III 1, 2 et IV a 1, 1 || 7 Praefatio vulgo add. | delectat te] delectate λ (?) || 9 otiosae vulgo] ociose trad., negotiosae Ge. || 11 ambitioni] ambitiosi EF || 12 ocio trad. | hom. rerumque coll. EJK || 15 superiorum Ge.] imperio si ϕ in imperio, si Fortun. in provinciis Leo, imperios Erasmus | ipsi] ipsis λ (?) ac Z om. E \ si] del. Ge.

quo apertior est adulatio, quo improbior, quo magis frontem suam perfricuit cecidit alienam, hoc citius expugnat. eo enim iam dementiae venimus, ut qui parce
 10 adulatur, pro maligno sit. solebam tibi dicere Gallionem, fratrem meum, quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest, alia vitia non nosse, hoc eum odisse. ab omni illum parte temptasti: ingenium suspicere coepisti omnium maximum et dignissimum, quod consecrari mallet quam conteri: pedes abstulit; frugalitatem laudare coepisti, quae sic a nobis
 11 resiliuit, ut illos † nec habere nec damnare videatur: prima statim verba praecidit; coepisti mirari comitatem et incompositam suavitatem, quae illos quoque quos transit abducit, gratuitum etiam in obvios meritum (nemo enim mortalium uni tam dulcis est quam hic
 15 omnibus): cum interim (tanta naturalis boni vis est), ubi artem simulationemque non redolet, nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur — hoc quoque loco blanditiis tuis restitit, ut exclamares invenisse te inexpugnabilem virum adversus insidias, quas nemo
 12 non in sinum recipit. eo quidem magis hanc eius prudentiam et in evitando inevitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraveras posse apertis auribus recipi, quamvis blanda diceres, quia vera dicebas; sed eo magis intellexit obstandum: semper enim
 25

8/9 cf. *Aetnae* v. 227 *ingenium sacrare*.

2 alienam Z] aliam | citius] potius q || 3 ut . . . 4 sit vulgo] quod . . . fit || 3 parce] vel parte trad. || 4 solebam tibi] solebant ibi q solebas mihi *Pincian* || 4—21] de *distinctione* cf. *Stud. I* 157 | 6 etiam] et λ (?) | alia g *Pinc.*] talia || 8 suspicere Z vulgo] suscipere || 9 conteri] interi λ, consecrari mallet (sic vulgo) q. contueri *Schultess* || 10 quae] qua vulgo | nobis] nostris moribus (maioribus L³) L²Z, novis moribus *Haase*, nummis *Turn.* saeculi moribus *Schultess* || 11 illos] opes, libidines, invidios temptavi | hab.] havere *Kroll* || 13 quoque] (vel) propter λ || 17 ubi . . . redolet] ut (sic on) . . . redoleat *Fortun.* || 20 in] ui λ || 23 suspicere vulgo] suscipere Φ concipere λ | sperau.] *superaveras* λ

prehensus est, proficit, plus etiam nunc, si obiurgatus est, si erubuit. futuros multos in persona tua Plancos cogita et hoc non esse remedium tanti mali, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego nil cognovi subtilius in omnibus quidem rebus, maxime in distinguendis et curandis vitiis, saepe dicebat adulationi nos non claudere ostium sed operire, et quidem sic, quemadmodum opponi amicae solet: quae si impulit, grata est; gratior, si effregit. Demetrium egregium 7
 10 virum memini dicere cuidam libertino potenti facilem sibi esse ad divitias viam, quo die paenituisset bonae mentis. 'nec invidebo', inquit, 'vobis hac arte, sed docebo eos, quibus quaesito opus est, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique
 15 litem subeant, non incertam fidem ruris, incertiore fori temptent, quemadmodum non solum facili sed etiam hilari via pecuniam faciant gaudentesque despolient.' 'te', inquit, 'longiorem Fido Annaeo iurabo 8
 20 cum Thraece compositi; hominem quidem non esse ullum liberaliorem non mentiar, cum possis videri omnibus donasse, quicquid dereliquisti.' ita est, mi Junior: 9

9 *Demetrii placitum deest apud Zellerum III 1^s p. 767.*

2 persona tua] provincia tua *Fortun.* personam tuam *Pincian.* p. muta *Leo*, p. tuta *Ge.* praetorio tuo vel [in] personatos *Rossbach* || 5 rebus] *fort.* sed *add. Ge.* || 6 vitiis] vitis *Skutsch* | adulationi nos *Muret.*] adulationibus, *cf. Dial. 9, 1, 16* || 7 ost.] hostium *trad.* | operire *Mur.*] aperire || 10 cuidam] quidam λ || 12 invidēbo] inuideo λ || 13 qu(a)esito] *cf. Cic. Parad. VI 46* || 15 litem] aleam *Muret.* vicem *Köler* | incertam fidem **TZ**] incerta fide || 18 'te' inquit] *fautorem quaestuosum iam alloquitur adulator personatus* | *Anneo n]* an meo eo || 19 pycte] pictae vel pīcte **Φ** pycta *Fortun. πύκτη Ge.* | pitheci cum *Kroll*] thecisum **Ϛ** **L**² **QZ** theusum λ, cum *em. Lipsius, qui Threcis cum coni.:* (at *cf. P. J. Meieri de glad. Rom. Bonn. 1881 p. 34.*), nani cum *Friedländer Sittengesch. Roms II^s 485.* || 20 Threce *trad.* et vulgo *scr.* || 21 ullum **QZ**] illum || 22 mi] mi(c)hi **η** **Ξ** **Ι** **Ο** **Τ**

quo apertior est adulatio, quo improbius, quo magis frontem suam perfricuit cecidit alienam, hoc citius expugnat. eo enim iam dementiae venimus, ut qui parce
 10 adulatur, pro maligno sit. solebam tibi dicere Gallionem, fratrem meum, quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest, alia vitia non nosse, hoc eum odisse. ab omni illum parte temptasti: ingenium suspicere coepisti omnium maximum et dignissimum, quod consecrari mallet quam conteri: pedes abstulit; frugalitatem laudare coepisti, quae sic a nobis
 11 resiliuit, ut illos † nec habere nec damnare videatur: prima statim verba praecidit; coepisti mirari comitatem et incompositam suavitatem, quae illos quoque quos transit abducit, gratuitum etiam in obvios meritum (nemo enim mortalium uni tam dulcis est quam hic
 12 omnibus): cum interim (tanta naturalis boni vis est), ubi artem simulationemque non redolet, nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur — hoc quoque loco blanditiis tuis restitit, ut exclamares invenisse te inexpugnabilem virum adversus insidias, quas nemo
 13 non in sinum recipit. eo quidem magis hanc eius prudentiam et in evitando inevitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraveras posse apertis auribus recipi, quamvis blanda diceres, quia vera dicebas; sed eo magis intellexit obstandum: semper enim
 14

8/9 cf. *Aetnae* v. 227 *ingenium sacrare*.

2 alienam Z] aliam | citius] potius q || 3 ut . . . 4 sit vulgo] quod . . . fit || 3 parce] vel parte trad. || 4 solebam tibi] solebant ibi q solebas mihi *Pincian* || 4—21] de *distinctione* cf. *Stud.* I 157 | 6 etiam] et λ (?) | alia g *Pinc.*] talia || 8 suspicere Z vulgo] suscipere || 9 conteri] interi λ, consecrari malles (sic vulgo) q. contueri *Schultess* || 10 quae] qua vulgo | nobis nostris moribus (maioribus L²) L²Z, novis moribus *Haase*, nummis *Turn.* saeculi moribus *Schultess* || 11 illos] opes, libidines, invidios temptavi | hab.] havere *Kroll* || 13 quoque] (vel) propter λ || 17 ubi . . . redolet] ut (sic en) . . . redoleat *Fortun.* || 20 in] ui λ || 23 suspicere vulgo] suscipere Φ concipere λ | sperau.] *superaueras* λ

falsis a vero petitur *auctoritas*. nolo tamen displiceas tibi, quasi male egeris mimum et quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit: non deprehendit te sed reppulit. ad hoc exemplar componere. cum quis ¹³
⁵ ad te adulator accesserit, dicito: 'vis tu ista verba, quae iam ab alio magistratu ad alium cum lictoribus transeunt, ferre ad aliquem, qui paria facturus vult, quicquid dixerim, audire? ego nec decipere volo nec decipi possum: laudari me a vobis, nisi laudaretis ¹⁰ etiam malos, vellem.' quid autem necesse est in hoc descendere, ut te petere comminus possint? longum inter vos intervallum sit. cum cupieris bene laudari, ¹⁴
 quare hoc ulli debeas? ipse te lauda, dic: 'liberalibus me studiis tradidi. quamquam paupertas alia suaderet ¹⁵ et ingenium eo duceret, ubi praesens studii pretium est, ad gratuita carmina deflexi me et ad salutare philosophiae contuli studium. ostendi in omne pectus ¹⁵ cadere virtutem et eluctatus natalium angustias nec sorte me sed animo mensus par maximis steti. non ²⁰ mihi in amicitia Gaetulici Gaius fidem eripuit; non in aliorum persona infeliciter amatorum Messallina et Narcissus, diu publici hostes antequam sui, propositum meum potuerunt evertere: cervicem pro fide opposui,

1 a uero petitur] petita *add.* λP a uero petitura Z a fronte (vel aperte) optenditur *Madvig*, umbra petitur et deinde ueritatis *Joh. Müller* | auctoritas *Ge.*] ueritas Φ, cf. III 17, 2 'naturam mentitur' || 2 mimum H] nimium *codd.* plerique in unum LOZ || 4 reppulit L²Z] repulit Φ depulit ϕ | componere] i. e. compone te (sic J²) || 5 uis tu] i. e. iubeo te, cf. *Bentley ad Hor. Serm. II 6, 92* || 8 dixerim *Ge.*] dixerit Φ dixeris *Gron.* || 9 a uobis me *coll.* λ || 10 in hoc] hoc, i. e. huc, *Skutsch* || 11 comminus K] cominus || 12 sit] fit λ (?) || 14 paupertas] pauper ϑ | alia suad. gZ] alias uaderet || 15 eo duc. *Mur.*] obduceret | studii studi *Skutsch* || 16 deflexi] -xit ϕ || 17 studium] ante cont. Fλ ante phil. ηE | cont.] me contuli EM || 20 in amic.] inimicitia ηEJ² | G(a)etulici] est *Cn. Cornelius Lentulus G. poeta, cos. a. 779/26, qui obiit a. 792/39* || 21 am.] armatorum T, quod propos. *G. Müller* | Messallina *Fortun.*] messala (messalia OZ) Φ, sed cf. *Cass. Dio 61, 16. Suet. Claud. 29. Sen. Lud. 13, 5* || 23 opp.] apposui ηEM ϕ

nullum verbum mihi, quod non salva bona conscientia
 procederet, excussum est; pro amicis omnia timui, pro
 16 me nihil, nisi ne parum bonus amicus fuisset. non
 mihi muliebres fluxere lacrimae, non e manibus ullius
 supplex pependi, nihil indecorum nec bono nec viro 5
 feci. periculis meis maior, paratus ire in ea, quae
 minabantur, egi gratias fortunae, quod experiri voluisset,
 quanti aestimarem fidem (non debebat mihi parvo res
 tanta constare); ne examinavi quidem me diu (neque
 enim paria pendebant), utrum satius esset me perire 10
 17 pro fide an fidem pro me; non praecipiti impetu in
 ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium,
 misi. videbam apud Gaium tormenta, videbam ignes, 9
 sciebam olim sub illo in eum statum res humanas de-
 cidisse, ut inter misericordiae opera haberetur occidi 15
 — non tamen ferro incubui nec in mare aperto ore
 18 desilui, ne viderer pro fide tantum mori posse.' adice
 invictum muneribus animum et in tanto avaritiae cer-
 tamine numquam suppositam manum lucro, adice victus
 parsimoniam sermonis modestiam, adversus minores 20
 humanitatem adversus maiores reverentiam. post haec
 ipse te consule, verane an falsa memoraveris: si vera
 sunt, coram magno teste laudatus es, si falsa, sine
 19 teste derisus es. possum et ipse nunc videri [a] te
 aut captare aut experiri: utrumlibet crede et omnes 25
 timere a me incipe. Vergilianum illud exaudi 'nus-

26 sq. *Verg. Aen. IV 373*

2 t., pro] pro timui pro λ || 5 supplex] suplex FHP ||
 7 gratias egi coll. EM || 8 (a)est.] existimarem ηHλ || 9 ne
 ng¹9ZT *Madv.*] nec (η)λP | examinaui *Michaelis*] -avit Φ |
 quidem me] quidem Z *Madv.* me quidem ηE me T || 10 satius
 satis η9 || 12 ultimum] ultima *Schultess, fort.* ultimum me *Ge.*
 potentium] om. 9J² || 13 misi] me misi aut iui *Gertz* || 14 in eum
 meum λ || 15 misericordiae] miserie λFP | opera] exempla Z |
 haberetur occidi *Fortun.*] haberentur occisi || 17 des.] dissilui
 ηEλ | adice] nunc *add.* ηλ nunc quoque *add.* E || 22 memo-
 raveris MT *vulgo*] -uerim || 23 teste] *sc. te* || 24 es] est λ (?) |
a del. Fortun. || 26 exaudi *vulgo*] excludi

quam tuta fides' aut Ovidianum 'qua terra patet, fera regnat Erinys: in facinus iurasse putes' aut illud Menandri (quis enim non in hoc magnitudinem ingenii sui concitavit, detestatus consensum humani generis
 5 tendentis ad vitia?): omnes ait malos vivere et in scaenam velut rusticus poeta prosiluit, non senem excipit non puerum non feminam non virum et adicit non singulos peccare nec paucos, sed iam scelus esse contextum. fugiendum ergo et in se recedendum est, 20
 10 immo etiam a se recedendum. hoc tibi, etsi dividimur mari, praestare temptabo, ut subinde te iniecta manu ad meliora perducam; et ne solitudinem sentias, hinc tecum misebo sermones: erimus una, qua parte optimi sumus, dabimus invicem consilia non ex vultu audientis
 15 pendentia; longe te ab ista provincia abducam, ne forte 21
 magnam historiis esse fidem credas et placere tibi incipias, quotiens cogitaveris: hanc ego habeo sub meo iure provinciam, quae maximarum urbium exercitus et sustinuit et fregit, cum inter Carthaginem et Romam
 20 ingentis belli pretium iacuit; quae quattuor Romanorum principum id est totius imperii vires contractas in

1 *Ov. Met. I 241 sq.* || 5 *Menandri fr. 951 FCG III p. 245 Kock* || 9—14 *cf. Sen. ep. 10, 1 fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum: non habeo, cum quo te communicatum velim. 7, 8 recede in te ipsum, quantum potes. cum his versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores: mutuo ista fiunt, et homines, dum docent, discunt.*

2 Erinys] erinis trad. || 4 sui ingenii coll. λ || 5 ait] aut λ ut P | malos] male H || 6 poeta] ante rusticus λ potus *Schultess conl. Hor. ep. I 19, 7* || 7 adicit] aditum λ (?) || 8 non sing.] in sing. η J²T | nec φ λ Z] non η φ || 9 reced.] redeundum (η?) E || 11 mari] malim η (λ) | subinde te] subinde me J²T dubium me η dubium viae *Fortun.* || 12 perducam ad meliora coll. λ || 14 sumus optimi coll. φ *Skutsch* | non] et η E¹ et non E² om. T || 17 sub] pro λ || 18 et] om. ET || 19 carth. JKZ] cartaginem || 20 quae *Gertz*] cum { quattuor trad.

unum locum vidit, *Antonii atque Pompeii fortunam flexit*, Caesaris fatigavit, Lepidi transtulit, omnium
 22 cepit; quae illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo
 liquere mortalibus posset, quam velox foret ad imum
 lapsus e summo, quamque diversa via magnam poten- 5
 tiam fortuna destrueret: uno enim tempore vidit Pom-
 peium Lepidumque ex maximo fastigio aliter ad ex-
 tremam deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fuger-
 et, Lepidus suum.

1 1. Itaque, ut totum inde te abducam, quamvis multa 10
 habeat Sicilia in se circaque se mirabilia, omnes in-
 terim provinciae tuae quaestiones praeteribo et in di-
 versum cogitationes tuas abstraham. quaeram enim
 tecum id, quod libro superiore distuli, quid ita Nilus
 aestivis mensibus abundet. cui Danuvium similem 15
 habere naturam philosophi tradiderunt, quod et fontis
 2 ignoti et aestate quam hieme maior sit. utrumque
 apparuit falsum: nam et caput eius in Germania esse
 comperimus, et aestate quidem incipit crescere sed,
 adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis 20
 caloribus, cum sol vehementior intra extrema veris
 nives molliat, quas ante consumit, quam tumescere
 Nilus incipiat; reliquo vero aestatis minuitur et ad
 hibernam magnitudinem redit atque ex ea demittitur.

1 Antonii atque *Ge.*] aliudque $\mathfrak{D}\mathfrak{Q}$ aliudque η aliud quo-
 que λ altamque *Ald.* hanc quae *Köler*, aluitque *G. Müller et*
 (add. cum) *Gertz*, animumque et deinde fortuna (sic ζ) *Pincian.* |
 P.] pompeii $\mathbf{F}$ fort. recte || 2 flexit *Schultess*] erexit Φ rexit $\mathbf{E}\mathbf{T}$
Pal. mersit *Gertz* | transtulit] transduxit *Schultess* | omnium]
 Antonii *Schultess* || 3 cepit] caepit $\mathbf{H}\mathbf{K}$ decepit *Schultess*, vertit
Michaelis, sed cf. *Lucan. I 111 (Rossb.)* || 4 posset] posse λ
 potest $\mathbf{E}$ | imum] unum $\eta\mathbf{F}\mathbf{J}(\mathbf{K}?)\mathbf{P}$ || 10 in(de) te] mente $\eta(\mathbf{J})\mathbf{K}$ ||
 11 se] supra que λ || 14 libro] in libro λ | superiore] cf. *III*
1, 2; 26, 1. ante libro E om. Z || 15 abundet $\mathbf{T}$] habundet | da-
 nubium trad. || 16 habere] om. $\eta\mathfrak{D}$ | philosophi] num philo-
 logi? cf. *VI 26, 3* || 19 aest. . incipit] cf. *Thomas Philol. Suppl.*
8, 215 || 21 intra $\mathfrak{D}\mathfrak{Q}$] inter $\eta\mathbf{F}\lambda\mathbf{Z}$ || 22 n. molliat] n. (niuis $\mathbf{E}$)
 emolliat $\eta\mathbf{E}$ || 23 uero] om. $\mathfrak{Q}$ || 24 dem. $\mathbf{g}\mathbf{n}\mathbf{p}\mathbf{H}\mathbf{J}^2\mathbf{L}^2\mathfrak{Q}$] dimittitur
cmEF\lambda P^2Z

at Nilus ante exortum Caniculae augetur mediis aestibus ultra aequinoctium.

2. Hunc nobilissimum amnium natura extulit ante 1
humani generis oculos et ita disposuit, ut eo tempore
5 inundaret Aegyptum, quo maxime usta fervoribus terra
undas altius traheret tantum usura, quantum siccitati
annuae sufficere possit. nam in ea parte, quae in
Aethiopiam vergit, aut nulli imbres sunt aut rari et
qui insuetam aquis caelestibus terram non adiuvent.
10 unam, ut scis, Aegyptus in hoc spem suam habet: 2
proinde aut sterilis annus aut fertilis est, prout ille
magnus influxit aut parcius; 'nemo aratorum respicit
caelum'. quare non cum poeta meo iocor et illi Ovi-
dium suum impingo? qui ait

15 nec Pluvio supplicat herba Iovi.

unde crescere incipiat si comprehendi posset, causae 3
quoque incrementi invenirentur: nunc vero magnas

1 *Lucan. Phars. X 225 sq. Nilus neque suscitatur undas ante
Canis radios . . .* || 8 *Amm. Marc. 22, 15, 6 imbres enim apud
Aethiopas aut numquam aut per intervalla temporum longa
cadere memorantur* || 10 *Lucan. VIII 147 in solo tanta est fiducia
Nilo* || 12 *fort. Lucilii verba sunt (Ruhkopf)* || 15 *Tibulli I 7, 26* ||
16 *cf. Lucan. X 237* || 17 — p. 146, 3 *Lucan. X 309 sq. nunc
omnes unum vires collectus in amnem nunc vagus et spargens
facilem tibi cedere ripam*

1 exortum] ortum ηZ ortus gE || 3 amnium] annium FPT
ut saepe, animum E¹J¹K amnem ηE³ || 6 tantum] non tanto,
cf. Kühner II § 72, 4 adn. 9 | usura] mensura ϕ, hausura
Fortun. || 7 parte] sc. terrae vel Aegypti | quae HλP] qua
ηFTZ quam E || 10 spem] speciem λP || 11 ster.] fertilis Z |
fert.] sterilis λZ || 12 infl.] inluxit ϕ | partior trad.] patior
J¹TZ | resp.] aspicit ηE, fort. in add. versus causa; ceterum
non (ante nemo) poeta addere, Seneca consulto propter iocum
omittere potuit. || 13 quare non] q. nunc EK | poeta meo] i. e.
Lucilio | Ovidium] immo Tibulli versus adferri Muretus obser-
vavit || 14 suum] cf. 'Ovidianus poeta' CIL 10, 6271 || 16 crescere]
fort. Nilus add. Ge.

solitudines pervagatus et in paludes diffusus † gentibus sparsus circa Philas primum ex vago et errante colligitur. Philae insula est aspera et undique praerupta; duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur et eius nomen ferunt; urbem tota com-
 4 plectitur. ab hac Nilus magnus magis quam violentus egressus Aethiopiam harenas[que], per quas iter ad commercia Indici maris est, praelabitur. excipiunt eum
 5 Cataractae, nobilis insigni spectaculo locus: ibi per arduas excisasque pluribus locis rupes Nilus insurgit 10 et vires suas concitat. frangitur enim occurrentibus saxis et per angusta eluctatus, ubicumque vincit aut vincitur, fluctuat et illic excitatis primum aquis, quas sine tumultu leni alveo duxerat, violentus et torrens per malignos transitus prosilit dissimilis sibi, quippe 15 ad id lutosus et turbidus fluit; at ubi [in] scopulos cautium verberavit, spumat, et illi non ex natura sua sed ex iniuria loci color est, tandemque eluctatus obstantia in vastam altitudinem subito <solo> destitutus cadit cum ingenti circumiacentium regionum strepitu. quem 20

7—8 *Lucan. X 308 praeveheris sterilesque diu metiris harenas. 314 qua redimunt (?) nostrum rubro commercia ponto* || 8—9 *id. 318 (lapsus) exceperere tuos et praecipites cataractae* || 12 . 17 *cf. id. vv. 319—322* || 20 — *p. 147, 3 Sen. ep. 56, 3 . . quamvis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quod fragorem Nili cadentis ferre non potuit.*

1 gentibus ηϠJ²Z] et gentibus T ingentibus J¹K(λ) et ingentibus LOP, arenisque ingentibus *Diels conl. Lucan. X 311: rursus multifidas revocat piger alveus undas*, ripisque cedentibus *Ge. cf. Stud. I 110 et Luc. X 310, centum riuis Leo* || 2 *Philas] immo Meroën: confusionem post Koelerum W. Barthel (diss. Gryph. 1904 sent. contr.) animadvertit | ex] a λ* || 5 *urbem tota Ge.] urbem totam Φ urbs totam Fortun. || 7 que om. O Haase* || 8 *eum] enim P autem ηE om. Z* || 9 *insigni] insigno FλP* || 13 *primum] ante exc. EZ prius λ* || 14 *leni vulgo] leui* || 16 *fluit] fluxit Skutsch | in] om. g²Z Fort. idem Diels* || 17 *cautum vel cantium codd. | illi et coll. λ* || 19 *vastam altitudinem] vasta-dine ϕ | solo add. Rossb. || 20 ingenti] ingentium λ | regionum] post strepitu ϕ ante circ. Z*

perferre gens ibi a Persis collocata non potuit obtusis
 assiduo fragore auribus et ob hoc sedibus ad quietiora
 translatis. inter miracula fluminis incredibilem inco- 6
 larum audaciam accepi: bini parvula navigia conscen-
 5 dunt, quorum alter navem regit alter exhaurit, deinde
 multum inter rapidam insaniam Nili et reciprocos
 fluctus volutati tandem tenuissimos canales tenent, per
 quos angusta rupium effugiunt, et cum toto flumine
 effusi navigium ruens manu temperant magnoque spec-
 10 tantium metu in caput missi, cum iam adploraveris
 mersosque atque obrutos tanta mole credideris, longe
 ab eo, in quem ceciderunt, loco navigant tormenti
 modo missi; nec mergit illos cadens unda sed planis
 aquis tradit. primum incrementum Nili circa insulam, 7
 15 quam modo rettuli, Philas visitur: exiguo ab hac
 spatio petra dividitur (*Ἀβατον* Graeci vocant, nec illam
 ulli nisi antistites calcant), illa primum saxa auctum
 fluminis sentiunt. post magnum deinde spatium duo
 eminent scopuli (Nili venas vocant incolae), ex quibus
 20 magna vis funditur, non tamen quanta operire possit
 Aegyptum. in haec ora stipem sacerdotes et aurea

*Amm. Marc. 22, 15, 9 unde atos (num accitos?) olim accolae
 usu aurium fragore assiduo deminuto necessitas vertere solum ad
 quietiora coegit. || 16—19 et p. 148, 2 Lucan. Phars. X 323 sqq.*

*hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetustas,
 terra patens primos sentit percussa tumultus
 et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,
 quod (num qui?) manifesta novi primum dant signa tumoris.*

1 a Persis] aspensis J¹KP asperis η || 2 fragore] frangore
 P frangere η | quiet.] equietiora KOP *Ald.* || 6 multum] *om.* ET ||
 10 adpl.] deploraueris *Madv.* || 11 que] *om.* mE *itemque Madv.* |
 atque] et ϕ || 14 incrementum] *annuum puto cl. p. 148, 11; non
 ortus unius Nili (§ 3) neque accessio (VI 8, 5) est; de torrente (§ 5)
 cogitabat Lucanus* || 15 rett. E] retuli Φ | uisitur FH²λZ] nasci-
 tur ηEH¹Lϕ *Diels*, cf. § 3 | ab hac TZ] ab hoc ϑλP ob hoc
 ηEO || 16 abaton] abatan λ || 17 illa — 18 sentiunt.] *post in-
 colae l. 19 coll. Gertz, immo prope Philas auctus visitur petra
 observata* || 20 uis] ui *Haase*, sed cf. VI 8, 4 et p. 153, 9. *aequae
 uis Rossb. uis fluminis Ge.*

dona praefecti, cum sollemne venit sacrum, iaciunt.
 8 hinc iam manifestus novarum virium Nilus alto ac
 profundo alveo fertur, ne in latitudinem excedat, ob-
 iectu montium pressus. circa Memphim demum liber
 et per campestria vagus in plura scinditur flumina 5
 manaque canalibus factis, ut sit modus in derivantium
 potestate, per totam discurrit Aegyptum. initio didu-
 citur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi
 maris stagnat: cursum illi violentiamque eripit latitudo
 regionum, in quas extenditur dextra laevaue totam 10
 9 amplexus Aegyptum. quantum crevit Nilus, tantum
 spei in annum est; nec computatio fallit agricolam:
 adeo ad mensuram fluminis . . respondet, quam fertilem
 facit Nilus. is harenoso ac sitienti solo et aquam in-
 ducit et terram: nam cum turbulentus fuit, omnem in 15
 siccis atque hiantibus locis faecem relinquit et, quic-
 quid pingue secum tulit, arenis locis allinit iuvatque
 agros duabus ex causis, et quod inundat et quod ob-
 limat. itaque quicquid non adiit, sterile ac squalidum
 10 iacet; si crevit super debitum, nocuit. mira itaque 20
 natura fluminis, quod cum ceteri amnes abluant terras
 et eviscerent, Nilus, tanto ceteris maior, adeo nihil
 exedit nec abradit, ut contra adiciat vires nimiumque
 in eo sit, quod solum temperat: illato enim limo hare-

2—5 cf. *Lucani vv. 327—331*

1 sollemne JL] solle(m)pne || 2 manifestus iam coll. λ ||
 3 latit. Fortun.] altitudinem Φ, fort. ne <nisi> in altit. Ge. ||
 4 demum M. coll. ρ || 6 der.] diriuantium HQ || 9 cursum] que
 add. EO || 13 ad mens.] cf. III 16, 2: ad tempus podagra re-
 spondet | respondet] terra resp. Z resp. terra Haase, regio add.
 Leo, ubertas humi add. Ge. || 14 harenoso EHOQZ] ar. ηFL |
 ac] et ηEJ(L?) || 15 terram ind. et aquam coll. ρ | fuit Ge.] cf.
 omnem, sed fort. turbo lentescit praestat, fiat Φ fluat TZ Fort. ||
 16 locis] sulcis Skutsch || 18 oblimat ηL²] obliniat FTZ oblinat
 ϑλP || 19 adiit Leo et Skutsch] adiit Fortun. adiuit (aud- KO) Φ ||
 20 nocuit] nocet Diels dub. || 23 nimium ηELQ] i. e. permultum?
 minimum FHλP, fort. nimirum et temperet Ge. remedium Leo
 et Skutsch || 24 temperat] -peret Q | har. HJKOPTZ] ar.

nas saturat ac iungit, debetque illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarum sed ipsas. illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit: latent campi opertaeque sunt valles, oppida insularum modo exstant, nullum in mediterraneis nisi per navigia commercium est, maiorque est laetitia gentibus, quo minus terrarum suarum vident. sic quoque, cum se ripis continet Nilus, per septena ostia in mare emittitur: quodcumque ex his elegeris, mare est, multos nihilominus ignobiles ramos in aliud † aquae litus porrigit.

Ceterum beluas marinis vel magnitudine vel noxa pares educat, et ex eo, quantus sit, aestimari potest, quod ingentia animalia et pabulo sufficienti et ad vagandum loco continet. Balbillus, virorum optimus perfectusque in omni litterarum genere rarissime, auctor est, cum ipse praefectus obtineret Aegyptum, Heraclaeotico ostio Nili, quod est maximum, spectaculo sibi fuisse delphinorum a mari occurrentium et cocodrillorum a flumine adversum agmen agentium velut pro partibus proelium; cocodrillos ab animalibus placidis morsuque innoxiiis victos. his superior pars corporis dura et impenetrabilis est etiam maiorum animalium dentibus, at inferior mollis ac tenera. hanc delphini spinis, quas dorso eminentes gerunt, submersi

3 est] *om.* ηP || 6 que est] que Oϕ est E || 8 ostia HKL] hostia || 9 eleg. ex his *coll.* ηE || 10 in aliud (alium εF) aqu(a)e] in aliud atque (et L²) aliud L²Z *Fort.*, *fort.* in aliud aliunde *Ge.* fluuiis (?) inaequalibus porr. *Skutsch* || 11 porrigit] -gitor λ || 13 pares] partes J¹K¹ partes η | (a)estimari] ext. FL exst. K exist. η *om.* P || 15 Balb.] babillus ηEO || 16 perf.] profectusque *Fickert* | litt.] litterarum (HJ) | rarissime λ] -me uel -mus JK -mus ϕ -mi ηϑL²Z *vulgo* || 17 heracleotico] -eatico ϕ -iotico E -utio η || 18 ostio ηLZ] hostio | spect. *Fortun.*] ex(s)pectaculo ϕ, ex septem, spect. *Diels* || 19 occur.] concurr. ηE | cocodrill. ϕ] *sic semper, cf. Ritscheli op. II 461, Diels et Brugmann Idg. Forsch. XV 1 || 21 pro partibus] per partes ϕ, var. lect. in JK | proelium;] tum add. Kroll, quo Ge.*

- vulnerabant et in adversum enisi dividebant, rescissis hoc modo pluribus ceteri velut acie versa refugerunt: 15 fugax animal audaci, audacissimum timido! nec illos Tentyritae generis aut sanguinis proprietate superant sed contemptu et temeritate, ultro enim insecuntur 5 fugientesque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minus praesens animus ad persequendum fuit.
- 16 Nilum aliquando marinam aquam detulisse Theophrastus est auctor. biennio continuo regnante Cleopatra non ascendisse, decimo regni anno et undecimo, 10 constat. significatam aiunt duobus rerum potentibus defectionem: Antonii enim Cleopatraeque defecit imperium. per novem annos non ascendisse Nilum superioribus saeculis Callimachus est auctor.
- 17 Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas aestate 15 Nilus crescat, accedam et ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Aethiopiae iugis solutas nives ad Nilum usque decurrere. in eadem opinione omnis vetustas fuit: hoc Aeschylus, Sophocles, Euri-

3 *Anm. Marc. 22, 15, 20 audax tamen crocodilus monstrum fugacibus; ubi audacem senserit, timidissimum* || 8 *Theophr. cf. fr. 159 Wim.* || 14 *Callimachea ed. Schneider fr. 182* || 16—p. 151, 1 *cf. Lucan. Phars. X 219 sq.*

*vana fides veterum Nilo, quod crescat in arva,
Aethiopum prodesse nives* ||

17 *Anax. fr. A 91, Diels p. 322* || 17—p. 151, 1 *Ioh. Laurentius Lydus de mens. IV 68 p. 144 W. περί της έν θέρει των οδάτων επιδόσεως Αναξαγόρας φησι τας της Αιθιοπίας τηκομένας χιόνας αποστέλλειν τον Νειλον· και ταύτης έστι της δόξης ο τ' Αισχύλος και Σοφοκλής και Εύριπίδης.* || 19 *Aesch. fr. 300 N. Suppl. 542 Kirchh. | Soph. fr. 797 | Eur. fr. 228 et Hel. 3*

1 enisi Θ²J²L²O²TZ] emisi λP emissi J¹ emersi η | rescissis ηZ] rescisis FH recisis E recisis λϞ || 4 Tentyritae Fortun.] tanti rit(a)e Φ tintiritae H tintiri te Z tincture η || 5 insec. ηFOϞ] insequuntur EHλZ || 8 theophrastus sic ηH²TZ trad. || 11 aiunt] autem λ || 12 enim] autem J om. λZ | Cl.que] et Cl. E et Cl. qua Z || 14 Callimachus EZ] -macus || 19 Aeschylus] aeschilus H eschilus EϞ eschilus η eschinus Fλ escinus L aeschirus Z | Soph.] sophodes ηOP

pides tradunt, sed falsum esse argumentis pluribus patet. primo Aethiopiam ferventissimam esse indicat 18 hominum adustus color et Trogodytae, quibus subterraneae domus sunt. saxa velut igni fervescunt non
 5 tantum medio sed inclinato quoque die, ardens pulvis nec humani vestigii patiens, argentum replumbatur, signorum coagmenta solvuntur, nullum materiae superadornatae manet operimentum. auster quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidissimus est. nullum
 10 ex his animalibus, quae latent, bruma umquam reconditur, etiam per hiemes in summo et aperto serpens est. Alexandriae quoque, <quae> longe ab immodicis caloribus posita est, nives non cadunt; superiora pluvia carent. quemadmodum ergo regio tantis subiecta fer- 19
 15 voribus duraturas per totam aestatem nives recipit? quas sane aliqui montes illic quoque excipiant: numquid magis quam Alpes, quam Thraciae iuga aut Cau-

1 — p. 152, 1 *Lydus* pergit: ὁ δὲ μέγιστος ἐν φιλοσόφοις Ῥωμαίοις Σενέκας ἀντιλέγει φάσκων τὴν Αἰθιοπίαν <θερμοτάτην εἶναι addidi St. I 94>, ἐνθεν καὶ διακαίεσθαι (corr. διακαίεται) τὰ σώματα τῶν Τρωγλοδυτῶν, οἵτινες οὐ φέροντες τὸν ἥλιον ὑπὸ τὴν γῆν οἰκοῦσιν, ὃ τε ἄργυρος κατ' ἐκείνον τὸν τόπον ἀπομολυβοῦνται καὶ οὐδεμία ὕλη οὐκ ἀποτίηκεται. ἄλλως τε δὲ πολλοὺς εἶναι ποταμοὺς ἐκκειμένους τῷ νότῳ, ὧν οὐδένα ὄρωμεν καίπερ ὑπερκειμένων ὄρων <χιονῶδων addidi> πλημμυροῦντα τῷ θερεῖ. ||

3. 8 *Lucan. Phars. X 221 sq.* testis tibi sole perusti
 ipse color populi calidique vaporibus austri.

1 plur. argum. coll. EH(9) || 2 primo] primam FλT primum Z || 3 color ad. coll. ET | Trogodytae Diels rest. cf. W. Schulze (*Orthogr. Marp. 1894 p. 24*) trogodit(a)e Φ trag- ηE Trogodytae vulgo, cf. *Lydus* || 4 sunt] propter calorem e *Lydo* add. *Skutsch* | igni] igne *Skutsch* || 9 uentorum] uentus ηE | est] om. P *Skutsch* || 10 bruma] post unq. coll. ρ ante etiam T || 12 Alexandriae *Fortun.* O¹] alexandria | quae add. Z *Fortun.* || 14 regio] om. JK(λ¹) ante subi. coll. L || 16 numquid] numquam η(?) F² λ || 17 Thr.] traci(a)e Φ | aut] quam EH(9)

casus? atqui horum montium flumina vere et prima
 aestate intumescunt, deinde hibernis minora sunt: quippe
 vernis temporibus imbres nivem diluunt, reliquias eius
 20 primus calor dissipat. nec Rhenus nec Rhodanus nec
 Hister nec Caystrus subiacens Tmolo aestate proveniunt: 5
 et illis altissimae ut in septemtrionibus iugiter sunt
 nives. Phasis quoque perinde <ad> tempus et Bory-
 sthenes crescerent, ut nives flumina possent contra
 21 aestatem magna producere. praeterea si haec causa
 attolleret Nilum, aestate prima plenissimus flueret; tunc 10
 enim maxime integrae adhuc nives ex mollissimoque
 tabes est: Nilus autem per menses quattuor liquitur
 et illi aequalis accessio est.

1—12 *Lucan. Phars. X 223 sqq.*

*adde, quod omne caput fluvii, quodcumque soluta
 praecipitat glacies, ingresso vere tumescit
 prima tabe nivis.*

12 *cf. Lucan. Phars. X 217 sq. 226 sq. 229—236.* || 14 *cf. Tha-
 letis fr. A 16 Diels p. 12* || 14 — *p. 153, 4 cf. Lucan. Phars. X
 239—241; 244 sqq.*

1 et prima vere coll. Q || 2 hibernis] *i. e. etiam quam
 hiberna* || 3 uernis] *desinit H et Palat. 1540* | diluunt] *desinit
 F* | reliquias ηEL²TZ²] reliquias λPZ¹ || 4 dissipat] *dissoluit
 E* | renus et rodanus *plerique codd.* || 5 hister] *hyster LZ yster
 vel ister η* | nec caistrus *trad* | nec ei ystrus *E om. T defendit
 Koeler, cf. Stud. I 96* | subiacens Tmolo *Ge. ibid.*] *subiacent
 molo (malo ηL) Φ* subiacent thmolo T || 6 et] *i. e. 'und doch'* |
 alt.] *ante iugiter E* | ut L²QZ] *om. Eλ* | iugiter] *iugis L²Z* ||
 7 Phasis — 8 nives] *om. η* | 7 perinde ad *Ge.*] *per indie λP
 perendie T proinde E per idem L²Z vulgo* | tempus] *sc. vernale,
 cf. l. 5, tempore E* | Borysthenes *Muretus*] *boristenes L²TZ* horis
 tenes EλP(Φ) || 8 ut nives] *i. e. vel si nives, si n. L²Z vulgo,
 om. JK* | possent (-sint E¹) *flum. coll. ET* || 11 maxime] *maxi-
 m(a)e et η, fort. cum maxime Ge. | moll.] moliss. λ(Φ) | que]*
 quae ET qua L¹ || 12 quattuor vel ^{or} trad. | liq.] *reliquitur T* ||
 13 equalis ηL²Z] *qualis*

Si Thaleti credis, etesiae descendenti Nilo resistunt 22
 et cursum eius acto contra ostia mari sustinent: ita re-
 verberatus in se recurrit nec crescit sed exitu prohibitus
 resistit et quacumque mox potuit *vi* congestus erumpit.
 5 Euthymenes Massiliensis testimonium dicit: 'navi-
 gavi' inquit 'Atlanticum mare: inde Nilus fluit, maior,
 quamdiu etesiae tempus observant; tunc enim eicitur
 mare instantibus ventis. cum resederunt, et pelagus
 conquiescit minorque descendenti inde vis Nilo est.
 10 ceterum dulcis mari sapor est et similes Niloticis beluae.'
 quare ergo, si Nilum etesiae provocant, et ante illos 23

1—4 *Lucan. X 239 sqq.*

*Zephyros . . quorum stata tempora flatus
 continuique dies . . . (244) quod aquas . .
 adsiduo feriunt coguntque resistere flatu.
 ille mora cursus adversique obice ponti
 aestuat in campos.*

5 *Euthym. fr. FHG IV p. 408* || 5—10 *Lydus p. 145: Εὐθυ-
 μένης δ' ὁ Μασσαλιώτης φησὶ διαπλεῦσαι τὴν Ἀτλαντικὴν θά-
 λατταν ἐξ ἐκείνης τ' ἰδεῖν τὸν Νεῖλον ἐκτρέχοντα, καὶ τότε μάλ-
 λον <αὐτὸν add. ?> ὀγκοῦσθαι, ὅταν οἱ λεγόμενοι ἐτήσιοι πνέωσι·
 τότε γὰρ φησὶν ἐξωθεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνέμων τὴν θάλατταν,
 τούτων δὲ πανομένων ἡσυχάζειν. γλυκὺ δὲ σχεδὸν τὸ τῆς Ἀτλαν-
 τικῆς θαλάττης ὕδωρ, καὶ ὅμοια <τὰ add. Bekker> ταύτης θηρία
 τοῖς τοῦ Νεῖλου. || 6—10 cf. *Lucan. X 255 sqq.* (p. 158 ad § 6
exscr.) || 11 p. 154, 18 *Lydus ἀντιλέγει δὲ καὶ ταύτη τῇ δόξῃ ὁ Σενέ-**

1 Th.] taleti JKP talem T | etesiae] ethesiae ηTZ et esie
 EλP | descendenti Fortun.] descendente L²Z discedente ET di-
 scedent ηλP(Φ) || 2 cursum Diels] cursu Φ cursus η | ostia
 LTZ] hostia | mari L] maris | ita reu.] iam reu. T inreu. E
 ita uerb. Z || 4 quac. EJLTZ] quecumque KO(λ?)P¹ quoc. η |
 mox potuit] num strix patuit? | ui cong. Ge. Skutsch] inconcestus
 Φ incongestus T incontextus η in se concestus L²Z inconces-
 sus E in concessa Diels, in circumiecta Rossb. || 5 Euthym.]
 euthymenes Φ eutimenes Z || 6 atl. Z] atlanticum φ athal. Φλ |
 inde] unde E || 7 etesiae] ethesi(a)e ηL²Z esie EλP(Φ) || 8 re-
 sederunt L²Z Madvig] resederit Φ -derint vulgo || 9 minorque]
 maiorque T falso | descendenti ηT] -dentis | uis] i. e. copia
 aquarum || 11 etesi(a)e L²Z] ethesie | prouocant et ante η] -cante
 tante EλP -cant et tantae L² -cant ante J²TΛ

incipit incrementum eius et post eos durat? praeterea non fit maior, quo illi flavere vehementius, nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, si illorum viribus cresceret. quid, quod etesiae litus Aegyptium verberant et contra illos Nilus descendit, inde venturus unde illi, si origo ab illis esset? praeterea ex mari purus et caeruleus efflueret, non ut
 24 nunc turbidus veniret. adde, quod testimonium eius testium turba coarguitur. tunc erat mendacio locus; cum ignota essent externa, licebat illis fabulas mittere; 10 nunc vero tota exteri maris ora mercatorum navibus stringitur, quorum nemo narrat initium Nili aut mare saporis alterius: quae natura credi vetat, quia dulcissimum quodque et levissimum sol trahit. praeterea quare
 25 hieme non crescit? et tunc potest ventis concitari 15 mare aliquanto quidem maioribus: nam etesiae temperati sunt. quod si e mari ferretur Atlantico, semel oppleret Aegyptum: at nunc per gradus crescit.
 26 Oenopides Chius ait: hieme calorem sub terris

καὶ φάσκων τὸ μὲν γλυκὴ καὶ λεπτὸν ὕδωρ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀναρπάζεσθαι, καὶ τρόποις ἄπασιν ἀλμυρὰν εἶναι πᾶσαν θάλασσαν, καὶ μηδὲν ἀληθὲς εἶναι τοῦτο (τούτων Kroll). εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ τῷ χειμῶνι ἂν ἐπέδιδον ὁ Νεῖλος καὶ ἔτι μᾶλλον, ὅσῳ καὶ βιαιότερα ἢ τῶν ἀνέμων φορὰ. ἔτι δὲ καὶ ἰλιώδης μᾶλλον καὶ κνανοῦς φαίνεται, ὅπερ ἀλλότριον θαλαττίων ὕδάτων. || 19 cf. Oenopidis fr. 11 Diels p. 240

2 flavere *Fortun.*] fauere || 4 etesiae ηL²QZ] esie Eλ | 5 litus ηλZ] littus JQ lutus E | Aegyptium (Z) *vulgo*] egyptum vel egiptum *trad.* egipti L² egyptus T om. η || 6 illi si ηL²TZ] illis || 7 effl.] afflueret ηE || 8 ueniret *Fortun.*] uenit Φ euenit L¹ auenit P¹, ueniet *Skutsch* | adde *vulgo* (P ex sil.)] age | 9 mendacio] -tio (η)EL²TZ -rio λP || 10 licebat Z *vulgo*] libebat Φ si libebat *Haase* | mittere] sc. ab externis litoribus? miscere *Haase* || 11 exteri] exceri JKP(Q) om. T | ora Z] hora | 12 initium (n?)L²TZ *Haupt*] nuntium | Nili] nilum η || 13 qu(a)e OP] que et JKT quam ηEL² quid Z quod et *vulgo, fort.* quem vel idque *Ge.* || 15 crescit T *Fortun.*] crescunt || 16 aliquanto L²Z] aliquando | etesiae *codd.* plerique || 17 atl. Z] atlantico *codd.* plerique || 18 at] ac λPZ

contineri, ideo et specus *calidos* esse et tepidiorem puteis *aquam*, itaque venas interno calore siccari. sed in aliis terris *augeri* imbribus flumina: Nilum quia nullo imbre adiuvetur, tenuari, deinde crescere per
 5 aestatem, quo tempore frigent interiora terrarum et re-
 dit rigor fontibus. quod si verum esset, aestate flu- 27
 mina crescerent *omnia*, putei aestate abundarent. de-
 inde calorem hieme sub terris esse maiorem a<it> —
 quare? specus et putei tepent, quia aëra *frigentem* ex-
 10 trinsecus non recipiunt: ita non calorem habent, sed
 frigus excludunt. ex eadem causa *aestate* frigidī sunt,
 quia *ad* illos remotos seductosque calefactus non
 pervenit.

Diogenes Apolloniates ait: ‘Sol umorem ad se 28
 15 rapit: hunc adsiccata tellus ex mari ducit, <ip>sum ex

14 *Diog. Apoll. fr. A 18 Diels p. 344* || 14 — *p. 156, 9 Lydus:*
 μεθ' ὃν Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης φησὶ τοῦ ἡλίου ἀρπάζοντος
 τὴν ὑγρότητα ἔλκεσθαι ὑπὸ τῆς (γῆς *Kroll*) ξηραῖς τὸν Νεῖλον
 ἐν τῆς θαλάττης· σηραγγάδης γὰρ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα καὶ
 διατετρομημένη ἔλκει πρὸς ἑαυτὴν τὸ ὑγρὸν, καὶ ὅσα μᾶλλον ξηρο-
 τέρα ἢ γῆ τῆς Αἰγύπτου, τοσοῦτω πλέον ἔλκει πρὸς ἑαυτὴν τὴν
 νοτίδα, καθάπερ τὸ ἔλαιον ἐπὶ τῶν λύχνων ἐκείσε πλέον ὀρεμᾶ,
 ὅπη καὶ δαπανᾶται ὑπὸ τοῦ πυρός. || 14 *sq. Lucan. X 260 . .*
sol rapit.

1 *calidos* L²TZ] *cauosos* Φ, *uaporosos* Leo || 2 *aquam* L²TZ]
 quam || 3 *augeri* L²Z] *augent* Φ *augentur* T *augeri* tum *Madv.* |
flumina imbr. coll. ET || 6 *rigor*] *uigor Schottus Haase* | *flumina*
 — 7 *aestate*] *om. η* || 7 *omnia* *Madv.*] *omnes* Φ *omnia* *add. s.*
flumina L²Z ante omnes add. Haase || 8 *ait. quare?* *sp. Ge.*] *aquar-*
especus Φ *at quare* *sp. L²Z* *aqua et sp. η* || 9 *frigentem*
Leo et Skutsch] *et rigentem* Φ *et om. η* L²TZ || 11 *estate η* L²TZ]
est. at (ac JK) sequente re- Φ *est aer E, calente aëre Skutsch* |
frididi sunt Diels] *frigidunt η* Z *refrigidunt JP²(Φ)* *refrigidiunt*
 K *refridunt P¹* *refugidunt O* *frigidus E* *frigidum L* *frige-*
bunt T *frigescent g,* *frididi fiunt Skutsch, fort. <aë>re frigidiores sunt*
Ge. || 12 *ad illos L²*] *illos Z* *ad illo T* *ab illo Φ* *in illos Madv.* |
seductos] *sed ductos λPZ* | *calefactus*] *aer add. antea η* L²T
(cf. E supra), postea Z || 15 *ipsum*] *vel mare exhaustum Ge.*
cum Φ *tum Z vulgo et η* | *ex*] *om. E¹T*

ceteris aquis. fieri autem non potest, ut *ima* sicca sit tellus, alia abundet: sunt enim perforata omnia et invicem pervia, et sicca ab umidis sumunt. *alioquin* nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. ergo undique sol trahit, sed ex his, quae *premit*, maxime: haec me-
 29 ridiana sunt. terra cum exaruit, plus ad se umoris adducit: ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exuritur, sic aqua illo incumbit, quo vis caloris et terrae aestu-
 antis arcessit. unde ergo trahit? ex illis scilicet par-
 10 tibus semper hibernis: septemtrionales exundant. ob hoc Pontus in infernum mare assidue fluit rapidus (non ut cetera maria alternatis ultro citro aestibus) in unam partem semper pronus et torrens. quod nisi factis itineribus, quod cui<que> deest, redderetur, quod
 30 cuique superest, emitteretur, iam aut sicca essent om-
 nia aut inundata.' interrogare Diogenem libet: quare,

2 cf. *Lucan. Phars. X 247 sq. sunt qui spiramina terris esse putent* || 4 cf. *Aetnae v. 155 sqq. quod si spissa foret, solido si stare in omni, . . . tellus. adde 129 sqq.* || 4/5 cf. *Aetnae v. 176 introrsus cessante solo trahat undique venas (Aetna).*

1 ut $\eta L^2 QZ$] aut $E\lambda$ | *ima s. Ge.*] una sicca ηL^2 via sicca E via suta λ avia suta P alia sicca TZ | sit ηZ] sic | 2 (h)abundet Φ | enim] *om. JKT* || 3 *alioquin L^2 Z Madv.*] aliquando. Φ , ubique. iam diu *Leo*, aliqua. unde (*vel inde*) *Ge.* || 4 aliquid] liquidi *add. Gertz*, aliunde *Diels olim coni.* | undique $L^2 QZ$] undi λ unde ηE undas *Fort.* || 5 trahit, sed] trahit? scilicet *Madv.* | premit Z *Fromondus*] premunt Φ , promunt *Koeler*, premuntur *Ge.* | haec] *om. \lambda* || 9 trahit] *sc. terra aestuans* || 10 septemtrionales (*vel -lia*) *Ge.*] -nalis Φ -nalibus η -nalibus unde g *vulgo* | exundant.] exundat. η exundat ob . . . et fluit *Madv.* || 11 mare] *desinit Z in fol. 62^v* || 12 citro] citroque E | estibus $g^2 T$] estatibus || 13 factis *Diels*] fac(it) his Φ facit hisque EO faceret his ηT , fieret his *Pincianus*, facile his *Madvig* | cuique T] cui Φ cuiquam E || 16 libet] licet E | quare, cum pertusa sint *Diels*] q^u cum pertusa sunt T q^u (= quasi, q^u O) compertus (-tis P) as (aïus K aïmus ηE animus JO) Φ quasi percussa sint L quare, si pertusa viis sunt *Madv.*, *fort.* quare, quoniam *pertusa sunt et commeant Ge.*

cum pertusa sint cuncta et invicem commeent, non omnibus locis aestate maiora sint flumina. 'Aegyptum sol magis percoquit: itaque Nilus magis crescit'. sed <quomodo fieri potest, ut absumptis aquis non solum
 5 hic abundet sed> in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio? deinde quare ulla pars terrae sine umore est, cum omnis ad se ex aliis regionibus trahat, eo quidem magis quo calidior est? deinde quare Nilus dulcis est, si haec illi e mari unda est? nec enim ulli
 10 flumini dulcior gustus . . . .

E capitibus, quae in libro archetypo perierunt, haec excerpta in librum de mensibus quartum receperat Ioh. Laurentius Lydus cap. 68 (p. 146 W.):

ὁ δὲ Ἡρόδοτος (II 24) παρὰ πάντων τῶν ποτα- 1
 15 μῶν ἔλκειν τὸν ἥλιον τὸ ὑγρὸν φησι, τὴν πρόσγειον νότου ζώνην διατρέχοντα, πρὸς δὲ τῷ θέρει πρὸς βορρᾶν ἐκκλίνοντα ἐκκαλεῖσθαι τὸν Νεῖλον· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν αὐτὸν ἀναχεῖσθαι κατὰ τὸ θέρος.

οἱ δὲ Αἰγύπτιοί φασι τοὺς (Bekker, τὰς trad.) 2
 20 ἐτησίους πάσας ἐξ ὑπερτέρου τὰς νεφέλας ἐπὶ τὸν νότον ἐξωθεῖν καὶ ἐκείθεν βαρείας καταφερομένης βροχῆς ἀναβλύζειν τὸν Νεῖλον.

ad § 2 et 4 Amm. Marc. 22, 15, 5: adfirmant aliqui physicorum in subiectis septentrioni spatii, cum hiemes frigidae cuncta constringunt (-gant Skutsch), magnitudines nivium congelascere easque postea vi flagrantis sideris resolutas fluxis umoribus nubes efficere gravidas, quae in meridianam plagam etesias flantibus pulsae expressaeque tepore nimio incrementa ubertim suggerere Nilo creduntur (cf. Stud. I 101 et infra p. 159).

et Lucani Phars. X 242 sq. (de etesias):
 vel quod ab occiduo pellunt tot nubila caelo
 trans noton et fluvio cogunt incumbere nimbos (cf. Diels p. 12).

1 commeent (et antea cum) Fortun.] commeant Φ || 2 sint] sunt ηE fort. recte | Aegyptum — 3 crescit Diogeni dedi || 3 itaque] ita ET || 4 quomodo — 5 sed] add. Ge. || 6 adiectio ET] abiectio || 7 est] om. ET || 8 quidem] quod JP que η || 9 haec] hoc EJKT | illi e η(L?)T] illic e λP illi cum E || 10 gustus] desinit Φ

- 3 Ἐφορός γε μὴν ὁ Κυμαίος (fr. 108 F. H. G. I p. 263) ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἱστοριῶν φησὶν ἀραιοὺς εἶναι κατὰ φύσιν τὴν Αἴγυπτον καὶ κατ' ἔτος ἐπαγομένης ἰλύος ὑπὸ τοῦ Νείλου στεναγοῦσθαι, τὸν δὲ ποταμὸν δίκην ἰδρωτός κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ καύματος ἐπὶ τὰ 5 κούφοτερα καὶ ἀραιότερα καταρρεῖν.
- 4 ἀλλὰ καὶ Θρασύαλης ὁ Θάσιος (cf. Posidonii rell. ed. Bake p. 98 et Strabo I 21) τοὺς ἐτησίους φησὶν ἐξωθεῖν τὸν Νεῖλον· τῆς γὰρ Αἰθιοπίας ὑψηλοῖς παρὰ τὰ καθ' ἡμᾶς ὕψει διεξωσμένης ὑποδεχομένης 10 τε τὰς νεφέλας πρὸς τῶν ἐτησίων ὠθουμένας ἐκδιδόναι (ἐπιδιδόναι comiecerim) τὸν Νεῖλον —
- 5 ὡς καὶ Καλλισθένης ὁ Περιπατητικὸς (fr. 6 S. R. A. p. 12) ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ τῶν Ἑλληνικῶν φησὶν ἑαυτὸν συστρατεύσασθαι Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μακεδόνι 15 καὶ γενόμενον ἐπὶ τῆς Αἰθιοπίας εὑρεῖν τὸν Νεῖλον ἐξ ἀπέλων ὕμβρων κατ' ἐκείνην γενομένων καταφερόμενον.

ad § 5 Lucani Phars. X 268 sqq.:

quae tibi noscendi Nilum, Romane, cupido est.
et Phariis Persisque fuit Macetumque tyrannis
270 nullaque non aetas voluit conferre futuris
notitiam, sed vincit adhuc natura latendi

(ubi Neronis cupido vix respici eodem potuit modo quo a Seneca VI 8, 3. natura latendi: cf. ἐν βαθει vel ἐν βάθει § 9).

summus Alexander regum, quem Memphis adorat,
invidit Nilo misitque per ultima terrae
Aethiopum lectos. illos rubicunda perusti
275 zona poli tenuit: Nilum videre calentem.
venit ad occasus mundique extrema Sesostris
et Pharios currus regum cervicibus egit,
ante tamen vestros amnes Rhodanumque Padumque
quam Nilum de fonte bibit. vesanus in ortus

280 Cambyses longi populos pervenit ad aevi
defectusque epulis et pastus caede suorum
ignoto te, Nile, redit.

(de hoc excursu historico Senecae a Posidonio tradito cf. Diels p. 19 sq. Callisthenes fuit inter lectos.)

ἀλλὰ καὶ Δικαίαρχος (fr. 52 F. H. G. II p. 251) 6
 ἐν Περιοδῶ γῆς ἐκ τῆς Ἀτλαντικῆς θαλάττης τὸν Νεΐ-
 λον ἀναχεῖσθαι βούλεται.

[desunt Posidonii et Iubae doctrinae.] 7-8

5 ποικίλαι μὲν οὖν αἱ περὶ αὐτοῦ δόξαι, τὸ δ' ἀλη- 9
 θές κατὰ τοὺς ἀνθρώπους τέως οὐδαμοῦ· κατὰ γὰρ τὸ
 λόγιον 'τὸ δ' ἀτρεκὲς ἐν βαθεὶ ἐστὶ (βαθεὶ ἐστὶ con-
 iecerim)?

ad § 6 (et cap. 2, 22) *Lucani Phars. X 255 sqq.*
rumor ab oceano, qui terras alligat omnes,
exundante procul violentum erumpere Nilum
aequoreosque sales longo mitescere tractu (cf. Diels p. 14).

ad § 7 *Lucani Phars. X 258 sqq.:*
nec non oceano pasci Phoebumque polumque
credimus. hunc calidi tetigit cum brachia cancri,
sol rapit atque undae plus quam quod digerat aër
tollitur: hoc noctes referunt Niloque refundunt.
 (cf. Diels p. 16 et p. 8 sq., *Studia mea I 102 sq. Posidonii rell.*
ed. Bake p. 66 sq.)

Amm. Marc. 22, 15, 6:
ex Aethiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis
per aestus torridos cadere memorantur, exundationes eius erigi
anni temporibus adserunt alii praestitutis (num cf. Lucani Phars.
X 240 stata tempora?): quod utrumque (cf. § 5 supra p. 157
adl.) dissonare videtur a veritate. (cf. Stud. I p. 101 sq. et
Posidonii rell. ed. Bake p. 97 sqq.)

ad § 8 *Lucani Phars. X 290 sq.:*
cursus in occasus flexu torquetur et ortus
nunc Arabum populis, Libycis nunc aequus arenis.
 (cf. *Jubae fr. 29 FHG III 473. Stud. I p. 103, Diels p. 21.*)
Amm. Marcell. 22, 15, 8:

rex autem Juba Punicorum confisus textu librorum a monte
quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat
Oceanum; hisque indiciis hoc proditum ait, quod pisces et herbae
et beluae similes per eas paludes gignuntur.

ad § 9 *Sen. Nat. Quaest. VII 32, 4 vix ad fundum veni-*
retur, in quo veritas posita est. de benef. VII 1, 6 involuta
veritas in alto est. (cf. G. Müller, Diss. p. 17, 2.)

NATURALIUM QVAESTIONUM

LIBER IV B QUI FERTUR.

*Liber tertius.**De nubibus.**Caelestes aquas nubila excutiant (cf. III 23).**Nubes spissitudo aëris crassi est (cf. II 30, 4).*

Quaeritur, quomodo nix fiat . . . nix pruinae habet similem naturam. plus illi spiritus quam aquae inest . . . Anaxagoras . . . quod inter rorem et aquam interest, hoc inter pruinae et glaciem, nec non inter nivem et grandinem interest (cf. IV b 13, 2; 3, 6).

[*Add. fort. Plin. HN 2, 102 sqq. 152.*]

3. Grandinem hoc modo fieri si tibi affirmavero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. itaque ex his me testibus numeram secundae notae, qui vidisse quidem se negant; aut, quod historici faciunt, et ipse faciam: illi cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rem nolunt spondere sed adiciunt: 'penes auctores fides erit'. ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi auctoritatem promittit tam in illo, quod praeterit, quam in hoc,

19 *Posidonii p. 85 B.*

2 liber IV vulgo] IV b distinguitur inde ab Haase, l. primus ST, l. secundus KPÜ Esc. l. tertius H in subscr. Lmg.Z et una cum libris III et IV a Δ: hunc numerum antiquitus traditum esse Diels coni., novatum in Δ Schultess computavit || 3 de nubibus subscr. HL mg. (de grandine et nubibus E), cf. Diels p. 29, 1 et Allers p. 629 || 4—11 Liber IV b initio mutilus traditur, frustula congesserunt Haase (v—10), Allers (5), Ge. (4; 11) || 12 si tibi affirmavero] colloc. s. nube tota codd. Itali classis Δ || 13 fit] sit Aep. . FHO | tota nube coll. Aλ || 14 numeram Muretus] numero || 15 vidisse δZ] audisse Φ | se quidem coll. δ | negant] sed audisse add. δ vidisse antea add. E || 17 aliquam] quamque δ || 19 possidonius trad. ut semper | auctoritatem] auctorem δ || 20 promittit δg'EST] -ttet Φ | illo] eo ϕ / pr(a)eterit δgHZ Rossb.] cf. p. 3, 17, pr(a)eterit

quod secuturum est: grandinem enim fieri ex nube
 aquosa iam et in umorem versa sic affirmabit, tam-
 quam interfuerit. quare autem rotunda sit grando, 3
 etiam sine magistro scire poteris, cum adnotaveris stilli-
 cidium omne glomerari, quod et in speculis apparet,
 5 quae umorem halitu colligunt, et in poculis sparsis
 aliaque omni levitate; non minus foliis si quae guttae
 adhaeserunt, in rotundum iacent.

quid magis est saxo durum? quid mollius unda? 4
 10 dura tamen molli saxa cavantur aqua.

aut ut alius poeta ait:

stillicidi casus lapidem cavat —

haec ipsa excavatio rotunda fit; ex quo apparet illud
 quoque esse huic simile, quod cavat: locum enim sibi
 15 ad formam et habitum sui exsculpit. praeterea potest, 5
 etiamsi non fuit grando talis, dum defertur, corrotun-
 dari et totiens per spatium aëris densi devoluta aequa-
 biliter atque in orbem teri. quod nix pati non potest,
 quia non est tam solida, immo quia fusa est, et non
 20 per magnam altitudinem cadit sed circa terras initium
 eius est: ita non longus illi per aëra sed ex proximo
 lapsus est. quare non et ego mihi idem permittam, 6

9 *Ov. ars am. I 475 sq.* || 12 *Lucr. I 314*

2 iam et] et iam δ iam η et g || 4 etiam] et ηE |
 poteris $\delta \lambda$] possis ΦQZ || 5 et] *om.* KQ || 6 halitu] alitu Φ
 habitu Z alicubi δ || 7 non minus] nam et in δ | foliis] herba-
 rum f. et arborum(?) δ || 9 magis est s. durum?] est s. durius?
 δ | quid] quod $\lambda(?)$ || 12 stillicidii $\delta \Phi$ || 13 haec] et haec δ |
 exc.] cautio δ || 14 huic quoque s. e. *coll.* ST q. esse simile
 huic ΦPZ || 15 exsculpit A^2HP^2S] exsculpit Φ exsculpsit δ ||
 16 fuit] fuerit δ | dum (δ) Φ] cum η || 17 aeris densi $\eta \Phi PZ$]
 densi aeris $\delta \lambda ST$ || 19 immo] imo FH uno O | quia] *fort.* fusa
 est, et quia *coll. Ge.* | fusa $\delta FH QZ$] tam fusa $\eta E \lambda$ || 20 sed]
fort. add. ut *Ge.* || 21 non $\delta(\eta)$] ne Φ nec ST *Larisch Gertz* |
 longus Z *Gertz*] longius || 22 et ego] *om.* δ et *om.* T | idem
 mihi *coll.* ($\eta?$) δ

quod Anaxagoras? inter nullos magis quam inter philosophos esse debet aequa libertas: grando nihil aliud est quam suspensa glacies, nix [in] pruina pendens [congelatio]. illud enim iam diximus, quod inter rorem et aquam interest, hoc inter pruina[m] et glaciem, nec non inter nivem et grandinem interesse.

- 1 4. Poteram me peracta quaestione dimittere sed bene mensum dabo et, quoniam coepi tibi molestus esse, quicquid in hoc loco quaeritur, dicam; quaeritur autem, quare hieme ningat, non grandinet, et vere iam frigore infracto grando cadat. nam ut fatear tibi verum mihi quidem persuadetur, qui me usque ad mendacia haec leviora, in quibus os percidi non oculi erui solent, credulum praesto: hieme aër riget et ideo nondum in aquam vertitur sed in nivem, cui aër prior est; cum ver coepit, maior inclinatio temporis sequitur et calidiore caelo maiora fiunt stillicidia. ideo (ut ait Vergilius noster) 'cum ruit imbriferum ver', vehementior est mutatio aëris undique patefacti et solventis se ipso tempore adiuvante: ob hoc nimbi magis vastique quam pertinaces deferuntur. bruma

1 *Anax. fr. 85 p. 321 Diels fort. resp.* || 18 *Verg. Georg. I 303*

2 debet esse coll. BCET || 3 est aliud coll. BCL | in del. *Madvig, cf. Arist. Meteor. I 11 p. 347b 30* ὡς μὲν ἐκεῖ χιόν, ἐνταῦθα γλύνεται πάχνη || 4 congelatio del. *Madvig, rore gelato Schultess* | diximus] sc. initio huius libri nunc deperdito || 5 rorem et aquam Z] aquam et rorem δΦ, rorem et pluuiam Ge. || 6 grandinem L²QZ] glaciem δΦλ || 8 mensum] em(er)sum δ || 9 quaeritur] i. e. desideratur, postea: disseritur | dicam δ] om. Φ || 10 hieme ΦQZ] in hieme δλ sed hyeme praebent FHL alii | ningat] ninguat δZ | et] om. Φ || 11 ut] pendet a persuad., cf. p. 174, 15 | fatear t. u., *Skutsch*] fallar tibi, (sic dist. vulgo) uerum || 12 quidem et usque] om. δ || 13 os perc.] sc. colaphis vel stigmate || 14 erui] fort. seruis add. E. Pernice || 16 inclinatio] indignatio FH¹ | temporis] ὥρας. intell. aeris QZ t. uel aeris λ || 18 uirgilius trad. ut semper || 19 est] ante mut. δEλ post mutatio (immutatio η) ηFHZ post aeris coll. φ | patefacti] oppositum riget l. 14 || 20 tempore] tepore cd. *Memm.* (s *Gronovius* || 21 vastique magis coll. δ magis u. magis E²

lentas pluvias habet et tenues, quales saepe solent
 intervenire, cum pluvia rara et minuta nivem quoque
 admixtam habet; dicimus nivalem diem, cum altum
 frigus et triste caelum est. praeterea aquilone flante
 5 aut suum caelum habente minutae pluviae sunt; austro
 imber improbior est et guttae pleniores.

5. Rem a nostris positam nec dicere audeo, quia 1
 infirma videtur, nec praeterire: quid enim mali est
 aliquid et faciliori iudici scribere? immo si omnia
 10 argumenta ad obrussam coeperimus exigere, silentium
 indicetur: pauca enim admodum sunt sine adversario;
 cetera, *etiamsi* vincunt, litigant. aiunt vere, quicquid 2
 circa Scythiam et Pontum et septemtrionalem plagam
 glaciatum et astrictum est, relaxari; tunc flumina gelata
 15 discedere, tunc obrutos montes nivem solvere. credibile
 est ergo frigidus spiritus inde *ferri* et verno caelo
 remisceri. illud quoque adiciunt, quod nec sum ex 3
 pertus nec experiri cogito (tu quoque, censeo, si volueris
 verum exquirere, nivem in *Care* experiaris): minus
 20 algere aiunt pedes eorum, qui fixam et duram nivem
 calcant quam eorum, qui teneram et labefactam. ergo, 4
 si non mentiuntur, quicquid ex illis septemtrionalibus
 locis iam disturbata nive et glacie frangente se fertur,
 id meridianae partis tepentem iam umidumque aëra
 25 alligat et praestringit: itaque cum pluvia futura erat
 grando fit iniuria frigoris.

5 aut] et δ ut E | suum] *i. e. secundum* || 10 obrusam (*sic*)
 Φ] lancem δ || 11 sunt] *ante adm.* λ || 12 *etiamsi Haasei obser-*
vationem secutus scripsi] etsi | uere] *hic om. add. l.* 14 *ante*
relaxari δ || 13 *scythiam trad.* || 15 montes] *om. FH(Φ)* lacus
add. EST | niuem] niues H *om. ST* || 16 est ergo] ergo est δ ,
fort. esse ergo Ge. | ferri *Ge.*] fieri $\delta \Phi$ inferri (η ?) E *et v. l. J²* |
 uerno] uno δP imo BC *Koeler* || 19 exq.] inquirere $\delta \lambda$ | niuem
del. Gertz | *Care Z² Gron.*] cane $\delta \Phi$, *cf. proverbium ἐν Καρὶ*
τὸν κλύδωνον | experiaris] experieris ST || 20 alg. aiunt] autem
 alg. (*om. L*) aiunt λ autem algent δ || 24 merid.] mundane δ ||
 25 erat] erit δ

- 1 6. Non tempero mihi, quominus omnes nostrorum
ineptias proferam. quosdam peritos observandarum
nubium esse affirmant et praedicere, cum grando ven-
tura sit. hoc intellegere usu ipso potuerunt, cum co-
lorem nubium notassent, quem grando totiens insequer- 5
2 batur. illud incredibile, Cleonis fuisse publice prae-
positos chalazophylacas, speculatores venturae grandinis.
hi cum signum dedissent adesse iam grandinem, quid
expectas? ut homines ad paenulas discurrerent aut ad
scortearas? immo pro se quisque alius agnum immolabat 10
alium pullum: protinus illae nubes alio declinabant, cum
3 aliquid gustassent sanguinis. hoc rides? accipe quod
magis rideas: si quis nec agnum nec pullum habebat,
quo sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat,
et, ne tu avidas aut crudeles existimes nubes, digitum 15
suum bene acuto graphio pungebat et hoc sanguine
litabat; nec minus ab huius agello grando se vertebat
quam ab illo, in quo maioribus hostiis exorata erat.
- 1 7. Rationem huius rei quaerunt: alteri, ut homines
sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum gran- 20
dine aliquis paciscatur et tempestates munusculis re-
dimat, quamvis munera et deos vincant. alteri suspi-
cari ipsos aiunt esse in ipso sanguine vim quandam
2 potentem avertendae nubis ac repellendae. sed quo-
modo in tam exiguo sanguine potest esse vis tanta, 25
ut in altum penetret et illam sentiant nubes? quanto

2 ineptias n. omnes coll. $\delta\lambda$ || 3 uentura] om. δ || 4 sit] est *Waldästel* | usu] usui λ | potuerunt] potuisse δ | col.] calo-
rem δ || 6 praep.] propositos δ || 7 chalazophilacas (-tas J²)
FHJ²] calazophilacas (-tas λZ) $\eta E \lambda Z$ chalazophilicas δQ | uen-
ture A $\theta Q Z$] futur(a)e BC $\eta E^1 \lambda$ || 8 hi] hii H λT || 10 scortearas]
scortas A (δ) scorta BCp || 11 protinus] autem add. δ || 14 quo
(vel quo de) *Ge.*] sc. *sacrum fieri*, quod $\delta \Phi$ | dampno *trad.* |
poterat fieri coll. $\delta\lambda$ || 16 bene] uel δ || 17 se grando coll. $\delta\lambda$ ||
19 rationem] ratio δ | qu(a)erunt] quaeritur δ quidam quae-
runt η || 22 et d.] etiam d. $\delta\lambda$ || 23 ipsos] se δ | sanguine]
om. FH | uim] s. l. λ || 25 uis esse potest coll. $\delta\lambda$ || 26 in]
om. λ illa in δ

expeditius erat dicere: mendacium et fabula est. at Cleonaei iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendae tempestatis, quod negligentia eorum vineae vapulassent aut segetes procidissent. et
 5 apud nos in XII tabulis cavetur, ne quis alienos fructus excantassit. rudis adhuc antiquitas credebat
 3 et attrahi cantibus imbres et repelli, quorum nihil posse fieri tam palam est, ut huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.

10 8. Unam rem ad hoc adiciam et favere te ac plaudere iuvabit. aiunt nivem in ea parte aëris fieri, quae prope terras est. hanc enim plus habere caloris ex quattuor causis: una, quod omnis terrarum evaporatio, cum multum in se fervidi aridique habeat, hoc est
 15 calidior, quo recentior; altera, quod radii solis a terra resiliunt et in se recurrunt: horum duplicatio proxima quaeque a terris calefacit, quae ideo plus habent teporis, quia solem bis sentiunt; tertia causa est, quod magis superiora perflantur, at quaecumque depressa sunt, minus ventis verberantur.

9. Accedit his ratio Democriti: 'omne corpus quo solidius est, hoc calorem citius concipit, diutius servat. itaque si in sole posueris aeneum vas et vitreum [et argenteum], aeneo citius calor accedet, diutius haerebit.'

25 adicit deinde, quare hoc existimet fieri. 'his', inquit,

5 sq. fragm. 8 a tabulae VIII. FIRA p. 28 Bruns || 21 — p. 166, 7 Dem. fr. a Dielsio non receptum.

2 Cleonaei Ge.] cleone (vel deone) Φ decuriones E² cleonis δ || 3 cura] curia E || 5 ne quis] qui ex ipsa lege Plin. HN 28, 17 | alienos] om. Plin. || 6 fructus] uel tunc add. λ | excantassit Z Schoell sec. Plin.] -tasset || 7 cantibus] s. l. δ ante et η E | imbres] nubes δ || 8 huius] eius δ λ || 9 scola trad. || 10 ad hoc Φ] adhuc δ | ac] et λ || 12 est prope t. (terram δ) coll. BC (λ) || 15 altera] alteri λ || 16 se rec.] se currunt η E || 17 quaeque] quae λ quoque EP | a] om. φ | teporis δ ϑ J² L² O² φ] temporis η H¹ λ P¹ Z || 21 accedit] accidit η FH (ϑ) P¹ Z || 23/4 et argenteum] del. Ge. Koeleri offensione permotus || 24 calor] post accedet δ λ ante citius Z | haer.] adhererebit δ || 25 hoc] om. δ λ

'corporibus, quae duriora et pressiora sunt, necesse est minora foramina esse et tenuiorem in singulis spiritum: sequitur, ut, quemadmodum minora balnearia et minora miliaria citius calefiunt, sic haec foramina occulta et oculos effugientia et celerius fervorem sentiant et propter easdem angustias, quicquid receperunt, tardius reddant.' haec longe praeparata ad id perducunt, de quo nunc quaeritur.

10. Omnis aër quo propior est terris, hoc crassior. quemadmodum in aqua et in omni umore faex ima est, ita in aëre spississima quaeque desidunt. iam autem probatum est omnia, quo crassioris solidiorisque materiae sunt, hoc fidelius custodire calorem receptum. editior aër, quo longius a terrarum colluvie recessit, hoc sincerior puriorque est; itaque solem non retinet sed velut per inane transmittit: ideo minus calefit.

11. Contra quidam aiunt cacumina montium hoc calidiora esse debere, quo propiora soli sunt: qui mihi videntur errare, quod Apenninum et Alpes et alios notos ob eximiam altitudinem montes in tantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis viciniam possit: excelsa sunt ista, quamdiu nobis comparantur; at vero ubi ad universum respexeris, manifesta est omnium humilitas. inter se vincuntur et vincunt, ceterum in tantum nihil attollitur, ut in collatione totius ulla sit vel maximis portio: quod nisi esset, non dice-

12/13 cf. *Aetnae vv. 413—415.*

1 pressiora] densiora v. l. ♂ || 4 miliaria] militaria ♂ ST || 5 eff.] fugientia ♂ E || 7 haec] hoc λ || 9 propior] propior λ propinquior BC || 12 crassioris] crassidioris λ || 14 editior aër] quo ed. est aer et ♂ || 15 hoc] om. q | retinet] recipit ♂ p || 16 calefit] calescit λ || 17 quidam] quidem A λ quod est BC || 18 soli prop. coll. ♂ λ || 19 Apen.] appenninum A H λ ST || 20 notos] montes ♂ | montes] notos ♂ || 21 magnitudo . . possit] magnitudines . . possint ♂ | viciniam] vicinam (λ ?) || 24 omnium] omnibus ♂ in omnibus λ || 26 ulla] nulla ♂ η

remus totum orbem terrarum pilam esse. pilae pro- 3
 prietas est cum aequalitate quadam rotunditas, aequa-
 litatem autem hanc accipe, quam vides in lusoria pila:
 non multum illi commissurae et rimae earum nocent,
 5 quo minus par sibi ab omni parte dicatur. quomodo
 in hac pila nihil illa intervalla officiant ad speciem
 rotundi, sic ne in universo quidem orbe terrarum editi
 montes, quorum altitudo totius mundi collatione con-
 sumitur. qui dicit altiorem montem, quia solem pro- 4
 10 pius excipiat, magis calere debere, idem potest dicere
 longiorem hominem citius quam pusillum debere cale-
 fieri et caput citius quam pedes: at quisquis mundum
 mensura sua aestimaverit et terram cogitaverit tenere
 puncti locum, intelletget nihil in illa ita posse eminere,
 15 ut caelestia magis sentiat, velut in propinquum illis
 accesserit. montes isti, quos suspicimus, et vertices 5
 aeterna nive obsessi nihilominus in imo sunt; et pro-
 pius quidem est a sole mons quam campus aut vallis,
 sed sic, quomodo est pilus pilo crassior. isto enim
 20 modo et arbor alia magis quam alia dicetur vicina
 caelo. quod est falsum, quia inter pusilla non potest
 magnum esse discrimen, nisi dum inter se comparantur.
 ubi ad collationem immensi corporis ventum est, nihil
 interest, quanto sit alterum altero maius, quia, etiamsi
 25 magno discrimine, tamen minima vincuntur.

12. Sed ut ad propositum revertar, propter has

3 autem] *om.* 8 | hanc] *ante* autem *gP*¹ *post* accipe *E* |
 lusoria] luxoria *Z* lusior(i)a λ lusoia *P*¹ || 4 rimae] ruinae δ |
 earum] eius *J*² || 5 par] pars λ || 6 illa] ulla δ || 10 excipiat]
 excipit $\delta\lambda$ | potest d. $\delta\lambda$] dicere p. || 14 locum puncti *coll.*
 $\delta\lambda$ | illa $\theta\varrho Z$] ea $\delta\lambda$ | ita p. $\delta\lambda$] posse ita || 15 propinquum]
 -quo δ || 17 propius] propior *Ge. cl. p. 162, 16* || 18 a sole est
coll. $\delta\lambda$ | quam c. — 20 magis] *om.* δ | 18 uallis $\lambda\varrho$] ualles
 $\eta\theta Z$ || 20 dicetur] terra δ || 21 falsum est *coll.* ($\eta?$) *E* | pusilla]
 illa δ || 22 magnum] *ante* non $\delta\lambda$ *post* esse *E* | dum] cum
 $\delta(\lambda?)$ || 23 immensi] magni $\Delta\lambda$ | corporis] *om.* *T* temporis
EJK || 24 quanto] quantum ($\eta\lambda?$) *om.* δ | sit] *ante* maius
 $\delta\lambda$ | etiamsi] etsi δ

quas rettuli causas plerisque placuit in ea parte aëris nivem concipi, quae vicina terris est, et ideo minus alligari, quia minore rigore coit. nam vicinus aër et plus habet frigoris, quam ut in aquam imbremque transeat, et minus, quam ut duretur in grandinem: hoc medio frigore non nimis intento nives fiunt coactis aquis.

- 1 13. 'Quid istas', inquis, 'ineptias, quibus litteratior est quisque, non melior, tam operose persequeris? quomodo fiant nives dicis, cum multo magis ad nos 10 dici a te pertineat, quare emendae non sint nives.' iubes me *litem* cum luxuria litigare? cotidianum istud et sine effectu iurgium est. litigemus tamen, etiamsi superior futura est: pugnantes ac reluctantes vincat. 2 quid porro? hanc ipsam inspectionem naturae nihil 15 iudicas ad id, quod vis, conferre: cum quaerimus, quomodo nix fiat, et dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus illi spiritus quam aquae inesse, non putas exprobrari illis, cum emere aquam turpe sit, si 3 ne aquam quidem emunt? nos vero quaeramus potius, 20 quomodo fiant nives quam quomodo serventur, quoniam non contenti vina diffundere, veteraria per sapes aetatesque disponere, invenimus, quomodo stiparemus nivem, ut ea aestatem evinceret et contra anni fervorem defenderetur loci frigore. quid hac diligentia consecuti 25

1 rettuli E] retuli || 2 concipi niuem coll. δλ || 3 coit] choit F cohit H | et] om. ηE || 6 nimis] minus FOS minius P || 8/9 litt. e. q. non] quisquam est literatior nec δ || 10 magis δEZ] om. Φ || 11 a te] ad te δS ante ad nos δ magis L² | pert. dicere δ pertineat dici a te coll. Z | sint] sunt λ || 12 me litem Ge.] mentem δΦ me tu ES, potes me tandem coni. || 13 si] s. l. A om. η etiam — vincat om. BC || 14 pugnantes . . reluctantes] -tis bis FHP¹Z || 17 pruinae] pluviæ δ | similem] ante pruine λ post habere E || 19/20 si ne EH] sine Φ si nec δ || 20 emunt] emant λφ || 22 ueteraria] et ueterari aut Z ueterana et δ, sed cf. ep. 114, 26 || 23 stip.] isti paremus Φ istis par. ES || 24 eu.] uinceret ES

sumus? nempe ut gratuitam mercemur aquam: nobis dolet, quod spiritum, quod solem emere non possumus, quod hic aër etiam delicatis divitibusque ex facili nec emptus venit. o quam nobis male est, quod quicquam
 5 a rerum natura in medio relictum est! hoc quod illa 4 fluere et patere omnibus voluit, cuius haustum vitae publicum fecit, hoc quod tam homini quam feris avibusque et inertissimis animalibus in usum large ac beate profudit, contra se ingeniosa luxuria redegit ad
 10 pretium: adeo nihil illi potest placere nisi carum. unum hoc erat, quod divites in aequum turbae deduceret, quo non possent antecedere pauperrimum: illi, cui divitiae molestae sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam caperet aqua luxuriam. unde ad hoc perventum 5
 15 sit, ut nulla nobis aqua satis frigida videretur quae flueret, dicam. quamdiu sanus et salubris cibi capax stomachus est impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est: ubi cotidianis cruditatibus non temporis aestus sed suos sentit, ubi ebrietas continua
 20 visceribus insedit et praecordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid necessario quaeritur, quo aestus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit: remediis incitat vitium. itaque non aestate tantum sed et media hieme nivem hac causa bibunt. quae huius rei causa est nisi 6
 25 intestinum malum et luxu corrupta praecordia? quibus nullum intervallum umquam, quo interquiescerent, datum est, sed prandia cenis usque in lucem perductis ingesta sunt et distentos copia ferculorum ac varietate

1 aquam] haquam P²Z || 3 quod] quid FH || 6 uite haustum coll. δλ || 7 publicum] s. l. δ || 10 placere potest coll. ES || 14 aqua] om. δJ¹K || 18 crud.] crudelitibus O¹P cruditatio- nibus δ adustus add. L²Z || 20 pr. bile] precordiabile FλPZ | quam] quod (λ ?) | uertitur] uertuntur δ || 21 torret] torrent δ || 22 frang.] fungatur φ | incitat] sc. aestus ut morbus, vix stomachus, incitantibus Joh. Müller, incitatur Leo || 23 et] om. Φ || 26 umquam] om. δ || 27 datum est] post intervallum Aλ coll. | usque] om. φ

comessatio altius mersit; deinde numquam intermissa in-
 temperantia quicquid animi decorum erat efferavit et in
 desiderium semper novi rigoris accendit. itaque quam-
 7 vis cenationem velis ac specularibus muniant et igne
 multo doment hiemem, nihilominus stomachus ille so-
 lutus et aestu suo languidus quaerit aliquid, quo eri-
 gatur. nam sicut animo relictos stupentesque frigida
 spargimus, ut ad sensum sui redeant, ita viscera isto-
 rum vitiis torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa
 vehementiore perusseris. inde est, inquam, quod ne
 8 nive quidem contenti sunt, sed glaciem, velut certior
 illi ex solido rigor sit, exquirunt ac saepe repetitis
 aquis diluunt: quae non e summo tollitur sed, ut vim
 maiorem habeat et pertinacius frigus, ex abdito effo-
 ditur. itaque ne unum quidem eius est pretium, sed
 15 habet institores aqua et annonam (pro pudor!) variam.
 unguentarios Lacedaemonii urbe expulerunt et propere
 9 cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent:
 quid illi fecissent, si vidissent reponendae nivis officinas
 et tot iumenta portandae aquae deservientia, cuius
 20 colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant?
 at, dii boni, quam facile est extinguere sitim
 10 sanam! sed quid sentire possunt emortuae fauces et
 occallatae cibis ardentibus? quemadmodum nihil illis
 satis frigidum, sic nihil satis calidum est, sed ardentibus 25

1 altius] alterius λ | interm. numquam coll. λ || 2 animi] anima Z auide ES antequam J² | decorum erat E. Pernice] decoxerat Φ coxerat L (cf. ES) decoquerat Z detexerat δ, de Neronis decocta (cf. *Studia mea* I 314 et 179) cogitat Leo, qui niuis decoxerat, efferbuit coni. || 3 rigoris] frigoris Koeler || 4 muniant] minuunt λ minuat P || 7 frigida] aqua fr. BE fr. aqua J² || 8 sensum A² Φ] animum δ | istorum vitiis (intus q) Φ] om. δ || 10 perusseris] defendit Koeler, perfuderis δ percusseris P² S Skutsch | ne FS] nec || 11 quidem] om. ηE || 17 unguent.] ungent. HLZ || 19 fecissent] om. ηΦ | si uiderent] om. Z¹ || 23 sent.] se sentire FHP¹ Z || 24 occallat(a)e J² Z] occallata λ occalata Φ decallata E occultate δ | illis δ F] illi || 25 nihil] nec λ | est] ante sic δ λ coll.

boletos et raptim indumento suo mersatos demittunt
 paene fumantes, quos deinde restinguant nivatis potio-
 nibus. videbis, inquam, quosdam graciles et palliolo
 focalique circumdatos, pallentes et aegros non sorbere
 5 solum nivem sed etiam esse et frustra eius in scyphos
 suos deicere, ne tepescant inter ipsam bibendi moram.
 sitim istam esse putas? febris est, et quidem eo 11
 acrior, quod non tactu venarum nec in cutem effuso
 calore deprehenditur sed cor ipsum excoquit. luxuria
 10 invictum malum et ex molli fluidoque durum atque
 patiens. non intellegis omnia consuetudine vim suam
 perdere? itaque nix ista, in qua iam etiam natatis, eo
 pervenit usu et cotidiana stomachi servitute, ut aquae
 locum obtineat. aliquid adhuc quaerite illa frigidius,
 15 quia pro nihilo est familiaris rigor.

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER V QUI FERTUR

Liber quintus.

De ventis.

20 1. Ventus est fluens aër. quidam ita definierunt: 1
 ventus est aër fluens in unam partem. haec definitio
 videtur diligentior, quia numquam aër tam immobilis

1 indum.] in condimento Z | dem.] dimittunt BCES ||
 2 restinguant H] restringant Fλ restringunt ♂P² restingant gEZ
 restingunt S | niuatis] uinatis λ || 3/4 p. focalique] pallio loca-
 phalique ♂ || 5 etiam] et ♂ | frustra] frustra BCλPZ¹ | scyphos
 Fortun.] cyphos Z sciphos J² ciphos ♂Φ || 6 ne tepescant
 JOQZ] om. ♂♂ (λ?) || 7 putas] non put. ♂ || 9 calore] colore
 A Fort. | lux.] ante l. Skutsch *distinxit*, post l. *vulgo* || 11 intel-
 legis Z] intelligis, -gitis Skutsch || 12 itaque — eo] Nix inquam
 ista iam eo assiduitatis ♂ | iam etiam natatis] etiam nunc n.
 Fortun. iamiam natabilis Koeler || 13 aquae] aqua F¹λ

18 liber quintus *vulgo et Ge.*] l. quartus ♂ηHL mg. MZ et
 G. Müller, l. secundus K Esc. PSU || 19 de ventis ηEH Esc. L
 mg. Z de vento S || 20 aer fluens coll. A | defin.] diffin. *semper trad.* ||
 21 fluens] *alibi coll.* FH et Z, post partem Skutsch, *agitatus* ♂

est, ut non in aliqua sit agitatione; sic tranquillum mare dicitur, cum leviter commovetur nec in unam partem inclinatur: itaque si legeris 'cum placidum ventis staret mare', scito illud non stare sed succuti leviter et dici tranquillum, quia nec hoc nec illo im-
 2 petum capiat. idem et de aëre iudicandum est, non esse umquam immobilem, etiamsi quietus sit. quod ex hoc intellegas licet: cum sol in aliquem clausum locum infusus est, videmus corpuscula minima in ad-
 3 versum ferri, alia sursum, alia deorsum varie concur-
 4 santia. ergo ut parum diligenter comprehendet, quod vult, qui dixerit 'fluctus est maris agitatio', quia tranquillum quoque agitur, at ille abunde sibi caverit, cuius definitio haec fuerit 'fluctus est maris in unam partem agitatio': sic in hac quoque re, quam cum
 maxime quaerimus, non circumscribetur, qui ita se gesserit, ut dicat: 'ventus est fluens in unam partem aër' aut 'aër fluens impetu' aut 'vis aëris in unam partem euntis' aut 'cursus aëris aliquo concitator'.
 scio, quid responderi pro altera definitione possit: quid
 necesse est adicere te 'in unam partem [fluens aër]'? utique enim, quod fluit, in unam partem fluit; nemo aquam fluere dicit, si tantum intra se movetur, sed si aliquo fertur: potest ergo aliquid moveri et non fluere, et e contrario non potest fluere nisi in unam partem.

3/4 Verg. Ecl. II 26.

2 cum] non cum Φ cum non (nisi *add. Vincentius*) L | comm.] movetur δ || 3 si] cum δ || 4 succ.] concuti δ || 5 leviter (L?) S | leniter | hoc] huc Z *Fickert* || 6 capiat] faciat EF || 8 aliquem] aliquam δ || 10 concursantia] conversantia (J¹) K concurrentia EL || 11 ut] *om.* δ || 12 fluctus — 14 fuerit] *om.* η | quia — 15 agitatio] *om.* θ || 13 abunde B | habunde || 15 quoque] ante re (B) C¹ *Vatic.* 1 (Δ) Z ante in A λ ρ *om.* θ | cum] nunc δ || 18 aer] ante in Φ || 19 euntis] fluentis δ || 20 diff. altera coll. Φ || 21 te adicere coll. δ | fluens (effluens δ) aer] *del. Ge.* || 23 intra] inter A² BC (δ) O¹ || 24 aliquo] loco *add. H* λ (P?) S | ergo] enim δ || 25 e] *om.* (H) O ρ Z

sed sive haec brevitatis a calumpnia tuta est, hac 5
 utamur; sive aliquis circumspectior est, verbo non par-
 cat, cuius adiectio cavillationem omnem poterit ex-
 cludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam
 5 satis de formula disputatum est.

2. Democritus ait: 'cum in angusto inani multa
 sint corpuscula, quae ille atomos vocat, sequi ventum;
 at contra quietum et placidum aëris statum esse, cum
 in multo inani pauca sint corpuscula. nam quemad-
 10 modum in foro aut vico, quamdiu paucitas est, sine
 tumultu ambulatur, ubi turba in angustum concurrat,
 aliorum in alios incidentium rixa fit: sic in hoc quo
 circumdati sumus spatio, cum exiguum locum multa
 corpora impleverint, necesse est alia aliis incidant et
 15 impellant ac repellantur implicenturque et compri-
 mantur, ex quibus nascitur ventus, cum illa, quae
 collectabantur, incubuere et diu fluctuata ac dubia in-
 clinavere se. at ubi in magna laxitate corpora pauca
 versantur, nec arietare possunt nec impelli.'

20 3. Hoc falsum esse vel ex eo colligas licet, quod 1
 tunc minime ventus est, cum aër nubilo gravis est:
 atqui tunc plurima corpora se in angustum contulerunt,
 et inde est spissarum nubium gravitas. adice nunc, 2
 quod circa flumina et lacus frequens nebula est artatis

6—19 *Dem. fr. a Dielsio non receptum* || 15/16 *cf. Aetnae*
v. 311 diffugere impellique animas: hinc crescere ventos ||
 24 — *p. 174, 2 cf. Aetnae v. 312 sqq.*

*aut umore etiam nebulas <se> effundere larg<as>,
 ut campis agrisque solent, quos adluit amnis:
 vallibus exorians caligat nubilus aër,
 flumina parva ferunt auras, vis proxima vento est.*

1 calumpnia *scr.* ϕ || 5 de form. satis *coll.* ♂ || 6 inani]
 uiarum ♂ || 7 sint] *fort.* sunt *Ge. cf. l. 9* | atomos Z] athomos
 ♂ Φ *ut semper* || 9 sint ♂ Θ S] sunt λ P Z *fort. recte, cf. l. 7* ||
 14 incidant et impellant] incitentur et impellantur ♂ || 17 et]
 ac ♂ | fluctuata] fluctuantia ♂ || 19 nec] neque E ne (λ) P |
 arietare] ar̄etari Z artari ♂ || 21 tunc] interim ♂ || 23 est
 spissarum] spissatarum ♂

- congestisque corporibus, nec tamen ventus est. 'interdum vero tanta caligo effunditur, ut conspectum in vicino stantium eripiat, quod non eveniret, nisi in parvum locum corpora se multa compellerent.' atqui nullum tempus magis quam nebulosum caret vento.
- 3 adice nunc, quod e contrario venit, ut sol matutinum aëra spissum et umidum ortu suo tenuet: tunc surgit aura, cum datum est laxamentum corporibus et stipatio illorum ac turba resoluta est.
- 1 4. 'Quo modo ergo', inquis, 'venti fiunt, quoniam 10 hoc negas fieri?' non uno modo: alias enim terra ipsa magnam vim aëris eicit et ex abdito spirat, alias, cum magna et continua ex imo evaporatio in altum egit, quae emiserat, mutatio ipsa halitus mixti in ventum 2 vertitur. illud enim nec ut credam mihi persuaderi 15 potest nec ut taceam: quomodo in nostris corporibus cibo fit inflatio (quae non sine magna narium iniuria emittitur et ventrem interdum cum sono exonerat, inter-

4. 8 cf. *Aetnae v. 304 sq. et cum densa premant inter se corpora, turba elisa in vacuum fugiunt.* || 7 cf. *Aetnae v. 308 credas cum surgere ventos . .* || 11—13 cf. *Aetnae v. 309 sqq.*

*rupes aliquas penitusque cavernas
provehere . . animas, hinc crescere ventos —
aut umore etiam nebulas <se> effundere eqs.*

12 cf. *Lucan. X 247 sq. sunt, qui spiramina terris esse putent.*

2 consp.] aspectum δ || 6 uenit] euenit E | ut] om. (λ) ante uenit L² post sol add. J¹K || 7 spissum A Φ] scissum δ (?) | tunc — 8 est] tunc (A, om. BC) cum (con- BC) surgit ut (tunc A) cum datum (conditum C) est (A, om. BC) δ || 9 illorum A Φ] illo δ (?) || 10 ergo inquis δ ELSZ] inquis ergo (η) H λ P | fiunt] sunt vel sint λ fiunt uenti coll. η E | quoniam hoc (haec λ)] quos non δ || 11 ipsa] num arida? an tamquam animal? || 13 ex imo] ex humido Haase, sed sufficit euaporatio, quae umida est || 14 quae] *ἀτινα* | emis.] emerserat gE mersa erant Pinc. Madv. falso | mutatio] immutatio E vulgo -tatione Koeler, nutatio Madv. | alitus praebent codd. || 17 cibo] ex cibo δ || 18 exonerat cum sono coll. ρ

- dum secretius), sic putant et hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum — bene nobiscum agitur, cum, quod semper concoquit, <raro emittit:> alioquin immundius aliquid timeremus. num- 3
 5 quid ergo hoc verius est dicere, multa ex omni parte terrarum et assidua ferri corpuscula? quae cum coacervata sunt, deinde extenuari sole coeperunt, quia omne, quod in angusto dilatatur, spatium maius desiderat, ventus existit.
- 10 5. Quid ergo? 'hanc solam esse causam venti 1 existimo, aquarum terrarumque evaporationes; ex his gravitatem aëris fieri, deinde solvi impetu, cum quae densa steterant, ut est necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum.' ego vero et hanc iudico. ceterum
 15 illa est longe valentior veriorque, habere aëra naturalem vim movendi se nec aliunde concipere sed inesse illi ut aliarum rerum ita huius potentiam. an hoc existi- 2
 20 aqua motum suum habeat etiam ventis quiescentibus? nec enim aliter animalia ederet; muscum quoque innasci aquis et herbosa quaedam videmus summo innatantia: est ergo aliquid in aqua vitale. 6. de aqua dico? ignis, qui omnia consumit, quaedam creat, et
 25 quod videri non potest simile veri, tamen verum est,

3 cum] *om.* BC post quod λS ante concoq. *Madv.* cibum *Schultess* | concoquit] *sc. terra* | raro em. *Ge. add.*] sic emittit *add.* ES *Madv.* et sic em. *Haase*, nec em. *Skutsch* || 4 alioquin] ne (non A) quid (quod A, *om.* C) δ, *del. Madv.* || 5 ergo] *om.* δ || 7 c(o)eperunt BCSZ] ceperint || 11 euap.] vaporationes δ | ex his] *fort.* exhalare (*interpunctione et fieri om.*) *Ge.* || 12 fieri] *om.* Φ, *lacunam statuit Madv.* | impetu] impetum Φ || 15 longe ual.] longeva lentior λ | aera habere *coll.* δ || 16 conc.] accipere δ || 17 an hoc ES] in hoc Φ *om.* δ || 18 n. quidem BE(L)SZ] q. nobis || 20 suum] *om.* δ || 21 nec] non (S) | ederet *Ge.*] ederet et δ edere Φ edere posset (-sent η) ηES, ederet sed *Skutsch* | quoque] *om.* A quem (?) BC || 22 quaedam] quae *add.* δ | summo] earum *add.* ES || 25 veri] sed *add.* S

animalia igne generari. habet ergo aliquam vim vitalem <et> aër et ideo modo spissat se modo expandit et purgat et alias contrahit diducit ac differt. hoc ergo interest inter aëra et ventum, quod inter lacum et flumen.

Aliquando per se ipse sol causa venti est fundens rigentem aëra et ex denso coactoque explicans.

1 7. In universum de ventis diximus: nunc viritim incipiamus illos excutere. fortasse apparebit, quemadmodum fiant, si apparuerit, quando et unde procedant. 11 primum ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus aut ex convallibus aut aliquo sinu 2 feruntur. nullus ex his pertinax est sed cadit fortiore iam sole nec fert ultra terrarum conspectum. hoc ventorum genus incipit vere, non ultra aestatem durat 11 et inde maxime venit, ubi aquarum plurimum et montium est. plana, licet abundant aquis, carent aura; hac, dico, quae pro vento valet.

1 8. 'Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Graeci ἐγκολπίαν vocant?' quicquid ex se paludes et flumina remittunt (id autem et multum est et assiduum), per diem solis alimentum est, nocte non exhauritur et montibus inclusum in unam regionem colligitur; cum

11/12 cf. Aetnae vv. 314 sq. || 18 cf. Aetnae v. 315 flumina parva ferunt auras, vis proxima vento est.

1 generari] creati δ | vitalem Badstübner] cf. p. 175, 23; c. 18, 1, talem δ Φ | uim aliquam t. aer (aer t. A) A E, aer aliam uim t. BC || 2 et ante aër add. Ge. || 3 et] ante alias om. A²B | did.] ac did. δ || 4 ergo] om. δ || 6 ipse] ipsum δ | sol] solum δ ϑ ϑ | uenti est δ ϑ] est uenti λ ϑ || 9 excutere δ ϑ] discutere λ ϑ || 9/10 q. fiant] om. A, q. flabit ante apparebit BC || 11 flatus δ ϑ Z] fluctus Φ || 12 ex conu. Φ] conu. δ | aliquo] ex al. ϑ L²Z || 14 consp.] aspectum δ || 15 uentorum genus] gen. uent. δ, uent. ergo λ | non] nec A η E || 16 ubi] nisi λ (ñ pro ù) | plurim. aquar. coll. δ || 17 plana] plena δ | (h)abundent] habundant λ || 20 ἐγκ.] encolpian HL ϑ encolpian vulgo, -pian KO || 22 solis] om. δ | et] om. δ

illam implevit et iam se non capit, exprimitur aliquo et in unam partem procedit: hic ventus est. itaque eo incumbit, quo liberior exitus invitat et loci laxitas, in quam coacervata decurrant. huius rei argumentum 2 est, quod prima noctis parte non spirat: incipit enim fieri illa collectio, quae circa lucem iam plena est, onerata quaerit, quo defluat, et eo potissimum exit, ubi plurimum vacui est et magna ac patens area. adicit autem ei stimulos ortus solis feriens gelidum aëra, nam etiam antequam appareat, lumine ipso valet et nondum quidem radiis aëra impellit, iam tamen lacessit et irritat luce praemissa; nam cum ipse processit, alia 3 superius rapiuntur alia diffunduntur tepore: ideo non ultra matutinum illis datur fluere, omnis illorum vis conspectu solis extinguitur; etiamsi violentiores flavere, circa mediam tamen diem relanguescunt, nec unquam usque in mēridiem aura producitur; alia autem <alia> imbecillior ac brevior est, prout valentioribus minoribusve collecta causis est.

9. 'Quare tamen tales venti vere et aestate validiores sunt?' (levissimi enim cetera parte anni nec qui vela impleant surgunt): quia ver aquosum est ex pluviabilibus aquis, locisque ob umidam caeli naturam saturis et redundantibus maior evaporatio est. 'at 2 quare aestate aequo profunditur?' quia post occasum

1 et iam] etiam $\delta\lambda P$ | capit,] sed *add.* δ || 3 et] *om.* λ || 4 coac. dec.] coacervatam incurrant δ || 6 fieri] *s. l.* δ | illa] tunc i. δ | est] est et δ , *fort.* et *Ge.* || 7 on. B] honerata || 8 magna ac patens area] magno p. aere δ || 9 ei] eis $E\lambda S$ illis Z || 10 appareat] *sc. sol* || 12 irritat] inuitat (?) A inmutat BC | nam] iam *Schultess*, tum *Ge.* | processit AL^2Z] praecessit || 13 diff. tepore] demittuntur terre δ || 15 consp.] in consp. δ | etiamsi] et si θ | viol.] insolentiores A *v. l.* B || 16 mediam] medium $\theta S Z$ | unquam $\delta\eta\lambda P^2Z$] usquam $\theta J^2K^2P^2S$ || 17 alia] *Haase add.* || 19 causis] *cf.* 12, 3 || 22 quia] quod A^1B qui S | uer $\eta\lambda P^2Z$] aer θQ aer uere δ | aquosum $\theta\lambda P^2Z$] aquosus $\delta\eta Q$, aquosius *Erasmus* || 23 pluviabilibus *Ge.*] pluribus | aq. locisque ob] locis aquisque ad δ || 24 est evaporatio coll. S \ at] et δ || 25 sq. solis occasum coll. δ

solis remanet diurnus calor et magna noctis parte per-
durat, qui evocat exeuntia ac vehementius trahit quic-
quid ex his sponte reddi solet, deinde non tantum
habet virium, ut quod evocavit absumat: ob hoc diu-
tius corpuscula emanare solita et efflari terra † ex se
3 atque humo remittit. facit autem ventum ortus non
calore tantum sed etiam ictu: lux enim, ut dixi, quae
solem antecedit, nondum aëra calefacit sed percutit
tantum, percussus autem in latus cedit. quamquam
ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine
4 calore esse, cum ex calore sit: non habet forsitan tan-
tum teporis, quantum tactu apparet, opus tamen suum
facit et densa diducit ac tenuat; praeterea loca, quae
aliqua iniquitate naturae ita clausa sunt, ut solem
accipere non possint, illa quoque nebulae et tristi luce
5 calefiunt et per diem minus quam noctibus rigent.
6 etiam nunc natura calor omnis abigit nebulas et a se
repellit: ergo sol quoque idem facit, et ideo, ut quibus-
dam videtur, inde flatus est, unde sol. 10. hoc falsum
1 esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit
et contra ortum plenis velis navigatur: quod non eve-
niret, si semper ventus ferretur a sole.

Étesiae quoque, qui in argumentum a quibusdam
2 advocantur, non nimis propositum adiuvant. dicam

1 diurnus] diuturnus λ S || 5 corpuscula diutius coll. δ | em.
sol.] emanari soluta A desunt in BC | terra ex se] fort. terrae
exesae Ge. | atque ex se coll. δ || 6 humo rem. Ge.] sc. calor (cf.
l. 1 et 17), humorem mittit δ Φ aqua humorem m. (mittunt E) ES
humor emittunt Haase | ort.] sol ort. η E ortus sol S || 7 ut dixi]
8, 2 || 9 in latus] illatus H λ P, in latius Schultess || 10 ne] nec δ |
quidem] om. δ || 12 teporis] temporis δ KLP¹ tepis H¹Z¹ | appa-
ret Ge.] appareat || 13 diducit] deducit δ O | praeterea] propterea
Gertz || 15 nebulae] nubilo S nebulo (ante quoque) E || 17 etiam-
nunc] et nunc δ λ S | calor] caloris δ | omnia] omnes λ | ab.]
ambigit BJ¹KP¹ || 18 idem quoque coll. δ | ut] om. δ || 19 inde
flatus] inflatus AH¹P¹ om. BC | unde] esse δ || 20 aura] natura
δ S | uehit] prouehit A uenit BC aera uehit E || 21 contra] intra
δ φ / uelis] uentis φ || 23 quoque] fort. del. | qui Z vulgo] quae |
24 aduoc.] auocantur BC euocantur A¹JK \ nimis] minis A¹

primum, quid illis placeat, deinde, cur displiceat mihi. 'etesiae', inquit, 'hieme non sunt, quia brevissimis diebus sol desinit, priusquam frigus evincatur (itaque nives et ponuntur et durant): aestate incipiunt flare, cum et longius extenditur dies et recti in nos radii diriguntur. veri ergo simile est concussas calore magno nives plus umidi efflare, item terras exoneratas nive reiectasque spirare liberius: ita plura ex septemtrionali parte caeli corpora exire et in haec loca, quae sunt summissiora ac tepidiora, deferri; sic impetum etesias sumere. et ob hoc a solstitio illis initium est (ultraque ortum Caniculae non valent), quia iam multum e frigida caeli parte in hanc egestum est ac sol mutato cursu in nostram rectior tendit et alteram partem aëris attrahit alteram vero impellit. sic ille etesiarum flatus aestatem frangit et a mensium ferventissimorum gravitate defendit.'

11. Nunc (quod promisi) dicendum est, quare etesiae nos non adiuvent nec quicquam huic conferant causae. diximus ante lucem auram incitari, eandem subsidere, cum illam sol attigit. atqui etesiae ob hoc somniculosi a nautis et delicati vocantur, quod, ut ait Gallio, mane nesciunt surgere: eo tempore fere incipiunt

22 Gallio: p. 15, 2 B. Schmidt

minus A²CH mimis B || 1 mihi displiceat coll. δ || 3 euincatur] -citur Skutsch || 4 et nives pon. (et om.) dur. ϕ || 6 ergo] quoque λ || 7 exon.] exhon. BλP honeratas E || 9 haec] om. δ || 10 summ.] remissiora δ || 11 a] om. δ || 11—12 uncos add. Ge. | que] om. (hic A¹) EZ¹ || 12/13 e frigida δηES] effrigida λPZ || 13 egestum δη] eccestum ϑPZ eiectum JK(λ?) extensum L excessum J² coniectum E congestum S | est Ge.] est. vulgo | ac] at Muret. || 14 nostram] nostra (δ)E, austrum Madvig | rectior] sc. iam quam hieme, cf. l. 5, retro Madvig | tendit Bongars.] tenditur δϕ, intenditur Haase || 15 flatus] status δ || 18 quod] cf. p. 217, 14 | promisi] l. 1 || 19 nos] uos E | non] om. δ | adiuvent δηϑZ] adiuuant λϕ | conferant] -ram δ -ro A || 20 diximus Falbe meus] capp. 7 et 8, dicimus || 21 attigit] attingit A¹E0 attingat B || 22 quod] quia δ(?) || 23 fere] om. δ

prodire, quo ne pertinax quidem aura est. quod non
 2 accideret, si ut auram ita illos comminueret sol. adice
 nunc, quod si causa illis flatus esset spatium diei ac
 longitudo, et ante solstitium flarent, cum longissimi
 dies sunt et cum maxime nives tabescunt; Iulio enim 5
 mense iam despoliata sunt omnia aut certe admodum
 pauca iacent adhuc sub nive.

1 12. Sunt quaedam genera ventorum, quae ruptae
 nubes et in pronum solutae emittunt: hos Graeci ven-
 tos *ἐκνεφλας* vocant. qui hoc, ut puto, modo fiunt: 10
 cum magna inaequalitas ac dissimilitudo corporum,
 quae vapor terrenus emittit, in sublime eat et alia ex
 his corporibus sicca sint, alia umida, ex tanta dis-
 cordia corporum inter se pugnantium, cum in unum
 conglobata sunt, verisimile est quasdam cavas effici 15
 nubes et intervalla inter illas relinqui fistulosa et in
 2 modum tibiae angusta. his intervallis tenuis includitur
 spiritus, qui maius desiderat spatium, cum everberatus
 cursu parum libero incaluit et ob hoc amplior fit,
 scinditque cingentia et erumpit in ventum, qui fere 20
 procellosus est, quia superne demittitur, et in nos cadit
 vehemens et acer, quia non fusus nec per apertum
 venit sed laborat et iter sibi vi ac pugna parat. hic
 fere brevis flatus est, quia receptacula nubium, per
 quae ferebatur, ac munimenta perrumpit: ideo tumul- 25
 tuosus venit, aliquando non sine igne ac sono caeli.
 3 hi venti multo maiores diuturnioresque sunt, si alios
 quoque flatus ex eadem causa ruentes in se abstulerunt
 et in unum confluxere plures; sicut torrentes modicae

1 est aura coll. *Skutsch* || 2 ita] om. *δ* | comminueret sol]
 sol commoueret *Φ* || 3 esset *Gertz*] est | diei] die *Skutsch cl.*
Buecheleri Decl. § 169 || 4 et] etiam *δE* || 5 nives] dies *δ* ||
 6 despoliata] deposita *λ* || 10 ecn.] egn. *δ* ezn. *s* en. *L* et *n.*
JKZ || 19 parum libero] parumper *δ* || 20 scindit] scingit *λ*
 cindit *L²P¹Z* | cingentia] scingentia *λ* scindentia *δ* || 21 dem.
AZ vulgo dimittitur || 22 per apertum] per aptum *HO* || 23 vi
 ac] in hac *δEO* || 24/25 ac mun. per quae fer. coll. *δ* ||
 28 causa] cf. 8, 3 | abstulerunt] abstulerint *δ* || 29 confluxere]

magnitudinis sunt, quamdiu separatis suis cursus est, cum vero plures in se aquas converterunt, fluminum iustorum ac perennium magnitudinem excedunt: idem 4
credibile est fieri et in procellis, ut breves sint, quam-
5 diu singulae sunt; ubi vero sociavere vires et ex plu-
ribus caeli partibus elisus spiritus eodem se contulit, et impetus illis accedit et mora. facit ergo ventum 5
resoluta nubes, quae pluribus modis solvitur: nonnum-
quam conglobationem illam spiritus rumpit, nonnum-
10 quam inclusi et in exitum nitentis luctatio, nonnum-
quam calor, quem modo sol facit modo ipsa arietatio
vagorum inter se corporum attritu.

13. Hoc loco, si tibi videtur, quaeri potest, cur 1
turbo fiat. evenire in fluminibus solet, ut, quamdiu
15 sine impedimento feruntur, simplex et rectum illis iter
sit: ubi incurrerunt in aliquod saxum ad latus ripae
prominens, retorqueantur et in orbem aquas sine exitu
flectant, ita ut circumlata in se sorbeantur et verticem
efficiant. sic ventus, quamdiu nihil obstitit, vires suas 2
20 effundit: ubi aliquo promontorio repercussus est aut
locorum coeuntium in canalem devexum tenuemque

5 cf. *Aetnae v. 289 et coniuratis addit concordia vires* ||
6 cf. *Aetnae v. 560 . . . ingens spiritus, adstrictis elisus faucibus* ||
20 — p. 182, 2 cf. *Aetnae v. 284 sqq. seu terra minutis rara*
foraminibus tenues in se abstrahat auras, . . . rigido quia vertice
surgens (Aetna) illinc infestis atque hinc obnoxia ventis undique
diversas admittere cogitur auras.

confluere **EL¹P¹** confluerint **δ** || 1 sunt *Koeler*] eunt | separatis
Erasmus] separatus || 2 converterunt] conuertunt **δ λ** || 3 iusto-
rum **B²EQ**] istorum **δ H λ Z** | peren. **BEZ**] perhen. || 4 in **ϑ S**]
om. λ P et in procellis *om. δ* || 5 sunt **δ OS**] sint **H λ P** quamd.
s. sunt, br. sint (sunt **B**) *coll. δ* || 9 illam] illa incursio *Ge.* ||
9/10 nonn. — luctatio] *om. δ* nonnumquam *om. g² Fortun.* ||
12 uag. *Leo et Kroll*] magnorum **δ Φ**, impactorum *Schultess*,
aridorum *Ge.* | attritu *Schultess*] attritus **Φ** et adritus **δ** |
16 incurrerunt] incurrerint **δ** | ripe latus *coll. δ* || 20 pro-
montorio] promuntorio **E Q Z** | aut] *ui add. δ, fort. aut arto Ge.,*
angustiis *ante in add. Skutsch*

- collectus, saepius in se volutatur similemque illis, quas
 3 diximus converti, aquis facit verticem. hic ventus
 circumactus et eundem ambiens locum ac se ipsa ver-
 tiginē concitans turbo est. qui si pugnacior est ac
 diutius volutatus, inflammatur et efficit quod *πρηστῆρα* 5
 Graeci vocant: hic est igneus turbo. sic fere omnia
 pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus arma-
 menta rapiantur et totae naves in sublime tollantur.
- 4 Etiamnunc quidam venti diversos ex se generant
 et impulsum aëra in alias quoque partes, quam in 10
 quas ipsi inclinavere, dispergunt. illud quoque dicam,
 quod mihi occurrit: quemadmodum stillicidia, quamvis
 iam inclinent se et labantur, nondum tamen efficere
 lapsum, sed ubi plura coiere et turba vires dedit, tunc
 fluere et ire dicuntur: sic quamdiu leves sunt aëris 15
 motus agitati pluribus locis, nondum ventus est — tunc
 esse incipit, cum omnes illos miscuit et in unum im-
 petum contulit. spiritum a vento modus separat: ve-
 hementior enim spiritus ventus est, invicem spiritus
 leniter fluens aër. 20
- 1 14. Repetam nunc, quod in primo dixeram, edi e
 specu ventos recessuque interiorē terrarum: non tota
 solido contextu terra in imum usque fundatur, sed

22 — p. 183, 1 cf. *Aetnae v. 96 sqq. non totum solidum et (sic coni.) densumst; namque omnis hiatu secta est omnis humus penitusque cavata latebris exiles suspensa vias agit.*

1 similem] fort. similis Ge. | quas] in quos *Madvig* || 2 dix.] p. 181, 2 | conuerti,] sc. in verticem | aquis] aquas, *ES Madvig* | ventus] om. *δ* || 4 pugnacior] pugnator *λS* || 5 uolutatus] est *add. λ* | quod] quem *PZ* quem vel quae *λ* | pretera *ϑL³SZ* | prestam (post Graeci) *δ*, postā *λP* || 6 sic Ge.] haec *δ Φ* hic *B²*, hinc *Haase* || 7 produnt] prodeunt *δ* | armamenta] *Plin. 2, 132 cont. G. Müller* || 8 naves] nives *δ* || 9 etiamnunc quidam] et nunc quia *δ* | ex se] om. *δ* || 13 efficere] effixere *δ* || 16 locis] ventis *δ* | tunc] sed tunc *δ* || 18 contulit *δ ΦZ*] intulit *λQ* || 21 quod] quae *δP* | in] om. *S*, fort. a Ge. | dixeram] sc. *III 16, 4 (G. Müller), vix V 4 (Schultess)*

multis partibus cava et 'caecis suspensa latebris'
 <aliubi aquis plena>, aliubi habet inania sine umore.
 ibi etiamsi nulla lux discrimen aëris monstrat, dicam 2
 tamen nubes nebulasque in obscuro consistere. nam
 ne haec quidem supra terras, quia videntur, sunt, sed
 quia sunt, videntur: illic quoque nihilo minus ob id
 sunt, quod non videntur, flumina, illic scias licet nostris
 paria sublabi, alia leniter ducta, alia in confragosis
 locis praecipitando sonantia: quid ergo? non illud
 10 aequae dabis, esse aliquos et sub terra lacus et quas-
 dam aquas sine exitu stagnare? quae si ita sunt, ne-
 cesse est et illud, aëra onerari oneratumque incumbere
 et ventum propulsu suo concitare. et ex illis ergo
 subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus,
 15 cum tantum virium fecerint, quanto aut terrae ob-
 stantiam auferant aut aliquod apertum ad hos efflatus
 iter occupent et per hanc cavernam in nostras sedes
 efferantur. illud vero manifestum est, magnam esse 4
 sub terris vim sulphuris et aliorum non minus ignem
 20 alentium: per haec loca cum se exitum quaerens spi-
 ritus torsit, accendat flammam ipso affrictu necesse
 est, deinde flammis latius fuis, etiam si quid ignavi
 aëris erat, extenuatum moveri et viam cum fremitu

1 *Ov. Met. I 388* || 9 *cf. Aetnae v. 292 praecipiti deiecta sono* || 19 *cf. Aetnae v. 387 quae flammis alimenta vocent, quid nutriat Aetnam. 390 sqq. uritur assidue calidus nunc sulphuris umor . . . et quidquid comminus acris irritat flammis* || 21—23 *cf. Aetnae v. 324 adstrictus (l. adfrictus) certamine tangitur (l. tenditur) ictu spiritus. 115 atque igni quaesita via est*

1 et] est *Schultess* | suspensa *Sen. codd. et Aetnae*] obscura *Ov.* || 2 al. aquis plena *Haase add.* | aliubi *HP¹Z*] alicubi *Eλϑ*
 alia *δ* || 5 haec s. t.] τὰ ὑπὲρ γῆς | supra *δ*] super *Φ*, *cf. III 16, 4* ||
 6/7 id sunt (sint *OPZ*) quod] hoc sunt quia *δ* || 7 scias licet]
cf. III 11, 6 sqq. || 10 lacus] lucos *δ* || 12 est] *om. ΦP¹Z* | illud,]
 illic *G. Müller* || 15 cum] dum *Haase* | fecerint] fecerunt *Φ* |
 quanto] quantum *δ* | obstantiam] obstantia *ES* || 16 auferant]
 auferat *δ* || 21 affrictu *Gron.*] astrictu *Φ* adfrictu *Z* afflictu *A*
 atritu *B* abstrictu *og* abstricto *E* || 23 erat] fuerat *Skutsch*

vasto atque impetu quaerere. sed haec diligentius persequar, cum quaeram de motibus terrae.

- 1 15. Nunc mihi permittite narrare fabulam. Asclepiodotus auctor est demissos quam plurimos a Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent, quae ubertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset vetus avaritia; descendisse illōs cum multo lumine et multos duraturo dies, deinde longa via fatigatos vidisse flumina ingentia et conceptus aquarum inertium vastos, pares nostris nec compressos quidem terra supereminente sed liberae
2 laxitatis, non sine horrore visos. cum magna hoc legi voluptate, intellexi enim saeculum nostrum non novis vitiis sed iam inde antiquitus traditis laborare, nec nostra aetate primum avaritiam venas terrarum lapidumque rimatam in tenebris male abstrusa quaesisse: illi maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles esse nos querimur, spe ducti montes ceciderunt et supra lucrum sub ruina steterunt; ante Philippum Macedonum regem fuere, qui pecuniam in altissimis usque latebris sequerentur et recto spiritu liberoque in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumque perveniret discrimen. a tergo lucem relinquere quae tanta spes fuit? quae tanta necessitas hominem ad sidera erectum incurvavit et defodit et in fundum telluris intimae mersit, ut erueret aurum non
3

3 *Asclepiodotus: cf. Zeller III 1, 585*

1/2 persequar] VI 12 sqq. || 6 explorarent δ FHLZ] -rare
E λ q | an] aut λ ST || 11 supereminente] superimminente Z ut Gronov. || 12 visos.] si vis sed Madvig | hoc] haec δ || 13 non] om. δ || 15 primum aetate coll. δ || 16 in] om. δ | male] mala Gertz, sed audi male quaesisse | abstrusa HQZ] obstrusa δ η E λ S || 20 Macedonum q] -nium λ -nem δ L¹P¹Z vulgo, -nes δ L¹ | regem Ge.] reges, del. Leo || 21 altissimis . . . latebris] altissimas . . . latebras Koeler || 22 demitterent δ η ST] dimitterent Φ || 24 fuit] iussit Schultess

minore periculo quaerendum quam possidendum? propter hoc cuniculos egit et circa praedam lutulentam incertamque reptavit oblitus dierum, oblitus rerum naturae melioris, a qua se avertit. ulli ergo mortuo terra tam gravis est quam istis, supra quos avaritia ingens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit caelum, quos in imo, ubi illud malum virus latitat, infodit? illo descendere ausi sunt, ubi novam rerum positionem, terrarum pendentium habitus ventosque per caecum inanes experirentur et aquarum nulli fluentium horridos fontes et alteram perpetuamque noctem: deinde cum ista fecerunt, inferos metuunt!

16. Sed ut ad id, de quo agitur, revertar: venti quattuor sunt, in ortum occasum meridiem septemtrionemque divisi; ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad Auroram Nabataeaeque regna recessit Persidaeque et radiis iuga subdita matutinis. vesper et occiduo quae litora sole tepescunt, proxima sunt zephyris. Scythiam septemque triones horrifer invasit boreas: contraria tellus nubibus assiduis pluvioque madescit ab austro.

vel si brevius illos complecti mavis, in unam tempestatem, quod fieri nullo modo potest, congregentur:

‘una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis Africanus’

17—22 *Ov. Met. I 61—66* || 25 *Verg. Aen. I 85 sq.*

4 se avertit] se uertit λ || 9 terrarum] que add. δ(H¹?) | pendentium] impend. *Skutsch*, tepentium *Schultess* | habitus] halitus *Schultess* | inanes] inane ηEST, fort. immanes *Ge.* || 11 alteram] altam δϑ | deinde] om. δ || 12 fecerunt] fecerint δ || 17 nabataeaeque] nabatheaeque δϑ || 20 zephyris *trad.* | scythiam HJ²Z] sithiam Eλϑ schithiam A scitiam B | triones] trionem *Ov.* || 23 brevius] binos δ | in] et in λϑ || 24 nullo modo] s. l. ϑ f. n. pot. m. coll. ϑ n. m. f. pot. coll. EF || 25 nothus *plerique codd. semper* | creberque ϑL²Z] crebrisque δλϑ || 26 affricus *codd. plerique*

3 et, qui locum illa non habuit, Aquilo. quidam illos
 duodecim faciunt: quattuor enim caeli partes in ternas
 dividunt et singulis ventis binos subpraefectos dant.
 hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat, nec sine
 causa. non enim eodem semper loco sol oritur aut
 occidit, sed alius est ortus occasusque aequinoctialis,
 bis autem aequinoctium est, alius solstitialis, alius
 4 hibernus. qui surgit ab oriente aequinoctiali, subso-
 lanus apud nos dicitur, Graeci illum ἀφελιώτην vocant.
 ab oriente hiberno eurus exit, quem nostri vocavere
 vulturnum et Livius hoc illum nomine appellat in
 illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hannibal
 et contra solem orientem exercitum nostrum et contra
 ventum constitutum venti adiutorio ac fulgoris prae-
 stringentis oculos hostium vicit; Varro quoque hoc
 nomen usurpat, sed et eurus iam civitate donatus est
 et nostro sermoni non tamquam alienus intervenit. ab
 oriente solstitiali excitatum καικίαν Graeci appellant,
 5 apud nos sine nomine est. aequinoctialis occidens
 favonium mittit, quem zephyrum esse dicent tibi, etiam
 qui graece nesciunt loqui. a solstitiali occidente corus
 venit, qui apud quosdam argestes dicitur: mihi non
 videtur, quia cori violenta vis est et in unam partem
 rapax, argestes fere mollis est et tam euntibus com-
 munis quam redeuntibus. ab occidente hiberno africanus

4 et 15 Varronis fr. cf. Kaibel, Herm. 20 p. 595 || 11 Liv. 22, 43

1 qui] cui *Leo* | illa Hλ] *sc. tempestas?* (*Leo*), in (in om. P)
 illa rixa δgqZ in illa pugna E, illic Ge. || 2 partes caeli coll. λq
 3 subpraefectos] supref. JK supradictos δ || 5 semper] post loco
 δE || 8 hibernus] hibernalis δ || 9 aphelioten δ apheloten Φ
 10 uocauere] uocauerunt δ || 11 Vult.] uolt. Z | et] T. Gertz
 12 qua] quam λP || 13 et] om. δ || 14 constitutum Skutsch
 constituit, tum (tum δH²PZ cum λZ tamen E) || 17 interuenit
 δL²Z] inuenit Φ intus uenit S²T || 18 καικίαν Erasmus
 kaiekian δ Φ -am λZ¹ || 20 dicent tibi] dicunt illi δ || 21 corus
 P¹S] chorus fort. rest. || 22 argestes Erasmus bis] ergastes Φ
 ergates δ || 23 cori BS] chori

furibundus et ruens, apud Graecos *λίψ* dicitur. a septemtrionali latere summus est aquilo, medius septemtrio, imus *θρακίας*: huic deest apud nos vocabulum. a meridiano axe *εὐρόνοτος* est; deinde *νότος*, latine auster; deinde *λευκόνοτος*, qui apud nos sine nomine est.

17. Placet autem XII ventos esse, non quia ubique 1 tot sunt (quosdam enim inclinatio terrarum excludit), sed quia plures nusquam sunt. sic casus sex dicimus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quam sex. qui XII ventos esse dixerunt, hoc 2 secuti sunt, totidem ventorum esse quot caeli discrimina. caelum autem dividitur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt: est septemtrionalis, est solstitialis, est aequinoctialis, est brumalis, est contrarius septemtrionali. his sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit (ut scis enim, dimidia pars mundi semper supra, dimidia infra est): hanc lineam, 3 quae inter aperta et occulta est, id est hunc circulum Graeci *ὀρίζοντα* vocant, nostri finitorem esse dixerunt, alii finientem. adiciendus est adhuc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis secat. ex his quidam circuli in transversa currunt et <alii> alios interventu suo scindunt; necesse est autem tot aëris discrimina esse quot partes: ergo *ὀρίζων* sive finiens circulus quinque 4 illos orbis, quos modo dixi, fieri † et efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu; meridia-

3 *θρακίας Ge.*] cf. *Kaibel p. 621*, thrascias *Fortun.* thrachias Φ trachias η ST tracias δ || 4 (euro)notus *trad.* | lat. δ] est lat. Φ || 5 leuconot(h)us Φ austronothus δ || 7 sunt O *Gertz*] sint || 8 n. plures *coll.* ETZ | nusquam — 9 nullum] *om.* δ || 10 sex] VI (VII BC) non sint δ || 14 est] *ante* equin. *om.* λ ρ Z || 15/16 mundi partem *coll.* δ || 16 secernit $A^2 \Phi$] secrevit δ L¹ || 18 inter — hunc] inter lineam apertam et occultum est, hunc scilicet δ || 19 orizzonta *semper*] hor. Z | esse] *om.* Φ || 21 secat] segat P¹, segregat (-auit A¹) δ | quidam] *num* V (cf. l. 25) vel VI quidem ? || 22 alii *add. Ge.* | interu.] cf. *ep. 118, 16* || 24 quot] caeli *add. Ge. conl. l. 11* || 25 orbis illos *coll.* δ | modo] mihi λ P | fieri] f., secat δ scindit STZ² f., limitat *G. Müller, fort. findi, dimetitur Ge.*

nus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas
 adicit: sic XII aër discrimina accipit et totidem facit
 5 ventos. quidam sunt quorundam locorum proprii, qui
 non transmittunt sed in proximum ferunt; non est
 illis a latere universi mundi impetus: Atabulus Apuliam
 infestat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam
 Crageus, Galliam Circius (cui aedificia quassanti tamen
 incolae gratias agunt, tamquam salubritatem caeli sui
 debeant ei: divus certe Augustus templum illi, cum in
 Gallia moraretur, et vovit et fecit). infinitum est, si
 singulos velim persequi; nulla enim propemodum regio
 est, quae non habeat aliquem flatum ex se nascentem
 et circa se cadentem.

1 18. Inter cetera itaque providentiae opera hoc
 quoque aliquis ut dignum admiratione suspexerit: non
 enim ex una causa ventos aut invenit aut per diversa
 disposuit, sed primum ut aëra non sinerent pigrescere
 sed assidua vexatione utilem redderent vitalemque trac-
 2 turis, deinde ut imbres terris subministrarent idemque
 nimios compercerent. nam modo adducunt nubes,
 modo deducunt, ut per totum orbem pluviae dividi
 possint: in Italiam auster impellit, aquilo in Africam
 reicit, etesiae non patiuntur apud nos nubes consistere;
 idem totam Indiam et Aethiopiam continuis per id
 3 tempus aquis irrigant. quid, quod fruges percoqui non
 possent, nisi flatu supervacua et mixta servandis ven-
 tilarentur, nisi esset, quod segetem excitaret et laten-

1 incurrit δ] concurrit Φ || 2 adicit] efficit δ || 3 ventos facit
 coll. δ || 6 iapix trad. | sciron HZ] scyron η E schiron (y B) δ
 ciron (y L) λ P chiron (y T) ST | pamphyliam trad. || 7 Crageus
 G. Müller] cagreus E λ chagreus Φ QZ chagreis δ Cataegis
 Fortun. || 9 templum illi] ante et vovit coll. δ || 18 tracturis]
 terris δ || 19 et 24 idem trad.] iidem Fortun. || 20 nimios]
 nubes δ | nub. m. deducunt] om. δ || 22 possint] possent Φ |
 23 nubes apud nos coll. δ || 24 totam] per t. δ η λ P | id] idem
 δ || 25 quid — 26 possent] quomodo enim fruges inciperentur
 (excipientur B) δ | percoqui Ge.] cf. p. 191, 21, percipi Φ |
 26 et m.] admixta Muretus, immixta Gertz, mixta Haase

tem frugem ruptis velamentis suis, quae folliculos agri- 4
colae vocant, adaperiret? quid, quod omnibus inter se
populis commercium dedit et gentes dissipatas locis
miscuit? ingens naturae beneficium, si illud in iniuriam
5 suam non vertat hominum furor! nunc quod de Caesare
maiori vulgo dictatum est et a Tito Livio pos-
situm, in incerto esse, utrum illum magis nasci an
non nasci reipublicae profuerit, dici etiam de ventis
potest; adeo quicquid ex illis utile et necessarium est,
10 non potest his repensari, quae in perniciem suam ge-
neris humani dementia excogitat. sed non ideo non
sunt ista natura bona, si vitio male utentium nocent:
non in hoc providentia ac dispositor ille mundi deus
aëra ventis exercendum dedit et illos ab omni parte,
15 ne quid esset situ squalidum, effudit, ut nos classes
partem freti occupaturas compleremus milite armato et 6
hostem in mari aut post mare quaereremus. quae nos
dementia exagitat et in mutuam compellit exitium?
vela ventis damus bellum petituri et periclitamur peri-
20 culi causa, incertam fortunam experimur, vim tempe-
statum nulla ope humana superabilem et mortem sine 7
spe sepulturae. non erat tanti, si ad pacem per ista
veheremur: nunc cum evaserimus tot scopulos latentes
et insidias vadosi maris, cum effugerimus procellosos
25 desuper montes, per quos praecipites in navigantes ven-
tus impingitur, cum involutos nubilo dies et nimbis ac
tonitribus horridas noctes, cum turbinibus divulsa na-
vigia — quis erit [in eius] laboris ac metus fructus, quis

6 *Liv. fr. 46 Hertz.*

4 in] non λ; 5 nunc] non B¹C nam EST | de Cesare BCEST |
de C. Z decens A Φ || 6 dictatum est] om. FH || 7 illum — 8 pro-
fuerit ST(Φ)] magis R. P. prof. eum nasci (eum n. pr. A) δ | an
non nasci] om. (δ) ϑ | rei (R. P. λ) ante an λP || 9 est] ante et
(ac BC) nec. δ || 11 hum. generis coll. δ | sed] scilicet Ge. || 12 ista]
venti ceteraque | natura] sua add. δ || 13 non in hoc] nimirum hac
δ | ac] om. δ || 17 quaereremus] queremus λ (sed -reremus
L²M) || 18 compellit] componit A¹ Φ || 28 erit] om. δ (in eius λP |
eius T huius ϑJ²L²Z in eis δ om. S (= metus) Leo, finis Ross-

nos fessos tot malis portus excipiet? bellum scilicet et
 obuius in litore hostis et trucidandae gentes tracturae-
 que magna ex parte victorem et antiquarum urbium
 8 flamma. quid in arma cogimus populos? quid exer-
 citus scribimus directuros aciem in mediis fluctibus?
 quid maria inquietamus? parum videlicet ad mortes
 nostras terra late patet. nimis delicate fortuna nos
 tractat, nimis dura dedit nobis corpora, felicem vali-
 tudinem, non depopulatur nos casus incurrens, emetiri
 cuique annos suos ex commodo licet et ad senectutem 10
 decurrere: itaque eamus in pelagus et vocemus in nos
 9 fata cessantia. miseri, quid quaeritis? mortem, quae
 ubique superest? petet illa vos et ex lectulo, sed in-
 nocentes petat; occupabit vos in vestra domo, sed oc-
 cupet nullum molientes malum. hoc vero quid aliud 15
 quis dixerit quam insaniam, circumferre pericula et
 ruere in ignotos, iratum sine iniuria, occurrentia de-
 vastantem ac ferarum more occidere quem non oderis?
 illis tamen in ultionem aut ex fame morsus est: nos
 sine ulla parsimonia nostri alienique sanguinis move- 20
 mus manum et navigia deducimus, salutem committi-
 mus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum feli-
 10 citas est ad bella perferri. quousque nos mala nostra
 rapuerunt? parum est intra orbem suum furere: sic
 Persarum rex stolidissimus in Graeciam traiciet, quam 25
 exercitus non vincet, cum impleverit. sic Alexander
 ulterior Bactris et Indis volet quaeretque, quid sit
 ultra magnum mare, et indignabitur esse aliquid ulti-
 mum sibi. sic Crassum avaritia Parthis dabit, non

bach | metus ac *coll.* ♂ | quis] qui λ (*sed corr.* L²M) || 2 truci-
 dandae] trucidate ♂ || 3 ex magna *coll.* ♂ || 6 uidelicet] *om.* ♂ ||
 8 dura] aura ♂ | corpora] corporum ♂ || 13 petet] petit ♂ | uos
 9 J²MZ] nos | et ex] in ♂ | *sed innoc. pet.] sed ubique pet. inn.* ♂ ||
 14 uos HLMOP] nos ♂ ηEJKSTZ | u(est)ra HλPZ] n(ost)ra
 ♂ ηEJ²ST || 16 insaniam] per ins. *ante ruere* ♂ || 18 more ferarum
coll. ♂ || 23 mala nostra nos *coll.* ♂ || 24 intra ♂ Φ (=MO²) | inter λ ||
 25 traiciet Haase] traiecit || 26 vincet] uicit ♂ || 27 ulterior] ulte-
 riora Ge. | uolet] uadet Leo | quaeretque] querere ηE || 29 Crassum]

horrebit revocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem praesaga fulmina et deos resistentes: per hominum et deorum iras ad aurum ibitur. ergo non immerito quis dixerit rerum 11
 5 naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset et inhibito discursu furentium in sua quemque terra stare iussisset: si nihil aliud, certe suo quisque tantum ac suorum malo nasceretur: nunc parum mihi domestica, externis quoque laborandum est.
 10 nulla terra tam longe remota est, quae non emittere 12 aliquod suum malum possit: unde scio, an nunc aliquis magnae gentis in abdito dominus, fortunae indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota moliens? unde scio, hic mihi an ille
 15 ventus bellum invehat? magna pars erat pacis humanae maria praecludi. non tamen, ut paulo ante dicebam, 13 queri possumus de auctore nostri deo, si beneficia eius corrupimus et, ut essent contraria, effecimus. dedit ille ventos ad custodiendam caeli terrarumque tem-
 20 periem, ad evocandas suppressendasque aquas, ad alendos satorum atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ipsa iactatio attrahens cibum in summa et ne torpeant permovens. dedit 14
 25 animal et sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur natalis soli fine. dedit ventos, ut commoda cuiusque regionis fierent communia, non ut legiones equitemque gestarent nec ut perniciosa gentium

cursum δ || 2 Euphratem *trad.* || 3 ad aurum] manum δ || 4 immerito] merito ϱ || 7 quemque] quoque ϱ | stare terra *coll.* λ || 8 tantum] tamen λ || 9 externis] (sunt *add.* δ) exterius $\delta\eta E$ | labor.] elabor. δ || 10 em.] remittere ϱ || 15 invehat *Madvig* -het | erat] erit δ || 16 non tamen] num δ || 17 nostri] nostro δ || 18 corrup. *Haase*] corrumpimus | effec. *Fickert*] effecimus || 20 ad eu.] et ad eu. $\delta JKMS T$ || 21 sat. a. arb.] segetum arborumque δ || 23 permovens] mouens δ || 25 rerum] *ante exper.* δ *post homo* λP *Skutsch* || 28 gentium] civium δ , gerentibus *Schultess*, quouis gentium *Skutsch*

15 arma transveherent. si beneficia naturae utentium pra-
 vitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus:
 cui videre expedit, cui loqui? cui non vita tormentum
 est? nihil invenies tam manifestae utilitatis, quod non
 in contrarium transeat culpa. sic ventos quoque na-
 10 tura bono futuros invenerat: ipsi illos contrarios feci-
 mus. 'omnes in aliquod nos malum ducunt.' non eadem
 est his et illis causa solvendi, sed iusta nulli; diversis
 enim irritamentis ad temptandum mare impellimur,
 utique alicui vitio navigatur. egregie Plato dicit, qui
 nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima
 esse, quae homines emant vita. immo, Lucili karis-
 sime, si bene illorum furorem aestimaveris, id est
 nostrum (in eadem enim turba volutamur), magis ri-
 debis, cum cogitaveris vitae parari, in quae vita con-
 sumitur.

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER VI QUI FERTUR.

Liber sextus.

De terrae motu.

1 Pompeios, celebrem Campaniae urbem, in quam
 ab altera parte Surrentinum Stabianumque litus, ab
 altera Herculaneuse conveniunt et mare ex aperto re-

10 *Platonis placitum ignotum.*

3 [transeat] transferat δ 6 bono FHMOPZ] bonos
 δ η KJKLST | invenerat' -nit δ -niat A¹ | ipsi] ipsis AB¹ ||
 7 nos] nos O ante in BJK 8 et illis] s. l. δ || 9 mare Pincianus]
 no" 10 utique δ] utque ϕ ubique M²ST: 11 minima] s. e. mi-
 nima esse digna 15 parari ea add. δ η quae] qua E λ quibus Δ η .

16 libri sextus *ruigo et Ge.* l. quintus δ η EGHLME l. ter-
 tium KPTU *Esc.* de terrae motu add. *Ge. e* EH *Esc.* MPTZ de
 20 η | 22 Surr.] surrentinum λ , 23 herc.] nero (autam A)

ductum amoeno sinu cingunt, consedissee terrae motu vexatis quaecumque adiacebant regionibus, Lucili viro-
rum optime, audivimus, et quidem hibernis diebus, quos vacare a tali periculo maiores nostri solebant
; promittere. Nonis Februariis hic fuit motus Regulo 2
et Verginio consulibus, qui Campaniam, numquam securam huius mali, indemnem tamen et totiens de-
functam metu, magna strage vastavit: nam et Herculanensis oppidi pars ruit dubieque stant etiam quae
, relicta sunt, et Nucerinorum colonia ut sine clade ita non sine querela est; Neapolis quoque privatim multa,
publice nihil amisit leniter ingenti malo perstricta, villae vero prorutae, passim sine iniuria tremuere.
adiciuntur his illa: sexcentarum ovium gregem exani- 3
; matum et divisas statuas, motae post haec mentis ali-
quos atque impotentes sui errasse. quorum ut causas excutiamus, et propositi operis contextus exigit et ipse
in hoc tempus congruens casus. quaerenda sunt tre- 4
pidis solacia et demendus ingens timor. quid enim
, cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse concutitur et partes eius solidissimae labant? si quod
unum immobile est in illo fixumque, ut cuncta in se intenta sustineat, fluctuatur, si quod proprium habet
terra perdidit, stare: ubi tandem resident metus nostri?
; quod corpora receptaculum invenient, quo sollicita confugient, si ab imo metus nascitur et funditus trahitur?
consternatio omnium est, ubi tecta crepuerunt et 5
ruina signum dedit. tunc praeceps quisque se proripit

1 consed.] desedissee ♂ || 6 uerginio EHL³TZ] unginio O
urigino (?) ♂ unguuo P irriguo J¹K || 7 indempnem *plerique codd.* ||
8 hercul.] hec tu lanensis λ || 9 opp.] opidi BHλT | etiam] in
eo ♂ || 10 ita] tamen λ || 12 leniter JK] leuiter | perstr.] pre-
stricta ♂ || 13 prorutae HPZ] prorupte EFLST prerupte ♂ λ ||
14 ouium] omnium λ | exanimatum] examinatum λ || 15 haec]
hoc Φ || 17 exc.] discutiamus ♂ || 19 solatia (*sic semper scr.*)] re-
media ♂ | ingens] urgens *Schultess* || 20 tutum] *post* potest ♂
post uideri M || 23 fluctuatur] fluctuat ♂ η EST fructuatur Z ||
24 t. stare perd. coll. q stare terra p. coll. JK || 26 conf.] fugient λ.

- 15 arma transveherent. si beneficia naturae utentium prae-
 vitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus:
 cui videre expedit, cui loqui? cui non vita tormentum
 est? nihil invenies tam manifestae utilitatis, quod non
 in contrarium transeat culpa. sic ventos quoque na-
 tura bono futuros invenerat: ipsi illos contrarios feci-
 16 mus. 'omnes in aliquod nos malum ducunt.' non eadem
 est his et illis causa solvendi, sed iusta nulli; diversis
 enim irritamentis ad temptandum mare impellimur,
 utique alicui vitio navigatur. egregie Plato dicit, qui 10
 nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima
 esse, quae homines emant vita. immo, Lucili karis-
 sime, si bene illorum furorem aestimaveris, id est
 nostrum (in eadem enim turba volutamur), magis ri-
 debis, cum cogitaveris vitae parari, in quae vita con- 15
 sumitur.

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER VI QUI FERTUR.

Liber sextus.

De terrae motu.

20

- 1 1. Pompeios, celebrem Campaniae urbem, in quam
 ab altera parte Surrentinum Stabianumque litus, ab
 altera Herculansense conveniunt et mare ex aperto re-

10 *Platonis placitum ignotum.*

5 transeat] transferat δ || 6 bono **FHMOPZ**] bonos
 $\delta\eta$ **EJKLST** | invenerat] -nit δ -niat **A¹** | ipsi] ipsis **AB¹** ||
 7 nos] om. **O** ante in **BJK** || 8 et illis] s. l. δ || 9 mare *Pincianus*]
 ire || 10 utique δ] utque Φ ubique **M²ST** || 11 minima] i. e. mi-
 nime vita digna || 15 parari] ea add. $\delta\eta$ | quae] qua **E²** quibus **A²** ||

18 liber sextus *vulgo et Ge.*] l. quintus (δ) η **EGHLMZ** l. ter-
 tius **KPTU Esc.** | de terrae motu add. *Ge. e* **EH Esc. MPTZ** de
 motu terrae η || 22 *Surr.*] surrentinum λ || 23 *herc.*] uero (autem **A**)
calcedonense δ

ductum amoeno sinu cingunt, consedissee terrae motu
 vexatis quaecumque adiacebant regionibus, Lucili viro-
 rum optime, audivimus, et quidem hibernis diebus,
 quos vacare a tali periculo maiores nostri solebant
 5 promittere. Nonis Februariis hic fuit motus Regulo 2
 et Verginio consulibus, qui Campaniam, numquam
 securam huius mali, indemnem tamen et totiens de-
 functam metu, magna strage vastavit: nam et Hercu-
 lanensis oppidi pars ruit dubieque stant etiam quae
 10 relicta sunt, et Nucerinorum colonia ut sine clade ita
 non sine querela est; Neapolis quoque privatim multa,
 publice nihil amisit leniter ingenti malo perstricta,
 villae vero prorutae, passim sine iniuria tremuere.
 adiciuntur his illa: sexcentarum ovium gregem exani- 3
 15 matum et divisas statuas, motae post haec mentis ali-
 quos atque impotentes sui errasse. quorum ut causas
 excutiamus, et propositi operis contextus exigit et ipse
 in hoc tempus congruens casus. quaerenda sunt tre- 4
 pidis solacia et demendus ingens timor. quid enim
 20 cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse
 concutitur et partes eius solidissimae labant? si quod
 unum immobile est in illo fixumque, ut cuncta in se
 intenta sustineat, fluctuatur, si quod proprium habet
 terra perdidit, stare: ubi tandem resident metus nostri?
 25 quod corpora receptaculum invenient, quo sollicita
 confugient, si ab imo metus nascitur et funditus trahi-
 tur? consternatio omnium est, ubi tecta crepuerunt et 5
 ruina signum dedit. tunc praiceps quisque se proripit

1 consed.] desedissee ♂ || 6 uerginio EHL²TZ] unginio O
 urigino (?) ♂ unguuo P irriguo J¹K || 7 indemnem *plerique codd.* ||
 8 hercul.] hec tu lanensis λ || 9 opp.] opidi BHλT | etiam] in
 eo ♂ || 10 ita] tamen λ || 12 leniter JK] leuiter | perstr.] pre-
 stricta ♂ || 13 prorutae HPZ] prorupte EFLST prerupte ♂ λ ||
 14 ouium] omnium λ | exanimatum] examinatum λ || 15 haec]
 hoc Φ || 17 exc.] discutiamus ♂ || 19 solatia (*sic semper scr.*) re-
 media ♂ | ingens] urgens *Schultess* || 20 tutum] *post* potest ♂
 post uideri M || 23 fluctuatur] fluctuat ♂ η EST fructuatur λ ||
 24 t. stare perd. coll. q stare terra p. coll. JK || 26 conf.] fugient λ

et penates suos deserit ac se publico credit: quam latebram prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitat, si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod urbes sitae sunt, quod fundamentum quidam 6 orbis esse dixerunt, discedit ac titubat? quid tibi esse 5 non dico auxilii sed solacii potest, ubi timor fugam perdidit? quid est, inquam, satis munitum, quid ad tutelam alterius ac sui firmum? hostem muro repellam, et praeruptae altitudinis castella vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur, a tempestate nos 10 vindicat portus, nimborum vim effusam et sine fine cadentes aquas tecta propellunt, fugientes non sequitur incendium, adversus tonitruum et minas caeli subterraneae domus et defossi in altum specus remedia sunt (ignis ille caelestis non transverberat terram sed exiguo 15 eius obiectu retunditur), in pestilentia mutare sedes 7 licet — nullum malum sine effugio est. numquam fulmina populos perusserunt; pestilens caelum exhaustit urbes, non abstulit: hoc malum latissime patet inevitabile, avidum, publice noxium. non enim domos so- 20 lum aut familias aut urbes singulas haurit: gentes totas regionesque submergit et modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est saltem fuisse, sed supra nobilissimas urbes sine ullo vestigio prioris 25 8 habitus solum extenditur. nec desunt, qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus

13 cf. *Aetnae* v. 280 caelestis . . minas. || 25—p. 196, 10 cf. *Aetnae* v. 171 sq. *hinc saevo quassat hiatus fundamenta soli, trepidant urbesque caducae.*

1 ac] et ♂ | credit] condit ♂ || 2 prosp.] perspic. ♂ | ipse orbis coll. λ || 3 agitat EOQ] agitet ♂ϑλΖ || 4 quidam] s. l. ♂L || 5 tibi] ibi ♂ || 6 auxili et solaci Skutsch || 11 vindicat] uendicat AST | nimborum] imbrium ♂ || 12 prop.] repellunt ♂ || 13 tonitruum] -trua (η?) EM vulgo || 14 defossi] om. Φ || 18 fulm.] flumina ♂JKO¹ | peruss.] percusserunt LST peruerterunt A merserunt B || 21 haurit] sed ♂ || 22 subm.] subuertit ♂ || 23 ac] at OST || 24 relinquit] -quid BJKO | appar.] id add. ♂

suis eunt et e vivorum numero vivi auferuntur, tamquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. hoc habet inter cetera iustitiae suae natura praecipuum, quod cum ad exitum ventum est, omnes in
 5 aequo sumus. nihil itaque interest, utrum me lapis
 unus elidat, an monte toto premar; utrum supra me
 domus unius onus veniat et sub exiguo eius tumulo
 ac pulvere exspirem, an totus caput meum terrarum
 orbis abscondat; in luce hunc et in aperto spiritum
 10 reddam an in vasto terrarum dehiscentium sinu, solus
 in illud profundum an cum magno comitatu populo-
 rum concadentium ferar; nihil interest mea, quantus
 circa mortem meam tumultus sit: ipsa ubique tantun-
 dem est. proinde magnum sumamus animum adversus
 15 istam cladem, quae nec evitari nec provideri potest,
 desinamusque audire istos, qui Campaniae renuntia-
 verunt quique post hunc casum emigraverunt negant-
 que ipsos umquam in illam regionem accessuros: quis
 enim illis promittit melioribus fundamentis hoc aut
 20 illud solum stare? omnia eiusdem sortis sunt et, si
 nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse, in quo
 securius consistitis, locum haec nox aut hic ante noctem
 dies scindet. unde scis, an <non> melior eorum loco-
 rum condicio sit, in quibus iam vires suas fortuna
 25 consumpsit et quae in futurum ruina sua fulta sunt?
 erramus enim, si ullam terrarum partem exceptam im-
 munemque ab hoc periculo credimus: omnes sub eadem
 iacent lege, nihil ita, ut immobile esset, natura con-
 cepit; alia temporibus aliis cadunt, et quemadmodum

3 nat.] munera δ || 4 praecipuum] deus *add.* δ | omnes
 om. δ || 6 supra] super δ E || 7 unius] *post* me Z² *post* ueniat
 iter. ρ | ueniat] om. E | tumulo B] cumulo || 8 caput] capud
 AHJKMO || 9 abscondat] -dit λ || 12 concad.] congaudentium δ |
 mea interest *coll.* δ || 18 ipsos] se ipsos δ || 20 illud] illum
 J¹KM(λ) | eiusdem sortis] . . de sorti (-te ST) ρ | et] etiam λ Z ||
 22 securius] om. AST securus Z Gertz | cons.] consistis AEZ² *vulgo* ||
 23 scis] scias Φ | non *add.* Haase || 25 futurum ruina sua.] futu-
 ram ruinam suam δ | sunt] est ρ || 26] 7 exceptam et quae] om. δ

- in urbibus magnis nunc haec domus nunc illa suspenditur, ita in hoc orbe terrarum nunc haec pars facit
 13 vitium nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit, Asia XII urbes simul perdidit; anno priore [in] Achaia
 et Macedoniam, quaecumque est ista vis mali, quae 5
 incurrit, nunc Campaniam laesit: circumit fatum et, si quid diu praeterit, repetit. quaedam rarius sollicitat, saepius quaedam: nihil immune esse et innoxium sinit.
 14 non homines tantum, qui brevis et caduca res nascimur — urbes oraeque terrarum et litora et ipsum 10
 mare in servitutem fati venit. nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunae, et felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velocissima est levitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus;
 15 et perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non 15
 venit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. neque enim Campaniae istud aut Achaiae sed omnis soli vitium est, male cohaerere et ex causis pluribus solvi et summa manere, partibus ruere.
 1 2. Quid ago? solacium adversus pericula rara pro- 20
 miseram: ecce undique timenda denuntio, nego quicquam esse quietis aeternae, quod perire possit et perdere. ego vero hoc ipsum solacii loco pono et quidem valentissimi, quando quidem sine remedio timor stultis
 est: ratio terrorem prudentibus excutit, imperitis magna 25
 2 fit ex desperatione securitas. hoc itaque generi hu-

1 nunc haec domus] *om.* J¹KO(λ) || 4 [in *del. Fort.*] Achaia et Macedoniam *Fortun. Gron.*] in Achaia et Macedonia || 5 ista] *om.* q | ista — quae] <uia> istius mali, quod (*vel qua*) *Ge.* || 6 incurrit, quae *Pincianus* | circumit HOPZ] circum id JK circuit δELST || 7 praeterit] -iit *vulgo* | quaedam r.] quidam r. L¹O¹ qu(orum)-dam r. JK || 9 qui EJ²MO²] quae | nascimur] nascitur sed δ || 10 oraeque] horeque Aλ | litora BHJKL] littora AEMOq || 11 venit. nos tamen] ueniunt. quo ergo δ || 14 moram ac pondus *coll.* δ || 15 et] *om.* δ || 17 enim] *om.* δ | istud] neque tyri (tiri A) neque italie δ || 18 est] hoc est δ || 19 solui] resolui δ || 20 ago] ergo δ || 24 q(ua)n(do) EλST] q(uonia)m δHL²PZ | quidem] quod δ | stultis timor *coll.* δ || 25 ratio] idem δ || 26 fit] sit λ

mano dictum puta, quod illis subita captivitate inter ignes et hostem stupentibus dictum est:

una salus victis nullam sperare salutem.

si vultis nihil timere, cogitate omnia esse metuenda; 3
 5 circumspicite, quam levibus causis discutiamur: non
 cibus nobis non umor, non vigilia non somnus sine
 mensura quadam salubria sunt — iam intellegitis nu-
 gatoria esse nos et imbecilla corpuscula, fluida, non
 magna molitione perdenda. 'sine dubio id *summum*
 10 periculi nobis est, quod tremunt terrae, quod subito
 dissipantur ac superposita deducunt. magni se aesti- 4
 mat, qui fulmina et motus terrarum hiatusque formi-
 dat — vult ille imbecillitatis sibi suae conscius timere
 pituitam? ita videlicet nati sumus, tam felicia sortiti
 15 membra, in hanc magnitudinem crevimus.' et ob hoc
 nisi mundi partibus motis, nisi caelum intonuerit,
 nisi terra subsederit, perire non possumus? unguiculi 5
 nos et ne totius quidem dolor sed aliqua ab la-
 tere eius scissura conficit! et ego timeam terras tre-
 20 mentes, quem crassior saliva suffocat? ego extimescam
 emotum sedibus suis mare, et ne aestus maiore quam
 solet cursu plus aquarum trahens superveniat, cum
 quosdam strangulaverit potio male lapsa per fauces?
 quam stultum est mare horrere, cum scias stillicidio
 25 perire te posse! nullum maius solacium est mortis 6
 quam ipsa mortalitas, nullum autem omnium istorum,

3 *Verg. Aen. II 354*

1 illis] in δ || 4 met.] timenda η EST || 7 intellig. *semper* ||
 8 nos δ FHP¹Z] nostra $E\lambda\phi$ | corp.] corpora BE || 9—15 *inter-*
locutori dedi | 9 *summum Ge.*] unum || 10 nobis] satis *Fortun.* |
 est *Madvig*] esset || 11 ded.] diducunt ALST || 12 fulmina] *audi:*
nihil nisi f. | terr. hiat. que] et hiatus terrarum δ || 13 vult ille]
i. e. num mavult idem? *Sen. ipse* <cur non> vult *interrogaret*
conl. Hor. S. I 1, 108. solet ille (*sc. alius*) *Leo* | sue sibi *coll.*
 δ || 15 et . . 17 possumus] ut . . possimus *Madvig* || 17 unguiculi]
 unde igitur celi δ || 18 dolor] calor δ || 21 suis sedibus *coll.* δ ||
 23 potio male] saliva δ || 26 istorum omnium *coll.* δ

quae extrinsecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipso sinu sunt. quid enim dementius quam ad tonitrua succidere et sub terram correpere fulminum metu? quid stultius quam timere nutationem terrae aut subitos montium lapsus et irruptiones maris ⁵ extra litus eiectioni, cum mors ubique praesto sit et undique occurrat nihilque sit tam exiguum, quod non in ⁷ perniciem generis humani satis valeat? adeo non debent nos ista confundere, tamquam plus in se mali habeant quam vulgaris mors, ut contra, cum sit necessarium ¹⁰ e vita exire et aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuvet. necesse est mori ubicumque, quandoque: stet licet ista humus et se teneat suis finibus nec ulla iactetur iniuria, supra me quandoque erit. <quid> interest, ego illam mihi an ipsa se mihi imponat? ¹⁵ diducitur et ingenti potentia nescio cuius mali rumpitur et me in immensam altitudinem abducit — quid porro? mors levior in plano est? quid habeo quod querar, si rerum natura me non vult iacere ignobili ⁹ leto, si mihi inicit sui partem? egregie Vagellius ²⁰ meus in illo inclito carmine: ‘si cadendum est [mihi]’, inquit, ‘e caelo cecidisse velim.’ idem <mihi> licet dicere: si cadendum est, cadam orbe concusso, non quia fas

21 sq. *FPR p. 362 Baehr.*

1 quam quod] que quidem δ [peric.] exempla δ , pericla *Skutsch* || 2 sunt sinu *coll.* δ || 3 ad] a φ | terram] terra φ | correpere g^2 *Erasmus*] corripere Φ se corripere δ corrupere *ST* corruere *Z* || 4 metu fulm. *coll.* δ | nut.] nut. λ | terre] *om.* Φ || 6 eiectioni] euectioni *Koeler*, sed cf. *VII 6, 3* || 7 tam sit *coll.* φ || 9 in se] ante plus *coll.* δ post mali *E* || 10 sit] ante e δ || 12 rat. perire *coll.* δ | mori ub. quandoque] maiori δ || 13 finibus suis *coll.* λ || 14 quand. erit] *om.* δ | quid *add. Ge.* || 15 ego i.] ergo illam ego δ || 17 abd.] obducit δ || 19 me] s. l. δ | ign. leto] ign. (inn. *J¹K*) lecto λ in ign. loco δ || 20 inicit] *om. in lac. H¹* uincit *P* uindicat δ | partem sui *coll.* λ | Vag.] u(er)o agellius δ , cf. *Prosop. I. R. III 347* || 21 si] poeta fort. siue scripserat : mihi hic del. et l. 22 *add. Ge.* inquit mihi *coll.* Φ || 22 e caelo] de caelo me *Haase* | cec.] cedisse *JK* sedisse *P*

est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solacium est terram quoque videre mortalem.

3. Illud quoque proderit praesumere animo, nihil 1
horum deos facere, nec ira numinum aut caelum con-
5 verti aut terram: suas ista causas habent nec ex im-
perio saeviunt sed quibusdam vitiis ut corpora nostra
turbantur et tunc, cum facere videntur iniuriam, acci-
piunt. nobis autem ignorantibus verum omnia terri- 2
bilia sunt, utique quorum metum raritas auget: le-
10 vius accidunt familiaria, [et] ex insolito formido maior
est. quare autem quicquam nobis insolitum est? quia
naturam oculis, non ratione, comprehendimus nec cogi-
tamus, quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit.
damus itaque huius negligentiae poenas tamquam novis
15 territi, cum illa non sint nova sed insolita. quid ergo? 3
nou religionem incutit mentibus et quidem publice,
sive deficere sol visus est, sive luna, cuius obscuratio
frequentior, aut parte sui aut tota delituit? longeque
magis illa, actae in transversum faces et caeli magna
20 pars ardens et crinita sidera et plures solis orbis et
stellae per diem visae subitque transcursus ignium
multam post se lucem trahentium. nihil horum sine 4
timore miramur: et cum timendi sit causa nescire, non
est tanti scire, ne timeas? quanto satius est causas in-
25 quirere et quidem toto in hoc intentum animo: neque
enim illo quicquam inveniri dignius potest, cui se non
tantum commodet sed impendat.

4 cf. *Aetnae* vv. 29—33 || 12 cf. *Aetnae* v. 224 non oculis
solum pecudum miranda tueri more || 24—27 cf. *Aetnae* v. 226 sq.
nosse fidem rerum dubiasque exquirere causas,
ingenium sacrare caputque attollere caelo eqs.

2 mort. uid. coll. δ || 4 conuerti] concuti δ || 6 sed] ex add. δ ||
8 uerum] un(de) ueniant δ || 9 leuius] lenius HM φ || 10 et] om. δ ,
fort. sed Ge. || 11 nobis E λ P] om. FHST ante quicq. δ Skutsch ||
12 comprehendimus Skutsch || 17 siue d.] si d. FH | sol] post est δ ||
18 del.] dilituit λ || 19 illa] illae Erasmus | m. pars ϑ φ Z] p. m. δ λ ||
20 orb. solis coll. δ || 23 timendi] timidi δ λ || 24 est] om. φ ||
25 intentum] -to δ || 26 illo] eo δ || 27 imp.] etiam expendat δ

- 1 4. Quaeramus ergo, quid sit, quod terram ab in-
fimo moveat, quod tanti molem ponderis pellat, quid
sit illa valentius, quod tantum onus vi sua labefactet,
cur modo tremat, modo laxata subsidat, nunc in partes
divisa discedat et alias intervallum ruinae suae diu 5
servet, alias cito comprimat, nunc amnes magnitudinis
notae convertat introrsum, nunc novos exprimat, ape-
riat aliquando aquarum calentium venas, aliquando re-
frigeret, ignesque nonnumquam per aliquod ignotum
antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos 10
et per saecula nobiles comprimat. mille miracula mo-
vet faciemque mutat locis et defert montes, subrigit
plana, valles extuberat, novas in profundo insulas erigit:
2 haec ex quibus causis accidant, digna res executi. 'quod',
inquis, 'erit pretium operae?' quo nullum maius est, 15
nosse naturam. neque enim quicquam habet in se
huius materiae tractatio pulchrius, cum multa habeat
futura usui, quam quod hominem magnificentia sui
detinet nec mercede sed miraculo colitur. inspiciamus
ergo, quid sit, propter quod haec accidant: quorum 20
adeo est mihi dulcis inspectio, ut quamvis aliquando
de motu terrarum volumen iuvenis ediderim, tamen
temptare me voluerim et experiri, <si> aetas aliquid
nobis aut ad scientiam aut certe ad diligentiam adiecerit.
- 1 5. Causam, qua terra concutitur, alii in aqua esse, 25
alii in ignibus, alii in ipsa terra, alii in spiritu puta-
verunt, alii in pluribus, alii in omnibus his; quidam

14—20 cf. *Aetnae v. 222 sqq.*

immensus labor est, sed fertilis idem;

digna laborantis respondent praemia curis: . . .

(225) *nosse fidem rerum dubiasque exquirere causas . . .*

3 on.] honus λE || 4 modo tremat] tremat et δ || 7 novos]
inuos λ | expr.] inpr. J¹K compr. δ || 12 defert] differt δ || 14 ex]
om. δ | res] est add. δ || 16 quicquam] s. l. δ || 18 usui] uisui λ |
hom. m. sui] omnes sui m. δ || 21 est] post dulcis δ || 22 iuvenis]
ante de m. δ Skutsch || 23 me] post experiri δ Skutsch | si Ge. add.]
an // A cum g¹ an cum g² an vulgo || 24 aut prius] om. δ 8 T

liquere ipsis aliquam ex istis causam esse dixerunt, sed non liquere, quae esset. nunc singula persequar. 2
 illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones veteres parum exactas esse et rudes: circa verum adhuc errabatur, nova omnia erant primo temptantibus; postea eadem illa limata sunt et, si quid inventum est, illis nihilominus referri debet acceptum: magni animi [res] fuit rerum naturae latebras dimovere nec contentum exteriori eius aspectu introspicere et in deorum secreta 10 descendere. — plurimum ad inveniendum contulit, qui speravit posse reperiri. cum excusatione itaque veteres 3 audiendi sunt: nulla res consummata est, dum incipit; nec in hac tantum re omnium maxima atque involutissima (in qua, etiam cum multum acti erit, omnis 15 tamen aetas quod agat inveniet) sed in omni alio negotio longe semper a perfecto fuere principia.

6. In aqua causam esse nec ab uno dictum est 1 nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat umore portari et innare, sive illud oceanum 20 vocas, sive magnum mare, sive alterius naturae simplicem adhuc aquam et umidum elementum. 'hac', inquit, 'unda sustinetur orbis velut aliquod grande navigium et grave his aquis, quas premit.' supervacuum 2 est reddere causas, propter quas existimat gravissimam 25 partem mundi non posse spiritu tam tenui fugacique gestari, non enim nunc de situ terrarum sed de motu

4. 9—10 cf. *Aetnae v. 256 in Iovis errantem regno perquirere divos.* || 17 cf. *Thaletis placitum III 14, 1 (A 15 Diels p. 12)*

1 ipsis] sibi δ || 3 mihi] s. est δ om. $\mathbf{E}$ || 4 uerum] hec δ || 5 erant omnia coll. δ || 6 est inuentum coll. δ || 7 ref. deb. acc.] debet referri in accepto δ | res] om. $\delta \mathbf{E}$ || 8 cont.] contemptum λ (con)crementum ϱ contempnendum δ || 10 cont.] tulit δ || 12 res] om. ϱ || 13 atque] et δ || 14 in qua] inquam $\delta \mathbf{JKST}$ | acti e.] actum e. λ erit (vel est) quesitum δ || 15 quod] quid δ | inu.] inueniat λ || 16 semper] om. $\mathbf{EST}$ || 18 Thales] tales $\lambda \varrho$ || 19 innare] in mare λ mare $\mathbf{OS}$ in mari δ | illud] *intell.* illum *sc. umorem* | oc.] oceanum *trad. ut semper, ante illud* λ || 20 siue m.] seu m. $\mathbf{H\varrho}$ || 22 unda] aqua ϱ

agitur. illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitetur, quod in omni maiore motu erumpunt fere novi fontes (sicut in navigiis quoque evenit, ut si inclinata sunt et abierunt in latus, aquam sorbeant, quae *vi* omni eorum onerum, quae vehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur aut certe
 3 dextra sinistraque solito magis surgit). hanc opinionem falsam esse non est diu colligendum: nam si terra aqua sustineretur et ea aliquando concuteretur, semper moveretur, nec agitari illam miraremur sed manere; 10 deinde tota concuteretur, non ex parte (numquam enim navis dimidia iactatur), nunc vero terrarum non universarum sed ex parte motus est: quomodo ergo fieri potest, ut quod totum vehitur, totum non agitetur, si
 4 eo, quo vehitur, agitatatum est? 'at quare aquae erumpunt?' 15 primum omnium saepe tremuit terra, et nihil umoris novi fluxit; deinde si ex hac causa unda prorumperet, a lateribus terrae circumfunderetur (sicut in fluminibus ac mari videmus incidere, ut incrementum aquarum, quotiens navigia desidunt, in lateribus maxime 20 appareat); ad ultimum non tam exigua fieret, quam tu dicis, eruptio nec velut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio ut ex infinito liquore et ferente universa.

1 7. Quidam motum terrarum aquae imputaverunt, 25 sed non ex eadem causa; 'per omnem', inquit, 'terram

2 agitetur] agiturat q | in omni] modo δ || 3 erumpunt] -pit δ | fere] *om. E, fort. ante maiore coll. Ge.* || 5 quae] quem A que (*post omni*) B | ui omni (*cf. p. 203, 14 Ge.*) in (*om. δ*) omni δ Φ, in omni genere *Klammer*, impatiens *Madvig*, margini *Schultess*, in omni motu (*om. eorum*) *Leo* | onerum] honerum F λ *ante eorum E* oneri δ | uehit] *sc. aqua* || 8 est] *ante nam δ* || 9 ea] *intell. hac aqua*, et — concuteretur *del. Haase* | aliquando c.] agitante c. *Gertz* conc. aliquando *Skutsch* || 10 illam agitari *coll. δ* || 16 primum] primo δ || 17 hac c.] causa ista δ || 18 a] ac (a) q || 20 aq. incr. *coll. δ* || 21 quam tu] quantum Φ || 22 velut] aliud δ | subreperet E λ Z] subriperet δ H O q || 26 inquit Φ] inquit δ EST, *cf. p. 205, 19*

minui primum, deinde consumi, quo illum putas abire nisi in obscura terrarum, utique cum videas emergere iterum non minorem eo, qui prior fluxerat? quid, cum vides Alpheon, celebratum poetis, in Achaia mergi 5 et in Sicilia rursus traiecto mari effundere amoenissimum fontem Arethusam? nescis autem inter opiniones, 3 quibus enarratur Nili aestiva inundatio, et hanc esse, a terra illum erumpere et augeri non supernis aquis sed ex intimo redditis? ego quidem centuriones duos, 10 quos Nero Caesar, ut aliarum virtutum ita veritatis in primis amantissimus, ad investigandum caput Nili miserat, audiui narrantes longum illos iter peregisse, cum a rege Aethiopiae instructi auxilio commendatique proximis regibus penetrassent ad ulteriora: 'quidem †', 4 15 aiebant, 'pervenimus ad immensas paludes, quarum exitum nec incolae noverant nec sperare quisquam potest: ita implicatae aquis herbae sunt et aquae nec pediti eluctabiles nec navigio, quod nisi parvum et unius capax limosa et obsita palus non fert. ibi', inquit, 20 'vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis ex-cidebat.' sed sive caput illa sive accessio est Nili, 5 sive tunc nascitur sive in terras ex priore recepta cursu redit: nonne tu credis illam, quicquid est, ex magno terrarum lacu ascendere? habeant enim oportet

2. 5 cf. *Aetnae v. 118 sq. tantos emergere fontes cum videt ac totiens uno se mergere hiatu.*

.21—23 cf. *Aetnae v. 133 (flumina) condita si redeunt, si quae etiam incondita surgunt . . .*

3 prior ηE] prius | fluxerat] fuerat ♂ || 4 alpheum ♂ || 6 areth. vel aretusam trad. || 7 aestiva] inestimata ♂ || 8 a] e *Madvig* || 14 pen. ad ult.] fort. ad ult. penetrassent *Ge.* quam ceteri *add. Skutsch* | quidem] qui ♂, qui dein *Gronov.*, eundem *Ruhkopf*, et quidem *Haase*, tandem vel vicesimo die *Madvig*, qui tandem *Schultess*, denique *Ge.* || 17 aquis — aquae] herbis aquae sunt **ST** ut *Skutsch* | aquae] aqua ♂, aquae herbis *Gron. bene* || 18 eluctabiles] -lis ♂ | quod] non *add. ♂* || 19 obsita] opp(osita) **A** oppaca **B** | fert ♂] fecit **Φ** ferat η**EST** (*inquit*) cf. 7, 1 || 22 siue in] in ♂**P**

sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit et quam, donec decrescat, verberabit. potest fieri, ut aliquam regionem rivus affluens exedat ac sic trahat
 5 aliquam molem, qua lapsa superposita quantiantur. iam vero nimis oculis <se> permittit nec illos scit producere 5
 ultra animus, qui non credit esse in abdito terrae sinus maris vasti. nec enim video, quid prohibeat aut obstat, quo minus habeat aliquod etiam in abdito litus et per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci teneat aut fortassis hoc amplius, 10
 quod superiora cum tot animalibus erant dividenda: abstrusa enim et sine possessore deserta liberius undis
 6 vacant. quas quid vetat illic fluctuare et ventis, quos omne intervallum terrarum et omnis aër creat, impelli? potest ergo maior solito exorta tempestas aliquam par- 15
 tem terrarum impulsam vehementius commovere. nam apud nos quoque multa, quae procul a mari fuerant, subito eius accessu vapulaverunt et villas in prospectu collocatas fluctus <reliquit>, qui longe audiebatur invasit; illic quoque potest recedere ac resurgere pelagus 20
 infernum: quorum neutrum fit sine motu superstantium.’
 1 8. Non quidem existimo diu te haesitaturum, an credas esse subterraneos amnes et mare absconditum: unde enim ista prorepunt, unde ad nos veniunt, nisi
 2 quod origo umoris inclusa est? age, cum vides interruptum Tigrin in medio itinere siccari et non universum averti, sed paulatim non apparentibus damnis

1 partis] est *add.* δ || 3 exedat] excedat δ J¹KST | sic AEO¹q] si BHL¹P¹Z || 5 se *add.* Leo | illos scit] secum P, scit Haase, ultra illos scit prod. an. Z Erasmus || 6 animus Ge.] animum | abd.] abscondito η E λ || 8 habeat] *sc.* terra. habeatur EST -e(a)ntur B habeat habet A || 9 et] *del.* Madvig || 11 quod Z Muret.] quo δ Φ | superiora] *sc.* loca terrae || 12 et] etiam Φ erant ST || 13 quid] quis δ L0q | illic δ EZ] illuc || 14 et o. aer] *om.* δ || 18 prosp.] conspectu δ || 19 reliquit *add.* Ge. | longe] *om.* δ || 20 resurgere Haase] retegere δ Φ , num relegere? || 22 an] ut δ || 24 prorepunt] prorumpunt q proreptum λ || 26 tigrin P] tigrin Φ tygrem δ tygrim E tigrum O \ dampnis *codd.* plerique

minui primum, deinde consumi, quo illum putas abire nisi in obscura terrarum, utique cum videas emergere iterum non minorem eo, qui prior fluxerat? quid, cum vides Alpheon, celebratum poetis, in Achaia mergi
 5 et in Sicilia rursus traiecto mari effundere amoenissimum fontem Arethusam? nescis autem inter opiniones, 3 quibus enarratur Nili aestiva inundatio, et hanc esse, a terra illum erumpere et augeri non supernis aquis sed ex intimo redditis? ego quidem centuriones duos,
 10 quos Nero Caesar, ut aliarum virtutum ita veritatis in primis amantissimus, ad investigandum caput Nili miserat, audivi narrantes longum illos iter peregis-
 se, cum a rege Aethiopiae instructi auxilio commendatique proximis regibus penetrassent ad ulteriora: 'quidem†', 4
 15 aiebant, 'pervenimus ad immensas paludes, quarum exitum nec incolae noverant nec sperare quisquam potest: ita implicatae aquis herbae sunt et aquae nec pediti eluctabiles nec navigio, quod nisi parvum et unius capax limosa et obsita palus non fert. ibi', inquit,
 20 'vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat.' sed sive caput illa sive accessio est Nili, 5 sive tunc nascitur sive in terras ex priore recepta cursu redit: nonne tu credis illam, quicquid est, ex magno terrarum lacu ascendere? habeant enim oportet

2. 5 cf. *Aetnae v. 118 sq. tantos emergere fontes cum videt ac totiens uno se mergere hiatu.*

.21—23 cf. *Aetnae v. 133 (flumina) condita si redeunt, si quae etiam incondita surgunt . . .*

3 prior ηE] prius | fluxerat] fuerat ♂ || 4 alpheum ♂ || 6 areth. vel aretusam trad. || 7 aestiva] inestimata ♂ || 8 a] e Madvig || 14 pen. ad ult.] fort. ad ult. penetrassent Ge. quam ceteri add. Skutsch | quidem] qui ♂, qui dein Gronov., e quidem Ruhkopf, et quidem Haase, tandem vel vicesimo die Madvig, qui tandem Schultess, denique Ge. || 17 aquis — aquae] herbis aquae sunt ST ut Skutsch | aquae] aqua ♂, aquae herbis Gron. bene || 18 eluctabiles] -lis ♂ | quod] non add. ♂ || 19 obsita] opp(osit)a A oppaca B² | fert ♂] fecit Φ ferat ηEST | inquit] cf. 7, 1 || 22 sine in] in ♂P

pluribus locis sparsum umorem et in *imo* coactum, ut eructare tanto impetu possint.

- 1 9. Ignem causam motus quidam [et quidam non] iudicant, imprimis Anaxagoras, qui existimat simili paene ex causa et aëra concuti et terram: cum <in> 5 inferiore parte spiritus crassum aëra et in nubes coactum eadem vi, qua apud nos quoque nubila frangi solent, rupit et ignis ex hoc collisu nubium cursuque elisi aëris emicuit, hic ipse in obvia incurrit exitum quaerens ac divellit repugnantia, donec per angustum aut nactus est viam exeundi ad caelum aut vi 2 et iniuria fecit. alii in igne causam quidem esse, sed non ob hoc iudicant, sed quia pluribus obrutus locis ardeat et proxima quaeque consumat: quae si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, 15 quae subiectis adminiculis destitutae labant, donec corruerunt nullo occurrente, quod onus exciperet; tunc chasmata, tunc hiatus vasti aperiuntur, aut, cum diu dubitaverunt, super ea se, quae supersunt stantque, 3 componunt. hoc apud nos quoque videmus accidere, 20 quotiens incendio laborat pars civitatis: cum exustae trabes sunt aut corrupta quae superioribus firmamentum dabant, tunc diu agitata fastigia concidunt et tam diu deferuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt.

4 *Anaxagoras frg. 89 Diels p. 322, cf. Amm. Marc. XVII 7, 11*

1 imo *Aldus*] uno || 2 eructare $\delta \Theta Z$] eructuare $\lambda \phi$ || 3 motus] terrarum *add.* δ | et quidam non Φ] *om.* δ et (sed η) quidam (sed *add.* EST) non ob eandem causam η EST (*cf. l. 12 sq.*), et quidem non ob e. c. *vulgo*; *nisi del.*, et quidem nouissimam (*vel non primariam*) *Ge.* et quidam non unicum causam *Diels* || 4 exist.] estimat B λ || 5 cum in ST] cum $\delta \Phi$ in E || 6 inferiore] inferiori Z || 7 eadem vi qua *Fortun.*] (*ex add.* η EL Θ ST) e. uia qua (que λ quam P) Φ cadere in aqua δ || 8 rupit *Gertz*] rumpit || 10 angustum T] angustam A Φ angusta BE angustiam Z || 11 aut *prius*] *om.* δ || 12 et (aut EOT) iniuria] iniuriam δ | quidem causam *coll.* δ L || 13 locis obrutus *coll.* δ λ || 14 proxima] -mam λ || 15 ceciderint BE F λ] -derunt A H ϕ Z || 17 onus] honus (λ) bonus BO || 18 chasm.] casmata Θ λ | aut] *ac* λ || 19 ea — que] quae consistant se δ || 22 firm.] fundamentum ϕ

10. Anaximenes ait terram ipsam sibi causam esse motus, nec extrinsecus incurrere quod illam impellat, sed intra ipsam et ex ipsa: quasdam enim partes eius decidere, quas aut umor resolverit aut ignis ex-
 5 ederit aut spiritus violentia excusserit. sed his quoque cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut revellatur; nam † primum omnia vetustate labuntur nec quicquam tutum a senectute est, haec solida quoque et magni roboris carpit: itaque quemadmodum in
 10 aedificiis veteribus quaedam non percussa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere quam virium, ita in hoc universo terrae corpore evenit, ut partes eius vetustate solvantur, solutae cadant et tremorem superioribus afferant, primum, dum abscedunt (nihil enim
 15 utique magnum sine motu eius, cui haesit, absciditur); deinde, cum deciderunt, solido exceptae resiliunt pilae more (quae cum cecidit, exultat ac saepius pellitur, totiens a solo in novum impetum missa); si vero in stagna†ntibus aquis delatae sunt, hic ipse casus vicina
 20 concutit fluctu, quem subitum vastumque illis ex alto pondus eiecit.

11. Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. nam cum pluribus locis ferveant, necesse est ingentem vaporem sine exituvolvant, qui
 25 vi sua spiritum intendit et, si acrius institit, opposita diffindit, si vero remissior fuit, nihil amplius quam

1 *Anaximenes A 21 Diels p. 24*

1 *cap. 11 ante 10 coll. Gertz* | sibi — 3 ipsam] *om. δ* || 3 enim] *om. δ* || 6 absce.] *accedat δ* || 7 aut] *ac qz* || *reu.] re-*
vetur δ | *primum] fort. ad postremum vel ad imum Ge. || 9 rob.]*
corporis δ || 11 hab. ponderis *coll. λ* || 15 haes.] *adhesit δ* | *ab-*
sciditur] absconditur BT abscond. O absorb. P || 16 deciderunt] *decidunt δ qz* *cecidit η E O* || 17 more pile *coll. BE λ* | *c. cec.*
ex.] c. concidit resultat δ || 19 stagnantibus] *fort. stagna ab-*
undantibus Ge. | aquis] ante stagn. δ | *delatae Gertz] delata A* *Φ*
demissa g² q *delapsa B* || 20 ill.] *elisum λ* || 23 ferueant] *fuerant*
λ || 25 vi sua] *in suum δ* | *acrius] aruis δ* || 26 diffindit *E Pincianus]* *diffundit* | *fuit] fuerit J Skutsch*

movet. uidemus aquam spumare igne subiecto: quod in hac aqua facit inclusa et angusta, multo magis illum facere credamus, cum violentus ac vastus ingentes aquas excitat: tunc ille vaporatione fluctuantium undarum quicquid pulsaverit, agitur.

- 1 12. Spiritum esse, qui moveat, et plurimis et maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens ait ita: 'venti in concava terrarum deferuntur; deinde, ubi iam omnia spatia plena sunt et in quantum aër potuit densatus est, is qui supervenit spiritus 10 priorem premit et elidit ac frequentibus plagis primo cogit, deinde proturbat; tunc ille quaerens locum omnes 2 angustias dimovet et claustra sua conatur effringere: sic evenit, ut terrae spiritu luctante et fugam quaerente moveantur. itaque cum terrae motus futurus est, 15 praecedit aëris tranquillitas et quies, videlicet quia vis spiritus, quae concitare ventos solet, in inferna sede retinetur.' nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamvis hiberno tempore et inquieto, per superiores dies caelo aër stetit. — quid ergo? numquam 3 flante vento terra concussa est? 'admodum raro, <cum> 20 duo simul flavere venti: fieri tamen et potest et solet.'

7 Archelaus: cf. p. 335 sqq. Diels || 8 sqq. cf. Aetnae v. 304 et cum densa premant inter se corpora, turba

elisa in vacuum fugiunt. adde vv. 319 sqq. 323. 153 sq. ||

10—14 cf. Aetnae v. 112 sq. liber spiritus intrat et fugiens molitur iter. 115 atque igni quaesita via est. 149 vincla magis solvant, magis hoc (l. huic) obstantia pellant. 327 et quacumque iter est, properat frangitque morantem.

2 incl. facit coll. δ || 4 ille vap.] illa evaporatione Gertz || 5 quicquid] ante ille δ | pulsaverit] pulsavit Gertz obloquente Joh. Müllero, pulsarit Skutsch || 7 auct.] actoribus L ρ | antiquitatis] i. e. doctrinae Ionum; inter antiquos satis Gertz, auctor veritatis Schultess || 9 iam ubi coll. λ || 10 potuit aer coll. δ || 12 tunc] tum HP tun JK | omnes angustias] omnia obstacula δ || 17 in inferna Fortun.] in (in om. λ) inferni || 20 caelo] s. l. δT || 21 cum add. Ge. || 22 simul duo coll. δL | tamen et] tamen JK ρ

quod si recipimus et constat duos ventos rem simul gerere, quidni accidere possit, ut alter superiorem aëra agitet, alter inferum?

13. In hac sententia licet ponas Aristotelem et 1
 5 discipulum eius Theophrastum (non, ut Graecis visum est, divini, tamen et dulcis eloquii virum et nitidi sine labore). quid utrique placeat exponam: 'semper aliqua evaporatio est e terra, quae modo arida est, modo umido mixta; haec ab infimo edita et in quan-
 10 tum potuit elata, cum ulteriorem locum, in quem exeat, non habet, retro fertur atque in se revolvitur; deinde rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia et, sive interclusus sive per angusta enisus est, motum ac tumultum ciet.' Straton ex eadem schola est, qui hanc par- 2
 15 tem philosophiae maxime coluit et rerum naturae inquisitor fuit; huius tale decretum est: 'frigidum et calidum semper in contraria abeunt, una esse non possunt: eo frigidum confluit, unde vis calidi discessit, et invicem ibi calidum est, unde frigus expulsum est.
 20 hoc, quod dico, verum esse et utrumque in contrarium agi ex hoc tibi appareat: hiberno tempore, cum 3
 supra terram frigus est, calent putei nec minus specus atque omnes sub terra recessus, quia illo se calor contulit superiora possidenti frigori cedens; qui, cum in
 25 inferiora pervenit et eo se quantum poterat ingressit,

4 sq. Arist. cf. Meteor. II 7 p. 365 a 14 sqq. Theophr. cf. de ventis 22—24 || 14 Strato: cf. Zeller II 2, 907.

1 et] om. ♂ || 2 quidni Fortun.] quid nam Φ quid inde ♂ || 3 inferum] infernum (A¹?) B || 4 aristotelem ♂ Z] -tilem Φ semper || 5 theophrastum λ || 8 est arida coll. ♂ || 9 in] om. λ | quant. — 10 ulter.] tant. elata ut ult. ♂ || 11 habet] habeat ♂ | atque] ac ♂ et H || 12 interclusus] est add. ♂ || 14 ciet] sciet ♂ JKZ² || 15 max.] magne ♂ || 16 fuit inq. coll. ♂ || 17 contraria abeunt] contrarium ab. et ♂ || 18 calidi Ge.] calida | discessit] discedit ♂ || 19 ibi] sibi (?) λ || 20 esse et Haase] est sed (set AJKO si P), cf. p. 215, 9, est, scilicet Koeler | utrumque] utraque Φ || 23 omnes praetuli] om̄s trad. omnis ET vulgo || 25 quantum] quo ♂

quo densior, hoc validior est. <ubi> huic *frigus* super-
 venit, cui necessario congregatus ille iam et in angustum
 4 pressus loco cedit, idem <e> contrario evenit: cum vis
 maior frigidi illata in cavernis est, quicquid illic calidi
 latet, frigori cedens abit in angustum et magno impetu 5
 agitur, quia non patitur utriusque natura concordiam
 nec in uno moram. fugiens ergo et omni modo cu-
 piens excedere proxima quaeque remolitur ac iactat.
 5 ideoque antequam terra moveatur, solet mugitus audiri
 ventis in abdito tumultuantibus. nec enim aliter pos- 10
 set, ut ait noster Vergilius,

sub pedibus mugire solum et iuga celsa moveri,
 6 nisi hoc esset ventorum opus. 'uices deinde huius
 pugnae sunt *eaedem*: fit calidi congregatio ac rursus
 eruptio, tunc frigida compescuntur et succedunt mox 15
 futura potentiora.' dum ergo alterna vis cursat et ultro
 citroque spiritus com meat, terra concutitur.
 1 14. Sunt qui existiment spiritu quidem et nulla
 alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quam
 Aristoteli placuit. quid sit, quod ab his dicatur, 20
 audi: corpus nostrum et sanguine irrigatur et spiritu,

5—10 *cf. Aetnae v. 301 aura pugnat in angusto, et magnum
 commurmurat Aetna* || 7. 8 *cf. Aetnae v. 112 et fugiens molitur iter.
 151 ruit qua proxima cedunt. 305 et proxima secum . . trahunt.* ||
 12 *Verg. Aen. VI 256* || 13 *cf. Aetnae v. 159 concrecere cauisis
 (tempt. venti) tantum opus* || 21 — p. 211, 7 *cf. Aetnae vv. 98—101.*

1 ubi *add. Ge.* | *frigus Ge.*] alius || 2 angustum η] angulum ||
 3 e *add. Ald., sed cf. ep. 94, 2 (G. Müller)* || 4 in cau. *ante illata*
 ♂, in om. *Madvig* || 6 agitur] *i. e. agitur* | conc. natura coll.
 ♂ || 7 uno] unam B unum A || 8 et] om. ♂ T | remolitur ♂ λ P Z]
 demolitur E L T molitur ♂ || 9 aud. mug. coll. ♂ || 11 Verg.] uir-
 gilius *trad. ut semper fere* || 12 celsa] coepta *Verg. codd.* ||
 13 deinde] *fort. deinceps Ge.* || 14 *eaedem: fit Ge.*] deficit ♂ L Z³
 desit Φ deficit H, hae: fit *Madvig*, denuo fit *Skutsch* | calidi]
 calori E L || 15 frigida] frigora A E | succedunt] succidunt *Madvig* ||
 16 ergo] om. Φ || 18 existiment] existimant ρ estiment ♂ ||
 20 placuit] placet ♂ || 21 audi:] Aer *add. ♂* | sanguine irr. et]
sanguinem irrigat ♂

qui per sua itinera decurrit. habemus autem quaedam angustiora receptacula animae, per quae nihil amplius quam meat, quaedam patentiora, in quibus colligitur et unde dividitur in partes. sic hoc totum terrarum
 5 omnium corpus et aquis, quae vicem sanguinis tenent, et ventis, quos nihil aliud quis quam animam vocaverit, pervium est. haec duo aliubi currunt, aliubi consistunt. sed quemadmodum in corpore nostro dum
 10 bona valetudo est, venarum quoque imperturbata mobilitas modum servat; ubi aliquid adversi est, micat crebrius et suspiria atque anhelitus laborantis ac fessi signa sunt: ita terrae quoque, dum illis positio naturalis est, inconcussae manent; cum aliquid peccatur, tunc velut aegri corporis motus est spiritu illo, qui
 15 modestius perfluebat, icto vehementius et quassante venas suas, nec (ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram) <emisso>. nisi hoc est, quemadmodum animal totum vexationem sentiet; neque enim in nobis febris alias partes moderatius impellit sed per
 20 omnes pari aequalitate discurret. vide ergo, ne quid intret in illam spiritus ex circumfuso aëre, qui quamdiu

14—16 cf. *Aetnae v. 143 ubi densus hiantes spiritus exagitat venas. v. 171 quassat* || 21 cf. *Aetnae v. 111 sed liber spiritus intrat*

2 recept. ang. coll. Bλ || 3 quam meat] com meat δ || 4 totum] om. δ || 6 quis — vocauerit] quam spiritum quisquam vocavit δ || 7 aliubi prius HTZ] alicubi EλP alibi δ | aliubi TZ] alicubi Φ alibi δ H || 9 ualet. Z] ualit. | i(m)pert.] inturbata Fλ || 10 ubi] ut λ | aliq.] aliquod HP¹ | micat] micant Kroll || 15 modestius] molestius P molestus δ, modestus Madvig | icto] ictu BQ || 16 nec] nec haec (sc. dico) Joh. Müller | paulo ante] V 4, 2 (Joh. Müller) || 17 emisso add. Ge. | nisi] nam si Erasmus, si Madvig, del. Rossb. || 18 totum δHQZ] totam EFλ tota η Fortun. bene, sed cf. 'illud' p. 201, 19 | sent.] parem add. δ | enim] om. φ || 19 alias] aliquas Larisch | moderatius Muret.] moratius δ Φ mordacius Haase, alias citius add. δ, aliis add. Madvig || 20 uide] uides δ | ne Ge. Kroll] nunc δ Φ num J² Pincianus

habet exitum, sine iniuria labitur; si offendit aliquid et incidit, quod viam clauderet, tunc oneratur primo infundente se a tergo aëre, deinde per aliquam rimam maligne fugit et hoc acrius fertur, quo angustius. id 4 sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. at 5 si ne rimam quidem, per quam efflueret, invenit, conglobatus illic furit et hoc atque illo circumagitur aliaque deicit alia intercidit, cum tenuissimus idemque fortissimus et irrepit quamvis in obstructa et quicquid intravit vi sua diducat ac dissipet. tunc terra iactatur: 10 aut enim datura vento locum discedit, aut cum dedit, in ipsam, qua illum emisit, cavernam fundamento spoliata considit.

1 15. Quidam ita existimant: terra multis locis perforata est nec tantum primos illos aditus habet, quos 15 velut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illi casus imposuit: aliubi deduxit quicquid superne terreni erat aqua, alia torrentes cecidere, alia aestibus magnis disrupta patuerunt. per haec intervalla intrat

1 cf. *Aetnae v. 374 causa latet, quae rumpat iter cogatque morari.* || 1. 2 cf. *Aetnae vv. 290—293.* || 4 cf. *Aetnae v. 146 quoque est animosior ignis. 142 aër tantum effugit ultra. v. 286 plenius hoc etiam (concresecunt animae) . .* || 5 cf. *Aetnae v. 168 angustis opus est turbanti faucibus eqs.*

ibid. 301 (aura) pugnat in angusto. 115 sq. || 14—19 cf. Aetnae v. 330—332. || 15 cf. Aetnae v. 181 vasti . . aditus. || 16 cf. Aetnae v. 135 . . libera ventis spiramenta latent. || 19—p. 213, 5 cf. Aetnae v. 150 sqq. nec tamen (l. tantum) in rigidos exit contenta canales vis animae flammaeve: ruit, qua proxima cedunt, oblicumque secat, qua visa tenerrima crusta est.

1 lab.] elabitur δ || 2 quod] quam λ | clauderet] -dent θ -dat δE | on.] honeratur $AEJKOP$ || 3 rimam] ruina EFO uiam v. l. δ || 6 ne] nec δP^2 | efflueret] effluat BE efflaue- rat A || 7 hoc] huc *vulgo* | illo] illoc A illuc B || 8 deicit] deie- cit θ || 10 intravit] intraverit $A\lambda$ || 11 uento] uentis δ | dedit] ille redit δ || 12 qua] quae AOQ || 15 tantum] tamen δH || 16 recepit] recipit δ || 17 imp.] natura *add.* δ | aliubi HTZ^1 | *alicubi* | quicq. ded. *coll.* AQ || 19 disr.] disrupta δE

spiritus: quem si inclusit mare et altius adegit nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituque praecluso volutatur et, quia in *incertum* non potest tendere, quod illi naturale est, in sublime se
5 intendit et terram prementem diverberat.

16. Etiamnunc dicendum est, quod plerisque aucto- 1
ribus placet et in quod fortasse fiet discessio. non esse terram sine spiritu palam est: non tantum illo dico, quo se tenet ac partes sui iungit, qui inest etiam saxi
10 mortuisque corporibus, sed illo dico vitali et vegeto et alente omnia. hunc nisi haberet, quomodo tot ar-
bustis spiritum infunderet non aliunde viventibus et tot satis? quemadmodum tam diversas radices aliter
atque aliter in se mersas foveret, quasdam summa re-
15 ceptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animae tam multa tam varia generantis et haustu
atque alimento sui educantis? levibus adhuc argu- 2
mentis ago: totum hoc caelum, quod igneus aether, mundi summa pars, claudit, omnes hae stellae, quarum
20 iniri non potest numerus, omnis hic caelestium coetus et, ut alia praeteream, hic tam *procul* a nobis agens cursum
sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreno trahunt et inter se partiuntur nec ullo alio
scilicet quam halitu terrarum sustentur: hoc illis ali-

11—17 cf. *Aetnae v. 155—157* || 11. 17. 22. p. 214, 1 cf. *Aetnae v. 159 (concreescere) subitis alimentum viribus*

1 spir. intrat coll. δ || 3 in incertum *Ge. conl. c. 18, 2 et II 58, 2*] in rectum || 5 diu.] deuerb. LQ || 6 etiamn.] et nunc λ | plerisq.] plurisque JK pluribus δ || 7 quod $\mathcal{G}\mathcal{Q}\mathcal{Z}$] quo $\mathcal{G}\mathcal{L}$ | fiet] finiet δ | discessio Z *Opsopoeus*] dissensio || 9 etiam] et $\mathcal{Q}$ om. δ || 10 corporibusque mortuis coll. λ || 11 hunc $\mathcal{G}\mathcal{E}$] hoc $\lambda\mathcal{Q}$ haec HZ || 14 al. atque al.] aleret (al. et B) δ || 20 iniri] inueniri λ diffiniri ET definiri *vulgo* | hic om. δ | et] om. Φ , fort. coetus, totus (ut a pr.) hic *Ge.* || 21 *procul Jonas*] prope | ag. a nobis coll. δ || 22 alimentum] -ta $\mathcal{Q}$ -to P¹ || 23 ex terreno] externo OP¹ externa $\mathcal{Q}$ || 24 halitu EL] alitu Φ habitu δ | sust. terrarum coll. δ

3 mentum, hic pastus est. non posset autem tam multa
 tantoque se ipsa maiora nutrire, nisi plena esset ani-
 mae, quam per diem ac noctem ab omnibus partibus sui
 fundit; fieri enim non potest, ut non multum illi su-
 persit, ex qua tantum petitur ac sumitur. et ad tem- 5
 pus quidem, quod exeat, nascitur (nec enim esset
 perennis illi copia suffecturi in tot caelestia spiritus,
 nisi invicem ista excurrerent et in aliud alia solveren-
 tur), sed tamen necesse est abundet ac plena sit et ex
 4 condito proferat: non est ergo dubium, quin multum 10
 spiritus intus lateat et caeca sub terra spatia aër latus
 obtineat. quod si verum est, necesse est id saepe mo-
 veatur, quod re mobilissima plenum est: numquid
 enim dubium esse cuiquam potest, quin nihil sit tam
 inquietum quam aër, tam versabile et agitatione 15
 gaudens?

1 17. Sequitur ergo, ut naturam suam exerceat et
 quod semper moveri vult, aliquando et alia moveat.
 id quando fit? quando illi cursus interdictus est. nam
 quamdiu non impeditur, ita placide; cum offenditur et 20
 retinetur, insanit et moras suas abripit, non aliter
 2 quam ille 'pontem indignatus Araxes': quamdiu illi
 facilis et liber est alveus, primas quasque aquas ex-
 plicat; ubi saxa manu vel casu illata repressere ve-

7 cf. *Aetnae* v. 112 *nympha perennis*. v. 214 *motusque perennis* || 21 cf. *Aetnae* v. 171 *hinc venti rabies, hinc saevo quassat hiatus*. 327 *frangitque morantem*. || 22 *Verg. Aen. VIII 728* || 24 cf. *Aetnae* v. 167 *explicat errantis* v. 375 sq.

1 autem] *om.* δ || 2 tantoque] tantaque et δ | nutrire] terra
add. δ || 3 part. sui] suis part. δ || 5 pet.] patitur δ || 6 qui-
 dem] *om.* δ || 7 perennis B] perhennis AEHJKOPT || 9 ab. BZ]
 habundet AHJKOPT || 11 intus] inter φZ || 12 id s. mou.] ergo
 id moueatur id ipsum δ || 14 cuiquam esse *coll.* Fλ || 19 quando
 f. quando] tanto f. quanto v. l. δ | illi] *om.* δ | est] *om.* λ ||
 20 imped.] impenditur B(J)KO | it pl.] id pl. J²Z iam pl.
 LOP pl. fluit δ | 21 abripit] abrumpit δ || 23 quasque] quas
 φ quisquam δ | expl. aquas *coll.* δ || 24 inlata repr. ET] in
latere pr.

nientem, tunc impetum mora quaerit et, quo plura opposita sunt, plus invenit virium: omnis enim illa unda, quae a tergo supervenit et in se crescit, cum onus suum sustinere non potuit, vim ruina parat et
 5 prona cum ipsis, quae obiacebant, fugit. idem spiritu fit, qui quo valentior agiliorque est, citius eripitur et vehementius saeptum omne disturbat: ex quo motus fit, scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. quod dici-
 10 tur verum esse et illo probatur: saepe cum terrae motus fuit, si modo pars eius aliqua disrupta est, inde ventus per multos dies fluxit, ut traditur factum eo motu, quo Chalcis laboravit: *id* apud Asclepiodotum invenies, auditorem Posidonii, in his ipsis Quaestionum Naturalium Causis. invenies et apud alios auctores
 15 hiasse uno loco terram et inde non exiguo tempore spirasse ventum, qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

18. Maxima ergo causa est, propter quam terra
 moveatur, spiritus natura citus et locum e loco mutans

1. 2 cf. *Aetnae v. 380 sqq. mora velocius urgent, pellunt oppositas moles ac vincula rumpunt . . . acrior ictu impetus exoritur.*

3—7 cf. *Aetnae v. 320 sqq. velut unda profundo terque quaterque exhausta . . . ingeminant fluctus et primos ultimus urget: haud secus . . . spiritus . . . et quacumque iter est, properat frangitque morantem.*

4. 5 cf. *Aetnae v. 305 sq. et proxima secum nomina tota trahunt.* ||
 8 cf. *Aetnae v. 320 pugnans in faucibus (venti).* || 12 *Asclepiod. Zeller III 1, 585.* || 18—p. 216, 3 cf. *Aetnae v. 359 sq. sive peregrinis igitur propriisve potentis | coniurant animae causis.*

1 quaerit] premit δ || 2 invenit] accipit δ | illa] *om.* δ ||
 4 ruina] sua *add.* δ || 6 fit spiritu *coll.* δ | est] *om.* λ | eripitur] erupit *Rossb., immo erumpit* || 7 septum o.] ineptum o. λ omnes sept. δ || 8 scilicet] solius δ || 9 et] et ex C ex η *om.* JK ||
 10 fuit] fuerit δ | aliqua] *om.* δ | disrupta λ ρ] dirupta δ θ P^1 ||
 12 motu] terrae motu δ | chalcis P] calchis θ λ chalchis O calcis T calceis δ | id *Ge.*] quod δ *om.* Φ | Ascl.] esclep. λ ||
 13 possidonii *trad. ut semper* || 16 ipse sibi] sibi ipse JKT ipse L sibi δ

hic quamdiu non impellitur et in vacanti spatio latet,
 2 iacet innoxius nec circumiectis molestus est; ubi illum
 extrinsecus superveniens causa sollicitat compellitque
 et in artum agit, si licet adhuc, cedit tantum et va-
 gatur: ubi erepta discedendi facultas est et undique 5
 obsistitur, tunc 'magno cum murmure montis circum
 claustra fremit', quae diu pulsata convellit ac iactat,
 8 eo acrior, quo cum mora valentiore luctatus est. deinde
 cum circa perlustravit omne, quo tenebatur, nec potuit
 evadere, inde, quo maxime impactus est, resilit et aut 10
 per occulta dividitur ipso terrae motu raritate facta,
 aut per novum vulnus emicuit: ita eius non potest
 vis tanta cohiberi nec ventum tenet ulla compages.
 solvit enim quodcumque vinculum et onus omne fert
 secum infususque per minima laxamentum sibi parat et 15
 indomita naturae potentia liberat se, utique cum con-
 4 citatus sibi ius suum vindicat. spiritus vero invicta
 res est: nihil erit quod

luctantes ventos tempestatesque sonoras
 imperio premat ac vinclis et carcere frenet. 20

5 sine dubio poetae hunc voluerunt videri carcerem, in
 quo sub terra clausi laterent, sed hoc non intel-
 lexerunt, nec id, quod clausum est, esse adhuc ventum

6 *Verg. Aen. I 55 sq. cf. Aetnae v. 301 et magnum com-
 murmurat Aetna* || 8/9 *cf. Aetnae v. 380 sqq. || 9. 13 cf. Aetnae
 v. 165 quod teneat ventos* || 14—16 *cf. Aetnae v. 148 sq. necesse est
 pellunt magis solvant, magis hoc (l. huic) obstantia pellant. v. 381
 pellunt oppositas moles ac vincula rumpunt. || 17. 20 cf. Aetnae
 v. 217 spiritus imperat* || 19 *Verg. Aen. I 53 sq. || 22 cf. Aetnae
 v. 318 infra clusique.*

3 superu. extr. coll. δ || 4 arcum λ | agit] ducit δ | si
 licet φ] uel s. l. J² scilicet δ λ φ | tantum cedit coll. δ (L) ||
 7 fremit] fremunt E *Verg.* || 8 cum] est δ | est] om. δ || 11 per
 occ.] pocula (*superscr. pondera credo*) A¹ om. BC || 13 tanta uis
 coll. δ || 14 quodcumque] omne δ || 15 sibi parat *Pincianus*
 superat || 16 se *Haase*] est || 17 uind.] uendicat ACEJ² φ]
 uero] om. δ, uere *Schultess* || 20 uincl.] uinclis H λ P || 22 non]
 om. ET || 23 et 217, 1 adhuc et iam] om. δ

nec id, quod ventus est, posse iam claudi. nam quod
 in clauso est, quiescit et aëris statio est: omnis in fuga
 ventus est. etiamnunc et illud accedit his argumentis, 6
 per quod appareat motum effici spiritu, quod cor-
 5 pora quoque nostra non aliter tremunt, quam si spi-
 ritum aliqua causa perturbat, cum timore contractus
 est, cum senectute languescit et venis torpentibus
 marcet, cum frigore inhibetur aut sub accessionem
 cursu suo deicitur. nam quamdiu sine iniuria perfluit 7
 10 et ex more procedit, nullus est tremor corpori: cum
 aliquid occurrit, quod inhibeat eius officium, tunc pa-
 rum potens in perferendis his, quae suo vigore tende-
 bat, deficiens concutit quicquid integer tulerat.

19. Metrodorum Chium, quia necesse est, audia- 1
 15 mus, quod vult sententiae loco dicentem. non enim
 permitto mihi ne eas quidem opiniones praeterire, quas
 improbo, cum satius sit omnium copiam fieri et quae
 improbamus damnare potius quam praeterire. quid ergo
 dicit? 'quomodo, cum in dolio cantantis vox ululat, 2
 20 per totum cum quadam discussione percurrit ac re-

1—4 cf. *Aetnae v. 213 spiritus inflatis nomen, languentibus
 aër* || 2 cf. *Aetnae v. 147 sq. semper in incluso* | cf. *Aetnae v. 142
 aër tantum effugit ultra.* || 14 *Metr. fr. A 21 Diels p. 474*

3 nunc] eicit ϱ | et illud] et aliud δ | accedit BEJ²] acci-
 dit (his acc. λ) A Φ accedet T || 4 appareat] -ent A (δ ?) -et E |
 motum] quod motum η ET | effici spiritu *Muret.*] efficit spiritus |
 quod] quo δ || 6 perturbat] -bet δ ET | contractus] con(?)ceptus δ ||
 8 accessionem] -ne λ -ne febris a δ || 9 quamdiu] quanta ui
 λ || 11 eius] sc. *spiritus* || 12 potens in perferendis] potest in
 profer. δ | suo] om. δ | tendebat] -ant ϱ tenebat C *vulgo et*
add. δ | suo u. tend. et 13 int. tulerat *commutat Schultess* ||
 14 Metrodorum] autem *add. δ* | quia] om. *vulgo, sed cf. 5, 2 et*
p. 179, 18 || 17 satius] satis ϑ satus O || 18 da(m)pnare
 AHJKOPT || 19 in] etiam ϱ | cantantis] cantatur. *Salmasius,*
cantas, Haupt, cantat quis, Madvig, cantant, Diels | ululat,
Ge.] illa δ Φ , illabitur Haase, tua Haupt, illisa (sc. [in] dolio)
G. Müller, illata Schultess, tinnit, Leo

sonat et tam leviter mota tamen circumit non sine tactu eius tumultuque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentium vastitas habet aëra suum, quem, simul alius superne incidens percussit, agitat' — non aliter quam illa, de quibus paulo ante rettuli, inania indito clamore sonuerunt.

- 1 20. Veniamus nunc ad eos, qui omnia ista, quae rettuli, in causa esse dixerunt aut ex his plura. Democritus plura putat. ait enim motum aliquando spiritu fieri aliquando aqua aliquando utroque, et id hoc modo prosequitur: 'aliqua pars terrae concava est, in hanc aquae magna vis confluit. ex hac est aliquid tenue et ceteris liquidius. hoc, cum superveniente gravitate reiectum est, illiditur terris et illas movet, nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod im-
2 pingitur.' etiam nunc quomodo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est: 'ubi in unum locum congesta est et capere se desiit, aliquo incumbit et primo viam pondere aperit, deinde impetu; nec enim exire nisi per devexum potest diu inclusa nec in di-
3 rectum cadere moderate aut sine concussionem eorum, per quae vel in quae cadit. si vero, cum iam rapi coepit, aliquo loco substitit et illa vis fluminis in se revoluta est, in continentem terram repellitur et illam, qua parte maxime pendet, exagitat. praeterea aliquando
4 madefacta tellus liquore penitus accepto altius sedit et

7 cf. *Aetnae v. 115 sive omnia certis pugnare locis* || 9 *Democritus: fragm. A 98 Diels p. 385* || 26 cf. *Aetnae v. 105 deseditque infima tellus*

1 mota tamen] morata δ | circumit Hλ] circuit δ η Ε ρ || 5 p. ante] II 29 | retuli semper fere trad. || 8 aut ex] de δ || 9 pl. p. ait] ait dicit δ ait ante dem. JK || 10 fieri aliq. sp. al. coll. δ || 11 pros.] perseq. δ | aliqua] alia λ || 13 hoc δ Ε T] huc || 14 reiectum ϑ ρ] rectum δ eiectum λ || 15 fluctuari] -are δ L | in] om. δ || 19 primo] illam add. δ || 22 uel] et δ || 23 substitit] subsistit δ Ε (J³L²?) T || 24 contin.] concurrentem δ P | illam] illa λ || 25 qua] que δ et (om. parte) JK | maxime] -ma δ || 26 tellus mad. coll. δ | sedit] sedet δ

sed vibrantur, res minime in eiusmodi casu noxia, sicut <dixi.> longe perniciosior est inclinatio concussione: nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur.

5 22. Cum dissimiles hi motus inter se sint, causae 1
quoque eorum diversae sunt. prius ergo de motu qua-
tiente dicamus. si quando magna onera per vices vehi-
culorum plurium tracta eunt et rotae maiore nisu in
salebras inciderunt, terram concuti senties. Asclepio-
10 dotus tradit: cum petra e latere montis abrupta ceci- 2
disset, aedificia vicina tremore collapsa sunt. idem sub
terris fieri potest, ut ex his, quae impendent rupibus,
aliqua resoluta magno pondere ac sono in subiacentem
cavernam cadat eo vehementius, quo aut plus ponderis
15 venit aut altius: et sic commovetur omne tectum ca-
vatae vallis. nec tamen pondere suo abscindi saxa 3
credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus
umor commissuras lapidis extenuat et cottidie his, ad
quae religatus est, aufert et illam, ut ita dicam, glu-
20 tem, qua continetur, abradit. deinde longa per aevum
diminutio usque eo infirmat illa, quae cottidie attrivit,
ut desinant esse oneri ferendo: tunc saxa vasti ponderis 4
decidunt, tunc illa praecipitata rupes quicquid stabile

9 *Asclep. cf. Zeller III, 1, 585* || 17—21 *cf. Aetnae v. 112 sq. nympba perennis edit (fort. addit) humum limo furtimque obstantia mollit*

1 modi] modo $\varnothing$ || 2 casu noxia] *fort. casum obnoxia Ge. | dixi add. Ge. cf. 1, 2* || 3 nisi] *om. δ* || 4 qui — 5 motus] *om. diversi (?) add. δ | sequitur] sequetur Ge. || 5 sint] sunt δE || 6 quoque eorum Gronov.] quorum || 7 uices] *i. e. ordines, uicos c. Nicot. vias Gertz, axes Schultess* || 8 eunt *Ge.] sunt | maiore nisu] maiores δ || 9 inc.] conciderunt δ | senties] sentias Gertz, sentis *Ge. || 11 sunt.] om. A¹ Haase, scilicet Gertz || 12 impendent] -dunt A² -dnt P || 14 cad. eo] eo cadat *coll. δ cadat eo λ || 15 sic] si δ | commouetur] -veatur Gertz || 16 tamen] tantum δJKQ | abscindi] abscindit δ || 17 sed cum] si δ || 18 his — 19 est] quod his religatum est δ | glutem *Badstübner] cutem || 21 attriuit] atterit δ || 22 oneri] hon. JKOP | ferendo] idonea add. δ apta add. E² || 23 — 222, 1 stabile aegre perc. *Ge.] ab******

impellit et inde aut ictus terram quatit aut spiritus agitatio ipso motu crescens et se incitans ab imo in summa usque perfertur.' nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem quam spiritum.

1 21. Nobis quoque placet hunc spiritum esse, qui 5 possit tanta conari, quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo ne illa quidem, quae vehementissima sunt, valent: ignem spiritus concitat; aquae, si ventum detrahas, inertes sunt: tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus. et potest dis- 10 sipare magna terrarum spatia et novos montes subiectus extollere et insulas non ante visas in medio mari ponere: <inter> Theren et Therasiam [et] hanc nostrae aetatis insulam, spectantibus nobis in Aegaeo mari natam, quis dubitat quin in lucem spiritus vexerit? 15

2 Duo genera sunt, ut Posidonio placet, quibus movetur terra. utrique nomen est proprium: altera succussio est, cum terra quatitur et sursum ac deorsum movetur, altera inclinatio, qua in latera nutat alternis navigii more. ego et tertium illud existimo, quod 20 nostro vocabulo signatum est, non enim sine causa tremorem terrae dixere maiores, qui utrique dissimilis est: nam nec succutiuntur tunc omnia nec inclinantur

8/9 cf. *Aetnae* v. 216 sq. (*flamma*) ut pellat corpora, nullus impetus est ipsi: qua spiritus imperat, audit.

16 *Posidonii* fr. 77 *FHG III* p. 285; p. 83 B. || 22 cf. *Aetnae* v. 153 hinc terrae tremor, hinc motus

2 se] in se λ || 3 perf. &LT] profertur δ λ P || 4 causam — 5 placet] om. δ || 6 tanta possit coll. λ | quo] quia δ | nat. rerum coll. δ || 7 nih. acr.] ui aeris δ | ne *Gertz*] nec || 9 iner.] inhertes λ || 10 et] is et *Madvig* || 11 spatia terr. coll. δ & | subiectus] subiectos δ || 13 inter *Muret.*] cf. *Iustin.* 30, 4 | *Therasiam Fortun.*] *Theraam* | et hanc] om. δ, et om. *Fortun.* || 14/15 insulam . . . natam] -as . . . -as δ | nobis] nautis *Alber-tus* || 17 utriq.] utriusque η E || 18 succussio] successio B¹(J)KP || 19 in latera ET] in altera Φ alterum δ | nutat] mutat δ | alternis *Kroll*] alterni Φ in alterum δ, om. *vulgo*, alterna *Ge.* || 20 et tert. illud] id tert. δ || 23 nam nec] nec cum δ | nec] om. δ

culta foramina, quemadmodum ubique, ita et sub mari; deinde, cum obstructus ille est trames, per quem descenderat, reditum autem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc et illuc refertur et sibi ipse occurrens
 5 terram labefactat. ideo frequentissime mari apposita vexantur et inde Neptuno haec assignata est maris movendi potentia. quisquis primas litteras didicit, scit illum apud Homerum *Ἐνοσίχθωνα* vocari.’

24. Spiritum esse huius mali causam et ipse con- 1
 10 sentio: de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina nec oculis comprehensibilia an per maiora ac patentiora, et utrum ab imo an etiam per summa terrarum. hoc incredibile est. nam 2
 in nostris quoque corporibus cutis spiritum respuit nec
 15 est illi introitus, nisi per quae trahitur, nec consistere quidem a nobis receptus potest nisi in laxiori corporis parte: non enim inter nervos pulpasve sed in visceribus et patulo interioris partis recessu commoratur. idem de terra suspicari licet vel ex hoc, quod motus 3
 20 non in summa terra circave summa est sed subter et ab imo. huius indicium est, quod altitudinis profundae maria iactantur, motis scilicet his, supra quae fusa sunt: ergo verisimile est terram ex alto moveri et illic spiritum in cavernis ingentibus concipi. ‘immo’, 4

8 *Homeri Il. VII 445 et alibi. || 11—13 cf. Aetnae v. 283 sqq. seu forte cavernae introitusque ipsi servant, seu terra minutis rara foraminibus tenues in se abstrahat auras. . . || 13. 20 cf. Aetnae v. 158 sed summis si forte putas concresecere . . , falleris.*

2 est] ante ille Eλ(T) post cum δ || 5 appos.] opposita δ || 6 maris] om. B Gertz, terras G. Müller, sed cf. Kühner II p. 552, 4 || 7 litteras trad.] grecas add. ηET grecorum post didicit add. δ || 8 homerum JK] horum Φ eos δ [*Ἐνοσίχθωνα Fickert*] mesiptona (ppt A) δ mesibipthona (bith Eλ bipht T) Φ, *Σεισίχθωνα Fortun.* || 11 nec] et δ | compr.] incompr. δ || 12 ac] et δ qe an E | pat. A] patentiora | an] om. q || 14 in] om. λ || 15 per que] sc. nares et os, per quem δ E sc. per pulmonem | nec] ne Gertz || 17 nervos] nu(mer)os λ | pulp.] puluas ue (λ) || 20 summa] summam q || 21 est] om. δ E || 23 fusa] om. δ || 24 in] ex δ (immo] imo FHK

aegre percussit non passura consistere '⟨cum⟩sonitu venit, et ruere omnia visa repente', ut ait Vergilius noster.

- 1 23. Huius motus succutientis terras haec erit causa:
 ad alteram transeo. rara terrae natura est multumque
 habens vacui: per has raritates spiritus fertur, qui, ubi 5
 2 maior influxit nec emittitur, concutit terram. haec
 placet et aliis, ut paulo ante rettuli, causa, si quid
 apud te profectura testium turba est: hanc etiam Cal-
 listhenes probat, non contemptus vir, (fuit enim
 illi nobile ingenium et furibundi regis impatiens — hic 10
 est Alexandri crimen aeternum, quod nulla virtus, nulla
 3 bellorum felicitas redimet; nam quotiens quis dixerit
 'occidit Persarum multa milia', opponetur ei 'et Cali-
 sthenen'; quotiens dictum erit 'occidit Darium, penes
 quem tum maximum regnum erat', opponetur ei 'et Cal- 15
 listhenen'; quotiens dictum erit 'omnia oceano tenus
 vicit, ipsum quoque temptavit novis classibus et im-
 perium ex angulo Thraciae usque ad Orientis terminos
 protulit', dicetur 'sed Callisthenem occidit': omnia licet
 antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his, 20
 quae fecit, nihil tam magnum erit quam scelus). hic
 4 Callisthenes in libris, quibus describit, quemadmo-
 dum Helice Burisque mersae sint, quis illas casus in
 mare vel in illas mare immiserit, dicit id quod in
 priore parte dictum est: 'spiritus intrat terram per oc- 25

2 *Verg. Aen. VIII 525* || 4 *cf. Aetnae v. 284 terra minutis
 rara foraminibus* || 22 *Callisthenis fr. 8 SRAM p. 13 M.*

illo (ab imo E² *vulgo*) repercussit, obuiorum Leo, lapillorum
Kroll et percussit uterque || 1 cum] om. ♂ Φ *add. E Verg. codd.* ||
 4 alteram] alterum *Skutsch, sed cf. p. 227, 3* || 7 ret.] c. 12 *sqq.* ||
 8 prof.] ante est λ profutura ♂ | etiam] om. ♂ | callisthenes Φ
semper calist. ♂ E || 13 ei et] et Φ || 13 et 15 calistenen] -nes Φ ||
 15 tum] tunc ♂ L | regnum] regimen ϕ | ei et E] ei A Φ, et Bong. ||
 18 tracie trad. || 20 ducum] que *add. ♂* | transierit] i. e. *super-*
verit Alexander || 21 quam] tale *add. Ge.* | hic] hoc *Fickert* ||
 23 Helice] elice ♂ ϑ (J) P | mersae] m(en)se λ P *submersae* ♂ |
 sint H λ ϕ] sunt ♂ E (J) | casus illas coll. ϕ || 24 mare in illas
 coll. A λ || 25 dictum est] c. 15 | terram] om. ♂ O

culta foramina, quemadmodum ubique, ita et sub mari; deinde, cum obstructus ille est trames, per quem descenderat, reditum autem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc et illuc refertur et sibi ipse occurrens
 5 terram labefactat. ideo frequentissime mari apposita vexantur et inde Neptuno haec assignata est maris movendi potentia. quisquis primas litteras didicit, scit illum apud Homerum *Ἐνοσίχθωνα* vocari.

24. Spiritum esse huius mali causam et ipse con- 1
 10 sentio: de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina nec oculis comprehensibilia an per maiora ac patentiora, et utrum ab imo an etiam per summa terrarum. hoc incredibile est. nam 2
 in nostris quoque corporibus cutis spiritum respuit nec
 15 est illi introitus, nisi per quae trahitur, nec consistere quidem a nobis receptus potest nisi in laxiori corporis parte: non enim inter nervos pulpasve sed in visceribus et patulo interioris partis recessu commoratur. idem de terra suspicari licet vel ex hoc, quod motus 3
 20 non in summa terra circave summa est sed subter et ab imo. huius indicium est, quod altitudinis profundae maria iactantur, motis scilicet his, supra quae fusa sunt: ergo verisimile est terram ex alto moveri et illic spiritum in cavernis ingentibus concipi. 'immo', 4

3 *Homeri Il. VII 445 et alibi. || 11—13 cf. Aetnae v. 283 sqq. seu forte cavernae introitusque ipsi servant, seu terra minutis rara foraminibus tenues in se abstrahat auras. . . || 13. 20 cf. Aetnae v. 158 sed summis si forte putas concreescere . . , falleris.*

2 est] ante ille Ελ(Τ) post cum δ || 5 appos.] opposita δ || 6 maris] om. B Gertz, terras G. Müller, sed cf. Kühner II p. 552, 4 || 7 litteras trad.] grecas add. η ΕΤ grecorum post didicit add. δ || 8 homerum JK] horum Φ eos δ | *Ἐνοσίχθωνα Fickert*] mesip-tona (ppt A) δ mesibipthona (bith Ε λ bipht T) Φ, *Σεισίχθωνα Fortun.* || 11 nec] et δ | compr.] incompr. δ || 12 ac] et δ q an E | pat. A] potentiora | an] om. q || 14 in] om. λ || 15 per que] sc. nares et os, per quem δ E sc. per pulmonem | nec] ne Gertz || 17 nervos] nu(mer)os λ | pulp.] puluas ue (λ) || 20 summa] summam q || 21 est] om. δ E || 23 fusa] om. δ || 24 in] ex δ | immo] imo FHK

inquit, 'ceu cum frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat.' quod nullo modo potest fieri. algere enim debet, ut idem illi accidat quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. accidere autem terrae simile quiddam nostrae affectioni, sed non ex simili causa concesserim. 5 illam interior et altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc potest esse, quod cum vehementi motu adaptum ingenti ruina solum est, totas nonnumquam urbes et recipit hiatus ille et 10 abscondit. Thucydides ait circa Peloponnesiaci belli tempus Atalanten insulam aut totam aut certe maxima ex parte suppressam. idem Sidone accidisse Posidonio crede. nec ad hoc testibus opus est: meminimus enim terris interno motu divisissis loca disiecta et campos 15 interisse. quod iam dicam quemadmodum existimem fieri.

1 25. Cum spiritus magna vi vacuum terrarum locum penitus opplevit coepitque rixari et de exitu cogitare, latera ipsa, inter quae latet, saepius percutit, supra 20 quae urbes interdum sitae sunt. haec nonnumquam adeo concutiuntur, ut aedificia superposita procumbant, nonnumquam in tantum, ut parietes, quibus fertur omne tegimen cavi, decidant in illum subtervacantem locum totaque urbes in immensam altitudinem vergant. 25 2 si velis credere, aiunt aliquando Ossam Olympto cohae-

2 cf. *Aetnae* v. 171 sq. hinc venti rabies, hinc saevo quassat hiatu | fundamenta soli. || 11 *Thucyd.* III 89, 3 || 13 *Posidonii* fr. 76 *FHG* III p. 285. p. 84 B.

1 seq.] insequitur δ || 3 potest] s. l. δ || 5 (terre s. l.) quid. sim. coll. δ || 8 hoc] post esse δ || 9 cum] et add. δ || 10 urbes] nubes δ || 11 Thucydides *FHP*¹] tusc- λ tuch- E huch- δ tuc- T thuch- P² | peloponensiaci trad. || 12 tempus belli coll. ϱ || atlantem trad. || 13 ex maxima coll. δ | suppr.] superfusam v. l. δ || 18 magna ui $\text{\textcircled{S}}\text{J}^2\text{L}^2$] m. in $\lambda\varrho$ magnum et δ || 19 oppl.] implevit δ | que] om. $\text{\textcircled{O}}\varrho$ || 21 nonn. — 22 procumbant] om. δ || 24 teg.] regimen δ

sisse, deinde terrarum motu recessisse et fissam unius magnitudinem montis in duas partes. tunc effluxisse Peneon, qui paludes, quibus laborabat Thessalia, siccauit abductis in se, quae sine exitu stagnaverant, aquis.

6 Ladon flumen inter Elin et Megalenspolin medius est, quem terrarum motus effudit. per hoc quid probo? in 3
laxos specus (quid enim aliud appellem loca vacua?) sub terras spiritum convenire; quod nisi esset, magna terrarum spatia commoverentur et una multa titubarent: nunc exiguae partes laborant nec umquam per
10 ducenta milia motus extenditur. ecce hic, qui implevit fabulis orbem, non transcendit Campaniam — quid dicam, cum Chalcis tremuit, Thebas stetisse? cum 4
laboravit Aegium, tam propinquas illi Patras de motu
15 audisse? illa vasta concussio, quae duas suppressit urbes, Helicen et Burin, circa Aegium constitit. apparet ergo in tantum spatium motum pertendere, quantum illa sub terris vacantis loci inanitas pateat.

26. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate 1
20 magnorum virorum, qui Aegyptum numquam tremuisse tradunt, rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreverit. tantum enim, si Homero fides est, aberat a continenti Pharos, quantum navis diurno cursu metiri plenis lata velis potest; sed continenti ammota est: turbidus enim defluens Nilus multumque secum caeni trahens et id subinde apponens

22 Hom. Od. IV 54

1 deinde] a *add.* ϕ [*rec.*] *sc. ab Olympo, cf. p. 229, 14, recessisse Leo* | *fissam*] *scissam* δ || 2 *efflux.* *Fortun.*] *effugisse* || 3 *peneon*] *pelion* δ | *panteon* θ | *pentheon* λ | *Thess.*] *tessalia* ϕ | *om.* δ || 4 *abd.*] *adductis* λ || 5 *flumen*] *fluuius* δ | *Elin*] *elim* θ | *helim* δ Φ | *helym* *LT* | *megalens(-em)* *B* | *polim trad.* || 6 *hoc*] *haec* δ *HJ* || 8 *sub terras*] *sub terra?* g , *sub terris?* *Erasmus* | *conuenire*] *meare conuenit* δ || 13 *chalcis* *OLT*] *calchis* *A* θ *JK* | *chalcis* *BP* || 14 *Aegium Pincianus, cf. l. 16*] *egine* | *patras* *A*] *patrias* | *motu*] *solum add.* δ | *nihil add.* η *ET* | 16 *egium*] *egeum* δ || 23 *aberat* δ *ET*] *aberrat* Φ || 25 *a(m)mota*] *amota* λ \ | 26 *caeni*] *limum* δ | *id*] *eum* δ

prioribus terris *Aegyptum* annuo incremento semper ultra tulit. inde pinguis et limosi soli est nec ulla intervalla in se habet sed crevit in solidum arescente limo; cuius pressa erat et sedens structura, cum partes glutinarentur, nec quicquam inane intervenire poterat, 5 cum solido liquidum ac molle semper accederet. sed movetur et *Aegyptus* et *Delos*, quam *Vergilius* stare iussit:

immotamque coli dedit et contemnere ventos; hanc philologi quoque, credula natio, dixerunt non 10 moveri auctore *Pindaro*. *Thucydides* ait antea quidem immotam fuisse sed circa *Peloponnesiacum* bellum 3 tremuisse; *Callisthenes* et alio tempore ait hoc accidisse: 'inter multa', inquit, 'prodigia, quibus denuntiata est duarum urbium, *Helices* et *Buris*, eversio, fuere 15 maxime notabilia columna ignis immensi et *Delos* agitata', quam ideo stabilem videri vult, quia mari inposita sit habeatque concavas rupes et saxa pervia, quae dent deprehenso aëri reditum: ob hoc et insulas esse certioris soli urbesque eo tutiores, quo propius 20 4 ad mare accesserint. falsa haec esse *Pompei* et *Herculaneum* sensere. adice nunc, quod omnis ora maris obnoxia est motibus: sic *Paphos* non semel corrui, sic nobilis et huic iam familiaris malo *Nicopolis*;

2—5 cf. *Aetnae* v. 112 sq. || 9 *Verg. Aen. III* 77 || 11 *Pind. fr. 87 Bergk* | *Thucyd. II* 8, 3 || 13 *Callisth. fr. 8 SRAM* p. 13 *M.* || 22 — p. 227, 3 cf. *epist. 91, 9*

1 *egyptum* E²] *egipto vel egypto* || 4 *struct.] strictura* ♂ || 5 *inane]* mane ϱ || 6 *accederet* ♂ E] *accideret* || 7 *et egiptus]* om. ♂ | *uirgilius trad. ut semper* || 10 *philologi Rossbach]* *philosophi* ♂ Φ, *historici Cornelissen. cf. IV b 3, 1; VII 16, 2* || 11 *T(h)uc(h)idides]* *Tuddides* λ || 12 *peloponnesiacum trad.]* 18 *rupes]* *ripas* ♂ || 20 *propius]* *plus* ♂ || 21 *accesserint* BHJ¹LP] *-erunt* | *Pompei]* *pompeia* EJ²Hϱ *-eium* ηFλ *-eios* ♂, *Pompeii vulgo* || 22 *ora* L] *hora* || 23 *mot.] montibus* ♂ || 24 *iam]* om. EOT

Cyprum ambit altum mare et agitat, Tyros et ipsa tam movetur quam diluitur.

Hae fere causae redduntur, propter quas tremat terra. 27 quaedam tamen propria in hoc Campano 1. motu accidisse narrantur, quorum ratio reddenda est.

Diximus sexcentarum ovium gregem exanimatum in Pompeiana regione. non est, quare hoc putes ovibus illis timore accidisse. *aiunt enim* solere post magnos 2: terrarum motus pestilentiam fieri, nec id mirum est. 10 multa enim mortifera in alto latent: aër ipse, qui vel terrarum culpa vel pigritia et aeterna nocte torpescit, gravis haurientibus est, vel corruptus internorum ignium vitio, cum e longo situ emissus est, purum hunc liquidumque maculat ac polluit insuetumque ducentibus 15 spiritum affert nova genera morborum. quid, quod 3 aquae quoque inutiles pestilentesque in abdito latent, ut quas numquam usus exerceat, numquam aura liberior everberet? crassae itaque et gravi caligine sempiternaque tectae nihil nisi pestiferum in se et corporibus nostris contrarium habent. aër quoque, qui mixtus est illis quique inter illas paludes iacet, cum emer- 20 sit, late vitium suum spargit et haurientes necat. facilius autem pecora sentiunt, in quae pestilentiior incur- 4 rere solet, quo avidiora sunt: aperto caelo plurimum 25 utuntur et aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. oves vero mollioris naturae, quo propiora terris ferunt capita, correptas esse non miror, cum afflatus aëris diri circa ipsam humum exceperint. nocuisset ille et hominibus, si maior exisset; sed illum sinceri

1 Cyprum] ciprus δP | agitat *Ge.*] agitur || 2 dil.] alluitur *Skutsch* || 4 propria] proprie δ || 6 diximus *sc.* 1, 3 *Ge.*] aiunt enim || 7 ovibus] quibus λ || 8 aiunt enim *Ge.*] diximus | magnos] *om.* et motus terre *coll.* δ || 11 nocte eterna *coll.* φ || 12 est] *del. Ge. Rossb.* || 13 cum e $\lambda \varphi$] cum δHOP^1 || 16 pestilentesque] atque pestilentes δ || 17 us. ex. numquam] *om.* δ | lib. aura *coll.* δ || 19 in se] *om.* δ || 21 quique] qui et φ | emersit] emerserit φ || 23 pestilentiior (*sc. aër*) *Ge.*] pestilentia || 27 ferunt] *om.* δ (correptas δHP^1 | corruptas $E \lambda \varphi$ || 28 circa] *om.* δ || 29 ille] ante si δ | sed] si λ

aëris copia extinxit, antequam, ut ab homine posset trahi, surgeret.

- 1 28. Multa autem terras habere mortifera vel ex hoc intellege, quod tot venena nascuntur non manu sparsa sed sponte, solo scilicet habente ut boni ita mali semina. quid, quod pluribus Italiae locis per quaedam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non ferae tutum est? aves quoque si in illum inciderunt, antequam caelo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt liventque corpora et non aliter quam 10
2 per vim elisae fauces tument. hic spiritus, quem diu terra continet, tenui foramine fluens non plus potentiae habet, quam ut despectantia et ultro sibi illata conficiat; ubi per saecula conditus tenebris ac tristitia loci crevit in vitium, ipsa ingravescit mora, peior quo 15
3 segnior: cum exitum nactus est, aeternum illud umbrosi frigoris malum et infernam noctem volvit ac regionis nostrae aëra infuscat; vincuntur enim meliora
4 peioribus. tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium: inde subitae continuaeque mortes et mon- 20
5 struosa genera morborum ut ex novis orta causis. brevis autem aut longa clades est, prout vitia valere, nec prius pestilentia desinit, quam spiritum illum gravem exercuit laxitas caeli ventorumque iactatio.
6
7 29. Nam quod aliquos insanis attonitisque si- 25
8 miles discurrere, fecit metus, qui excutit mentes, ubi

3 multa B] multas || 4 intellige *codd. (semper)* || 5 solo] sole δ || 7 pest. exal. HOQ] exh. pestilens δ || 9 inciderunt] -ere B -erint AE | len. mel. caelo *coll. λ* || 11 quem d. Ge.] quamdiu || 12 terra continet *Kroll Leo*] terras continet Φ terra continetur δ | potentiae] s. l. δ || 14 conditus *Haase*] conditis || 16 cum] enim *add. δ* || 17 malum] et maligni δ | noctem] lucem L² | noluit δ PL²] oluit H λ soluit η ET, fort. evoluit Ge. vomit *Kroll* || 19 ille] post spiritus AQ ante etiam O || 20 noxium δ KQ] noxiam η E¹O noxam E²H(JL²) || 24 uentor. — 26 metus] om. δ || 25 quod] del. OT | aliquos] aliquot *Erasmus* || 26 qui — mentes] motusque excutit δ | u(b)i E²HJ²L²] n(is)i q ut E¹ λ dum δ

privatus ac modicus est: quid, ubi publice terret, ubi cadunt urbes populi opprimuntur terra concutitur? quid mirum est animos inter dolorem et metum destitutos aberrasse? non est facile inter magna mala consipere. 2
 5 itaque levissima fere ingenia in tantum venere formidinis, ut sibi exciderent. nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expavit, similisque est furentis quisquis timet: sed alios cito timor sibi reddit, alios vehementius perturbat et in dementiam transfert. inde inter 3
 10 bella erravere lymphatici, nec usquam plura exempla vaticinantium invenies, quam ubi formido mentes religione mixta percussit.

30. Statuam divisam non miror, cum dixerim montes a montibus recessisse et ipsum disruptum esse ab
 16 imo solum.

haec loca vi quondam et vasta convulsa ruina (tantum aevi longinqua valet mutare vetustas) dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus una foret. venit ingenti vi pontus et ingens
 20 Hesperium Siculo latus abscidit arvaeque et urbes aequore diductas angusto interluit aestu.

vides totas regiones a suis sedibus revelli et trans mare 2
 iacere quod in confinio fuerat, vides et urbium fieri gentiumque discidium: cum pars naturae concita <ausa>
 25 est deesse, ea aliquo mare ignem spiritum impegit,

16—21 *Verg. Aen. III 414—419*

1 quid Φ qui δP vulgo | ubi] tunc δ || 3 dest.] districtos *Kroll* || 4 cons.] concipere δ non desipere ηET || 8 timet] timuit *E vulgo* | timor cito *coll. \delta* | reddit δEKT reddet *HJLOP* || 14 disruptum $\lambda(\rho)$] dir. $\delta \Phi P^1$ dur. T || 17 aevi] enim δ || 19 ingenti . . et ingens] medio . . et undis *Verg. codd.* || 21 aequore] litore *Verg. codd.* | interluit] interfluit δ | aestu] ictu Φ || 24 cum — 25 deesse] *om. FGH* | concita] concitata δ , *fort. concitae Ge.* | ausa *add. Ge.* || 25 deesse] *om. \delta*, de se *Fortun.*, e sede *Madvig*, excessit *Leo*, desaevit *Rossb.* | ea *Ge.*] et | mare] in mare δ | spiritum *vulgo*] spiritum *plurique codd.*

quorum mira ut ex toto vis est: quamvis enim parte
 3 saeviat, mundi tamen viribus saevit. sic et Hispanias
 a contextu Africae mare eripuit, sic per hanc inunda-
 tionem, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia
 Sicilia resecta est. aliquanto autem plus impetus habent, 5
 quae ex infimo veniunt: acriora enim sunt, quibus ni-
 4 sus est per angusta. quantas res hi terrarum tremores
 quamque mira spectacula ediderint, satis dictum est:
 cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod aes unius statuae,
 ne solidum quidem sed concavum ac tenue, disruptum 10
 est, cum fortasse in illud se spiritus quaerens fugam
 incluserit? illud vero quis nescit? diductis aedificia
 angulis vidimus moveri iterumque componi. quaedam
 vero parum aptata positu suo et a fabris negligentius
 solutiusque composita terrae motus saepius agitata com- 15
 5 pegit. quod si totos parietes et totas findit domos et
 latera magnarum turrium, quamvis solida sint, scindit
 et pilas operibus subditas dissipat: quid est quare quis-
 quam dignum adnotari putet, sectam esse aequaliter
 ab imo ad caput in partes duas statuam? 20

1 31. Quare tamen per plures dies motus fuit? non
 desiit enim assidue tremere Campania, clementius qui-
 dem sed cum ingenti damno, quia quassa quatiebat, qui-
 bus ad cadendum male stantibus <opus> non erat impelli
 sed agitari: nondum videlicet spiritus omnis exierat, 25
 sed adhuc emissa sui parte maiore oberrabat. inter
 argumenta, quibus probatur spiritu ista fieri, non est
 2 quod dubites et hoc ponere: cum maximus editus tre-
 mor est, quo in urbes terrasque saevitum est, non po-

1 ut] *om.* ♂ | parte] ex p. E || 3 affricae *codd. semper* |
 per ♂^JT] *om.* Φ | inund.] *redund.* ♂ || 4 celebrant — 6 infimo |
om. λ || 5 res. *Gron.*] reiecta || 9 aes BH] *es cett., ante ne* ϕ ||
 10 ne] *nec* ♂T | *disr.* λP²] *diruptum* || 11 in illud] *illo* ♂ | *se* |
ante incl. ♂ || 17 turrium] *trabium* ♂ | *quamvis* LT] *quam* λ(ϕ)
qua ϑ q(uonia)m ♂ | *sint*] *sunt* ♂ || 19 eq. *sect. esse coll.* ♂ ||
 20 partes] *s. l.* ♂ | *duas*] *om.* ϕ || 22 *clem.* ♂ϕ] *dementius* A²E(H?) λ ||
 23 *sed cum* ♂λ] *sed* ♂T *cum* ♂P | *quassa*] *cassa* (*quas* *cassa* B) ♂ ||
 24 *opus add. Madvig* || 27 *ista* (*s. l.* fieri) *spiritu* λ || 29 *potest*] *so-*

test par illi subsequi alius, sed post maximum lenes motus sunt, quia *rixa* vehementius exitum ventis luctantibus fecit; reliquiae deinde residui spiritus non idem possunt, nec illis pugna opus est, cum iam viam invenerint sequanturque ea, qua prima vis ac maxima evasit.

Hoc quoque dignum memoria iudico ab eruditissimo et gravissimo viro cognitum (forte enim, cum hoc evenit, lavabatur): vidisse se affirmat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari itemque committi et aquam modo recipi in commissuras pavimento recedente, modo compresso bullire et elidi. eundem audivi narrantem vidisse se macerias mollius crebriusque tremere quam natura duri sinit.

32. Haec, Lucili virorum optime, quantum ad ipsas causas: illa nunc, quae ad confirmationem animorum pertinent! quos magis refert nostra fortiores fieri quam doctiores, sed alterum sine altero non fit: non enim aliunde animo venit robur quam a bonis artibus, quam a contemplatione naturae. quem enim non hic ipse casus adversus omnes firmaverit, erexerit? quid est enim, cur ego hominem aut feram, quid est, cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant: fulminibus et terris et *irriguis* naturae partibus petimur. ingenti itaque animo mors provocanda est, sive nos saevo vastoque impetu aggreditur, sive cotidiano et vulgari exitu. nihil refert, quam minax veniat quantumque sit quod in nos trahat; quod a

let *Ge.* || 2 *rixa Ge.*] iam | uehementius] -tior *Fromond.*, -tissimus *Pincianus*, -mens vis *Madvig*, primus *Skutsch* | exitum] *fort. post* luctantibus *coll. Ge.* || 4 pugna] *post* est *Fλ ante* illis *E* || 5 qua] que *Α(λ)T* | euasit] impellit *δ* || 7 et grauissimo] *om. δ* || 8 tessellas] thesseras *δ* || 11 bull.] ebullire *EK* || 12 mac. *Kroll* materias || 13 quam] quam quae *δ* | duri sinit] dura sunt *δ* || 15 causas: illa] *fort. res: auscultata Ge.* | nunc, quae] quae ad dam *Gertz* || 16 nostra] uestra *E¹J²T* || 17 doctiores] doctores *λ* || 19 quem] quam *δ* | enim] *om. δφ* || 20 erex.] et erex. *δ* || 23 fulm.] fluminibus *δJ²* | irriguis *Ge.*] magnis *δΦ*, vagis *Leo* || 24 petimur] premimur *δ* || 25 saevo *Gertz*] aequo *δΦ*, caeco *Haupt*, novo *Ge.*

nobis petit, minimum est: hoc senectus a nobis ablatu-
 4 rura est, hoc auriculae dolor, hoc umoris in nobis
 corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens sto-
 macho, hoc pes leviter offensus. pusilla res est homi-
 nis anima, sed ingens res contemptus animae: hanc 5
 qui contempsit, securus videbit maria turbari, etiamsi
 illa omnes excitaverunt venti, etiamsi aestus aliqua
 perturbatione mundi totum in terras vertet oceanum;
 securus aspiciet fulminantis caeli trucem atque horri-
 10 dam faciem, frangatur licet caelum et ignes suos in
 exitium omnium, in primis suum, misceat; securus aspi-
 ciet ruptis compagibus dehiscens solum, illa licet in-
 ferorum regna retegantur. stabit super illam voragi-
 nem intrepidus et fortasse quo debebit cadere, desiliet.
 5 quid ad me, quam magna sint, quibus pereo? ipsum 15
 perire non magnum est. proinde si volumus esse felices,
 si nec hominum nec deorum nec rerum timore
 versari, si despiciere fortunam supervacua promittentem
 levia minitantem, si volumus tranquille degere et ipsis
 diis de felicitate controversiam agere, anima in expe- 20
 dito est habenda: sive illam insidiae sive morbi petent
 sive hostium gladii sive insularum cadentium fragor
 sive ipsarum ruina terrarum sive vasta vis ignium
 urbes agrosque pari clade complexa, qui volet illam,
 6 accipiat. quid aliud debeo quam exeuntem hortari et 25
 cum bonis omnibus emittere? 'vade fortiter, vade felicit-
 er!' nihil dubitaveris <eam> reddere: non de re sed

1 petit] petet φ || 6 contempsit] -pserit δ || 8 uertet] uer-
 tat δ || 9 fulminantis] fulminis et δ || 10 caelum] *del. Gertz* ||
 11 exitium δ Θ J^2] exitum $B^1 \lambda$ exitu φ | in] et in δ || 12 licet]
om. Φ || 13 super] ad δ || 14 et] *om. φ* | debebit] debet δ ET ||
 16 m. e.] est magnum δ ET | uolu(i)mus λ || 19 leuia minitan-
 tem] l. imitantem FM^1P *om. δ* || 20 de felicitate] *om. δ* | ex-
 pedito] expedimento λ || 21 hab. est *coll. δ* | petent] petant δ ||
 24 illam EKT] illam eam Φ eam δ , illam, casus *Gertz* ||
 26 omnibus AH^2] hominibus FH^1P^1 omnibus $B\eta\lambda\varphi$ || 27 eam
 (e l. 24) reddere *Ge.*] redderis Φ reddideris E rem reddideris δ
 restiteris *Schultess*, neu renueris *Leo*

de tempore est quaestio; facis, quod quandoque facien-
 dum est. nec rogaveris nec timueris nec te velut in
 aliquod malum exiturum tuleris retro: rerum natura
 te, quae genuit, expectat et locus melior ac tutior.
 5 illic non tremunt terrae nec inter se venti cum magno 7
 nubium fragore concurrunt, non incendia regiones ur-
 besque vastant, non naufragiorum totas classes sor-
 bentium metus est, non arma contrariis disposita vexillis
 et in mutuum perniciem multorum milium par furor,
 10 non pestilentia et ardentem promiscue communes po-
 pulis cadentibus rogi. 'istud leve est. quid timemus
 grave? ut potius semel incidat quam semper impen-
 deat.' ego autem perire timeam, cum terra ante me 8
 pereat, cum ista quatiantur, quae quatiant, et in in-
 15 iuriam nostram non sine sua veniant? Helicen Bu-
 rinque totas mare accepit: ego de uno corpusculo
 timeam? supra oppida duo navigatur (duo autem
 [quae] novimus, quae in nostram notitiam memoria
 litteris servata perduxit: quam multa alia aliis locis
 20 mersa sunt, quot populos aut terra aut infra se mare
 inclusit!): ego recusem mei finem, cum sciam me sine
 fine non esse? immo cum sciam omnia esse finita, ego
 ultimum suspirium timeam? quantum potes itaque, 9
 ipse te cohortare, Lucili, contra metum mortis: hic
 25 est, qui nos humiles facit; hic est, qui vitam ipsam,
 cui parcat, inquietat ac perdit; hic omnia ista dilatat,

1 facis] fac δ | quandoque] cuique δ || 2 rog.] negaveris
 δ || 3 exiturum] -tura *Bongars.* || 5 inter] in δ | cum] *om.* δ ||
 6 non] nec ϱ || 8 metus] motus λ || 10 communes]que *add.* δ ||
 11 istud] *sc. exitium* | quid] quod *Haase* || 12 graue? ut *Ge.*
 graue est || 13 ante me] mecum δ || 14 ista] ipsa *Gertz* | qua-
 tiantur λE (quae *add.* δ *FHP*, quatiantur (et *add.* δ) δ *FHJ*¹ ϱ ||
 15 veniant] veniunt Φ | burimque *codd. plerique* || 17 duo opp.
coll. δ || 18 quae *del. Ge.* | quae] et que δ | not. nostr. *coll.* δ ||
 19 perduxit δ *H*² λ *P*] prod. η Θ T || 20 aut t. aut] atque terras
 δ || 21 ego] ergo g^2 *ET* | mei] meum δ || 23 timeam A^2 Φ]
 timem A^1 timeo B || 24 cohort.] co(h)artare *FHP*¹

terrarum motus et fulmina. quae omnia feres con-
 stanter, si cogitaveris nihil interesse inter exiguum
 10 tempus et longum. horae sunt, quas perdimus; puta
 dies esse, puta menses, puta annos: perdimus illos
 nempe perituri. quid, oro te, refert, num perveniam 5
 ad illos? fluit tempus et avidissimos sui deserit; nec
 quod futurum est meum est nec quod fuit: in puncto
 fugientis temporis pendeo, et magni est modicum
 11 fuisse. eleganter ille Laelius sapiens dicenti cuidam
 'sexaginta annos habeo' „hos“, inquit, „dicis sexaginta, 10
 quos non habes“. *nonne* ex hoc quidem intellegimus
 incomprehensibilis vitae condicionem et sortem tem-
 poris semper alieni, quod annos numeramus amissos?
 12 hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus: 'mo-
 riendum est' — quando, quid tua? mors naturae lex 15
 est, mors tributum officiumque mortalium malorumque
 omnium remedium est: optavit illam quisquis timet.
 omnibus omissis hoc unum, Lucili, meditare, ne mortis
 nomen reformides; effice illam tibi cogitatione multa
 familiarem, ut, si ita tulerit, possis illi et obviam exire. 20

1 et] ac δT | feres] *om.* Φ | constanter] circumstant $T(\phi)$ ||
 4 esse] *post* annos δ || 5 perituri *Ge.*] -turi s(unt) δ -tuos Φ |
 num] si non δ || 7 quod fuit] fuit Φ || 8 modicum f.] *cf. l. 6,*
 nondum fugisse *Schultess* || 10 dicis] *s. l. 9 om. g¹H¹* || 11 *nonne*
Erasmus] non JK ne $\delta O \phi$ nec δLM || 12 incomprehensibilis]
 -bilem *Ge.* || 13 numeramus $\delta HM^2 T$] numeravimus Φ adnume-
 ramus *vulgo* || 14 nobis subinde] subinde semper δ || 15 tua?]
 tua interest? δ | naturae] *om.* δ || 17 optavit] optabit $\delta \eta$ ||
 19 tibi] *om.* FH || 20 ita] ita res Δ ita sors T

NATURALIUM QVAESTIONUM

LIBER VII QUI FERTUR.

*Liber septimus.**De cometis.*

5 1. Nemo usque eo tardus et hebes et demissus in 1
 terram est, ut ad divina non erigatur ac tota mente
 consurgat, utique ubi novum aliquod e caelo miraculum
 fulsit. nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem
 rerum consuetudo subducit: ita enim compositi sumus,
 10 ut nos cottidiana, etiamsi admiratione digna sunt, tran-
 seant, contra minimarum quoque rerum, si insolitae
 prodierunt, spectaculum dulce fiat. hic itaque coetus 2
 astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distin-
 guitur, populum non convocat: at cum aliquid ex more
 15 mutatum est, omnium vultus in caelo est. sol specta-
 torem nisi deficit non habet, nemo observat lunam
 nisi laborantem: tunc urbes conclamant, tunc pro se
 quisque superstitione vana trepidat. quanto illa maiora 3
 sunt, quod sol totidem, ut ita dicam, gradus quot dies
 20 habet et annum circuitu suo claudit, quod a solstitio
 statum inclinatur, [quod a solstitio] ad minuendos dies

5/6 cf. *Aetnae v. 224 sqq.*

*non oculis solum pecudum miranda tueri
 more nec effusis in humum grave pascere corpus . . .
 (251) divina est animi ac iucunda voluptas.*

3 liber septimus *vulgo et Ge.*] l. sextus (δ)ηEG(H)LMZ
 l. quartus *Esc. KTU* || 4 de cometis *add. Ge. secundum* (η)EZ ||
 5 eo] adeo δ || 6 non] ante ad δ || 7 ubi] si δ | e c. aliquod
coll. δE aliquod novum (*om. e celo*) T || 15 mut.] innouatum δ |
 c(a)elo] celum δ || 16 nisi] cum *add. BηT* | deficit δηϙZ] de-
 fecit δλ defecerit M || 18 trepidat] strepidat P¹ strepitat FHZ ||
 20 quod — et dat p. 236, 1 sic fere em. Gertz] quod a s. ad
 d. m. uertitur (*om. g¹MOT*) quod a s. statum inclinatur *coll. δΦ.*
fort. margini archetypi, postquam in contextu verborum statum
inclinatur omissa sunt, adscripta sunt q. a s. st. incl. cf. Brink-
mann, Mus. Rhen. 57, 481. || 21 statum] sc. diurnum, statim δHQZ |
inclinatur] i. e. se humiliorem praebet

vertitur et dat noctibus spatium, quod sidera abscondit, quod terras, cum tanto maior sit illis, non urit sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fovet, quod lunam numquam implet nisi ad-

4 versam sibi nec obscurat <nisi vicinam>? haec tamen 5 non adnotamus, quamdiu ordo servatur; si quid turbatum est aut praeter consuetudinem emicuit, spectamus interrogamus ostendimus: adeo naturale est magis nova quam magna mirari.

5 Idem in cometis fit: si rarus et insolitae figurae 10 ignis apparuit, nemo non scire quid sit cupit et oblitus aliorum de adventicio quaerit ignarus, utrum debeat mirari an timere. non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graves praedicent. sciscitantur itaque et cognoscere volunt, prodigium sit an sidus. 15

6 at mehercules non aliud quis aut magnificentius quaesierit aut didicerit utilius quam de stellarum siderumque natura, utrum flamma contracta, quod et visus noster affirmat et ipsum ab illis fluens lumen et calor inde descendens, an non sint flammei orbis, sed solida 20 quaedam terrenaque corpora, quae per igneos tractus labentia inde splendorem trahant caloremque, non de

7 suo clara. in qua opinione magni fuere viri, qui sidera crediderunt ex duro concreta et ignem alienum pascentia. 'nam per se', inquit, 'flamma diffugeret, 25 nisi aliquid haberet, quod teneret et a quo teneretur,

1 et] ante ad coll. Gertz. tum praestaret dans || 2 cum — illis] fort. post abscondit coll. Ge., post lunam l. 4 Gertz || 3 remissionibus temperando] remissionis temperamento δ || 5 nisi vicinam add. Ge. || 7 emicuit] euenit δ | spectamus] ex(s)pectamus Φ || 10 rarus] raro δ | figurae] figura δ || 13 mirari debeat coll. δ | enim] om. δ || 15 et] et quaerunt et δ || 16 at η EJ²PZ] ac δ J¹ ad T an H λ | me] ne H λ P | hercules] hercule δ E | aliud (η)EJ²TZ] alius | aut] om. δ || 17 quam] quid(em) ϱ || 21 tractus] cursus δ || 23 fuere] fuerunt H ϱ Z || 23/4 qui sidera credid.] sidera enim aduerterunt δ

conglobatamque nec stabili inditam corpori profecto iam mundus turbine suo dissipasset.’

2. Ad haec investiganda proderit quaerere, num 1
cometae condicionis sint, cuius superiora videntur
5 enim cum illis quaedam habere communia: ortus et
occasus, ipsam quoque, quamvis spargatur et longius
exeat, faciem (aeque enim ignei splendidique sunt).
itaque si omnino terrena sidera sunt, his quoque eadem 2
sors erit; si vero nihil aliud sunt quam purus ignis
10 manensque mensibus senis neque illos conversio mundi
solvit et velocitas, illa quoque possunt et tenui con-
stare materia nec ob hoc discuti assiduo caeli circum-
actu. illo quoque pertinebit haec excussisse, ut sciamus, 3
utrum mundus terra stante circumeat an mundo stante
15 terra vertatur. fuerunt enim, qui dicerent nos esse,
quos rerum natura nescientes ferat, nec caeli motu fieri
ortus et occasus, <sed nos> ipsos oriri et occidere:
digna res contemplatione, ut sciamus, in quo rerum
statu simus, pigerrimam sortiti an velocissimam sedem,
20 circa nos deus omnia an nos agat.

3. Necessarium est autem veteres ortus cometarum 1
habere collectos. deprehendi enim propter raritatem
eorum cursus adhuc non potest nec explorari, an vices
servent et illos ad suum diem certus ordo producat.
25 nova haec caelestium observatio est et nuper in Grae-

1 congl. — inditam] et globata qu(id)em (quam Δ) nisi
stab. esset inclinata δ || 3 num] non P^1Z || 4 sint] eius
add. *Fortun.* eiusdem (ante sint) add. Z || 5 quaedam] ante
cum LTZ om. O || 6 spargatur] -antur δ || 7 exeat] exeant δ |
faciem] facem ($\lambda?$) ϕ || 8 omnino (vel omnes) *Ge.*] omnia |
terrena] om. E | his] illis *Gertz* || 9 uero] hi add. *Joh. Müller* ||
10 manensque] manentque Φ || 11 et ante tenui] om. δ ||
12 ob] *vulgo* om. || 13 -actu] -acto λ | haec excuss.] hoc ex-
quisisse δ || 14 mundus] s. l. δ || 17 sed et nos add. *Lipsius*,
sed add. $E(H^1?)T$ nos add. Z || 18/19 statu rerum coll. δ || 19 si-
mus] sumus δEJK^1OT | sedem] ante an uel. δ || 21 autem
est coll. BP || 24 seruent] adhuc add. (s. l.) δ

2 ciam inventa. Democritus quoque, subtilissimus anti-
 quorum omnium, suspicari se ait plures stellas esse,
 quae currant, sed nec numerum illarum posuit nec
 nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursi-
 bus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in 5
 Graeciam transtulit, hic tamen de cometis nihil dicit:
 ex quo apparet ne apud Aegyptios quidem, quibus
 maior caeli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon
 3 postea, diligens et ipse inquisitor, defectiones quidem
 solis <ob>servatas ab Aegyptiis collegit, nullam autem 10
 mentionem fecit cometarum, non praetermissurus, si
 quid explorati apud illos comperisset.

4. Duo certe, qui apud Chaldaeos studuisse se di-
 1 cunt, Epigenes et Apollonius Myndius, peritissi-
 mus inspicendorum natalium, inter se dissident. hic 15
 enim ait cometas in numero stellarum errantium poni
 a Chaldaeis tenerique cursus eorum. Epigenes contra
 ait se a Chaldaeis nihil de cometis habere comprehensi,
 sed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati
 et intorti. primum ergo, si tibi videtur, opiniones hu- 20
 2 ius ponamus ac refellamus. huic videtur plurimum viri-
 um habere ad omnes sublimium motus stella Saturni:
 'haec, cum proxima signa Marti premit aut in lunae
 viciniam transit aut in solis incidit radios, natura
 ventosa et frigida contrahit pluribus locis aëra con- 25

1 *Democr.: fr. A 92 Diels p. 385* || 5 *Eudox.: cf. Ideler II p. 67* ||
 8 *Conon: cf. Susemihl I 722 n. 84* || 17 *Epigenes: cf. Susemihl*
I 718

2 omnium antiq. coll. λ || 5 Eudoxus] eudoxius ρ || 10 obser-
 uatas Ge.] cf. p. 71, 18; 235, 16; 236, 6, servatas | autem] tamen δ ||
 13 caldeos Φ semper | se stud. coll. δ || 14 Myndius Z] mun-
 dius η Ε λ (P) mindius FHT medicus δ || 15 natalium Schottus]
 naturalium, cf. 28, 1 || 18 se a chaldeis] caldeos Φ vulgo |
 de cometis] om. δ | comprehensi] comprehensi δ Ε J² K (T) || 19 illos]
 illis Kroll || 22 omnes] omnium δ || 23 Marti signa coll. δ ||
 24/5 rad. inc., uent. nat. coll. δ | natura] sc. suā || 25 locis]
 in locis δ

globatque; deinde si radios solis assumpsit, tonat ful-
 guratque; si Martem quoque consentientem habet, ful-
 minat. praeterea', inquit, 'aliam materiam habent ful- 3
 mina, aliam fulgurationes: aquarum enim et omnis
 5 umidi evaporatio splendores tantum caeli citra ictum
 minaces movet, illa autem calidior sicciorque terrarum
 exhalatio fulmina extundit. trabes vero et faces, quae
 nullo alio inter se quam magnitudine distant, hoc
 modo fiunt: cum umida terrenaque in se globus ali- 4
 10 quis aëris clausit, quem turbinem dicimus, quacumque
 fertur, praebet speciem ignis extenti, quae tam diu
 durat, quam diu mansit aëris illa complexio umidi
 intra se terrenique multum vehens.'

5. Ut a proximis mendaciis incipiam, falsum est 1
 15 faces et trabes exprimi turbine: turbo enim circa terras
 concipitur ac fertur ideoque arbusta radicitus vellit
 et, quacumque incubuit, solum nudat, silvas interim et
 tecta corripens, inferior fere nubibus, utique numquam
 altior; at contra trabes editior caeli pars ostentat,
 20 itaque numquam nubibus obstiterunt. praeterea turbo 2
 omni nube velocius rapitur et in orbem vertitur, super
 ista velociter desinit et ipse se vi sua rumpit; trabes
 autem non transcurrunt nec praetervolant ut faces sed
 commorantur et in eadem caeli parte collucent. Char- 3
 25 mander quoque in eo libro, quem de cometis com-
 posuit, ait Anaxagorae visum grande insolitumque
 caelo lumen magnitudine amplae trabis, et id per mul-

24 Charmander: cf. Diels p. 321 || 26 Anax. fr. A 83 Diels
 p. 321.

3 al. mat. inquit coll. ϕ i. al. naturam Bη || 4 et] om. ♂P |
 omnis] omnes λ || 5 humidi] -da ♂ || 7 exhalatio] exalatio
 Φ | extundit] excutit ♂ || 10 quac.] quocumque ♂ || 12 man-
 sit] manet ♂ | co(m)plexio ♂J²] completio Φ || 17 interim]
 interdum Fortun. || 18 fere] fertur ♂ || 19 editior ηEJ²(L?)TZ]
 rector ♂ erectior ♂ || 20 nub. numq. coll. ♂ || 22 se] om. ♂ ||
 24 carmander ♂KT

tos dies fulsisse. talem effigiem ignis longi fuisse Cal-
 listhenes tradit, antequam Burin et Helicen mare abs-
 4 conderet. Aristoteles ait non trabem illam sed come-
 ten fuisse, ceterum ob nimium <solis> ardorem non ap-
 paruisse sparsum ignem, sed procedente tempore, cum
 iam minus flagraret, redditam suam cometæ facem.
 in quo igne multa quidem fuerunt digna quæ nota-
 rentur, nihil tamen magis, quam quod, ut ille fulsit
 in caelo, statim supra Burin et Helicen mare fuit.
 5 numquid ergo Aristoteles non illam tantum sed 10
 omnes trabes cometas esse credebat hanc habentes
 differentiam, quod his continuus ignis est, ceteris spar-
 sus? trabes enim flammam aequalem habent nec ullo
 loco intermissam aut languidam in ultimis vero parti-
 bus coactam, qualem fuisse in illa, de qua modo rettuli, 15
 Callisthenes tradit.

1 6. 'Duo', inquit Epigenes, 'cometarum genera sunt:
 alii ardorem undique effundunt nec locum mutant, alii
 in unam partem ignem vagum in modum comæ por-
 rigitur et stellas prætermeant (quales duo aetate nostra 20
 visi sunt). illi priores criniti undique et immoti hu-
 miles fere sunt et isdem causis quibus trabes facesque
 conflantur ex intemperie aëris turbidi multa secum
 2 arida umidaque terris exhalata versantis. potest enim
 spiritus per angusta elisus accendere supra se positum 25
 aëra plenum alimentis idoneis igni, deinde propellere

1 *Callisth. fr. 8 SRAM p. 14 M.* || 3 *Aristot. Meteor. I 6 p. 343 b 1 et 18* || 17 *Epigenes: Susemihl I 718*

1 talem — fuisse] *om. η θ (EFGH) | effigiem] que add. δ | fuisse C. tr.] fulsisse calisthenes idem tradit fuisse δ || 3 come- ten Z] cometē HKOPT(Φ) -tam δ || 4 solis add. Ge. || 6 co- metæ Fortun.] cometis | facem Ge.] faciem || 7 quidem multa coll. δ | fuerunt] fuere EZ || 8 ut] quando δ || 9 fuit] fluxit *Schultess*, ruit *Ge.* || 11 habentes] habetis Φ || 22 et] ex *Koeler* | isdem B] hisdem A Φ || 23 turbidi] -da δ || 24 humida aridaque coll. δ λ / *exh.] exhalata JKQ | uersantis] -tes δ || 25 acc.] ascendere δ 0**

eum niti, *donec* ex aliqua causa refluat rursus ac remittatur, deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere et eundem locum inflammare: videmus enim ventos per complures dies ad constitutum redire; pluviae quoque et alia tempestatum genera ad praescriptum revertuntur.' ut breviter autem voluntatem eius ³ exprimam, eadem fieri ratione hos cometas existimat, qua fiunt ignes turbine eiecti: hoc unum interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, ¹⁰ hi de terra in superiora eluctantur.

7. Adversus haec multa dicuntur. primum si ventus in causa esset, numquam cometas sine vento apparet: nunc autem et quietissimo aëre apparet. deinde si vento fieret, cum vento caderet: et si vento inciperet, cresceret vento eoque esset ardentior, quo ille incitior. his accedit illud quoque, quod ventus multas aëris partes impellit, cometas uno loco apparet; et ventus in sublime non pervenit, cometae autem visuntur supra quam ire ventis licet.

8. Transit deinde ad illos, quos ait certiore habere ² stellarum speciem, qui et procedunt et signa praetereunt. hos ait ex isdem causis fieri, quibus illos quos dixit humiliores, hoc tamen interesse, quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes celsior ²⁵ rem petant partem et in editiora caeli aquilone pellantur. <at> si illos aquilo propelleret, ad meridiem ³

1 *eum Ge.*] ex $\delta \Phi$, ea *Madvig* | niti, donec *Madvig*] nitido ne (nec TZ) $\delta \Phi$, ex humili donec *Koeler* | refluat] defluat (*Ge.* || 2 proximo) -ma δ || 7 com. hos coll. δ || 8 eiecti] erecti *Koeler*, sed cf. VI 2, 6 || 9 turbines] om. δ vulgo, sed cf. p. 242, 9; 14; 17 | depr. in terras coll. δ || 11 dicuntur] sc. a *Posidonio et Artemidoro* || 13 autem] om. δ || 15 vento cresceret coll. δ || 16 his] huc δ | illud quoque] om. δ || 17 uno δ FHPZ] in uno (η) EAT || 18 nis.] nascuntur δ || 19 uentis ire coll. δ LOT || 21 proc.] pre(q̄) Bcedunt δ || 22 isdem B] eisdem || 23 quos] om. δ | dixit] sc. 6, 1 | tamen δ HO] tantum || 24 exalationes EJKQ || 25 petant] petunt φ | partem] locum δ || 26 at add. *Ge.*, audi nunc, quae adversus hanc dicantur. add. *Gertz*

semper agerentur, quo ventus hic nititur: atqui varie cucurrerunt, alii in ortum alii in occasum, omnes in flexum; quod iter non daret ventus. deinde si aequilonis illos impetus a terris in altum levaret, aliis ventis non orirentur cometae: atqui oriuntur.

- 1 8. Illam nunc rationem eius (utraque enim utitur) refellamus: 'quicquid umidi aridique terra efflavit, cum in unum coit, ipsa discordia corporum spiritum versat in turbinem; tunc illa vis venti circumeuntis quicquid intra se comprehendit, cursu suo accendit et levat in altum, ac tam diu manet splendor ignis expressi, quamdiu alimenta sufficiunt, quibus desinentibus et ipse subsidit.' qui hoc dicit, non notat, qualis sit turbinum cursus et qualis cometarum: illorum rapidus ac violentus et ipsis ventis citatior est, cometarum lenis et qui per diem noctemque quantum transierit abscondat. deinde turbinum motus vagus est et disiectus et, ut Salustii verbo utar, verticosus, cometarum autem compositus et destinatum iter carpens.
- 3 num quis nostrum crederet lunam aut quinque sidera rapi vento aut turbine rotari? non, ut puto. quare? quia non est illis perturbatus et impotens cursus. ad cometas idem transferamus: non confuse nec tumul-

3 *Lucan. Phars. 9, 455 sq. at non imbriferum contorto pulvere nubem in flexum violentus agit.* || 18 *Sal. Hist. fr. IV 28 M.*

2 cucurrerunt Φ] concurrunt δ ET || 3 iter quod coll. δ | 4 a terris] om. δ E | aliis] fort. aliis flantibus *Ge.* || 5 orir.] orerentur *Skutsch* | atqui] aliis add. δ || 6 illam] sc. alteram || 10 comprehendit] comprehendit HJL(O)Z depreh. δ | suo] om. η E || 11 ignis splendor coll. δ || 14 turbinum] turbinis δ | illorum] illius δ || 16 et qui per] per quem δ | quantum] quam δ || 17 abscondat] -dit δ E(J)T¹ | vagus est δ δ Z] est vagus λ T est P || 18 verbo Z] verbis trad., utar verbis η E coll. || 19 autem] et add. δ | iter] om. vel post carpens add. λ || 20 quis] quam η quisque δ | crederet] accederet (η)E | quinque] om. δ || 23 transferamus] -atur δ | nec tum. eunt] aut tam. eunt δ

tuose eunt, ut aliquis credat illos causis turbulentis et inconstantibus pelli. deinde etiamsi vertices isti 4- comprehendere terrena umidaque et ex humili in altum exprimere possent, non tamen supra lunam 5 efferrent: omnis illis usque in nubilum vis est, cometas autem immixtos stellis videmus per superiora labentes. ergo veri simile non est in tantum spatium perseverare turbinem, qui quo maior est maturius corrumpitur. 9. Utrumlibet itaque eligat: aut levis vis *in altum* 1 pervenire non poterit, aut magna et concitata citius ipsa se franget.

Praeterea humiliores illi cometae ob hoc (ut putat) non exeunt altius, quia plus terreni habent (gravitas illos sua in proximo tenet): atqui necesse est 15 in his cometis diuturnioribus celsioribusque plenior materia sit; neque enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur.

Dicebam modo non posse diu verticem permanere 2 nec supra lunam aut usque in stellarum locum crescere. nempe efficit turbinem plurium ventorum inter ipsos luctatio. haec diu non potest esse: nam cum vagus et incertus spiritus convolutatus est, novissime uni vis omnium cedit; nulla autem tempestas magna 3 perdurat (procellae quanto plus habent virium, tanto minus temporis; venti cum ad summum venerunt, remittuntur; omnia violenta necesse est ipsa concitatione

5 cometas] -tes δ || 8 qui] per quod δ || 9 itaque] igitur δ | i(n) altum *Ge.*] tantum **B** tamen Φ *om.* **A** et **ET** iam alte **Z**, tam alte *Muret.* sursum *Gruter,* eo *Fickert,* in tantum *Haase* || 11 franget] frangeret (λ ?) || 13 putat **BFHT**] *sc. Epigenes,* putant **A η E λ PZ** | habent] et *add. Haase* || 14 proximo] -mum δ | 14/15 est in] est *om.* Φ L¹P¹ in *om.* (η)E || 15 que] *om.* η E || 18 diu] *ante* uert. Φ QZ *s. l. λ* (*ante* perm. **ELO** *post* permanere **JK**) *om.* δ || 19 nec s. lunam] *post* locum δ | crescere] consistere δ || 22 conuol.] *cf. epist. 114, 24* || 25 uenerunt] ueniunt δ | remittuntur δ (η)H¹OPZ] renittuntur **H**² renituntur **E λ T** || 26 omnia violenta *Madvig*] omni uolentia Φ et *ante* remitt. δ

in exitum sui tendant). nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem: mira velocitas eius et mira brevitatis est. praeterea violentius celeriusque in terra circaque eam volvitur; quo excelsior, eo solutior laxiorque est et ob hoc <citius> diffunditur. adice nunc, quod, etiamsi in summum pertenderet, ubi sideribus iter est, utique ab eo motu, qui universum trahit, solveretur: quid enim est illa conversione mundi citatius? hac omnium ventorum in unum congesta vis dissiparetur et terrae solida fortisque compages, nedum particula aëris torti.

10. Praeterea manere in alto non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque permanet turbo. quid porro tam incredibile est quam in turbine longior mora? utique motus motu contrario vincitur (enim suam locum ille vertiginem, quae rapit caelum 'sideraque alta trahit celerique volumine torquet'). et ut des ei aliquam advocacionem, quod fieri nullo modo potest: quid de his cometis dicetur, qui senis mensibus apparuerunt? deinde duo debent esse motus eodem loco, alter ille divinus et assiduus, suum sine intermissione peragens opus, alter novus et recens et turbine illatus: necesse est ergo alter alteri impedimento sit. atqui <quia> lunaris illa orbita ceterorumque supra lunam meantium motus irrevocabilis est nec haesitat usquam nec resistit nec dat ullam nobis suspicionem

17 *Ov. Met. II 71*

1 exitum] exitium P || 3 celerius violentiusque coll. ♂ || 5 citius add. Ge. || 7 iter est ♂ ηEZ] inter est Φ | utique] om. ♂ || 8 est enim coll. λ | illa] ea ♂ || 13 permanet] -neat ♂ || 15 utique] ubi add. L²Z, fort. cuius add. Ge. || 17 alta trahit Ov.] attrahit ♂ HPZ(Φ) trahit ηEλT | celerique uolumine] celique uolumina ♂ || 18 des ei] des eis Φ, det eis Fortun. | advoc.] i. e. 'Frist', uacationem T || 21 ille ♂ ET] illi Φ || 23 impedimento ♂ Z] -tum Φ || 24 quia add. Ge. | illa orbita] fort. ille orbitae Ge. || 25/6 haesitat usquam Pincianus] hesitatus (hesitans ♂) qui ♂ Φ || 26 suspicionem — p. 245, 5 nobis] om. FH

obiectae sibi morae, fidem non habet turbinem, violentissimum et perturbatissimum tempestatis genus, in medios siderum ordines pervenire et inter disposita ac tranquilla versari. credamus ignem circumacto turbine
 5 accendi et hunc expulsam in sublime praebere nobis opinionem speciemque sideris longi: puto, talis esse debet, quale est id, quod ignem efficit; turbinis autem rotunda facies est (in eodem enim vestigio versatur et columnae modo circumagentis se volvitur): ergo ignem
 10 quoque, qui inclusus est, similem esse illi oportet, atqui longus est et disiectus minimeque similis in orbem coacto.

11. Epigenen relinquamus et aliorum opiniones 1
 persequamur. quas antequam exponere incipiam, illud
 15 imprimis praesumendum est, cometas non in una parte caeli aspici nec in signifero tantum orbe sed tam in ortu quam in occasu, frequentissime tamen circa septentrionem. forma eius † non est una: quamvis enim 2
 Graeci discrimina fecerint eorum, quibus in morem
 20 barbae flamma dependet, et eorum, qui undique circa se velut comam spargunt, et eorum, quibus fusus quidem est ignis sed in verticem tendens, tamen omnes isti eiusdem notae sunt cometaeque recte dicuntur.
 quorum cum post longum tempus appareant formae, 3
 25 inter se eos comparare difficile est: illo ipso tempore, quo apparent, inter spectantes de habitu illorum non convenit sed, prout cuique acrior acies aut hebetior est, ita ait aut lucidiorem esse aut rubicundiorem et

2 temp. et pert. coll. δ || 4 credamus] cf. p. 244, 18 || 6 talis δ HZ] tale || 8 vestigio] om. δ || 18 eius non] cometarum non δ , eius Fortun., eis Hermol. Barb., eis vero Haase, eis ut nomen Leo, oculis nota Schultess, non setius Ge., nisi plura velut unum est genus, ante forma eius non est una interciderunt || 19 in m.] minorem λ || 21 comam] comas δ | et] om. φ | quidem] ante fusus $\delta \lambda$ || 24 forme — 25 est] l. 26 ante inter sp. φ || 28 est B(δ ?) HLOQZ] om. (A)EJK | esse] ante et δ (rub.) cometen subaudit Joh. Müller, splendorem add. Gertz

crines aut in interiora reductos aut in latera demissos. sed sive sunt aliquae differentiae illorum sive non sunt, eadem fiant ratione necesse est cometae: illud unum constare debet, praeter solitum aspici novam sideris faciem circa se dissipatum ignem trahentis. 5

- 1 12. Quibusdam antiquorum haec placet ratio: cum ex stellis errantibus altera se alteri applicuit, confuso in unum duarum lumine facies longioris sideris redditur; nec hoc tunc tantum evenit, cum stella stellam attigit, sed etiam cum appropinquavit: intervallum enim, quod 10 inter duas est, illustratur ab utraque inflammaturque et longum ignem efficit. his illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobilium, solere autem eodem tempore et has apparere et cometen, ex quo manifestum fit non illarum coitu fieri cometen sed 15 proprium esse et sui iuris. etiamnunc frequenter stella sub altioris stellae vestigium venit: et Saturnus aliquando supra Iovem est et Mars Venerem aut Mercurium recta linea despicit, nec tamen propter hunc illorum concursum, cum alter alterum subit, cometes fit; 20 alioquin annis omnibus fieret, omnibus enim aliquae stellae in eodem signo simul sunt. si cometen faceret stella stellae superveniens, momento esse desineret. summa enim velocitas transeuntium est, ideoque omnis defectio siderum brevis est, quia cito illa idem cursus, 25 qui admoverat, abstrahit: videmus solem et lunam intra exiguum tempus, cum obscurari coeperunt, liberari — quanto celerior debet fieri in stellis digressio

1 interiora] inferiora *vulgo* | reductos *Gronov.*] deductos Φ *vulgo* demissos δ | dem.] dimissos θ *vulgo* deductos δ diuisos *Ald.* || 2 illorum $\Lambda^2 \Theta LZ$] eorum $\delta \theta \rho$ et (*ante* diff.) E om. JK || 6 cum] om. λ || 8 duarum] duorum δ | facies] faciem δ | redditur $\Theta L^2 TZ$] reddi $\delta \lambda P$ || 9 tunc] om. δTZ^1 c(um) P^1 | evenit] om. δ || 12 respondebimus] -demus EZ || 14 cometen δZ] -tem Φ *fere semper* || 15 fit] om. B est A || 19 illorum] illo FH || 20 conc.] cursum λP | fit com. *coll.* δ || 21 annis] om. δ *ante* fieret *vulgo* || 22 simul sunt] *ante* in δ || 23 desineret] -erent δ || 25 illa $\delta HL^2 P^1$] illas $E \lambda \rho Z$ *vulgo* || 27 coeperunt] coeperint $\eta \lambda T$

tanto minoribus? atqui cometæ senis mensibus manent, quod non accideret, si duarum stellarum conventu gignerentur: illæ enim diu coherere non possunt et necesse est illas lex celeritatis suæ separet. 5 præterea ista nobis vicina videntur, ceterum intervallis 5 ingentibus dissident: quomodo ergo potest altera stella usque ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraque iuncta videatur, cum sint ingenti regione diductæ? 'stellarum', inquit, 'duarum lumen miscetur et præbet 6 unius speciem, nempe sic quemadmodum rubicunda 10 fit nubes solis incursu, quemadmodum vespertina aut matutina flavescunt, quemadmodum arcus alterve sol visitur.' hæc omnia primum magna vi efficiuntur; 7 sol enim est, qui ista succendit: stellarum non est 15 eadem potentia. deinde nihil horum nisi infra lunam in terrarum vicinia nascitur, superiora pura et sincera sunt et coloris sui semper. præterea si quid tale 8 accideret, non haberet moram, sed extingueretur cito, sicut coronæ, quæ solem lunamve cingunt, intra brevissimum spatium exolescunt; ne arcus quidem diu perseverat: si quid esset tale, quo medium inter duas 20 stellas spatium confunderetur, æque cito dilaberetur, utique non in tantum maneret, quantum morari cometæ solent. stellis intra signiferum cursus est, hunc 25 premunt gyrum; at cometæ ubique cernuntur: non magis certum est illis tempus, quo appareant, quam locus ullus, ultra quem non exeant.

1 cometæ δT] -tes Φ || 3 illæ B] ille | diu] duæ H¹ om. P¹ || 4 illas] ut illas δ | cel. suæ lex coll. δ | separet] semper agat δ || 7 stellam] om. cpE(P)Z | mittere A¹ηEλ] inmittere $\delta H Q Z$ || 10/11 fit rubic. coll. δ || 11 incursu] in ortu P var. lect. JK | aut] et q ac δ || 12 alterve H(?)OZ Haase] alterne Φ alter nec δ || 12/3 sol vis.] sole vincitur δ || 13 efficiuntur vi coll. Ge. || 17 sui col. coll. δ || 20 ne] nec δJK || 25 gyrum Z] girum | non] horum non δ , fort. num et exeant? Ge. || 26 illis] ulli δ

1 13. Adversus haec ab Artemidoro illa dicuntur:
 non has tantum stellas quinque discurrere, sed has
 solas observatas esse; ceterum innumerabiles ferri per
 occultum aut propter obscuritatem luminis nobis igno-
 5 tas aut propter circularum positionem talem, ut tunc
 demum, cum ad extrema eorum venire, visantur: 'ergo
 intercurrunt quaedam stellae', ut ait, 'nobis novae, quae
 lumen suum constantibus misceant et maiorem quam
 2 stellis mos est porrigant ignem.' hoc ex his, quae
 mentitur, levissimum est: tota eius enarratio mundi 10
 mendacium impudens est. nam si illi credimus, summa
 caeli ora solidissima est, 'in modum tecti durata et
 alti crassique corporis, quod atomi congesti coacerva-
 3 tique fecerunt. huic proxima superficies ignea est, ita
 compacta, ut solvi vitarique non possit, habet tamen 15
 spiramenta quaedam et quasi fenestras, per quas ex
 parte exteriori mundi influant ignes, non tam magni,
 ut interiora conturbent, <sed> qui rursus ex mundo in
 exteriora labuntur: itaque haec, quae praeter consuetu-
 dinem apparent, influxerunt ex illa ultra mundum 20
 iacente materia.'

1 14. Solvere ista quid aliud est quam manum
 exerere et in ventum iactare brachia? velim tamen mihi
 dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit,
 quid sit, quare credamus illi tantam esse crassitudinem 25
 caeli. quid fuit, quod illo tam solida corpora addu-

1 *Artemidorus: cf. Pauly-Wissowa II 1333*

1 haec BE(L) hoc | illa] ista δ || 2 quinque] s. l. δ om. E ||
 3 const.] cum st. A²ηϙJ² circumst. E || 10 mundi] de mundo
 δ || 12 ora BZ] hora | tecti Φ] testae C testa B testei A, testu
G. Müller, sed cf. l. 16 et 24 || 13 athomi trad. | coacervatique]
 coadunatique δ || 14 proxima] sed extrema || 15 habet] habent
Usener || 18 int.] inferiora λ | sed qui (vel quia) Ge.] qui δ
 om. Φ || 19 labuntur] fort. labantur Ge. | haec] sc. omnia ||
 20 ex illa] in δ | ultra *Opsop.*] utraque || 21 materia] memoria
 B om. A || 23 exerere B² ut *Skutsch*] exercere | brachia trad. ||
 23/4 dicat mihi coll. δ || 24 mundo] om. λ

caret et ibi detineret? deinde quod tantae crassitudinis 2
 est, necesse est et magni ponderis sit: quomodo ergo
 in summo manent gravia? quomodo illa moles non
 descendit et se onere suo frangit? fieri enim non
 5 potest, ut tanta vis ponderis, quantam ille substituit,
 pendeat et levibus innixa sit; ne illud quidem potest 3
 dici, extrinsecus esse aliqua retinacula, quibus cadere
 prohibeatur, nec rursus de medio aliquid esse oppositi,
 quod imminens corpus excipiat ac fulciat; illud etiam-
 10 nunc nemo dicere audebit, mundum ferri per immen-
 sum et cadere quidem, sed non apparere an cadat,
 quia praecipitatio eius aeterna est, nihil habens no-
 vissimum, in quod incurrat. hoc quidam de terra dixe- 4
 runt, cum rationem nullam invenirent, propter quam
 15 pondus in aëre staret: 'fertur', inquit, 'semper: sed non
 apparet an cadat, quia infinitum est, in quod cadit.'

Quid est deinde, quo probes non quinque tantum
 stellas moveri sed multas [esse] et in multis mundi
 regionibus? aut si hoc sine ullo probabili argumento
 20 licet respondere, quid est, quare non aliquis aut omnes
 stellas moveri aut nullam dicat? praeterea nihil te
 adiuvat ista stellarum passim euntium turba: nam quo
 plures fuerint, saepius in aliquas incident; rari autem
 cometae et ob hoc mirabiles sunt.

25 15. Quid, quod testimonium dicet contra te omnis 1
 aetas, quae talium stellarum exortus et adnotavit et
 posteris tradidit? post mortem Demetrii Syriae regis,
 cuius Demetrius et Antiochus liberi fuere, paulo ante
 Achaicum bellum cometes effulsit non minor sole:

2 et] ut P om. λ T || 4 suo] non add. ♂ || 7 esse al. BCEFλ]
 al. esse AHQZ || 12 habens] habentis L²Z || 13 hoc] hec ♂ |
 quidam] quidem BCE || 14 rationem] ante propter coll. ♂ ||
 16 quia] quod T eo quod ♂ | quod] quo λ || 17 tm̄ quinque
 coll. ♂ || 18 esse del. Ge. conl. 13, 1 || 20 resp.] spondere Gertz ||
 21 aut nullam] ante mou. ♂ post dicat LZ || 23 aliquas] alias
 Skutsch, immo oculi add. aut incidet corr. Ge. || 24 ob] om. λ ||
 25 t. dicet] dicit et s. l. testimonium ♂ || 26 exortus] et ortus ♂ ||
 29 achaicum H²λP] achaium Ag²TZ achi(um) BC

primo igneus ac rubicundus orbis fuit clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem, deinde paulatim magnitudo eius districta est et evanuit claritas, novissime totus intercidit. quot ergo coire stellas oportet, ut tantum corpus efficiant? mille in unum licet con-
 2 greges, numquam hunc habitum solis aequabunt. Attalo regnante initio cometes modicus apparuit, deinde sustulit se diffuditque et usque in aequinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam caeli, cui lactea nomen est, in immensum extentus aequaret. quot ergo convenisse
 10 debent erraticae, ut tam longum caeli tractum occuparent igne continuo?

1 16. Contra argumenta dictum est, contra testes dicendum est. nec magna molitione detrahenda est auctoritas Ephoro: historicus est. quidam incredibili-
 15 lium relatu commendationem parant et lectorem aliud acturum, si per cottidiana duceretur, miraculo excitant; quidam creduli quidam negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit quibusdam placet, illi non evitant
 2 hi appetunt — haec in commune de tota natione, quae
 20 approbari opus suum et fieri populare non putat posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus vero non est religiosissimae fidei: saepe decipitur, saepe decipit, sicut hunc cometen, qui omnium mortalium oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit eventum, cum Helicen
 25 et Burin ortu suo merserit, ait ilico discessisse in

15 *Ephori fr. 142 FHG I p. 273*

3 districta] destructa λ adstricta EJ²L²Z || 4 totus] motus λ | quot] quid Φ | stellas coire coll. (λ)P || 7 cometes initio coll. Gertz, adversatur Joh. Müller, cf. C. F. W. Müller M. Rh. 55, 636 || 10 quot ergo Fortun.] quid ergo? δ Φ quod ergo Z || 11 debent] debet δ | caeli] om. δ | occuparent] -aret δ || 15 Ephoro] efforus δ efferō T || 17 acturum] allectum A(δ) | duceretur] ducetur FHP¹ ducatur δ || 20 hi] vel hii Φ alii δ T | haec] hoc δ T hi P | quae] queror δ || 21 approbari] -bare Φ || 22 aspersit] -serit ET || 23 saepe decipit] om. δ || 24 hunc δ] hoc Φ hic η ET | comete(n)] cometa P cometes L²Z || 26 ilico Kroll] illum

duas stellas, quod praeter illum nemo tradidit. quis enim posset observare illud momentum, quo cometes solutus et in duas partes redactus est? quomodo autem, si est qui viderit cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? quare autem non adiecit, in quas stellas divisus sit, cum aliqua ex quinque stellis esse debuerit?

17. Apollonius Myndius in diversa opinione est: ait enim cometen non unum ex multis erraticis effici sed multos cometas erraticos esse. 'non est', inquit, 'species falsa nec duarum stellarum confinio ignis extentus, sed proprium sidus cometæ est sicut solis ac lunæ: talis illi forma est, non in rotundum restricta sed procerior et in longum producta. ceterum non est illi palam cursus: altiora mundi secatur et tunc demum apparet, cum in imum cursus sui venit. nec est, quod putemus eundem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus, nec hunc, qui sub Nerone Caesare apparuit et cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post divi Iulii <obitum> ludis Veneris Genitricis circa undecimam horam diei emersit. multi variique sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore: aliis rubor est sine ulla luce, aliis candor et purum liquidumque lumen, aliis flamma et haec non

2 Apollonius: cf. Pauly-Wissowa II 161 || 17/8 cf. Plin. HN 2, 92 || 20 cf. Plin. HN 2, 93 cometes . . . admodum faustus divo Augusto iudicatus ab ipso, qui incipiente eo apparuit ludis quos faciebat Veneri Genetrici non multo post obitum patris Caesaris in collegio ab eo instituto. Suet. v. d. Iulii 88

2 illud] istud λ || 3 partes] stellas L²Z || 4 qui δ ε ET] quis Φ | duas] partes add. δ T || 8 Myndius FHZ] myndius P mundius λ mindius (E?) J² mitidius ET medicus δ || 9 multis] diversis δ || 10 effici] fieri δ || 11 falsa] fissa δ || 12 cometæ Schultess] cometes || 13 ac] et δ (λ) T | restr.] restricta δ distr. T || 15 est] om. δ || 18 nec] ne HJKQZ || 20 fuisse] aiunt add. δ | post . . . obitum Ge.] post Φ om. δ excessum add. L²Z necem add. Fort. || 21 genitr.] genetricis L | diei] om. δ T, die Skutsch || 24 liquidumque] et liquidum δ T

sincera nec tenuis sed multum circa se volvens fumidi ardoris; cruenti quidam minacesque omen post se futuri sanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen suum quemadmodum alia sidera, quae clariora cum descendere sunt maioraque, quia ex loco propiore vi-
suntur, minora cum redeunt et obscuriora, quia abdu-
cunt se longius.'

- 1 18. Adversus haec protinus respondetur non idem accidere in cometis, quod in ceteris. cometae enim quo primum die apparuerunt, maximi sunt; atqui de-
berent crescere, quo propius accederent: nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extingui. de-
inde quod adversus priores, etiam adversus hunc dicitur: si erraret cometes essetque sidus, intra signiferi terminos moveretur, intra quos omne sidus cursus
15 suos colligit. numquam apparet stella per stellam, acies nostra non potest per medium sidus exire, ut per illud superiora perspiciat; per cometem autem non aliter quam per nubem ulteriora cernuntur: ex quo apparet illum non esse sidus sed levem ignem ac tu-
20 multuarium.
- 1 19. Zenon noster in illa sententia est: congruere iudicat stellas et radios inter se committere, hac societate luminis existere imaginem stellae longioris. ergo quidam nullos esse cometas existimant sed spe-
25 ciem illorum per repercussionem vicinorum siderum

22 Zenonis fr. 122 StVF I p. 35 v. A.

1 sincera] sine causa δ | sed] et δ | uolvens] uolens (J¹?)P¹Z¹ uolutans δ || 2 minacesque Ge.] minaces qui Φ et m. qui δ , minacesque qui Köler | omen] crimen δ | post] per HL²P pre Z || 5 prop. loco coll. δ T || 6 abducunt E] obd. || 8 haec δ λ || hoc δ QZ || 10 quo] qui B que A | die] s. l. λ om. δ | apparuerunt δ LZ] -erint Φ | sunt] sibi λ(?) || 11 nunc autem] non δ || 15 quos] quod Φ || 16 per] super (δ)P || 18 superiora] editiora δ T | persp.] prosp. η EP || 22 congruere] congrue λTZ || 23 hac] ac δ Q || 24 imaginem] -gine A(δ) -ginale BC || 26 per] terre per δ

aut per coniunctionem cohaerentium reddi; quidam 2
aiunt esse quidem sed habere cursus suos et post certa
lustra in conspectum mortalium exire, quidam esse
quidem sed non quibus siderum nomen imponas, quia
5 dilabuntur nec diu durant et exigui temporis mora
dissipantur.

20. In hac sententia sunt plerique nostrorum nec 1
id putant veritati repugnare. videmus enim in sub-
limi varia ignium concipi genera et modo caelum
10 ardere, modo

longos a tergo flammaram albescere tractus,
modo faces cum igne vasto rapi. iam ipsa fulmina,
etiamsi velocitate mira simul et praestringunt aciem
et relinquunt, ignes sunt aëris triti et impetu inter se
15 maiore collisi: ideo ne resistunt quidem sed expressi
fluunt et protinus pereunt. alii vero ignes diu manent 2
nec ante discedunt, quam consumptum est omne, quo
pascabantur, alimentum. hoc loco sunt illa a Posi-
donio scripta miracula, columnae clipeique fragrant
20 aliaeque insigni novitate flammae, quae non adverterent
animos, si ex consuetudine et lege decurrerent: ad haec
stupent omnes, quae repentinum ex alto ignem effe-
runt, sive emicuit aliquid et fugit sive compresso aëre
et in ardorem coacto loco miraculi stetit. quid ergo? 3
25 num aliquando lacuna secedentis retro aëris patuit

11 *Verg. Georg. I 367* || 18 *Posid. p. 80 B.*

1 aut] et δ aut s. per φ || 2 quidem] *om.* δ || 3 conspectum]
-ectu BCLP || 4 nomen] nomina δ T || 5 temp.] operis δ || 9 con-
cipi ignium *coll.* δ T || 11 flamm.] *ante* longos *Verg. codd.* ||
12 faces] fascēs λ || 13 etiamsi] etsi δ | simul et] *om.* δ |
praestr.] perstr. δ T || 14 relinq.] remittunt (-ant T) δ T | aeris]
aëre *Kroll* | triti] attriti *Ald. Kroll*, attritu *cod. Anic.* | et]
del. Ge. || 15 ne] non δ T || 20 aduert.] auert. A euert. η EJ³
conuert. *Madvig.* || 21 ex] *om.* δ T | ad] *om.* δ || 22 omnes quae
Z *Gruter*] omnesque Φ omnes et que post repentinum δ T ||
23 emicuit] igneum δ | et fugit] effugit δ T || 24 coacto] con-
creto δ T || 25 num δ T] num si B non Φ , *respondet* sed p. 254, 4 |
secedentis Gruter] sicedentis Φ dec. A rec. B, *scidentia ae*

et vastum in concavo lumen? exclamare posses: quid hoc est? 'medium video discedere caelum palantesque polo stellas', quae aliquando non expectata nocte fulserunt et per medium eruperunt diem. sed alia huius rei ratio est: quare alieno tempore apparent in aëre, 5
 4 quas esse, etiam cum latent, constat? multos cometas non videmus, quia obscurantur radiis solis: quo deficiente quondam cometen apparuisse, quem sol vicinus obtexerat, Posidonius tradit; saepe autem cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo videntur: videlicet 10
 ipsa stella sole perfunditur et ideo aspici non potest, comae autem radios solis effugiunt.

1 21. Placet ergo nostris cometas sicut faces sicut tubas trabesque et alia ostenta caeli denso aëre creari. ideo circa septentrionem frequentissime apparent, quia 15
 2 illic plurimum est aëris pigri. 'quare ergo non stat cometes sed procedit?' dicam: ignium modo alimentum suum sequitur; quamvis enim illi ad superiora nisus sit, tamen deficiente materia retro iens ipse descendit. in aëre quoque non dextram laevamque pre- 20
 mit partem (nulla est enim illi via), sed, qua illum vena pabuli sui duxit, illa repit nec ut stella procedit
 3 sed ut ignis pascitur. 'quare ergo per longum tempus

2 Verg. Aen. IX 20 || 9 Posid. p. 80 B. || 13 cf. Chryssippi fr. 692 StVF II p. 201 v. A.

Schultess | retro] om, δ Haase, ultro Schultess | aeris δ T] aetheris Φ vulgo | patuit et] et T apparuit δ et (post lumen) T 1 posses] sc. si paterent || 2 est] om. PZ¹ ante hoc A coll. |

medium] mediū δ | disc.] descendere λ || 3 expectata] -tatae Hosius || 5 apparent] -eant L²Z | in δ T] om. Φ || 6 cum latent] latentes (-ter A) δ || 7 quia] saepe add. δ || 8 cometen] -tam δ T || 9 obtex. HλPZ] texerat | cum occ.] concidit δ || 10 sparsi] que add. δ || 12 comae Gronov.] cometae || 14 caeli ostenta coll. δ T || 15 circa septe(n)trionem] ex (in A) septētrione δ | freq.] maxime δ T || 16 illic] illi δ P²Z | est] inest δ T || 18 illi] om. η θ T || 19 retroiens] retrocens P retrocedens T recedens δ || 21 est] post via δ T || 22 illa] illo H²λ P²T ille E illam Z | repit] cepit δ

apparet et non cito extinguitur? sex enim mensibus hic, quem nos Neronis principatu laetissimo vidimus, spectandum se praebuit in diversum illi Claudiano circumactus ille enim a septentrione in verticem surgens orientem petiit semper obscurior, hic ab eadem parte coepit sed in occidentem tendens ad meridiem flexit et ibi se subduxit oculis. videlicet ille umidiora habuit et aptiora ignibus, quae persecutus est; huic rursus uberior fuit et plenior regio, huc itaque descendit invitante materia, non itinere. quod apparet duobus, quos spectavimus, fuisse diversum, cum hic in dextrum motus sit, ille in sinistrum; omnibus autem <V> stellis in eandem partem cursus est, id est contrarius mundo (hic enim ab ortu volvitur in occasum, illae ab occasu in ortum eunt), et ob hoc duplex his motus est: ille, quo eunt, et hic, quo auferuntur.

22. Ego nostris non assentior: non enim existimo cometen subitaneum ignem sed inter aeterna opera naturae. primum quaecumque aër creat, brevia sunt: nascuntur enim in re fugaci et mutabili. quomodo potest aliquid in aëre idem diu permanere, cum ipse aër numquam idem diu maneat? fluit semper, et brevis illi quies est; intra exiguum momentum in

12—16 cf. *Plin. HN 2, 32 sq. omnium autem errantium siderum meatus interque ea solis et lunae contrarium mundo agere cursum, id est laevom, illo semper in dexteram praecipiti. et quamvis adsidua conversione immensae celeritatis attollantur ab eo rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quaeque passus*

3 claudio λ || 4 circumactus] -tum A -to B || 7 flexit] se fl. δ (sed se post. om. B¹) | ille] om. P s. l. q (humidiora om. T) ante uid. λ, fort. ille ea vel illa Ge. || 8 apt.] altiora δ || 9 rursus] cursus BET || 11 duobus] in d. Kroll || 13 V add. Ge. cf. 16, 3; 24, 3 || 15 in ortum] om. δ || 16 quo et hic] om. δ || 18 sed] fort. add. esse Ge. | (a)eterna] om. K post opera coll. LZ¹ || 19 sunt brevia coll. δ || 20 et] re δ || 21 in aere] ante cum δ T || 22 man.] permaneat λ || 23 intra] inter δ O

alium, quam in quo fuerat, statum vertitur, nunc pluvius nunc serenus nunc inter utrumque varius. nubes, quae illi familiarissimae sunt, in quas coit et ex quibus solvitur, modo congregantur modo digeruntur, numquam immotae iacent. fieri non potest, ut ignis certus in corpore vago sedeat et tam pertinaciter haereat, quam quem natura, ne umquam excuteretur, aptavit. deinde si alimento suo haereret, semper descenderet (eo enim crassior est aër, quo terris propior): numquam cometes in imum usque demittitur neque appropinquat solo.

23. Etiamnunc ignis aut it, quo illum natura sua ducit, id est sursum, aut eo, quo trahit materia, cui adhaesit et quam depascitur: nullis ignibus ordinariis et caelestibus iter flexum est; sideris proprium est ducere orbem: atqui hoc, an cometae alii fecerint nescio, duo nostra aetate fecerunt. deinde omne, quod causa temporalis accendit, cito intercidit: sic faces ardent, dum transeunt, sic fulmina in unum valent ictum, sic quae transversae eliduntur stellae [et] cadentes prae-tervolant et secant aëra: nullis ignibus nisi in suo mora est — illis dico divinis, quos habet mundus aeternos, quia partes eius sunt et opera? hi autem agunt aliquid et vadunt et tenorem suum servant paresque sunt. non alternis diebus maiores minoresve fierent, si ignis esset collecticius et ex aliqua causa repentinus? minor enim esset ac maior, prout plenius

2/3 nub. q.] nubesque JQ || 3 familiarissimae] familiares ♂ | coit] cohit λZ || 4 diger.] diriguntur ♂O || 5 immotae] in morte LZ || 7 quem . . excuteretur Fortun.] quae . . -terentur || 10 numquam] autem add. Gertz | imum] unum codd. plerique | dem. ♂T] dimittitur Φ | neque] non enim ♂ || 12 aut p Pinc.] autem | it] om. ♂ || 16 atqui] fort. atque Ge. | hoc an] hoc ante hac ♂ | alii com. fec. ♂T | fecerint Erasmus] -runt (faciunt v. l JKP) | nescio — 17 fecerunt] om. ♂ || 18 sic] si λZ || 20 quae] om. ♂ | elid. Ge.] dicuntur Φ ducuntur ♂, cf. p. 257, 4 et I 1, 12 | et om. q Ge. || 22 illis ♂KL²(Z)] illos H²λP om. T de illis ♂ || 24 aliq. agunt coll. q || 26 collecticius] -tinus P collectus ♂OT, cf. III 7, 3 || 27 ac m.] ac maior ac ♂

aleretur aut malignius. dicebam modo nihil diuturnum 3
 esse, quod exarsit aëris vitio; nunc amplius adicio:
 'morari ac stare nullo modo potest', nam et fax et
 fulmen et stella transcurrens et quisquis alius est
 5 ignis aëre expressus in fuga est nec apparet, nisi dum
 cadit: cometes habet suam sedem et ideo non cito ex-
 pellitur sed emetitur spatium suum nec extinguitur
 sed excedit.

24. 'Si erratica', inquit, 'stella esset, in signifero 1
 10 esset.' quis unum stellis limitem ponit, quis in angu-
 stum divina compellit? nempe haec ipsa sidera, quae
 sola moveri creditis, alios et alios circulos habent:
 quare ergo non aliqua sint, quae in proprium iter et
 ab istis remotum secesserunt? quid est, quare in ali-
 15 qua parte caeli pervium non sit? quod si iudicas non 2
 posse ullam stellam, nisi signiferum attingit, vadere:
 cometes potest sic alium habere circulum, ut in hunc
 tamen parte aliqua sui incidat, quod fieri non est ne-
 cessarium sed potest — vide, ne hoc magis deceat
 20 magnitudinem mundi, ut in multa itinera divisus hinc †
 et nec unam deterat semitam ceteris partibus torpeat.
 credis autem in hoc maximo et pulcherrimo corpore 3

1 dicebam] sc. 22, 1 || 5 nec] et non δ || 7 emetitur $A^2\Phi$
 emititur T emittitur δJ^1L^1O || 9 esset stella coll. λ || 11 ipsa
 om. δT || 12 alios et] fort. alia [set om.] Ge. || 13 sint] sunt A^1g^1 ||
 14 secesserunt T] recesserunt δ Skutsch secesserint $\Phi P Z(\Phi)$
 successerint λ | in] non in δ || 15 caeli p. non] peruium δ ||
 16 attingit vadere L^2Z] attingit vadere δFHP attingere $\eta E \lambda$ bis
 pos. T, stellam nisi fixam non signiferum attingere vel stellam
 non signiferum attingere Madvig, quod si iudicas non per se
 ullam stellam niti sed signiferum attingere: cometes non (vel
 nonne) potest sic alium h. c. Schultess || 17 sic] si P | alium]
 ut alium δ , latum Fortun. Haase, sed cf. 27, 6 | habere]
 haberet P habet δ || 18 parte] s. l. q post sui δ || 19 potest — uide]
 potes uidere δ || 20 it. multa coll. δ | diuisus] sc. mundus |
 hinc et] sit nec hanc unam vulgo, micet Madv., migret
 Schultess, incedat Skutsch, vigeat Leo, vices det Ge. || 21 de-
 terat] pro deterendam praebat | torpeat] torreat δ || 22 cor-
 opere] opere δ

inter innumerabiles stellas, quae noctem decore vario distinguunt, quae minime vacuum et inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus exercere se liceat, ceteras stare fixum et immobilem populum?

- 1 25. Si quis hoc loco me interrogaverit 'quare ergo 5
non, quemadmodum quinque stellarum, ita harum observatus est cursus?', huic ego respondebo: multa sunt,
2 quae esse concedimus, qualia sint ignoramus. habere nos animum, cuius imperio et impellimur et revocamur, omnes fatebuntur; quid tamen sit animus ille rector 10
dominusque nostri, non magis tibi quisquam expediet, quam ubi sit: alius illum dicet spiritum esse, alius contentum quendam, alius vim divinam et dei partem, alius tenuissimum animae, alius incorporalem potentiam; non deerit, qui sanguinem dicat, qui calorem: 15
adeo animo non potest liquere de ceteris rebus, ut ad
3 huc ipse se quaerat. quid ergo miramur cometas, tam rarum mundi spectaculum, nondum teneri legibus certis nec initia illorum finesque notescere, quorum ex ingentibus intervallis recursus est? nondum sunt anni 20
mille quingenti, ex quo Graecia 'stellis numeros et nomina fecit', multaeque hodie sunt gentes, quae facie tantum noverunt caelum, quae nondum sciunt, cur luna deficiat, quare <sol> obumbretur: haec apud nos
4 quoque nuper ratio ad certum perduxit. veniet tempus, 25
quo ista, quae nunc latent, in lucem dies extrahat et longioris aevi diligentia; ad inquisitionem tantorum

21/2 Verg. Georg. I 137

1 uar. dec. coll. δ TZ || 2 distinguunt (B)H] -gunt | vacuum] uacuum Φ , aera ante m. vacuum add. E Fort. || 3 sint Muret.] sunt || 9 et imp.] pellimur δ imp. η ET || 10 fatebuntur] fatemur δ || 12 dicet] dicit δ | alius conc. — 14 animae] om. δ || 13 conc.] contentum λ || 14 animae] aerem η EJ²T, aera Haase || 16 non pot.] pot. non Madvig || 22 que h.] hodieque BZ | gentes sunt coll. δ || 23 tantum facie coll. Φ | noverunt] -rint Muret. | sciunt] sciant Φ || 24 sol add. Skutsch || 26 dies] mens vel mentis acies Joh. Müller

aetas una non sufficit, ut tota caelo vacet: quid, quod tam paucos annos inter studia ac vitia non aequa portione dividimus? itaque per successiones ista longas explicabuntur. veniet tempus, quo posterī nostri tam
 5 aperta nos nescisse mirentur. harum quinque stellarum, quae se ingerunt nobis, quae alio atque alio occurrentes loco curiosos nos esse cogunt, qui matutini vespertinique ortus sint, quae stationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo coepimus
 10 scire; utrum mergeretur Iupiter an occideret an retrogradus esset (nam hoc illi nomen imposuere cedenti), ante paucos annos didicimus. inventi sunt, qui nobis
 6 dicerent: 'erratis, quod ullam stellam aut suppressere cursum iudicatis aut vertere. non licet stare caelestibus
 15 nec averti, prodeunt omnia <et>, ut semel iussa sunt, vadunt: idem erit illis cursus, qui sui, finis. opus hoc aeternum irrevocabiles habet motus: qui si quando constiterint, alia aliis incident, quae nunc tenor
 'et aequalitas servat.' quid est ergo, cur aliqua redire
 20 videantur? 'solis occursus speciem illis tarditatis imponit et natura viarum circularumque sic positorum, ut certo tempore intuentis fallant: sic naves, quamvis plenis velis eant, videntur tamen stare.' erit qui demonstret aliquando, in quibus cometæ partibus currant,

6/7 cf. *Aetnae v. 179 occurrent oculis ipsae (causae) cogentque fateri*

1 una aetas coll. δT | caelo tota coll. δ || 4 tempus] illud add. Φ (ante post. Z^1 om. δE^1) || 5 nesc.] necisse λ || 6 atque alio] om δ || 7 occ.] concurrentes δT || 9 retro agantur coll. δ || 10 mergeretur δET] mergeret Φ | occideret] -derit λ || 11 imposuere] -erunt δ || 15 prodeunt] protenus *Madvig* | et add. *Ge.* | iussa] missa Φ vulgo || 16 cursus] genet. est (*Skutsch*) || 17 aet.] in aeternum *Gertz* | motus habet coll. δT || 18 constiterint] -terit δP | aliis] ex aduerso $\delta \eta$, ex aliis vulgo || 19 redire] resistere *Haase*, repere *Rossb.*, retro ire *Ge.* || 22 intuentis (δP)] -tes $\delta EL^2 TZ$ intuens λ , vel intentius intuentes *Fortun.* | fallant *Fortun.*] afflant Φ afficiat δ || 24 aliq.] ante qui dem. δ

cur tam seducti a ceteris errent, quanti qualesque sint. contenti simus inventis: aliquid veritati et posteris conferant.

- 1 26. 'Per stellas', inquit, 'ulteriora non cernimus, per cometas aciem transmittimus.' primum si fit istud, 5 non in ea parte fit, qua sidus ipsum est spissi ignis ac solidi, sed qua rarus splendor excurrit et in crines dispergitur: per intervalla ignium, non per ipsos vides.
- 2 'stellae', inquit, 'omnes rotundae sunt, cometae porrecti, ex quo apparet stellas non esse.' quis enim 10 tibi concedit cometas longos esse? quorum natura quidem ut ceterorum siderum globus est, ceterum fulgor extenditur. quemadmodum sol radios suos longe lateque dimittit, ceterum ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit lumini: sic cometarum corpus ipsum 15 corrotundatur, splendor autem longior quam ceterorum siderum apparet.
- 1 27. 'Quare?' inquis. dic tu mihi prius, quare luna dissimillimum soli lumen accipiat, cum accipiat a sole; quare modo rubeat modo palleat; quare lividus illi et 20 ater color sit, cum conspectu solis excluditur. dic mihi, quare omnes stellae inter se dissimilem habeant aliquatenus faciem, diversissimam soli. quomodo nihil prohibet ista sidera esse, quamvis similia non sint, sic nihil prohibet cometas aeternos esse et sortis eiusdem, 25 cuius cetera, etiamsi faciem illis non habent similem.
- 3 quid porro? mundus ipse, si consideres illum, nonne

20 cf. *Aetnae v. 238 quo rubeat Phoebe, quo frater palleat igni*

1 cur] cum Φ vulgo | errent $\mathbf{E}^1\mathbf{T}$] errant Φ eant $\delta(\eta)$, errent et Haase, enarretque Madvig || 2 posteris $\delta(\eta)\mathbf{EFQZ}$] posteris $\mathbf{H}\lambda\mathbf{P}^1$ || 3 conferant] conferent δ || 5 fit] sit ϱ || 7 qua] que λ || 8 disp.] experg. T exspargitur δ || 14 dim.] emittit δ | ipsi a est] alia est ei δ || 15 lumini $\delta\Theta\mathbf{KT}$] luminis $\lambda\mathbf{P}$ || 19 dissimillimum] -milimum O -miliū P -mile T | soli] ante diss. $\delta\mathbf{T}$ sibi λ | cum — sole] cum a sole accipiat coll. T om. δ || 22/3 aliquat. hab. coll. δ || 26 non ne] non δ

ex diversis compositus est? quid est, quare in leone sol semper ardeat et terras aestibus torreat, in aquario astringat hiemem flumina gelu claudat? et hoc tamen et illud sidus eiusdem condicionis est, cum effectu et
 5 natura dissimile sit. intra brevissimum tempus aries extollitur, libra tardissime emergit: et hoc tamen sidus et illud eiusdem naturae est, cum illud exiguo tempore ascendat, illud diu proferatur. non vides, 4 quam contraria inter se elementa sint? gravia et
 10 levia sunt, frigida et calida, umida et sicca; tota haec mundi concordia ex discordibus constat: negas cometen stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exemplar nec sit ceteris similis? quid enim? simillima est illa, quae tricesimo anno revertitur ad
 15 locum suum, huic, quae intra annum revisit sedem suam. non ad unam natura formam opus suum prae- 5 stat sed ipsa varietate se iactat, alia maiora alia velociora aliis fecit, alia validiora alia temperatiora, quaedam eduxit a turba, ut singula et conspicua procederent, quaedam in gregem misit. ignorat naturae potentiam, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod saepius fecit: cometas non frequenter ostendit, attribuit 6 illis alium locum, alia tempora, dissimiles ceteris motus: voluit et his magnitudinem operis sui colere.
 25 quorum formosior facies est, quam ut fortuitam putes,

1 ex diu.] partibus add. δT | quid est] quid ϕZ^1 || 2 sol] om. δT || 4/5 et natura] om. δ || 5 aries] aliter coll. $H^1 P$ || 6 emergit Fortun.] mergitur Φ , iungitur δ || 7 et illud] ante sidus AT om. B || 9 sint elem. coll. δ || 10 fr. et cal.] et frigida (sed calida s. l.) λ | humida] ante calida H^1 om. Z || || 11 haec] autem δ || 12 esse stellam coll. δ || 13 ceteris] ante sit λ post similis B | quid enim? Haase olim] uides enim $\Phi\delta$, sed quam (quod A) add. δ , uidelicet Skutsch, quid enim, si et esset Leo | sim.] ironia est || 14 illa] sc. stella Saturni || 15 locum suum] sedem suam δ | huic] velut Veneri || 16 formam nat. coll. δ || 17 uarietate] uariete λ | mai.] minora δT || 18 alia t.] quaedam t. δ | temperatiora] -rantiora $\delta \lambda T$ || 20 gregem misit] greges mersit δ || 21 aliq. non put. coll. δ , p. non al. Kroll || 24 colere] soluere δ , prodere vel docere Ge., extollere Skutsch

sive amplitudinem eorum consideres sive fulgorem, qui maior est ardentiorque quam ceteris; facies vero habet insigne quiddam et singulare, non in angustum coniecta et artata sed dimissa liberius et multarum stellarum amplexa regionem.

1 28. Aristoteles ait cometas significare tempestatem et ventorum intemperantiam atque imbrium. quid ergo? non iudicas sidus esse, quod futura denuntiat? non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futurae pluviae

scintillare oleum et putres concreescere fungos,
aut quomodo indicium est saevituri maris, si

marinae
in sicco ludunt fulicae notasque paludes
deserit atque altam supra volat ardea nubem,

sed sic, quomodo aequinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quae Chaldaei canunt,
2 quid stella nascentibus triste laetumve constituat. hoc ut scias ita esse, non statim cometes ortus ventos et pluvias minatur, ut Aristoteles ait, sed annum totum
suspectum facit; ex quo apparet illum non ex proximo,
3 reposita et comprehensa legibus mundi. fecit hic co-

6 *Aristot. Meteor. I 6 p. 343 b 1 sq. I 7 p. 344 b 19* ||
11 *Verg. Georg. I 392* || 13 *sq. Verg. Georg. I 362 sqq.* || 20 *Aristot. immo Theophr. pers. de signis 34*

1 eorum] earum **L O**(λ?) || 2 ceteris *Erasmus*] ceteri || 7 intemp.] temperantiam **λ** || 8 sic] sit **δ** si **Z** || 12 indic.] iud. **L O P** | est] *om.* **δ** || 15 altam] altera **J O P** | supra] super **B² Q** || 16 in] *om.* **E T** | que] *om.* **δ** || 17 caldei **A J K O Q** | illa — canunt] *sc. signa sunt vel significant* || 18 quid], quod **δ T** || 19 ortus] *cf. Arist. 344 b 20 σημαίνουσι γιγνόμενοι οι πλείους πνεύματα και άόχμοός.* || 19/20 et pluu.] pluuiasque **δ T** || 21 illum] *om.* **δ** | ex proximo] *sc. temporis locique, non die add.* || 23 comprehensa] comprehensa **δ T** compressa **Φ** *vulgo, complexa Koeler cont. Dial. 6, 18, 1*

metes, qui Paterculo et Vopisco consulibus apparuit, quae ab Aristotele Theophrastoque sunt praedicta; fuerunt enim maximae et continuae tempestates ubique, at in Achaia Macedoniaque urbes terrarum
5 motibus prorutae sunt.

29. 'Tarditas', inquit, 'illorum argumentum est graviores esse multumque in se habere terreni, ipse praeterea cursus: fere enim compelluntur in cardines.' utrumque falsum est. de priore dicam prius: 'omnia,
10 quae tardius feruntur, gravia sunt.' quid ergo? stella Saturni, quae ex omnibus iter suum lentissime efficit, gravis est? atqui levitatis argumentum habet, quod supra ceteras est. 'sed maiore', inquis, 'ambitu circuit
2 nec tardius it quam ceterae sed longius.' succurrat
15 mihi idem me de cometis posse dicere, etiamsi segnior illis cursus sit. sed mendacium est ire eos tardius: nam intra sextum mensem dimidiam partem caeli transcurrit hic proximus, prior intra pauciores menses recepit se. 'sed quia graves sunt, inferius deferuntur.'
30 primum non defertur quod circumfertur. deinde hic proximus a septentrione motus sui initium fecit et per occidentem in meridiana pervenit erigensque cursum suum oblituit, alter ille Claudianus a septentrione primum visus non desiit in rectum assidue celsior
25 ferri, donec excessit.

Haec sunt, quae aut alios movere ad cometas per-

2 Arist. Meteor. I 6. 7 | Theophr. fr. deest apud Wimm.

1 Paterculo] *L. Velleio* cs. *suffecto a. 60* | Vopisco] *ulpio*
 ♂ || 2 sunt praedicta ♂KT] pr. sunt J² praedicta Φ, *intell.: de alio cometa praedicata sunt* || 4 at] et ♂ || 5 prorutae *Fortun.*] proruptae Φ praeruptae ♂ || 9 o(mn)ia *Ge.*] quia ♂Φ *om. B,* quid? *Ruhkopf* || 11 lent.] lenissime ♂ || 13 circumit AHJ¹KZ || 15 mihi *Ge.*] tibi || 16 illis] *om. ♂* | eos ire *coll. ♂T* || 17 caeli] *om. P ante partem ♂EL* || 19 recepit] recipit A¹T se rec. *coll. ♂Z* || 25 ferri] fri J¹ fieri ♂(L¹)OQ || 26 sunt] *om. FH* | (quae Z) aut — mouere ante aut me ♂Z | ad cometas ♂ETZ] cometas (η)FHP¹ cometis λP²

tinencia aut me: quae an vera sint, dii sciunt, quibus est scientia veri; nobis rimari illa et coniectura ire in occulta tantum licet nec cum fiducia inveniendi nec sine spe.

- 1 30. Egregie Aristoteles ait numquam nos vere- 5
cundiores esse debere, quam cum de diis agitur. si
intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri
vultum submittimus, <si> togam adducimus, si in omne
argumentum modestiae fingimur: quanto hoc magis
facere debemus, cum de sideribus de stellis de deorum 10
natura disputamus, ne quid temere ne quid impudenter
2 aut ignorantem affirmemus aut scientem mentiamur? nec
miremur tam tarde erui, quae tam alte iacent. Pa-
naetio et his, qui videri volunt cometen non esse
ordinarium sidus sed falsam sideris faciem, diligenter 15
tractandum est, an aequae omnis pars anni edendis
cometis satis apta sit, an omnis caeli regio idonea in
qua creentur, an quacumque ire ibi etiam concipi
possint, et cetera: quae universa tolluntur, cum dico
illos non fortuitos esse ignes, sed intextos mundo, 20
quos non frequenter educit sed in occulto movet.
3 quam multa praeter hos per secretum eunt numquam
humanis oculis orientia! neque enim omnia deus
homini <pate>fecit. quanta pars operis tanti nobis
committitur? ipse, qui ista tractat qui condidit qui

5 *Arist. Pseudepigraph. fr. 41 R.* || 13 *Panaetii fr. 31 Fowl.*

5 uerecund.] uerecondiores ρZ || 7 si] ante ad del. Gertz ||
8 subm.] cf. *Suet. Aug. 79* | si ante togam add. Ge. | in omne
argumentum] omni argumento δ || 9 modesti(a)e $\delta \theta J^2 L^2 M \rho Z$]
modeste λ | fing.] fungimur δT || 10 stellis] cf. *VII 1, 6. 12, 7.*
Dial. 6, 18, 2 | de] i. e. de Leo | deorum] eorum E , fort. come-
tarum Ge. || 11 impud.] imprudenter Φ || 16 tractandum] tracta-
tum δ | omnis] om. δ || 19 dico] cf. 27, 6 || 22 quam] quorum
 δ || 23 neque] non δ | deus] ante omnia LT post homini Z ||
24 patefecit Ge.] fecit $\delta \Phi$ nota fecit η || 25 ista] ipsa δE

totum hoc fundavit deditque circa se, maior [est] pars sui operis ac melior, effugit oculos: cogitatione 4 visendus est. multa praeterea cognata numini summo et vicinam sortita potentiam obscura sunt aut fortasse, 5 quod magis mireris, oculos nostros et implent et effugiunt, sive illis tanta subtilitas est, quantam consequi acies humana non possit, sive in sanctiore recessu maiestas tanta delituit et regnum suum, id est se, regit nec ulli dat aditum nisi animo. quid sit hoc, 10 sine quo nihil est, scire non possumus: et miramur, si quos igniculos parum novimus, cum maxima pars mundi, deus, lateat! quam multa venalia hoc primum 5 cognovimus saeculo, quam multa negotia ne hoc quidem! multa venientis aevi populus ignota nobis sciet, 15 multa saeculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleverit, reservantur: pusilla res mundus est, nisi in illo quod quaerat omnis mundus habeat. non semel quaedam 6 sacra traduntur: Eleusin servat quod ostendat revisentibus. <sic> rerum natura sacra sua non semel 20 tradit; initiatos nos credimus: in vestibulo eius haeremus; illa arcana non promiscue nec omnibus patent:

5—9 cf. *Aetnae v. 189 sqq.*
nunc opus artificem incendi causamque repositit . .
res oculos ducent . . prohibent flammae custodiaque ignis
illi operi est, arcent aditus, divinaque rerum
cura sine arbitrio est — eadem procul omnia cernes.

1 fund.] firmavit δ formavit T | deditque] textitque *Schultess* | maior (om. est) p. *vulgo*] m. (que *add.* ηZ) est pars $\delta \lambda Z$ m. est δQ , id est m. pars *Ge.*, qui m. est p. *Skutsch* || 6 cons.] assequi δ || 7. sec.] recessu δ || 8 id est $\eta L^2 Z^1$] idem || 9 dat aditum λP] aditum dat $\delta \eta TZ$ dat δ || 11 quos] hos δ || 12 uenalia *Ge.*] animalia || 13 negotia] reposita *Schultess*, *del. Haupt* || 14 uen. aevi pop.] etas populi δ || 15 tunc] om. δ | nostri] nostra δ || 17 mundus] (a)etas Z *et v. l. L. Gertz*, *sed cf. Joh. Müller*, secundus *Schultess* | habeat] *cf. p. 86, 4*, habet E || 18 Eleusin] eleusis J²M eleusim T eleusina $\delta \eta$ eleus P || 19 sic *add. Ge.*, *et add. Joh. Müller* | semel B Φ] simul A η || 20 nos $\delta EKTZ$] non || 21 arcana trad.

reducta et interiore sacrario clausa sunt, ex quibus aliud haec aetas, aliud quae post nos subibit aspiciet.

1 31. Quando ergo ista in notitiam nostram perducentur? tarde magna proveniunt, utique si labor cessat. id quod unum toto agimus animo, nondum 5 perfecimus, ut pessimi essemus: adhuc in processu vitia sunt; invenit luxuria aliquid novi, in quod insaniat, invenit impudicitia novam contumeliam sibi, invenit deliciarum dissolutio et tabes aliquid adhuc 2 tenerius molliusque, quo pereat. <quia> nondum satis 10 robur omne proiecimus, adhuc quicquid est boni moris extinguimus: levitate et politura corporum muliebres munditias antecessimus, colores meretricios matronis quidem non induendos viri sumimus, tenero et molli ingressu suspendimus gradum (non ambulamus sed in- 15 cedimus), exornamus anulis digitos, in omni articulo 3 gemma disponitur; cottidie comminiscimur, per quae virilitati fiat iniuria, ut traducatur, quia non potest exui: alius genitalia excidit, alius in obscenam ludi partem fugit et locatus ad mortem infame armaturae 20 genus, in quo morbum suum exerceat, legit.

1 32. Miraris, si nondum sapientia omne opus suum implevit? nondum tota se nequitia protulit: adhuc nascitur, et huic omnes operam damus, huic oculi

1 interiore] in inter. δT | sacrario (-aria T) post sunt δT | ex] e δT || 2 aliud] alios λ || 3 perducentur] -cerentur λ || 8 insaniat] s(a)eviat δ || 9 adhuc] om. ηE || 10 molliusque] et mollius δ || 11 quia add. Ge. || 12 post extinguimus] disting. Gertz, post corporum vulgo || 13 matr. — 14 ind.] ne matronis quidem ind. *Madv. falso* || 15 ingressu $HJ^1 LOPZ$] gressu $\delta \eta$ incessu $EJ^2 KMT$ | incedimus] cf. *exempla Koeleri*, repimus δ , fort. *cevemus Ge. conl Pers. 1, 87*, non — incedimus *del. Leo* || 18 fiat $\delta EK^1 MZ^2$] fuit (vel fuit?) $H\lambda PZ^1$ fit $J^2 T$ || 19 exui] erui δ | exc.] abscidit δ || 20 locatus] locatos (ad m. infamem rimatur.) *Mudvig, sed cf. Sen. Epist 70, 20 et Stud. mea II 44 sq.* | infame] infamie M^2 infamem *Fromond. vulgo* | armaturae genus Ge.] armatur. egenus (et genus δ) | in] etiam in δET , etiam ante legit addit λ , etiam periturus L^2 et post suum Z || 23 tota se n.] se nequitia totam δ || 24 operam omnes coll. λ

nostri, huic manus serviunt. ad sapientiam quis acce-
 dit? quis dignam iudicat, nisi quam in transitu noverit?
 quis philosophum aut ullum liberale respicit studium,
 nisi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluvius inter-
 5 venit dies, quem perdere libet? itaque tot familiae 2
 philosophorum sine successore deficiunt: Academici et
 veteres et minores nullum antistitem reliquerunt; quis
 est qui tradat praecepta Pyrronis? Pythagorica illa
 invidiosa turbae schola praeceptorem non invenit; Sex-
 10 tiorum nova et Romani roboris secta inter initia sua,
 cum magno impetu coepisset, extincta est. at quanta 3
 cura laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat?
 stat per successores Pyladis et Bathylli domus, harum
 artium multi discipuli sunt multique doctores, priva-
 15 tum urbe tota sonat pulpitem: in hoc viri, in hoc
 feminae tripudiant; mares inter se uxoresque conten-
 dunt, uter det latus *mollius*. deinde sub persona cum
 diu trita frons est, transitur ad galeam — philosophiae
 nulla cura est. itaque adeo nihil invenitur ex his, 4
 20 quae parum investigata antiqui reliquerunt, ut multa,
 quae inventa erant, oblitterentur. at mehercule si hoc
 totis membris premeremus, si in hoc iuventus sobria
 incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addis-
 cerent, vix ad fundum veniretur, in quo veritas posita
 25 est, quam nunc in summa terra et levi manu quae-
 rimus.

6—10 cf. Zeller, *Philos. d. Griech.* III 1, 802. III 2, 13.
 III 2, 98. III 1, 677.

3 studium respicit coll. δ || 4 intercal.] -calcantur $\mathbf{C}(\eta)\lambda$ ||
 8 pyr(x)onis] platonis $\delta\eta$ | pitagorica Φ] pitagorea δ || 9 in-
 vidiosa] -ose δ | Sext.] sestiorum δ || 12 cuius] cuiuslibet δ ||
 13 batilli trad. || 14 disc. multi coll. λ || 15 tota urbe coll. δ |
 pulp. sonat coll. δ || 16 mares] maritus *Leo*, mariti *Ge.* | uxo-
 resque] uxorque *Leo* || 17 mollius. *Madvig*] . Illius || 19 inueni-
 tur $\delta\mathbf{M}$] inuenit Φ

ADDENDA ET CORRIGENDA

- ad p. 43, 5 *cf. Aetnae v. 212 spiritus inflatis nomen, languentibus aër*
- p. 57, 12 ictus] spiritus *em. Diels*
- p. 64, 4 quae] quin *Rosbach (non quia!)*
- p. 74, 9 fati (*ante faciendi*) *dele!*
- p. 85, 6 fluxerunt *trad.] offendit primus C. F. W. Müller (1866)*
- p. 89, 24 violentius semper] violentior impetus *idem*
- p. 90, 1 configitur] concipitur *idem, erigitur Ge.*
- p. 99, 14 verberatum] percibratum *C. F. W. Müller egregie*
- p. 105, 22 vicinia] simillima *idem*
- p. 106, 13 abundat] abunde est *idem conl. ep. 95, 6*
     l. 19 maris] umoris *idem*
- p. 109, 4 excidunt] exiliunt *idem em.*
- p. 115, 10 Ov. Met. XV 313 (*non X 2 sq.*)
- p. 145, 6 usura] hausura **E²** *Fortun. et tanta mensura Haase*
     l. 7 possit] posset *C. F. W. Müller*
- p. 148, 23 nimium] minimum **FHZZ** (*non P!*)
- p. 186, 14 tum] cum **λT** (*non Z!*)
- p. 189, 7/8 an non nasci] *om. (η)ϑ (praebet δ!)*
- p. 213, 3 in incertum] *praestat in flexum corr. conl. p. 242, 3.*
     256, 15
- p. 215, 4 vim] viam *Hosius em.*
- p. 262, 7 et] *del. Rossbach*
-

INDEX NOMINVM

- Ἄβαρον* IV a 2, 7
 Academici et veteres et minores VII 32, 2
 Achaia III 26, 5. VI 1, 13; 15. 8, 2. VII 28, 3
 bellum Achaicum VII 15, 1
 Adria III 29, 7
 Aegaeum mare II 26, 4. VI 21, 1
 Aegium oppidum VI 25, 4
 Aegyptii, auctores III 12, 2.
     IV a 2 p. 157, 19
     — gens VII 3, 2; 3
     — litus IV a 2, 23
 Aegyptus I praef. 9. IV 2, 1; 2; 7; 8; 10; 13; 25; 30. p. 158, 3. VI 26, 1—3. VII 3, 2
 Aeschylus Suppl. 542 K. vel fr. 300 N. IV 2, 17
 Aethiopia III 6, 2. IV a 2, 1; 4; 17; 18. p. 158, 9; 16. cf. p. 159 adn. ad l. 4. V 18, 2. VI 8, 3
 Aethiopes I praef. 9
 Aetna mons II 30, 1
 Africa III 6, 2. V 18, 2. VI 30, 3
 Africus ventus V 16, 5
 Albulae III 20, 4
 Alexander rex IV a 2 p. 158, 15. V 18, 10
     — vituperatur VI 23, 2/3
     — pestis mortalium III praef. 5
 Alexandria IV 2, 18
 Alpes III praef. 6. IV a 2, 19. IV b 11, 1
 Alpheus III 26, 5. VI 8, 2. cf. Elius
 Ambracius sinus III 29, 8
 Ammon II 30, 2
 Anaxagoras A 83 Diels: VII 5, 3. A 84: II 19. 12, 3. A 89: VI 9, 1. A 91: IV a 2, 17. —: IV b 3, 1; 6
 Anaximandrus fr. 23 Diels: II 18
 Anaximenes A 7 Diels: II 17. A 21: VI 10, 1
 Annaeus: cf. Fidus, Gallio, Seneca
 Antiochus VII Sidetes Demetrii filius Syriae rex VII 15, 1
 Antonius, M. IV a 2, 16 et (?) praef. 21.
 Apenninus IV b 11, 1
 Apollonia I 2, 1
 Apolloniatas: cf. Diogenes
 Apollonius Myndius, scriptor astronomus (cf. Schultess de L. Ann. Sen. Quaest. nat. p. 21 sq.) VII 4, 1. 17, 1
     — pycetes IV a praef. 8
 Apulia V 17, 5
 Aratus (cf. Phaen. 884—886) I 13, 3
 Araxes flumen (e Vergilio) VI 17, 1
 Arcadia, pars Peloponnesi III 25, 1
     — Cretae urbs III 11, 5
 Archelaus physicus VI 12, 1. II 17
 Arethusa III 26, 5; 6. VI 8, 2
 Argolicae undae (ex Ovidio) III 26, 4

- Aristoteles Meteor. I 3 p. 340 b
19—29: II 12, 4. I 4 p. 341 b
3 sq.: I 1, 2. p. 341 b 6 sq.:
I 2, 7. I 6 p. 343 b 1 sq. cf.
VII 28, 1; 3. 343 b 1: VII 5,
4 sq. I 7 p. 344 b 19: VII
28, 1; 3. II 4 p. 360 a 12sq.:
II 12, 4 sq. II 7 p. 365 a/b:
VI 13, 1. 14, 1. II 9 p. 369 a
24—b1: II 12, 5. III 4 p.
373 a/b: I 3, 7. III 5 p. 377 a
11 sqq.: I 8, 6
— fr. 41 pseudepigr. R.: VII
30, 1
— vel potius Theophrastus
pers. de signis 34: VII 28, 2
Artemidorus Parianus I 4, 3.
VII 13, 1
Asclepiodotus Stoicus, Posi-
donii auditor II 26, 6. 30, 1.
V 15, 1. VI 22, 1
— in Quaestionum Naturalium
Causis VI 17, 3
Asia VI 1, 13. 7, 1
Asiaticus: cf. Valerius
Atalante insula VI 26, 6
Athenae V 17, 5
Atlanticum mare IVa 2, 22;
25; p. 159, 2
Attalus, rex VII 15, 2
— philosophus Stoicus II 48, 2.
50, 1
Augustus, divus I 1, 3. I 2, 1.
I 16, 1. IVa praef. 21 V 17,
5. VII 17, 2.
- Bactri V 18, 10
Balbillus, T. Claudius, eques
R. praefectus Aegypti a. 55:
IVa 2, 13
Baiani III 24, 3
Bathyllus, saltator VII 32, 3
Belus, deus Babyl. III 29, 1
Berosi fr. 21: III 29, 1. cf.
Chaldaei
Boeotia III 25, 3
- Borysthenes flumen IVa 2, 20
Boris urbs (a. 373 diruta) VI
23, 4. 25, 4. 26, 4. 32, 8. VII
5, 3/4. 16, 2
- Caecina, Aulus, scriptor Etrusc.
(cf. G. Zimmermann, de A.
Caecina scriptore diss. Berol.
1852, 32sqq.) p. 34 Z.: II 39,
1. p. 39: II 49, 1. p. 42:
II 56, 1
Caesar maior V 18, 4. cf. VII
17, 2
— cf. Augustus, Claudius, Gai-
us, Iulius, Nero, Tiberius
Calabria V 17, 5
Caligula: cf. Gaius
Callimachus, *ῥαυμαστῶν* auc-
tor, fr. 182 Schn. IVa 2, 16
Callisthenes, philosophus Peri-
pateticus (Scr. de rebus Alex-
andri M. fr. ed. C. Müller
p. 20 sqq.) fr. 8: VI 23, 2—
4. 26, 4. VII 5, 3; 5. in IV
libro rerum Graecarum (=
fr. 6): IVa 2 p. 158, 18
Cambyses II 30, 2. (e Calli-
sthene) IVa 2 p. 158 adn.
ad § 5
Campania VI 1, 1/2; 10; 13;
15. 12, 2. 25, 3. 31, 1
Campanus, terrae motus VI
27, 1
Cancer, stella III 29, 1. IVa 1, 2
Canicula, stella I 1, 7
Capitolium II 45, 1
Capricornus, stella III 29, 1
Cappadocia III 25 4
Car, servus proverbii IV b 5, 3
Caria III 19, 2
Carthago III praef. 6. IVa
praef. 21
Caspium mare III 29, 8
Cassander rex III 11, 3
Castor I 1, 13
Catarractae IVa 2, 4

- Caucasus IVa 2, 19
 Caystrus IV a 2, 20
 Chalcis urbs VI 17, 3. 25, 4
 Chaldaei (cf. Berosos) II 32, 6.
     VII 4, 1. 28, 1
 Charmander, scriptor ignotus
     VII 5, 3
 Charybdis III 29, 7
 Chersonesus III 26, 6
 Chius: cf. Metrodorus, Oenopides
 Ciceronis umbra II 56, 1
 Cicones III 20, 3 (ex Ov. Metam.
     XV 313)
 Claudius imperator VII 17, 2.
     21, 3
 Claudianus (cometes) VII 21, 3.
     29, 3
 Cleonae, oppidum IVb 6, 2
     (cf. II 36)
 Cleonaei (?) IVb 7, 2
 Cleopatra regina IVa 2, 16
 Clidemus philosophus, fr. 1
     Diels (FHG I 30): II 55, 4
 Conon Samius, scr. astronomus
     VII 3, 3
 Cornelius: cf. Scipio
 Corycus mons III 11, 2
 Crassus V 18, 10
 Creta III 11, 5
 Creticus sinus III 29, 8
 Crispus Passienus IVa praef. 6
 Cumaeus: cf. Ephorus
 Cutiliae insulae III 25, 8
 Cyclades sparsae (ex Ov. Met.
     II 264) III 27, 13
 Cyclopes (ex Ov. Met. III 305)
     II 44, 1
 Cynicus: cf. Demetrius
 Cyprus IV 26, 5
 Cytheriacae columbae (e versu
     Neronis) I 5, 6

 Dacus I praef. 9
 Danuvius I praef. 9. III 27, 8 sq.
     IVa 1, 1 sq. VI 7, 1

 Darius VI 23, 3
 Delos VI 26, 3 sq.
 Demetrius Σωτήρ Syriae rex.
     eius mors (a. 150 a. Chr. n.)
     VII 15, 1
 — II. Demetrii filius Nicator
     ibid.
 — Cynicus IVa praef. 7
 Democritus philosophus, sub-
     tilissimus antiquorum om-
     nium, A 92 Diels: VII 3, 2.
     A 98: VI 20, 1. (cf. p. 392
     D.) IVb 9. V 2
 Dicaearchus Peripateticus ἐν
     Περικλέῳ γῆς fr. 52: IVa 2
     p. 159, 1
 Diogenes Apolloniates A 16
     Diels: II 20, 1. A 18: IVa 2,
     28 sqq.
 Doris (ex Vergilio) III 26, 6
 Drusus Germanicus, Liviae
     filius I 1, 3

 Eleusin VIII 3, 6
 Elis VI 25, 2
 Elius fluvius, i. e. Alpheus,
     III 1, 1
 Empedocles philosophus A 68
     Diels: III 24, 1. 3
 Ἐπολιχθῶν Homericus VI 23, 4
 Ephorus Cumaeus rerum ges-
     tarum scriptor impugnatur
     (fr. 142): VII 16, 1 sq. in l. I
     Historiarum (fr. 108): IVa
     2 p. 158, 1
 Epicurus p. 231 Usener: VI
     20, 5
 Epigenes astronomus VII 4, 1.
     6, 1. 11, 1
 Erasinus, fluvius III 26, 4
 Erinyes IVa praef. 9
 Etrusci (cf. Caecina) II 41, 1.
     45, 3. 50, 1
 Eudoxus Cnidius astronomus
     VII 3, 2
 Euphrates I praef. 9. V 18, 10

- Euripides poeta. Hel. 3 vel
 FTG² N. fr. 228: IV a 2, 17
 Europa VI 7, 1
 Euthymenes Massiliensis geo-
 graphus IV a 2, 22
- Fabianus, Papirius, philoso-
 phus III 27, 3
 Februariis (nonis) VI 1, 2
 Fidus Annaeus IV a praef. 8
 Fucinus lacus III 3
- Gaetulicus, Cn. Lentulus, Lu-
 cilius amicus, qui periit a. 39:
 IV a praef. 15
 Gaius imperator IV a praef.
 15; 17
 Galatia III 25, 4
 Gallia III 6, 2. V 17, 5. Galliae
 I praef. 9
 Galli (a Cassandro impugnati
 a. fere 280 Theophrasto auc-
 tore) III 11, 3
 Gallio. Senecae frater, olim
 M. Annaeus Novatus, nunc
 L. Iunius Gallio. IV a praef.
 10 sqq.
 — L. Iunius pater, declama-
 tionum auctor. eius dictum
 V 11, 1
 Genetrix Venus VII 17, 2
 Germani, avida belli gens VI
 7, 1
 Germania I praef. 9. III 6, 2.
 IV a 1, 2
 Germanicus, Drusus, Liviae
 filius. eius mors I 1, 3
 Graecia V 18, 10. VII 3, 1. 25, 3
 Graeci I 2, 1; 3; 10. 11, 2. 15,
 1; 3. II 7, 2. III 25, 12. V 8,
 1. 12, 1. 16, 4 sq. 18, 10. VI
 13, 1. 23, 4. VII 11, 2
 Graecus II 50, 1
 Gylippus I 1, 14
- Hadria III 29, 7
 Haemus mons I praef. 9. III
 11, 3
 Haliacmon (?) amnis Boeotiae
 III 25, 3
 Hannibal III praef. 6. V 16, 4
 Helice, urbs Aethiopiae VI 23, 4.
 25, 4. 26, 4. 32, 8. VII 5,
 3 sq. 16, 2
 Heracleoticum ostium Nili IV a
 2, 13
 Heraclitus A 14 Diels: II 56, 1
 Herculansense oppidum VI 1, 2.
 litus VI 1, 1
 Herculaneum VI 26, 5
 Herodotus (II 24) adfertur IV a
 2 p. 157, 14
 Hesperium latus (e Vergilio)
 VI 30, 1
 Hispania I praef. 13. Hispan-
 iae I praef. 9. III praef. 6.
 VI 30, 3
 Homerus VI 23, 4. Od. IV 54:
 VI 26, 1
 Hostius Quadra I 16, 1
- Idumus Cariae urbs III 19, 2
 Indi I praef. 13. V 8, 10
 India V 18, 2
 Indicum mare IV a 2, 4
 Ister (vel Hister) fluvius, alibi
 Danuvius appellatus, I praef.
 9. III 22. IV a 2, 20
 Italia III praef. 6. III 6, 2. 20,
 4. V 18, 2. VI 28, 1. 30, 3
 Iuba rex, de Nilo quid sen-
 serit IV a 2 p. 159, 4 cum
 adnot.
 Iulii divi obitus VII 17, 2, cf.
 Caesar
 — mensis V 11, 2
 Iunior: cf. Lucilius
 Iupiter II 41, 1 — 86
 — Pluvius (ex Tibullo) IV a 2, 2
 — stella I 1, 7. IV a 2, 2. VII
 12, 3. 25, 5

- Lacedaemonii** IV b 13, 9
Ladon fluvius VI 25, 2
Laelius sapiens VI 32, 11
Lepidus triumvir IV a praef. 21 sq.
Livius, T., rerum gestarum scriptor I 16, 4. 22, 43: V 16, 4. fr. 46 Hertz: V 18, 4
Lucilius Iunior, eques R. IV a praef. 9
 — ad eum Nat. Quaest. libri scripti missique III praef. 1. V 18, 16. VI 1, 1. 32, 1; 9; 12. II 59, 6. I praef. 1
 — natalium angustias eluctatus est IV a praef. 15. paupertas ibid. § 14 procurator Siciliae IV a praef. 1
 — fides IV a praef. 15 sqq.
 — Gallionem blanditiis temptavit IV a praef. 10—12
 — ambitioni alienus IV a praef. 1
 — a turba se separat IV a praef. 3
 — philosophiae studet IV a praef. 14 et carminibus
 — versus adfertur III 1, 1 et fort. IV a 2, 2
 — fabulam in poemate (i. e. Aetna?) tractavit III 26, 6
Lucretius I 314 adfertur: IV a 3, 4
Lycia III 25, 11
Lycus amnis (ex Ovidio) III 26, 4
Lydia(?) III 25, 7
Lynceius amnis (ex Ovidio) III 20, 6

Macedo: cf. Alexander
Macedones V 15, 3
Macedonia III 25, 4. VI 1, 13. VII 28, 3
Magnesia III 11, 4
Martis stella I 1, 7. VII 4, 2. 12, 3

Massiliensis: cf. Euthymenes
Megalepolis VI 25, 2
Melas amnis Boeotiae III 25, 3
Memphis IV a 2, 8
Menander, fr. 951 K.: IV a praef. 19
Mercurii stella VII 12, 3
Messallina IV a praef. 15
Meroë: cf. Philae
Messana III 26, 7
Metrodorus Chius astronomus A 21 Diels: VI 19, 1
Milesius: cf. Thales
Munatius: cf. Plancus
Mylae oppidum III 26, 7
Myndius: cf. Apollonius

Nabataea regna (ex Ovidio) V 16, 1
Narcissus libertus IV a praef. 15
Neapolis VI 1, 2
Neptunus VI 23, 4
Nero Caesar VI 8, 3. VII 17, 2. 21, 3
 — versus adfertur I 5, 6
Nicopolis IV 26, 5
Nilus III 1, 2. 22. 26, 1. IV a 1—2 saepe. VI 7, 1. 8, 3; 5. 26, 2. Nili venae IV a 2, 7.
Nilotica aqua III 25, 11
 — -cae beluae IV a 2, 22
Nonacris fons III 25, 1
Nucerinorum colonia VI 1, 2

Oceanus III 2, 2. 29, 7
Oenopides Chius IV a 2, 26
Olympia III 26, 5
Olympus VI 25, 2
Ossa VI 25, 2
Ostiensis colonia I 15, 5
Ovidius poetarum ingeniosissimus ad pueriles ineptias delapsus III 27, 13
 — cum Tibullo confusus IV a 2, 2

- adferuntur Ars am. I 475 sq.:
IV b 3, 4.
- — Metam. I 55: II 1, 2. 61
— 66: V 16, 1 (cf. Praef. p.
XLV). 241 sq.: IV a praef. 19.
272 sq.: III 28, 2. 285. 290:
III 27, 14. 292. 304: III 27,
13. 388: V 14, 1. II 71:
VII 10, 1. 264: III 27, 13.
III 305—307: II 44, 1. 407:
III 1, 1. VI 65—67: I 3, 4.
XV 273—276: III 26, 4. 313
sq.: III 20, 3. 320 sq.: III
20, 5. 329—331: III 20, 6
- Pamphylia** V 17, 5
- Panaetius Rhodius philosophus**
Stoicus fr. 31: VII 30, 2
- Paphos oppidum** VI 26, 5
- Parianus**: cf. Artemidorus
- Parthi** I praef. 9. V 18, 10
- Passienus**: cf. Crispus
- Paterculus** cs. a. 60 VII 28, 3
- Patrae oppidum** VI 25, 4
- Paulus, Aemilius** I 1, 2
- Peloponnesiacum bellum** VI
24, 6. 26, 3
- Pene(i)os amnis** III 25, 4. VI
25, 2
- Peripatetici**: cf. Callisthenes
- Persae** IV a 2, 5. V 18, 10. VI
23, 3
- Persis (ex Ovidio)** V 16, 1
- Pharos insula** VI 26, 1
- Phasis flumen** IV a 2, 20
- Philae insula cum Meroë con-**
fusa IV a 2, 3; 7
- Philippus Macedonum rex** pe-
stis mortalium III praef. 5.
V 15, 1; 3
- Pindarus poeta** fr. 87 Bergk:
VI 26, 3
- Plancus, Munatius, artifex ad-**
ulandi maximus IV a praef.
5 sq.
- Platonis dictum** V 18, 16
- Pluvius, Iupiter, (e Tibullo)**
IV a 2, 2
- Pollux** I 1, 13
- Pompeii celebris Campaniae**
urbs VI 1, 1. 26, 5
- Pompeiana regio** VI 27, 1
- Pompeius, S., filius** IV a praef.
21 sq.
- Pontus** III 26, 1. 29, 8. IV a 2,
29. IV b 5, 2
- Pos[s]idonius philosophus, cu-**
ius auditor fuit Asclepiodo-
tus, II 26, 6. VI 17, 3
- fr. p. 77 Bake: I 5, 10;
13. p. 80: II 54, 1. VII 20,
2; 4. p. 82 sq.: II 26, 4.
p. 85: IV b 3, 2. FHG III
285 fr. 77 = p. 83 B.: VI
21, 2. FHG III 285 fr. 76 =
p. 84 B.: VI 24, 6. p. 97 sqq.
B.: IV a p. 159, 4 cum adnot.
- Propontis** III 29, 8
- Puteolanus pulvis** III 20, 3
- Pylades (pantomimus vel sal-**
tator) VII 32, 3
- Pyrenaeus I praef. 9**
- Pyrronis secta defecit** VII 32, 2
- Pythagorica schola defecit** VII
32, 2
- Quadra**: cf. Hostius
- Quiritium ius** III praef. 16
- Regulus** cs. a. 63 VI 1, 2
- Rhenus** III 27, 8 sq. IV a 2, 20.
VI 7, 1. I praef. 9
- Rhodanus flumen** III 27, 8.
IV a 2, 20
- Rhodiorum fons in Chersoneso**
III 26, 6
- Roma** IV a praef. 21
- Romana regna** I praef. 9
- Romani** I 1, 14. III praef. 6.
VII 25, 3
- principes quattuor IV a
praef. 21

- (Romanorum) castra I 1, 14.
 . robor VII 32, 2. senatus I
 17, 9
 Rubrum mare III 29, 8
- Salustius fr. IV 28 Maur. VII
 8, 2
 Sarmatica regna I praef. 9
 Sarmaticos impetus cohibet
 Danuvius VI 7, 1
 Saturni stella VII 4, 2. 12, 3.
 29, 1
 Scipio, P. Cornelius Africanus
 maior. filiae ex aeriario do-
 tem acceperunt (cf. Dial. XII
 12, 6) I 17, 8
 Scylla III 29, 7 (cf. ep. 31, 9.
 79, 1. 92, 9)
 Scythia (ex Ovidio) IV b 5, 2.
 V 16, 1
 Seianus I 1, 3
 Seneca, L. Annaeus, obiit a. 65
 — iuvenis de terrarum motu
 volumen edidit VI 4, 2
 — senex anno 62 Nat. Quaestiones
 conscribendas aggreditur III
 praef. 1 sq.
 — prodigium vidit circa Au-
 gusti excessum I 1, 3
 — cometas duos vidit VII 21,
 3 sq. 29, 2 sq.
 — insulam vidit ad Cutilias
 natantem III 25, 8
 — aliam in mari Aegaeo na-
 tam VI 21, 1
 — agriculturæ studiosus et
 diligens vinearum fossor III
 7, 1
 — Neronem laudat: cf. Nero
 Sextiorum secta VII 32, 2
 Sicani fluctus (ex Vergilio) III
 26, 6
 Sicilia III 25, 5. 26, 5. IV a
 praef. 1; 21 sq. 1, 1. VI 8, 2.
 30, 3
- Siculi fontes III 1, 1. aequoris
 fauces III 29, 7. Siculum
 aequor (e Vergilio) VI 30, 1
 Sidon urbs VI 24, 6
 Solis boves III 26, 7
 Sophocles. fr. 797: IV a 2, 17
 Stabianum litus VI 1, 1
 Statoniensis (?) III 25, 8
 Stoicorum secta rigida II 35, 1
 Straton philosophus Peripate-
 ticus VI 13, 2
 Styx Arcadiae III 25, 1
 Suillius (?) IV a praef. 5 p. 138,
 21
 Surrentinum litus VI 1, 1
 Syracusae I 1, 14. Syracusa
 num litus III 26, 5
 Syria III 25, 5. VII 15, 1
- Tabulae XII fr. 8a: IV b 7, 2
 Tempe III 25, 2
 Tentyritae IV a 2, 15
 Thales Milesius A 12 Diels:
 III 13, 1. A 15: III 14, 1. VI
 6, 1. A 16: IV a 2, 22
 Thasius: cf. Thrasyalces
 Thebae VI 25, 4
 Theophrastus philosophus Peri-
 pateticus laudatur VI 13, 1
 — de ventis 22 sqq.: ibid.
 — fr. 159 Wim.: IV a 2, 16
 — fr. 171, 7 W.: III 16, 5
 — — III 11, 2—5. 25, 4; 7.
 26, 1
 — — VII 28, 3 (cf. Aristoteles)
 — l. de signis (34) pseudepi-
 graphus sub Aristotelis no-
 mine adfertur VII 28, 2
 Therasia insula VI 21, 1
 There insula VI 21, 1
 Thessalia III 25, 2. VI 25, 2
 Thraces I praef. 9
 Thracia VI 23, 3. Thraciae
 iuga IV a 2, 19
 Thraex. cum Thraece pithe-
 cus(?) compositus IV a praef. 8

- Thrasylces** Thasius IVa 2
 p. 158, 7
Thucydides II 8, 3: VI 24, 6.
 III 89, 3: 26, 3
Tiberius Caesar I 15, 5
Tibullus, Albius, cum Ovidio
 confusus, quamquam versus
 I 7, 26 adfertur: IVa 2, 2
Tigris III 26, 4. VI 8, 2
Tmolus (?) mons IVa 2, 20
Trogodytae IVa 2, 18
Tullius: cf. Cicero
Tusci II 32, 2. cf. Etrusci et
 Caecina
Tyros urbs aliquando infamis
 ruinis VI 1, 13. VI 26, 5
 — purpura Tyria I 5, 12

Vadimonis (?) lacus III 25, 8
Vagellius 'meus'. ex eius in-
 clito carmine adfertur ver-
 sus (fr. 2 Baehr.) VI 2, 9
Valerius Asiaticus cs. iterum
 a. 46 II 26, 6
Varro, M. Terentius, vir dili-
 gens. eius de ventis doc-
 trina V 16, 3 sq.
Velleius (?) IVa praef. 5 p. 138,
 21
Veneris Genetricis ludi VII
 17, 2
Veneris stella VII 12, 3
Vergilius [Virgilius codd.]. ad-
 feruntur versus Ecl. II 25, sq.:
 I 17, 5 et VI, 1. X 4 sq.:
 III 26, 6
 — **Georg.** I 137: VII 25, 3.
 313: IV b 4, 2. 362 sq.: VII
 28, 1. 367: I 14, 2 et VII
 20, 1. 380: I 6, 1. 392: VII
 28, 1. II 95 sq.: I 11, 2
 — **Aen.** I 53 sq.: VI 18, 4.
 55 sq.: VI 18, 2. 85 sq.: V
 16, 2. 245 sq.: III 1, 1. II
 354: VI 2, 2. III 77: VI
 26, 3. 414 sqq.: VI 30, 1.
 IV 373: IV a praef. 19. 404:
 I praef. 10. V 528: I 1, 5.
 VI 256: VI 13, 5. VIII 525:
 VI 22, 4. 728: VI 17, 1.
 IX 20 sq.: VII 20, 3
Verginius cs. a. 63 VI 1, 2
Villeius an Vitellius? IVa
 praef. 5 p. 138, 21
Vopiscus cs. a. 60 VII 28, 3

Xerxes rex Persarum stolidis-
 simus V 18, 10

Zenon philosophus Stoicus. fr.
 122 v. Arnim: VII 19, 1

INDEX TESTIMONIORVM

(cf. Praefationis caput III)

<p>Aetna v. 24: III pr. 3 25: III 11, 1 29—33: VI 3, 1 96 sqq.: V 14, 1 98—101: III 15, 1. VI 14, 1 105: VI 20, 3 111 sq.: VI 12, 1. 13, 4. 14, 3 112 sq.: VI 16, 1; 3. 26, 2 115: V 14, 4. VI 12, 2 115 sq.: VI 14, 3. 20, 1 116 sqq.: III 26, 3 117: VI 7, 3 117 sqq.: III 16, 4 118 sq.: VI 8, 2 120—22: III 15, 7 122: III 29, 1 123 sqq.: III 19, 4. 26, 3. 124 sq.: VI 7, 3 126: III 15, 8. VI 7, 2 128 sq.: III 26, 1 129 sq.: IV a 2, 28 132 sq.: III 19, 4 133: VI 8, 5 135: III 16, 4. VI 15, 1 137 sqq.: III 16, 4 sq. 142: VI 18, 5 143—145: III 16, 4 147 sq.: VI 18, 5 148 sq.: VI 18, 3</p>	<p>Aetna v. 149: VI 12, 2 150 sqq.: VI 15, 1 151: VI 13, 4 153: VI 21, 2 153 sqq.: VI 12, 1. 24, 3 155—57: IV a 2, 28. VI 16, 1 158: VI 24, 3 159: VI 13, 5 160: III 16, 4 162: VI 14, 3 sq. 165: VI 18, 3 167: VI 17, 2 168 sq.: II 11, 1 170: VI 17, 1. 24, 4 171 sq.: VI 17, 1. 1, 7 176: IV a 2, 28 179: VII 25, 5 181: VI 15, 1 183 sqq.: II 26, 5 189 sqq.: VII 30, 4 194 sq.: II 13, 4 201 sq.: II 26, 5 208 sq.: II 9, 2 212 *): II 1, 3 213: VI 18, 5 216 sq.: VI 21, 1 217: VI 18, 4 222 sqq.: VI 4, 2 224 sqq.: VI 3, 2. VII 1, 1 226 sq.: I pr. 17. VI 3, 4 227: IV a pr. 10 238: VII 27, 1 250: I pr. 17</p>	<p>Aetna v. 256: VI 5, 2 280: VI 1, 6 283 sqq.: VI 24, 1 284: V 13, 2. VI 23, 1 286: VI 14, 3 289: II 6, 2. V 12, 4 290—93: VI 14, 3 292: V 14, 2 292—99: II 6, 5 301: VI 13, 4. 14, 3. 18, 2 302: III 16, 4 304: V 3, 2 sq. VI 12, 1 305: VI 13, 4. 17, 2 308: V 3, 3 309 sqq.: V 4, 1 311: V 2 312 sq.: V 3, 1 314 sq.: V 17, 2 318: VI 18, 5 319 sqq.: VI 12, 1 320 sqq.: VI 17, 2 323: II 35, 2. VI 12, 1 324 sq.: V 14, 4. II 6, 3 327: VI 12, 2. 17, 1 328: II 16 330—32: VI 15, 1 345: VI 20, 7 359 sq.: VI 18, 1 360 sqq.: II 30, 1 374: VI 14, 3 375 sq.: VI 17, 2 381: VI 18, 3 387: V 14, 4</p>
---	--	---

*) spiritus inflatis nomen, languentibus aër.

- Aetna v. 389: II 22, 1
 390 sqq.: II 10, 4.
     V 14, 4
 413 sqq.: IV b 10
 464: II 27, 1
 560: V 12, 4
 Amm. Marc. 17, 7, 11:
     VI 9, 1
     22, 15, 5: IV a 2
         p. 157 adn. ad
         §§ 2 et 4
     22, 15, 6: IV a 2
         p. 159 adn. ad
         § 7
     22, 15, 6: IV a 2, 1
     22, 15, 8: IV a 2
         p. 159 adn. ad
         § 8
     22, 15, 9: IV a 2, 5
     22, 15, 20: IV a 2, 15
     23, 5, 13: II 39, 1
     23, 5, 14: II 18.
     24, 1. 50, 1
 Ann. Col. max. (MG
     Script. XVII) a.
     1235: I 2, 1
 Anth. lat. 31, 2 (P.
     L. M. IV 69): III
     29, 7
 [Aristot.] Mir. ausc.
     186: III 26, 5
 Iuven. sat. I 41: I
     16, 3
     IV 2: I 17, 4
     IX 34: I 16, 3
 Lucan. b. c. IV 77:
     III 27, 10
     IV 89: III 27, 6
     IV 99 sq.: III 27, 11
     IV 100 sq.: III 27, 7
     IV 116 sq.: III
         27, 8
     VII 513: II 57, 2
     VIII 147: IV a 2, 2
     IX 455 sq.: VII 7, 3
 Lucan. b. c. IX 580:
     II 45, 3
     X 217 sq.: IV a 2, 21
     X 219 sq.: IV a 2, 17
     X 221 sq.: IV a 2, 18
     X 223 sqq.: IV a 2,
         19—21
     X 225 sq.: IV a 1, 2
     X 226: IV a 2, 21
     X 229—236: IV a
         2, 21
     X 237: IV a 2, 3
     X 239—241: IV a
         2, 21—22
     X 242 sq.: IV a 2
         p. 157 adn. ad
         § 2 et 4
     X 244 sqq.: IV a
         2, 22
     X 247 sq.: IV a 2,
         28. V 4, 1
     X 255 sqq.: IV a
         2, p. 159 adn. ad
         § 6 et 7
     X 260: IV a 2, 28
     X 263 sq.: III 19, 4
     X 265 sq.: III 22
     X 268: p. 158 adn.
         ad § 5
     X 290: p. 159 adn.
         ad § 8
     X 308: IV a 2, 4
     X 309 sq.: IV a 2, 3
     X 314: IV a 2, 4
     X 318: IV a 2, 4
     X 319—322: IV a
         2, 5
     X 323 sq.: IV a 2, 7
     X 327—331: IV a
         2, 8
 Lyd. de mens. IV 68:
     IV a 2, 17/18; 22;
     23; 27; p. 157—
     159
     — de mens. IV 108:
         III 20, 2. 24,
         1; 3
     Plin. H. N. II 10: III
         12, 3
     II 32 sq.: VII 21, 4
     II 92: VII 17, 2
     II 93: VII 17, 2
     II 97: I 1, 4
     II 98: I 2, 1
     II 101: I 1, 13; 14
     II 102: II 1, 2
     II 111: II 12, 4
     II 112: II 12, 3. 17
     II 113: II 22, 1—2.
         27, 3
     II 141: II 51
     II 220 III 26, 7
 Senec. de benef. VII
     1, 6: IV a 2 p.
     159 adn. ad § 9
     — ep. 1, 1: III pr. 1
     7, 8: IV a pr. 3; 20
     10, 1: IV a pr. 20
     19, 1: III pr. 1.
         IV a pr. 3
     19, 5: IV a pr. 1
     21, 1: IV a pr. 1/2
     22, 4: IV a pr. 1
     56, 1: II 27, 4
     56, 3: IV a pr. 2, 5
     57, 8: II 26, 7
     70, 20: VII 31, 3
     102, 6: II 2, 2
 Suet. v. d. Iulii 88:
     VII 17, 2
     — v. Horatii: I 16 (ad-
         fertur in Praef.
         meae p. XVIII)
     — Pratorum fr. 159:
         IV a 2, 22 (ad-
         fertur in Praef.
         p. XVIII)
     — — 160: IV a 2,
         26 (adfertur in
         Praef. p. XVIII)

DIE KULTUR DER GEGENWART
IHRE ENTWICKLUNG UND IHRE ZIELE.
HERAUSGEGEBEN VON PROF. PAUL HINNEBERG

TEIL I. ABT. 6.

SYSTEMATISCHE PHILOSOPHIE

BEARBEITET VON W. DILTHEY. A. RIEHL. W. WUNDT.
W. OSTWALD. H. EBBINGHAUS. R. EUCKEN. FR. PAULSEN.
W. MÜNCH. TH. LIPPS.

[VIII u. 432 S.] Lex.-8. 1907. geh. M. 10.—, in Leinwand
geb. M. 12.—

Inhalt: Allgemeines. Das Wesen der Philosophie: **Wilhelm Dilthey**. — Die einzelnen Teilgebiete. 1. Logik und Erkenntnistheorie: **Alois Riehl**. 2. Metaphysik: **Wilhelm Wundt**. 3. Naturphilosophie: **Wilhelm Ostwald**. 4. Psychologie: **Hermann Ebbinghaus**. 5. Philosophie der Geschichte: **Rudolf Eucken**. 6. Ethik: **Friedrich Paulsen**. 7. Pädagogik: **Wilhelm Münch**. 8. Ästhetik: **Theodor Lipps**. — Die Zukunftsaufgaben der Philosophie: **Friedrich Paulsen**.

Bietet der vorliegende Band naturgemäß kein einheitliches System der Philosophie, so liegt der Wert und der Reiz der in ihm gebotenen Darstellungen der einzelnen Seiten philosophischer Weltbetrachtung aus der Feder ihrer bedeutendsten gegenwärtigen Vertreter in der Mannigfaltigkeit und Vielseitigkeit der Spiegelungen und Brechungen des 'Weltbildes', die sich hier schließlich doch zu reinem Licht vereinen. Der an dem großen Bau der Wissenschaft an irgend einer Stelle Mitarbeitende ebenso wie der ihn mit Anteilnahme verfolgende wird diese Darstellung des Urgrundes und letzten Zieles aller Wissenschaft in gleicher Weise nützen und genießen, zumal auch diesem Bande alle äußeren Eigenheiten zünftiger 'Philosophie' fehlen, derselbe vielmehr die Ergebnisse streng wissenschaftlicher Forschung in einer ohne weiteres einem jeden Gebildeten zugänglichen Form darbietet.

Probeheft und Spezial-Prospekt (mit Auszug aus dem Vorwort des Herausgebers, der Inhaltsübersicht des Gesamtwerkes, dem Autoren-Verzeichnis und mit Probestücken aus dem Werke) umsonst und postfrei vom Verlag.

VERLAG VON B. G. TEUBNER IN LEIPZIG UND BERLIN

Grundriß der Geschichte der klassischen Philologie. Von Prof. Dr. A. Gudeman. [VI u. 224 S.] gr. 8. 1907. geh. *M.* 4.80, in Leinwand geb. *M.* 5.20.

Dieses Kompendium ist eine völlig umgearbeitete und bedeutend erweiterte Ausgabe von des Verfassers *Outlines of the History of Philology* (5. Aufl. 1902). Hauptzweck des Buches ist, als Vademekum für Universitätsvorlesungen zu dienen; doch dürfte es sich nicht minder zum Selbststudium empfehlen.

In engem Rahmen und übersichtlicher Form gibt es nach den einleitenden Abschnitten über Begriff und Einteilung der Philologie, sowie der verschiedenen Behandlungsmethoden einen Überblick über die bedeutendsten Vertreter der Altertumswissenschaft und ihrer Werke nebst reichhaltigen, aber sorgfältig gesichteten Literaturangaben. Insbesondere werden behandelt: I. Griechische Periode. 1. Vorallexandrinische, 2. Alexandrinische und stoisch-pergamenische Schule. II. Griech.-römische Periode. 1. Nachalexandrinische Gelehrte und ihre Werke: a) Verzeichnis der griech. Scholien und ihrer Quellen; b) die kritischen Zeichen; c) die griech. und latein. grammatischen Termini. 2. Römische Philologen. a) Verzeichnis der latein. Scholien. III. Das Mittelalter. 1. Die Byzantiner, 2. W.-Europa. a) Verzeichnis der ältesten und wichtigsten klassischen Handschriften und Papyrusfunde der Neuzeit. IV. Die Renaissance in Italien. 1. Die griechischen Importanten. 2. die italienischen Humanisten. 3. Verzeichnis der *editioes principes*. V. Frankreich. VI. Die Niederlande. VII. England. VIII. Deutschland. 1. Vor-Wolffsche Periode. 2. Die Neuzeit: a) Grammat.-krit. Schule; b) histor.-antiquarische Richtung.

Das Buch hilft einem wirklichen Bedürfnis ab, da eine das ganze Gebiet umfassende Darstellung der Geschichte der klassischen Philologie überhaupt noch nicht vorhanden ist.

Himmelsbild und Weltanschauung im Wandel der Zeiten. Von Prof. Troels-Lund. Autorisierte Übersetzung von L. Bloch. Zweite Auflage. [VIII u. 286 S.] gr. 8. 1900. In Leinwand geb. *M.* 5.—

„... Es ist eine wahre Lust, diesem kundigen und geistreichen Führer auf dem langen, aber nie ermüdenden Wege zu folgen, den er uns durch Asien, Afrika und Europa, durch Altertum und Mittelalter bis herab in die Neuzeit führt. ... Es ist ein Werk aus einem Guß, in großen Zügen und ohne alle Kleinlichkeit geschrieben. ... Wir möchten dem schönen, inhaltreichen und anregenden Buche einen recht großen Leserkreis nicht nur unter den zünftigen Gelehrten, sondern auch unter den gebildeten Laien wünschen. Denn es ist nicht nur eine geschichtliche, d. h. der Vergangenheit angehörige Frage, die darin erörtert wird, sondern auch eine solche, die jedem Denkenden auf den Fingern brennt. Und nicht immer wird über solche Dinge so kundig und so frei, so leidenschaftlos und doch mit solcher Wärme gesprochen und geschrieben, wie es hier geschieht. ...“

(W. Nestle in den Neuen Jahrbüchern für das klassische Altertum.)

Vorträge und Aufsätze. Von H. Usener. [V u. 259 S.] gr. 8. 1907. geh. *M.* 5.—, in Leinwand geb. *M.* 6.—

Aus den noch nicht veröffentlichten kleineren Schriften Useners ist hier eine Auswahl von Vorträgen und Aufsätzen zusammengesetzt, die für einen weiten Leserkreis bestimmt sind. Sie sollen „denen, die für geschichtliche Wissenschaft Verständnis und Teilnahme haben, insbesondere aber jungen Philologen Anregung und Erhebung bringen und ihnen ein Bild geben von der Höhe und Weite der wissenschaftlichen Ziele dieser Philologie.“ Den Inhalt bilden die Abhandlungen dieses großen dahingegangenen Meisters. Es sind dies: Philologie und Geschichtswissenschaft, Mythologie, Organisation der wissenschaftlichen Arbeit, über vergleichende Sitten- und Rechtsgeschichte, Geburt und Kindheit Christi; Pelagia, die Perle (aus der Geschichte eines Bildes). Als Anhang beigefügt ist die *Novelle* „Die Flucht vor dem Weibe“, die als Bearbeitung einer altchristlichen *Legende* sich ungewungen anschließt.